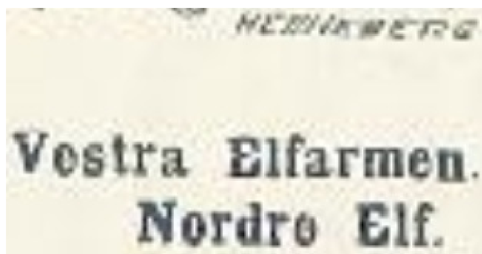
ELFSYSSEL (SÖDRA BOHUS-LÄN)
HISTORISKA MINNEN,

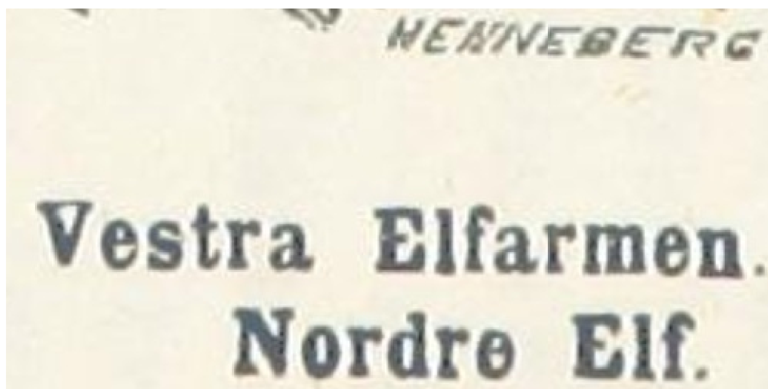
SAMLADE UR SÅ VÄL ÄLDRE SOM NYARE VERK OCH URKUNDER. MED AFBILDNINGAR AF DE MÄRKVÄRDIGASTE FORNLEMNINGAR, HISTORISKA STÄLLEN, M. M. AF **G. BRUSEWITZ.**

GÖTHEBORG TRYCKT HOS ANDERS LINDGREN 1864.

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken har scannats av British Library, varifrån bilderna hämtades i december 2013 och försågs med ny OCR-text. Den PDF-fil som British Library erbjuder, är tyvärr alltför hårt reducerad för att vara bra. Vi har lyckats att hämta hem bättre sidbilder med en annan metod, som visas av exemplet till höger nedan.

Bästa upplösning ur PDF-filen,
uppskattningsvis 150 dpi.

Bästa upplösning ur 'item-viewer',
uppskattningsvis 300 dpi.

För flera år sedan höll fornforskaren m. m. Holmberg ett föredrag i d. v. konstnärsgillet, "om den vårdslöshet, hvarmed nordens minnesmärken i allmänhet behandlas; hvarjemte han särskildt lade de på sommarfärder utresande konstnärerne på hjertat, att hvar de kunde komma öfver, afteckna de qvarvarande lemningarne, på det att, när en 100 år härefter man kunde antaga att intet spår af våra minnesmärken är till finnandes, så vida förstörelsen skulle fortgå som hittills, vi åtminstone kunde (i afbildning) uppvisa hvad vi af dessa dyrbara minnesmärken egt." — Denna uppmaning, genom tidningarne offentliggjord, lästes af mig här i Göteborg, och

gaf anledning till mångfaldiga vandringar, för att undersöka och afrita fornlemningarne, och derjemte bese de ställen, som genom historiska tilldragelser blifvit märkvärdiga; ett studium, som har sitt höga värde deri att en blick öfver lokalen i ganska mycket förtydligar hvad krönikeskrifvaren endast berättelsevis kunnat anföra.

Må man icke klandra, att jag sedan föll på den idén, att hvad som så lifligt interesserade mig sjelf äfven kunde interessera andra. Huru många tusenden hafva icke rest och resa än i dag, för att bese de ställen, som genom bibelns, Homeri, Livii med fleras berättelser blifvit märkvärdiga; hvarföre skulle ej en dylik uppmärksamhet äfven, om än i ringare grad, komma de trakter till godo, som illustrerats af en **Snorri Sturlusons** *med fleras pennor? — Företaget var dock vågsammare än jag tänkte, i synnerhet i början, och af en, som dittills icke befattat sig med skriftställeri; ett förhållande som nog faller i ögat. Dock har jag sökt i Bihanget rätta de fel, jag efteråt hunnit inse, och hvilka mest grunda sig på uppgifter hemtade ur annars förtjenstjulla verk.*

Ehuru jag i början haft för afsigt, att afhandla **hela** *Bohusläns, Vestergötlands och Hallands fornminnen på detta sätt, har jag sett mig tvungen, i anseende till de dryga kostnaderne, äfvensom för att icke alltför länge falla resp. subskribenter besvärlig, att afstå från fullföljandet af detta program; varande Elfsyssels fornminnen — de inleressantaste af dem alla — ett helt för sig.*

Till slut får jag aflägga min vördsammaste och innerligaste tacksägelse till alla dem, som genom subskription möjliggjordt publikationen af arbetet.

Göteborg den 4 Oktober 1864.

G. B—z. Rättelser:

Sid. 7 rad 4 nedifr. står 1137, läs 1317.

— 8 — 13 „ „ inidsomniarsafton, läs d. 24 Juli.

— 9 — 11 „ „ herr Sigurd Hafthorsson, läs Sigurd Hafthorsson.

— 10 — 14 „ „ Brahe, läs Hjort hufvud.

— 12 — 4 uppifr. . d. 9 Maj, lä» d. 9 Maj 1456.

— 13—16 , „ Erik Eriksson Gyldenhorn. läs Hans Eriksson (BöljaJ.

— 17 — 20 „ „ d. 1 Nov., läs d. 1 Nov. 1563.

— 20 — 3 nedifr. „ Sebcstedt, läs Sfhested (så ock på följ. sidor).

— 2 4 — S „ „ Halland, läs Marstrand

— 3 7 — 7 uppifr „ Olof Haraldsson, läs Olof Tryggvason.

— 55 — 7 nedifr. „ "Solbjalgir"'. läs "Solbjargir"'.

— 60 — 12 uppifr „ Skurhaga. läs Skurhagi.

— 69 — 1 nedifr. „ för, lae förr.

— 7 6 — 21 uppilr. „ dotter, läs hustrus systerdotter.

— 77 — 18 „ „ dem emellan, läs mellan konungen och hertigen,

— , — 24 „ „ och, som bortgår

— 82 — 15 och 8 „ Lagabætr. lås Lagabætir.

— 83 — 6 uedifr. , Erik Glipping, läs Erik Menved.

— 95 — 17 uppifr, ., ä Thyjarholmi, läs à Thyj arholma.

— 96 — 5 „ „ format, läs formerat.

— 114 —)6 „ „ Tegneby socken, läs Ståla socken.

— 154 — 8 , „ Thorgeinson, läs Thorgeirsson.

— — 10 nedifr. , cesättning. läs besättning.

— 155 — 11 uppifr. „ Ölners. läs Oivers.

— 156 — 14 „ „ Slervig, läs Slesvig.

— 162 — 19 „ . Vestergötland!, läs Vestergötland.

— 166 — 9 „ efter "in. m." skall stå "och våra"

— 169 — 10 nedifr. står dotter, läs hustrus systerdotter.

— „ — 1 „ . Volodimis. läs Volodimir,

— ISO — 17 „ „ Vestra, läs Östra.

— 199 — 2 0 uppifr. , Östra, läs Vestra.

— 208 — 12 nedifr. „ 8, läs 48.

— 218 — 11 uppifr. „ de frivillige, läs det lägre hoUolket.

— 224 — 12 „ „ 1409. läs 1407

— 265 — IS „ „ arbete eller annat. läs arbete, skjutsning eller annat.

— 269 — 4 nedifr „ erecte, läs erectum (monumeutum förstås under).

— 281 — 7 uppifr. „ Anders Knape, läs Olof Knape.

— 303 — 12 „ „ jungfrun, läs jungfrur. 308 — 14 nedifr. „ skådas, läs skådar.

— 318—17 „ temligen treflig till och med, läs till och med temli-

gen treflig.

Mindre väsentliga lei soui ej förvirra meningar torde läsaren godhetsfullt ursäkta. Berget Fontin Kongelf. Skärdalen. Fästningsholmen med Bohus. Vestra Elfarmen. Hisingen. Tjufholmen. Nordre Elf. I förgrunden Inland.Den vackraste och mest storartade anblick af det vidtfräjdade **Bohus** erbjuder sig, då man nalkas detsamma från vester. I bakgrunden framgår en hög bergås, med inskjutande gröna dalgångar; detta är Vestergötland. Der utmed flyter den väldiga Götha Elf, delande sig i tvenne armar, af hvilka den östra undanskymmes af Hisingens berg, men den vestra flyter bred och klar åt höger, förbi det fordna **Konghälls** klassiska fält. Just der den skiljer sig från sin tvillingbroder omfattar den tvenne öar. På den bakersta och högsta af dessa thronar den grå borgruinen, mot hvars gigantiska massor den lilla stadens alla hus och hvitmenade kyrka synas som en flock små dvärgar. Man bör se detta landskap en dag, då molnen af vinden jagas öfver himlavalfvet, och det gamla fästet än, af dem beskuggadt, antager ett bistert uttryck, än plötsligen klarnar upp vid en solglimt. Snart är man framme vid stadens, det nuvarande **Kongelfs**, grind, vandrar på dess långa, långa gata, begränsad på ena sidan af berget Fontin med trädgårdar, som höja sig i flera afsatser, och på den andra af en rad nätta hus, mellan hvilka man på sina ställen kan kasta en blick ötver Elfven till slottsruinerna. Man går öfver en rullbro, och är nu på Fästningsholmen, fordom Baghaholm. Uppför en stig, der man här och hvar bland gräset finner lemningar af stenlagd gata, från den korta tid, staden Kongelf var här belägen, når man fästet, och skådar nu derifrån ner på den lilla trefliga staden, som ligger helt pittoreskt bland den lummiga grönskan, då deremot den gamla borgen, sedd på nära håll, framställer en bild af den gräsligaste förödelse,så mycket mer påfallande, som den hvarken undanskymmes af någon vegetation eller mildras af zirliga byggnads detaljer.

Sedan man, efter en stunds kringvandrande bland ramlade murar och brustna hvalf, fått ett någorlunda redigt, begrepp om det hela, tycker man sig finna, att grundideén till detsamma är att söka i borggårdens insänkta läge bland omgifvande klippor, cirka 20 alnar nedom den höga platå, som på närlagde plan utmärkes med ziffran 15,

och bakom hvilken den befann sig i skydd för de batterier, som kunde uppföras på höjderna å Inlandssidan, särdeles den såkallade **Röda kon**, dit afståndet är endast 700 alnar. Huruvida ifrågavarande bastanta massa är hel och hållen ett menniskoverk, eller en naturtillfällighet, den konsten gjort sig tillgodo, är svårt att bedömma, då densamma nu är till den grad förstörd, att man icke kan göra sig någon idé om dess ursprungliga beskaffenhet.

Då fästningen icke tillkommit efter någon på förband uppgjord plan, utan småningom och på olika tider blifvit tillbyggd, hvarvid äfven lokalens naturliga beskaffenhet mycket inverkat, kan ingen undra öfver dess ytterst oregelbundna form. För att emedlertid undvika det för läsaren tröttande i en detaljerad beskrifning deröfver, vill jag blott, med ledning af ziffrorne, namngifva dess, på planen upptagna, beståndsdelar. Och torde, det observeras, såväl att de med streck skuggade byggnader äro de enda, som hafva hvalfven i behållet skick, som att bredden af försvarsverkens yttre konturer utmärker deras större eller mindre höjd.

1. 2. 3. portar genom hvilka uppgången leder. Enligt sägen lära de ursprungligen varit sju.IIOHUS SLOTT.

3

4. inre borggårdeD.

5. ingång till tornet Fars hatt

6. var troligen det så kallade ffTarntornet.

7. Krabbetorn och 8. Mors mössa qvarstå till halfva höjden. Under det sistnämde finner man fånghvalf.

9. 10. 11. 12. 13. 14. Tenaille-verk. At norr och vester äro de af akt-ningsbjtidande böjd, åt söder ännu ansenligt höga, men österut, der terrängen höjer sig, på sina ställen så låga, att man kan klänga sig upp på bröstvärnen. I synnerhet är N:o 9 af betydlig höjd.

15. ett väldigt, högt uppstigande verk, hvars öfra del, formerande högsta platå'n af det hela, är kringgärdad med bröstvärn af jord.

16. mursträcka längs den del af förenämnde platå, som gränsar till borggården: den är utåt pä sina ställen endast af manshöjd, men åt borg-gärden stupar den omkring 20 alnar neråt.

17. mursträcka, försedd upptill ined två rader skottgluggar.

IS. spår af fordna byggnader.

19, säges af somlige hafva varit det såkallade Röda torn, och äfven innehållit fästningkyrkan. Andra synas hafva ansett Röda torn såsom i-dentiskt med Fars hatt

20. en port, den enda i spetsbågsform.

21- slottsbrunneu, 24 alnar djup. Vid en alns djup nås vattnet.

22. ett stort och högt hvalf, uppburet ungefär i midten af 6 fristående fyrkantiga stödjepelare, emedan der ofvan går en gång (23), hvilken varit bestyckad. Sådane högt upp belägna batterier, som kunnat bestryka de lägre verken, hafva troligen äfven funnits, så väl ofvanpå de byggnader, hvilka upptagit platsen N:o 17, som öfver N:o 24 & 25. Platån N o 15, såsom belägen mot Röda kon, torde dock varit starkast.

24. 25. större, nu obetäckta byggnader.

2G. port i rundbågsform.

27. öppen korridor, garnerad med 11 styckegluggar.

28. 29. större styckegluggar flankerande linierne 11 och 12. De er-indra om bastions systemet.

30. fortsättning af N:o 27 och förmodligen fordom bestyckad på samma sätt

31 en större, fiskrik dam, dess vattenspegel högt öfver Elfvens.

32. hvalfgàng med gluggar inåt dammen.

33. ingång till ett underjordiskt galleri, långs N:o 10 invändigt: det är försedt med en rad styckegluggar. Sådane undra gallerier (kasematter och kontremin-gångar) finnas ock nedom tornet Fars hatt, der man utifrån (se pl. sid 6) upptäcker två större skottgluggar.JO

Alla verken äro utvändigt beklädda med gråsten af små dimensioner, och der innanföre bestå dc at' kullersten inbäddad i kalkmassa, här och der blandad med tegelstumpar.

Följande benämningar, på verken förekomma från 1739, dock utan anvisning hvart de höra: Stora vågbals, Nedre platt. Öfre platt, àkarpe-nord, Lilla våghals, Kyrkotornet, Larmposten och Zvingern.

Till fästningsverken hörde dessutom äfven åtskillige yttre verk, af hvilka nu mera icke ens finnas spar, med undantag af ett obetydligt jordverk utanför bastiouen N:o 10.

Dc tre ruinerade tornen, nemligen *Mors mössa" och de båda Krabbe-tornen. så kallade efter Ivar Krabbe, slottsherre från 1G48 till 58, erbjuda ingenting anmärkningsvärdt. "Fars hatt," hvars inre ursprungligen varit afdeladt i fyra våningar, är försedt med stenhvalf ofvantill ocli håller i diameter invändigt 15 alnar. Dess murar äro nertill 7 à 8 alnar tjocka, 1 dem finnas lemningar af svängtrappor, ledande så väl uppåt som ner i souterrainen. eldstäder med dertill hörande rökgångar m. m. Midt i tornet är ett stort, djupt hål af omkring 9 alnars tvärlinie. Man igenkänner här Ödmans beskrifning: "Bland andra mörka arrester," säger han, "äro tvenne stycken, kallade Fars hatt och Mors mössa, dit fångar sänkas ner, liksom i en djup afgrund, hafvande till golf jerngaller att gå och ligga på, hvarunder är ock ett stort djup, hvilket väl emottager alla deras excre-BO II Uti SLOTT.

menter; men kastar se'n ifrån sig en olidelig lukt och slank, sä att de arme deliuqnenter vilja hellre dö, än der blifva liggande något dygn, se n längre, hvarigenom ock mänga bringas till en sann bekäunelse, bättring och omvändelse, der de eljest intet kunnat bringas till rätta,"(!)

Som motstycke till den här meddelade planteckning af ruinerna, sådane de nu befinnas, bifogas en annan af 1G58- (Se föreg, sida.) E>ess öfverensstämmelse med för handen varande lemningar är svår att inse; men som säkert torde i alla fall kunna antagas, att fästningsverken, i jemförelse med holmen, äro tilltagne i för stor skala.

Prinsessan Ingeborg, konung Hakon V's i Norge dotter, blef år 1 .'102, vid endast 6 årg ålder, förlofvad med sveDska hertigen Erik. Då denne sedan, i anledning af sin oenighet med brödren, konung Birger, måste fly ur Sverge, fick ban af sin svärfar i förläning Kongbälls stad och slott, samt sedermera äfven Varberg, hvilket konung Hakon till den ändan inlöste från dess ägare, grefve Jacob af Halland. Äfven bistod ban sin tillkommande måg både med folk och penningar i dennes krig mot konung Birger. Då, efter dem emellan sluten fred, hertig Erik, i samråd med sin broder Valdemar, först lockat konung Birger, att låta gripa och aflifva sin ädle rådgifvare, marsken Thorkel Knntsson, och derefter begick det skändliga förräderi, att taga konungen sjelf med gemål och barn tillfånga, och tvinga honom, att afstå nästan bela riket; flydde Birger till sin svåger, danska konungen Erik Menved, och fick af denne bistånd till att åter-eröfra sitt rike. Ett förödande inbördes krig uppstod nu. Under det detta som bäst pågick, började vänskapen mellan den tillkommande svärfadren och mägen att kallna. Hertigen, som märkte detta, föll pä den ideen, att redan nu begära sin elfva års gamla brud, menande sig sålunda få någon underpant på norska konungens fortfarande medhåll. Han lät tillika i Konghäll göra stora anstalter till bröllopet. Men under tiden hade grefve Jacob börjat ångra att han afstått Varberg, och låg öfver konungen att fä det tillbaka, så att, när hertigen frambar sin åstundan, fordrade Hakon, att han dessförinnan skulle återlemna Varberg. Sotn likväl hertig Erik, i sin dåvarande kritiska ställning, ansåg rädligast att behalla niirodnc fäste, så svarade ban konungen, som urkunden på rim förtäljer: »Gud gifve henne lycka ehvart hon går; men Varberg får du ej åter i år," syftande med den första versen på sin unga trolofvade; reste sedan tillbaka till Konghäll, och fördref tiden på bästa sätt med de sina, kalasande på den tillämnade bröllopskosten6

Nu kom det till öppen brytning mellan konung Hakon och hertig Erik. Konungen lät belägra det på ön Hisingen liggande Konghälls slott eller Niklaborg. Hertigen sjelf kom dock undan derifrån, och begaf sig till sin andra vapenplats Lödesc. För att afskära förbindelsen mellan detta ställe och Konghäll, gaf nu grefve Jaoob konungen det. rådet, att anlägga en läst borg på den holme, som redan då bar namnnet Baghaholm. Man känner icke anledningen till detta namn, men den gissning ligger nära till hands, att då holmen i urminnes tid troligen hört under den trakt, der det nuvarande Kongelf ligger, och hvilken, innan staden ditflyttades, hette Skyrbagr, har den deraf blifvit, kallad Skyrbaghaholm, och förkortadt Baghaholm. Grefve Jacobs råd vann konungens samtycke, och fästet uppfördes till en början af trä, måhända omgifvet af några jordverk, en anstalt aldeles tillräcklig på en tid, då ännu inga eldvapen voro i bruk. Det kallades af holmens namn Baghahns, hvaraf under tidens lopp blifvit Bohns. Troligen har, som vanligt i medeltiden, någon bard eller minnesinger i ett

qväde åt efterverlden bevarat minnet af denna tilldragelse; ty ännu var icke den tid förbi, då historien så tillsägandes upptecknades i sånger, som lärdes utantill, och gingo i arf från generation till generation. Orden hafva väl under seklers lopp gått förlorade, men tankehilderrie hafva stannat qvar i folkets minne. Ännu vet folksagan förtälja, huru som på Fästningsholmen

«la med skog öfvervuxen, vistades en röfvare och råiisnian, i hvilken man lätteligen igenkänner grefve Jacob, sonr var biltog dömd från Danmark, liksom de öfrige Erik Glippings mördare. Till denne rånsman kom en vördig gubbe, förmodligen en gengångare af den hedniske Odén, krigsguden, och tillsade honom, att begifva sig till konung Hakon, och råda denne, att anlägga en fast borg på holmen, utlofvande tillika, att den aldrig skulle med vapenmakt kunna eröfras, dock med vilkor, att grundstenen dertill framsläpades af en hund. Då hunden alltid varit trohetens symbol, sä ligger andemeningen häraf klar för hvar och en. Verkligen har också fästet, under hela sin tillvaro, aldrig blifvit med väpnad hand intaget, ehuru man måste medgifva, att med våra dagars framsteg i belägringskonsten, det pä ett par timmar kunnat förvandlas i grushögar.

Konung Hakon, som hittills haft ofred med konung Erik Menved i Danmark, fürlikte sig nu, sa väl med denne som med hans bundsförvandt konung Birger, och öfvertalades af dem, att 1309, slå upp förlofningen mellan sin dotter och hertig Erik, och i stället förlofva henne med konung Birgers son, junker Magnus. Kriget rasade emedlertid. Hertigarne som hade alla tre Nordens konungar emot sig, lyckades genom sina hemliga anhängare, att i den danskes krigshär tillställa myteri, hvilket grep så omkring sig, att denne måste hals öfver hufvud anträda återtåget. Då mötte honom hertig Erik, gaf sig i uuderhandling, och erhöll löfte oui hans bemedling hos konung Birger. En sammankomst ägde rum mellan denne och hans bröder i Helsingborg, hvarvid förlikning atslöls dem emellan, och hertig Erik föröfvades med danska konungens systerdotter, Sofia af Verle. Men redan 1310 fingo sakerna en annan vändning. Hertigen förlikte sig med konung Hakon, pä det vilkor att återfå sin första unga trolofvade, prinsessan Ingeborg. Likväl måste ban. för att, enligt den tidens begrepp, försona sina felsteg, och äfven för att få den ingångna förbindelsen med Sofia af Verle upplöst, anträda en pilgrimsfärd till Vienne, der påfven tlå vistades. Aret efter hans återkomst 1312 stod hans och prinsessan Ingeborgs bröllop med stor prakt i Opslo, vid hvilket tillfälle äfven brödren, hertig Valdemar, som vid Thorkel Knutsons iråkade onåd skildt sig från dennes dotter Christina, förmäldes med en annan prinssesa Ingeborg, dotter till förre konungen i Norge, Erik Presthatare. Vid bröllopet säges hertig Erik till norska konungen hafva àterlemnat både Konghäll och Varberg.

Efter sex års äktenskap 1137, då båda hertigarna blifvit af deras broder, konungen, inbjudne till Nyköping, blefvo de der, efter en med skämt och lekar tillbringad afton, under ljufvaste sömnen öfverfallne, fängslade oeh kastade i slottstornet, der de, såsom det sades, lemuades att omkom-B

ma at hunger. Visst är att de dogo i fängelset. Genom detta förfarande, hvartill den svage konungen lär blifvit

förledd af riksdrotset Johan Brunke, förvärrade lian sin sak; ty hertigarnes parti fick nu medhåll af hela landet. Konungen blef afsatt och mäste à nyo söka sin räddning i Danmark. En ansedd och tapper man hette matts Kettilmundsson; ban hade alltid varit en varm anhängare af den. med alla sina fel, dock frikostige och gladlynte hertig Erik. När nu bönderne och adeln, efter Birgers afsättning, voro församlade vid de uråldriga Mora stenar, framträdde han, bärande på sina armar den då fyraårige Magnus, hertig Eriks och prinsessan Ingeborgs son, och förmådde så mycket med sitt tal, att folket hyllade den späde till sin konung. Och när är 1319 äfven morfadren, konung Hakon, afled, blef Magnus Eriksson konung äfven i Norge.

Att hertiginnan Ingeborg i Sverge förde regeringen i förening med Rikets råd under konung Magnus's minderårighet ären känd sak, och af den norska 1319 års valakt, hvarest § 3. i fråga om användandet af rikets intägter, säger, "att dermed skall förfaras efter råd och samtycke af ofta-näinde vår Fru och Rikets råd i Norge/' vill det synas som hon äfven i detta rike förde förmyndareskap för sonen. 1 nämnde dokument förordnades äfven, att konungen skulle hvartannat år uppehålla sig i Norge, den öfriga tiden i Sverge, och i intetdera riket, utan särskildt tillåtelse, längre förblifva. Det, ena rikets män skulle ej heller följa honom längre än till gränsen af det andra. Då härtill kommer, att, enligt, norsk lag, intet regerings beslut var giltigt, med mindre det blifvit fattadt inom landet, råkade Bohus att blifva samlingsplatsen tör fiera norska herredagar; ty regenten hade vid förefallande behof lätt, att från det svenska Lödese begifva sig dit. Ännu äga vi i behåll ett 1340 upprättadt inventarium öfver konung Magnuss derstädes befindtliga husgeråd, kläder, vapen ni. in.

Midsommarafton 1321 sammanträffade hertiginnan Ingeborg här med hertig Henriks af Mecklenburg fullmäglige, riddersmannen Martin von Hutlha, och i närvaro af åtskilliga Svenska och Norska råder m. fl. uppsatte tor-lofningskontrakt mellan sin minderåriga dotter Eufemia och förenämnde hertigs son Albrekt. Detta, som finnes i tre exemplar, är dateradt apnd castrum Bawæhus: likväl finnes pä samtidiga dokumcnter äfven det ursprungliga stafningssättet Baghahuus. Detta ägtenskap fullbordades först femton år sednare — en lång förlofning! — och deraf föddes den, som Svensk konung sedan sä olyckligt ryktbare, Albrekt af Mechlenlmrg. Vid tillfälle af ofvannämde sammanträde tillät sig Hertiginnan, i samråd endast med sin gunstling Knut Porse och riddaren Peter Niklisson, åtskilliga andra egenmäktiga öfverenskommelser, afseende ett tillämnadt anfall mot Danmark. Möjligtvis har detta väckt missnöje med beune så väl i SvergeSkårdalen. Hisingen. Elfvens östra arm. Bohus. I förgrunden "Röda Kon". Nordre Elf. Hisingen.

som i Norge. I sistnämnde rike utnämndes 1323 Erling Vidkunsson till riksföreståndare, hvilket han förblef tills konungen nått myndiga år. I Sverge sågo herrarna, och förnämligast Matts Kettilmundsson, med afund Knut Porses stigande inflytande hos hertiginnan. Det kom derhän att de, i den unga konungens namn, läto belägra hennes slott Axevalla i Vestergötland. Knut Porse fann sig då föranlåten, att lemna landet, under afvaktan af bättre tider. Snart afled emedlertid Matts Kettilmundsson 1326. Porsen, som undertiden af danska konungen blifvit utnämnd till Hertig af Halland och Samsö, återvände nu, hade d. 14. Juni 1327 ett möte i Kong-liäll med norska fullmägtige, hvarest oenigheten mellan honom och regeringen blef bilagd, och midsommaraftonen skänkte hertiginnan honom sin hand. Förmodligen stod bröllopet dit på Bohus. Äktenskapet blef dock ej långvarigt; Lian afled redan 1330- Föregående året Anner man, att Knut Porse legat i delo med dåvarande befälhafvaren på Bohus, Ivar Ögmnndsson. Orsaken dertill är obekant, men tvisten förmodas hafva rört hertiginnans artvegods. Måhända äger det grund, hvad man gissat, att bon efter sin gemåls död, haft Bohus slott i förläning af sin fader konung Hakon; denne har, i så fall, icke lagligen kunnat förlänt slottet för längre tid. än han sjelf lefde, kanske finna vi just här ämnet för tvisten. Tvenne söner voro frukten af detta hertiginnan Ingeborgs äktenskap, hertigarne af Halland och Samsö Hakon och Knut, hvilka bada bortrycktes af digerdöden 1350. Sjelf ingick hon, efter sin andre gemåls död, i det af henne stiftade Hofdö kloster i Opslo stift , der hon ännu 1360 lefde, och lär i nämnde kloster blifvit begrafven.

Vid en herredag på Bohus 1332, blef konung Magnus Eriksson myndig förklarad. 1 anseende till mindre

noggrann efterlefnad af valaktens stadgande, angående tiden för konungens uppehåll i Norge, samt äfven derför att han låtit kröna sig i Sverge, hvars krona de helst önskat att han af-sagt sig, blefvo en del Norrmän missnöjda, och ett parti bildade sig. under rörre höfdingen på Bohus, Ivar Ögmundsson, hvars afsigt synes hafva varit att på thronen uppsätta herr Sigurd Hafthorsson, son till konung Hakon V:s dotter Agnes, i hennes gifte med h:r Hafthor Jonsson, således konungens syskonbarn, och tillika måg till den inägtige Erling Vidkunsson. Ehuru förloppet af denna händelse ej är tillfullo utredt, känner man dock, att de formligen rest sig mot konungen, och förhållit honom Akershus, nu varande Aggerhus slott, Ännu finnes i behåll konungens 1339 den I3:de Febr. utställda lejdebref för Sigurd Hafthorson och Ivar Ögmundsson, att i all säkerhet infinna sig i Konghäll, och derifrån parlamentera med konmigeu, som den 15:de Aug. ämnade vara på Bohus. Oenigheten lär sedau helt och hållet blifvit bilagd på ett möte härstädes, som räckte från d. 8 till d. 29 September 1339.

Vid ett möte 1343 blef slottet med underlydande län, undantagande ön Oroust, tillerkäudt Magni drottning, Blanka at' Na mur, i utbyte inot åtskilliga besittningar i Sverge, som utgjorde hennes morgongåfva

På en annan herredag 1344 hyllades Magni son Hakon af deputerade från Norges borgerskap och bönder som sin faders medregent, hvartill han föregående året, på ett möte, i Varberg blifvit utsedd.

Ar 1361 lär slottet med underlydande län, ännu under drottning Blankas lifstid, vid ett möte i Greifswald, blifvit pantsatt till Hansestäderne. Dä 1368, på Albrchts af Mechleuburg tillställning, en nederländsk flotta härjade trakten ända upp till Lödese, afbrändes alla byggnader utomkring slottet, dock omtalas icke någon belägring deraf. Och den 12 Juli 1370 utfärdade konung Hakon härifrån fullmakt för åtta rådsherrar, att med Svenskarne uppgöra förlikning, om lians dä, sedan sex år tillbaka, i Stockholms torn inspärrade faders, konung Magnus'?, frigifvande m. m. hviket likväl icke kom till stånd förr än följande året.

Sedan så väl Magnus som Hakon afträdt från verldsskådeplatsen, och den sednares förhoppningsfulle son och efterträdare Olof, på ett sätt, som ännu ej blifvit rätt iitredt, försvunnit, emottog hans moder, drottning Margaretha. regeringen, såväl i Norge efter honom, som i Danmark efter sin fader, Valdemar Atterdag. Om våren 1388 var hon pä Bohus. Hos henne befunno sig dä hennes hofmästarinna, den stränga fru Märta, S=t Britas dotter, som uppfostrat drottningen till gudsfruktan, efter den tidens sed med fastor och späkningar. hvadan den sägen icke lär sakna grund, att hon tuktat drottningen med ris, äfven sedan denna vuxit upp. Der var ock Jungfru Ingegerd, fru Märtas dotter, drottningens hjertevän och förtrogna. Då ankommo från Vestgötasidan åtskilliga svenska herrar, bland hvilka den mest framstående var fru Märtas broder, Birger Ulfsson (Brahe), en alfvarlig och gudelig herre, som följt sin fromma moder både till Bom och till Christi graf. Sten Bengtsson (Bjelke) och marsken Erik Kettilsson kommo äfven dit. Den sednare hade särskildt den anledning til! missnöje med svenska konungen, att en dennes hofherre, med konungens goda minne, bortfört hans dotter, skön Elisif, som var nunna i Riseberga kloster. Der uppsattes då den 22 Mars den öfverenskommelse, hvarigenom Margaretha kallades till regeringen äfven i Sverge. Kort derefter bortkallades drottningens vänninna, Ingegerd Knutsdotter, från hennes sida, eller ock åtföljde hon sin morbror frän Bohus, ty den 18 derpå följande Maj se vi henne, S:t, Britas dotterdotter, installeras som Abbedissa i Vadstena kloster. Följande år, den 24 Februari, stod slaget vid Fahlköping, der Albrecht och hans son Erik blefvo fångne, Enligt den sannolikaste berättelsen, har drottningen i Varberg afvaktat stridens utgång, och så fort segerbudet anlände, be-IIOHUS SLOTT.

fallte bon fram sitt åkdon, och begaf sig å väg till Bohus, dit hon sändt ordres, att fångarne skulle föras henne till mötes. På detta slott, hvarest, sextioåtta är förut, lians föräldrars förlofning afslutats, intågade nu Albrecht som fänge, ett mål för segrariniians begabbelser. Emedan han före slaget utlofvat, att icke utbyta hjelmen mot sin vanliga hufvudbonad, innan han tagit "Munkcdejan" till fånga, lät. drottningen nu göra en hätta (mössa) med 30 alnars vidhängande släp, och påsätta honom densamma, med flera upptåg, som (lock synas föga troliga. Sednare på året, den 30 November, finna vi drottningen, här hafva utfärdat sitt skyddsbref för Vadstena kloster. Om henne gå för öfrigt i trakten ett par sägner. Enligt den ena skall hon, som förmodligen begifvit sig, norr ifrån,

sjövägen till Bohus, och för motvind landstigit i Tjutkil, der blifvit frånstulen en klenod, den hon återfått vid sin framkomst till Gullbringa, och som belöning skänkt sistnämde gård åt till-rättaskaffareii. Dessa tvenne ställens nuvarande namn skola just tillkommit i anledning af denna händelse. Den andra sägnen förmäler, att när drottningen en gång på silfverskodd gångare red uppför den branta stigen till slottet, lossnade en af hästskorna, hvilken sedan länge satt uppspikad öfver den inre fästningsporten.

Under den såkallade Unionstiden är i historien sällan fråga om Bohus; men mot slutet af denna period förekommer dess namn oftare. Ehuru slottet, som tillförene nämdes, i begynnelsen endast var uppfördt af trä, lärde man sig dock småningom inse dess vigt, såsom varande en nyckel till Elf-ven, af hvars alla seglare dess borgherrar utkräfde en dryg tull. Bland de vilkor, hvilka Carl Knutsson, såsom dåvarande riksmarsk, uppsatte för Konung Christofers ernående af svenska kronan, finnes under § 10 detta: "Item svenske män skulle vara tullefrii för Bogehuus." Konungen samtyckte väl 1441 härtill, som till de andra vilkoren; men utan afsigt att nånsin hälla dem, och troligen var det just på trötts, i anledning af de svenskas, klagomål öfver löftesbrottet, som slottet är 144^3, då Kolbjörn Gäst var slottsherre, blef ombyggdt af sten och ytterligare befästade

Då sedermera Carl Knutsson, som under tideu blifvit upphöjd till konung i Sverge, vid eii herredag på Bohus, Askonsdagen 1449, at Norrmännen kallades till denna värdighet äfven bland dem, hvartill han sedermera verkligen hyllades i Biskopshammar och kröntes i Throndhjem, ehuru ban följande året äter förlorade denna krona, som då tillföll danska konungen, uppblossade kriget dem emellan, till en böljan i Skåne och Vestergötland, men flyttades sedan till Bohuslän. Carls marsk, Thord Bonde, brydde sig dock icke om, att spilla sina krafter mot det, efter den tidens begrepp, nästan ointagliga Bohus, utan anlade sjelf åtskilliga borgar i länet, eller reparerade gamla, förande derifrån ett guérillakrig mot Kolbjörn Gäst, somJO BOHUS SLOTT.

till och med en gång blef af de svenska tillfåugatagen. Detta fälttåg skulle förmodligen utgjort ett upplysande bidrag, i frågan om stora fästningars nytta eller gagnlöshet, derest icke Herr Thord» planer i förtid blifvit afbrutna, då han den 9 Maj föll för en lönnmördares hand.

Då Sten Sture den äldre, för en kort tid, lyckades lossa Sverge frän Calmare-unionens fjettrar, blefvo dessa ansträngningar icke utan inverkan äfven på Norge. Det har till och med päståts, att »gamle herr Sten" haft sina händer med i det uppror, som på konung Hans's tid ägde rum, för hvilket Knut Alfsson, en Hafthorssönernas ättling, stod i spetsen, och efter dennes fall Herlof Hydefad. Efter att hafva eröfrat åtskilliga norska fästen, ryckte han år 1502 mot Bohus, afbrändc Konghäll, men kunde ingenting uträtta mot slottet, som försvarades af Otto Rud, utan måste draga sig deriirån. Till upprorets dämpande sände konungen sin son, prins Christiern, sedermera Christian II, till Norge med en krigsmakt. Vid afresan anbefallte honom fadren, att i sina åtgöranden rädföra sig med den kloke och högt ansedde biskop Carl i Hammar, till hvilken ban medgaf honom ett bref. Ankommen till Norge kufvade den kraftfulle unge fursten snart upproret, och fick Herlof Hydefad sjelf fangen, som återfördes till Bohus, underkastades der pinligt förhör, rådbråkades och lades pä stegel utanför fästningen. Under förhöret angaf ban både misstänkte och omisstänkte. Christian anordnade blodsdomstolar, och lät afrätta sa mänga af adeln, ban möjligen kunde få under bilan. Bland audra som ådrogo sig hans vrede var presten i Konghäll, Herr Carl, och det af skäl, att han, som beredt Herlot Hydefad till döden, sedermera sin pligt trogen, vägrade att uppenbara, hvad denne under bigtens insegel honom anförtrott. Otto Rud lyckades dock den gängen geuom sin mellankomst frälsa honom från vidare obehagligheter. Det rådgifvarekall, hvartill konung Hans utsett biskopen i Hammar, var aldeles icke i den sjelfrådige Christierns tycke. Han behöll visserligen biskopen en tid hos sig; men utlemnade icke brefvet, och lät slutligen fängsla honom, under beskyllning af delaktighet i upproret. Då hittades olyckligtvis i biskopens gömmor en skrifvelse frän presten Carl i Konghäll, hvilket ånyo blottstälde denne för prinsens misstankar. Biskopen behandlades i fängelset sä hårdt, att ban icke säg någon.utväg till räddning, om icke i flygten. Han sönderskar lakan och sängkläder, och snodde af remsorne ett rep, vid hvilket ban, under nattens stillhet, försökte att hala sig ner från tornet, der ban satt. Repet var dock för svagt till ändamålet, det brast, ban störtade ner och afbröt benet. Om morgonen satt repstumpen qvar i fenstret, ocb spåren i snön visade den väg den olycklige krälat. Prinsen till häst, i spetsen för hoffolk och soldater, begaf sig sjelf åstad att inhemta honom, och tiygtingen, uppsnokad af en jagt-IIOHUS SLOTT. 13

hund, kröp fram ur sitt göm in c, så eländig han var. Han blef af prinsen öfveröst med ovett, återfördes till tornet och sattes der i sträng arrest, hvarest han dock snart (1508) afled af sitt benbrott och den härda behandling, han måste utstå. Dessförinnan bekände han, att presten Carl var oskyldig, och detta, i förening med den af Christern högt älskade Dyvekas, och hennes mors Sigbrits törbön, hade den stackars presten att tacka, att ban äfven nu, ehuru med svårighet, undgick den hotande faran.

Då Gustaf Vasa i Sverge åter upptog och fulländade det af Sturarne påbegynta befrielsekriget frän utländskt förtryck, synes han tillika hafva haft lör afsigt, att utvidga sitt lands gränsor ända till Vesterhafvet, der Sverge, pä hans tid. icke ägde mer än en liten fläck vid Götha Elfs utlopp. I enlighet med denna föresats, bemägtigade sig hans krigshärar, under anförande af Lars Siggeson (Sparre) och Thore Jönsson (Roos), Bohuslän med dess borgar Carlsborg och Olsborg, men vågade sig icke mot det fasta Bohus slott, hvilket således med sitt närmaste område förblef danskt. Detta fäste var i Norge det sista som attull från Christiern. Erik Eriksson (Gyl-denhorn |, den dåvarande borgherren, var är 1523 i Danmark, gaf der konung Fredrik I sin handfästning, att hålla honom Bohus tillhanda, och förde sedan fortfarande befälet derstädes till 1527, dä Clans Bilde erhöll det i förläning; en verksam och kraftfull höfding, sädan han i dessa oroliga tider altför väl behöfdes. Konung Fredrik hade visserligen, i den försäkran han vid anträdet till Regeringen afgaf, förbundit sig, att icke lemna Norges slott och län till andra än infödde Norrmän; detta oaktadt förlänades herr Claus 1532 utom slottet äfven med dess underlydande höfdingedöme. Det säges att han, sedan Gustaf Vasa, pä mötet i Svartsjö samma är, samtyckt att för peuniugar afstå den del af Viken svenskarne innehade, af egna medel utbetalt lösesumman, i så fall var visserligen förläningcn väl motiverad. Han skulle de tre första ären hafva den fri frän utskylder, men bespisa garnizonen. samt underhålla slottets byggnader.

Vid denna tidpunkt pågick som bäst Luthers reformation. Konghälls kloster indrogs, dess besittningar förlänades åt en Jörgen Stelnsson, och munkarne ginge» ut i verlden, att genom tidsenlig verksamhet förtjena sitt bröd. Det gick stormigt till i Konghäll vid religionsreformen. Presten derstädes Herr Lars, som var den gamla läran tillgifven, dundrade från predikstolen mot nyhetsmakarne, och det kom till handgripligheter mellan de båda lärornas bekännare. Detlof von Anfelt, som dä förde befälet på Bohus, förmodeligen pä Claus Biides vägnar, måste skynda ner i staden, att med vapenmakt återställa ordningen; men höll pä att sjelf bli stenad till döds af den rasande pöbeln. Flera tillsatte vid detta tillfälle lifvet. Herr Lars öfvergaf staden och reste till Köpenhamn. Hans plats intogs af enJO

luthersk prest Staffan, af engelsk börd, som dock, under sin embetstid, hade mycket att utstå af den gamla lärans anhängare.

Den 1 November 1530 återkom Christiern helt oväntad, ombord på en hollänsk flotta, till Opslo, och lät ånyo hylla sig till Norges konung. Flottan seglade derefter till Marstrand och besatte denna stad. Den anfördes at Thnre Jönsson (Roos), åter en Hafthorssönernes afkomling, samme man som förut anfört svenskarne, då de togo Viken från Christiern, men som, i anseende till föra disk a stämplingar mot Gustaf I, måst rymma ur Sverge, och nu bvtt om parti. Denne sökte genom utspridda proklamationer förmå så väl svenskar som danskar till affall frän deras konungar. Bland annat tillskref han från Konghäll Claus Bilde ett sött och smilande bref. Men Herr Claus kände Christiern och trodde icke hans utskickade. Ty ehuru han var de svenska ganska afvog, hade han dock äfven haft godt tillfälle att. reflektera öfver tyrannens ordhållighet, då han, under Stockholms blodbad, stående vid stupstocken, emottog den gylldene riddareked-jan och ringen af de svenska herrar, som gingo till döden. Också fick nu herr Thure från honom emottaga följande värdiga svar pä sitt bref.

-Helsan efter tidens lägenhet. Ma du veta, Thure Jönsson, att jag tick i går din skrifvelse med några lösaktiga ord och tal, att du aktade dermed bedraga mig från min ära och lämpa, och besmitta min redlighet, cd och ära, och göra mig till en sådan lösaktig och besmittad man, som du sjelf är, hvilket Gud skall dig förbjuda, som alla ärliga mäns samveten bevarar. Efter många och bedrägliga tal, som ditt bref innehåller, då bekänner jag mig, utaf Guds försyn, att vara dig för god, att gifva dig andra och bättre svar, än som detta mitt bref förmäler; ty du hafver sä

tidt vändt och slitit din kappa, att hon nu är så jämmerligen sliten uppå båda sidor, att. hon icke vill tjena ibland någon ärlig mans klädebonad. Intet mera uppå denna tid, utan jag befaller dig den som Gud Fader befallde den man, som hans endaste Son förrådde, Ex Bahusz, Söndagen näst före Våfnidag 1531.;

Någon belägring af slottet omtalas icke vid detta tillfälle, ehuru Thure Jönsson visserligen i Konghäll lät göra stormstegar m. m. Sednare kom Christiern personligen till nämde stad; men det enda historien vet berätta, om hans vistelse härstädes den gången, vänder sig kring en skär mytset som hans folk, anfördt af Cordt Pfenning, hade med svenskarne under Severin Kyhl, hvarom Tegel sålunda berättar: "Det Svenska resetyget ryckte så på en dag, tretusen starke, ut ifrån Lödöse stad, alle uti godt harnesk, öfver Elfvcn in uppå Hisingen, till att söka fienderne. Och då konung Christiern, som den tid hade sitt läger i Kongella, fick se dem komma dragandes, sade ban till Herr Thure Jönsson: "Allt hafver du, herrIIOHUS SLOTT.

Thure, bedragit mig, ty du hafver sagt och gjort mig viss, att i Sverge skulle inga hofmän vara, hvad äro nu desse, som jag ser? månne de vara käringar ?" Och blef så konung Christiern svårligen förtörnad på herr Thure, sä att ban, dagen der efter om morgonen bittideligen, fanns på gatan i Kongella liggande hufvndlös. Emot desse svenske sökte fiendens väldige hop manligen. Men deras anförare visste fast bättre den landsorts lägeu-het än de svenskes, hvilket deras fördel var. Ty der var en liten å eller elf, som rann alltid rask och frisk, så att hon icke öfverallt igenfrysa knnde, det de svenske platt intet af visste, och intill samma elf gåfvo sig fienderne, slogo sig der uti en fyrkantig slagtordning, så att de hade stora Elf-ven på högra handen om sig och den lilla ån rätt framför sig, när de vände sig emot de svenske. Derföre, när de svenske sågo, att fienderne icke voro månge till häst, utan en hop med blotta knektar, då blefvo de lustige och frimodige, och satte flux till dem, men de höllo allt stilla, och konung Christiern, med någre få af sine ypperste, hölt något ifrå, vid pass tre eller fyra pilskott, emellan tu berg. Och när de svenske satte så an, som sagdt är, kommo några i den lilla elfven och blefvo borta med häst och man. De andra vände om, efter de öfver Elfven till fienderne icke komma kunde, och sökte till deras läger igen. Fienderne låto så gå alla deras fältskytt uppå dem, deraf de svenske miste något folk oeh hästar"

Med ofvanstående berättelse må sammanhållas ett bref, som Christiern sjelf, den 19 Februari 1532, skref från Hammar, en bondgård liggande vid vägen mellan Konghäll och Harstad kyrka, Det är ställdt till den vördige fadren, ärkebiskop Olof i Trondhiem.

"Må ni veta, att vi hafva gifvit oss hit, midt emot Baahuss, till vårt folk uti Kongelle. Och några dagar derefter kommo de af Danmark och af Sverge till häst och fot, med all den makt de kunde åstadkomma, och dertill med tre fänniker fotknektar, och ville anfalla oss i vårt läger, så halp Gud oss, att vi slogo dem tillbaka igen, och de tackade Gud att de undkommo. Der efter gåfvo vi oss öfver Hisingen till Nylödese, och nu, fastelags söndag, gjorde de sig redo igen med den mesta makt af Danmark och Sverge, till häst och fot, de kunde åstadkomma, sammaledes skickade deras talfskytte och fotgängare hemligen Töre oss pä en plats, der de aktade att hafva velat slagit och förrådt oss, så halp Gud oss, att vi fingo öfverhanden, och jagade dem in i staden igen, och somlige rände utanföre, och tordes icke in i staden, och en part blefvo slagne af dem, så de tackade Gud, sä många som undkommo af dem. Och vårt folk eröfrade en part af deras skytte. Sedan den tid hafva vi intet förnummit, att de velat komma öfver oss igen, utan hvar de kunna öfverraska någon af våra sjuke knektar, som icke kunna följa hopen, -dem rida de efter, oehJO BOHUS SLOTT.

visa sin mandom liuru de kunna, och slå dem ihjel, hvilket Gud skall snarligen ptraffa dem för. och akta vi nu att slå vårt läger i Viken en tid lång, och sedan gifva oss emot våra fiender igen etc. etc."

Men denna sista föresats gick ej i fullbordan. Pä ett härjningståg uppåt Sverge, då Christiern hunnit till Skepplanda kyrka, råkade ban i stor förlägenhet för näringsmedel och furage. Dc svenske voro honom öfverallt i hälarne och förorsakade stora tomrum i hans leder. Han säg sig dä tvungen att anträda återtåget till Opslo, och framkom dit med en ringa återstod af sin armé. Der blef ban förrädiskt lockad ombord pä en undertiden anländ dansk flotta, och afförd till Köpenhamn, hvarest ban i tjugusju års svårt fängelse, ända till sin död, fick plikta för sina grymheter.

Bobos 1658.

• t

Dåden urgamla handelsstaden Llodhus, eller Gamla Lödese, som låg vid

Elfven ofvanför Bohus, af Gustaf Vasa flyttades nedom detsamma, hvarest,

ban anlade Ny-Lödese, vid Götheborg, der den såkallade Gamlestaden nu

är, tortröt detta Claus Bilde, emedan han gick miste om de tull-afgifter.

han dittills uppburit af alla, som ville'förbi Bohus dit upp, eller derifiän.

Han försökte flytta rörelsen någonstädes på norska sidan, ofvanför slottet.

Men då detta icke lyckades, tog han sig före, så orimligt det än var, att

ut kräfva tull äfven af Ny-lödese farare. ehuru dessa icke hade sin vä c

% Ö

förbi fästningen. Härigenom kom han (1537) i tvist med konung Gustaf, men fortsatte ändock sina prcjcrier, på hvilka icke biet rigtigt slut, förrän vid mötet på Elfsborg 1554. -ht»bohus slott»

17

Så länge Gustaf Vasa lefde, var det städse hans bemödande, att bibehålla fred och grannsämja med naboriket Danmark. Redan i hans tid började Danska konungen, i sitt riksvapen och signet insätta Sverges insignier, de tre kronorna, föregifvande att de voro ett, för alla tre rikena gemensamt, minne af Calmare unionen, Men svenskarne sade deremot och bevisade af gamla rikssigiller m. m. att ifrågavarande riksvapen varit i bruk redan före unionen. De påstodo, att de tre kronorna syftade pä de tre krönte öfvergudarne i Upsala gamla afguda-teiupel, Odén, Thor och Frey. Konung Gustaf, som i detta dauska konungens tilltag trodde sig skönja ett tecken, att våra södra grannar då ännu icke uppgifvit hoppet om unionens återupplifvande, lät dock saken bero vid föreställningar deremot, hvilka från dauska konungens sida lemnades utan afseende. Men under hans son och efterträdare Erik XIV, kom oenigheten till utbrott hvartill, jemte tvisten om riksvapnet, åtskilliga andra förvecklingar i Lifland bidrogo. Då Erik, för att betala lika med lika, i svenska vapenskölden insatte de tre dauska lejonen, under förklaring, att de voro den Sverge då tillhöriga staden Revels vapen bröto fiendtligheterne löst i ett krig, som sedan räckte i hela sju är. För att här allenast omnämna de krigsrörelser, som egde rum vid Bohus, sa böljades de dermed, att Pehr Brahe, d. 1 Nov. afbrände Konghäll, hvilket sedan under bela kriget låg i ruiner, och tvang genom sina häijningar folket i södra delen af länet, att svärja svenska konungen trohets-ed.

Under tiden hade konung Erik sändt. Claudius Collart norrut, för att bemägtiga sig Trondhiem, och, på det icke den i södra Norge stående truppstyrka skulle kunna ila nämnde stad till undsättning, gingo Clas Christerson Horn och Gustaf Olofsson Stenbock, vid Gamla Lödese, öfver elfven med en betydlig här, livarvid dock det missöde hände, när en ofantlig kanon skulle föras öfver, att isen brast under densamma, och den ligger der på elfbottnen ännu i dag. Den skall hafva varit sä stor, att en skomakare kunnat sitta i dess myuning och säla skor. Den 22 Februari 1564 lägrade svenskarne sig framför Bohus. Följande dagen, i gryningen, sköts svensk lösen, och danska befälhafvaren pä slottet, Jens Holgersson Dlfstand, uppfordrades att öfverlemna detsamma, mon vägrade. Skjutningen började då från Fontin och Röda Kon, med fem "halfva Kartower" och två mörsare. De förra lossades i fem omgångar och de sednare i tvenne; men dermed var det också slut med hela belägringen, sedan den, på svenska Ridan, kostat 1400 man, som för det mesta frusit ihjel. Afsigten vanns så till vida, att Collarfs foretag mot Trondhiem kröntes med framgång, ehuru svenskarne sedermsia^ffénom hans lättsinne, åter förlorade alla der vuudna fördelar " «JO bohus slott.

Följande året, 1565, förnyades belägringen, nnder Ike Ferlas befäl. Tian besköt slottet i flera veckors tid och löpte emellanåt till storms, men utan framgång. Äfven han måste draga sig tillbaka med oförrättadt ärende. Konung Erik, missnöjd och ombytlig till lynnet, fråntog honom sitt bëfäl och uppdrog det ånyo åt Pehr Brahe.

Denne angrep slottet med en välrustad här, "nie geswader ryttare och fjorton fännikor knektar," samt talrikt artilleri; men uträttade lika litet, kunde ej ens hindra danskarne att inkasta undsättning till de belägrade. Svenskarnes ammunition begynte lida till slut. Erik sände sin befallning, att storma slottet; men trnp-perne kunde icke dertill förmås. Då erhöll Pehr Brahe hemlig tillsägelse

att, under någon förevändning, locka en del af folket öfver till fästningsholmen, och sedan föra båtarne ifrån dem, så att de, af hunger plågade och utan skydd för fiendens eld, skulle se sig tvungna att löpa till storms. Grefve Pehr var emellertid för högtänkt, att låna sig till verktyg åt en dylik befallning, och fick ett ytterst onådigt afsked af den förbittrade konungen. Carolus de Mornay blef sedan befälhafvare, och efter honom Ivar Månsson Stjernkors, men äfven denne blef snart äter afsatt. Hären var missnöjd, sä väl för det tata höfdingebytet, som för soldens uteblifvande, och belägringen kunde det året icke vidare fullföljas. Men 1566 begynte åter den gamla leken, denna gång under Nils Boye, Nils Stare och Anders Sigfridsson Rålamb, som samfäldt» höfdingar. Den 21 Mars uppkastades batterier på Fontin (Böda kon?). Svenskarnes artilleri bestod af sex ' hela kartower". sju "halfva kartower" och åtskilliga "grofva fältslangor." Den 23 voro bröstvärnen på slottets yttre mur bortskjutna. Då uppfordrades det till kapitulation, och efter ingånget nekande svar, följde under tvenne dygn ett förfärligt bonibardement; 2820 kulor af-skjötos, med den verken, att man fick bréch pä Röda-torn, beläget näst intill inre fästningsporten, och ' åtta fännikor knektar" begåfvo sig den aftonen in på fästningholmen, lagande sig i ordning till stormning. Den 26:te Mars inbröt. Redan i gryningen dundrade kanonerna från Fontin mot Rö-da-torn och utvidgade brëchen mer och mer, såväl pä detsamma, som på närmaste mursträcka, ehuru de belägrade, å sin sida, sökte förskaffa sig skydd, genom ett der innanföre uppfördt timmerverk. Vid solens uppgång gafs tecken till stormning. Tre gånger störta sig svenskarne mot brëchen, men lika ofta kastas de tillbaka. Ett litet uppehåll göres, och derefter blir åter en förtviflad stormlöpning, tornet eröfras, svenskarna intränga tillIIohus slott.

19

hundradetal, och deras fana vajar redan på tornet, då detta med en förfärlig knall flyger i luften. En behjertad man at besättningen hade, uppoffrande sig för sitt fosterlands heder, anländt ett under tornet nedfördt krutförråd, sedan Jens Holgersson, på sin konungs vägnar, lofvat draga försorg om hans efterlefvande familj. Väl fortsattes derefter stormlöpningen, tills inemot aftonen, men trupperne voro uttröttade och modfällda. Allt lamare och lamare drefs belägringen. Nils Boye afsattes, men skyllde på Sturen. Denne hcmkallades, och konungen, alltid misstänksam, isynnerhet emot denna slägt, lät honom hålla det bekanta skymfliga intåget i Stockholm, pä en utsvulten häst och med halmkrona pä hufvudet. Följande året mördades han af konungens egen hand. Men mot Bohus sändes å nyo Carolus de fflornay. Dock, hunger, brist och modlöshet herrskade bland soldaterna. Två fännikor at dem blefvo nedhuggna, vid ett utfall, som de belägrade gjorde, de öfriga flydde, men flottbroarna brasto under dem, och cu bel mängd fann sin död bland böljorna. Danskarne togo vid detta tillfälle tre kanoner, hvilka uppställdes vid "vandkunsten," (N:o 21 pl. sid. 2) och sä många vapen de förmådde bortföra, likaså hjelmar fyllda med ister, lin- och hampfrö, målen ekbark och kli m. m. hvilket allt de stackars svenskarne skolat haft till födoämnen. Ändteligen, d. 1 Maj, måste denna belägring, som de föregående, utan resultat upphäfvas.

En sednare belägring i Januari 1567, under Tönnes Olofssons befäl, var belt kort och likaledes utan framgång, hvarefter Bohus fick vara i fred, under konung Eriks öfriga regeringstid.

Under Johan IU:s regering, 15G9, då Jörgen Skräm förde befälet på slottet, gjorde de svenska ett infall på Hisingen, under anförande af Brynte Birgersson Lilje, intogo d. 2 Jan. 1570 ett läger, som danskarne derstädes innehade, och nedhöggo dess besättning, så att blott fyra man undkommo.

Kriget slöts genom freden 1 Stettin, den 13:de Dec. 1570, hvilken på intet vis kunde kallas hederlig för vårt land, och tvisteämnet, de tre kronorna, blänka i Danmarks rikes vapensköld ännu i dag.

Fyrtioett fredsår förflöto nu, under hvilka slottet, isynnerhet åren 1595 och 1605, ytterligare befästades, och, efter den tidens begrepp, gjordes nästan ointagligt, Ett besök härstädes, af ett ungt, nygift konungapar, må här auteeknas, nemligen konung Jakob VI af Skottland, Marie Stuarts son, och hans unga sexton-åriga drottning, danska prinsessan Anna. Förhållandet härmed var, att hon, som i Sept. 1589 från Köpenhamn gått ombord till

Skottland, för att derstädes fira sin förmälning, blef väderdrif-ven till norska kusten och måste anlöpa Opslo. När konung Jacob fick höra detta, tänkte han surprenera sin unga brud, och kom sjelf helt ovän-JO bohus slott.

tad till Norge, der de, på Aggerhuus slott, sammanvigdes af hans bofkap-lan Lindsav. I begynnelsen af 1590, reste de derifrån ner till. Danmark, att besöka svärföräldrame, gästade derunder "religionsprosten" Gädda i Qville, Luthers diseipel, en ålderstigen, blind man. med ett långt, hvitt skägg, hvilken blott med svårighet af sin son kunde öfvcrtalas, att gå in till konungaparet. Men då konung Jacob, något lättsinnigt, gjorde sig lustig öfver det sida skägget, blef gubben stött, utbrast: "åh, nu har jag lefvat tör länge", och lät leda sig tillbaka till sin kammare. Huru för öfrigt det unga konungaparet blef emottaget på Bohus, förmäler icke historien; man kan tänka sig äreportar, kauonsalut och granna tal, förmodligen på latin, ty konung Jacob var en ganska lärd herre. Först i Maj anlände de från Köpenhamn åter till Skottland. Deras äktenskap blef för ingen del lyckligt, oaktadt de sednare äfven kommo att bära Englands krona; i synnerhet blef drottningen af folket illa liden, för sin berrsklvstnad och sina täta inblandningar i politiken.

Ändtligen, år 1641, utbröt Brännefejden, så kallad af de härjningar, genom hvilka svenskarnes förnämsta anförare, Jesper Mattsson Kruus, då gjorde sitt namn odödligt. Det var under denna fejd som, år 1612, det gamla Konghäll, för sista gången på sin ursprungliga plats, blef sköfladt ock alldeles nedbrändt. Kriget, slutades genom freden 1 Knäred, 1613.

Samma år ankom danska konungen Christian IV:s befallning, att staden Konghäll skulle flyttas till fästningsholmen, under slottets kanoner, hvarest följaktligen dåvarande slottsherren Jörgen Lnnge, biträdd at' lagmannen Jens Christensen, borgmästaren, konungens tullnär ocli en rådman från Marstrand, utstakade dess nya läge och utskiftade tomteme, (se planen sid 4 och teckn. sid. 16.). Namnet ändrades nu äfven till Kongelf. Huru oklok, om än välmenad, denna, flyttning var, få vi längre fram se. T Januari 1616 var konungen sjelf pä Bohus, och skänkte dä staden, i utbyte mot andra mindre fördelaktiga lägenheter, Castcllegårdens utmark och Fontins fädrift, hvilka hittills legat under slottet.

Den för Sverge högst Ofördelaktiga freden i Knäred räckte till dess Torstensson, trettio är sednare, i Januari 1644, utan föregående krigsförklaring, inbröt i Holstein och underlade sig bela danska fastlandet.. Under det derpå följande krig, som för det mesta fördes till sjös, lär den då 67 årige konung Christian gjort ett besök på Bohus, i afsigt att derifrån föranstalta ett anfall på Götheborg; men måste helt oförtänkt, den 1 Maj, begifva sig dädan, för att icke af den i Holland för svensk räkning värfvade flottan se sig afskuren från sitt rike. Hannibal Sehestedt, den dåvarande slottsherren, anlade ett belastadt läger vid Tingstad, på Hisingen, lör att derifrån oroa förbemälte stad och hindra dess handel. Men LarsIIOHUS SloTT.

21

Kagße, med 1700 man svenskar, bemäktigade sig detta, tillika med tvenne skansar, dem danskarne anlagt högre upp vid elfven, utdref dem från ön, och förlade en observationscorps af 800 man gent emot fästningen. Så begynte den, efter Sehestedts förnamn, så kallade Balsefejden, hvars' tilldragelser här, endast för så vidt de Töra Bohus, skola omnämnas. Följande året, 1645, fick Sebestedt befallning, att sätta sig i förbindelse med åtskilliga danska, regementen från Halland, hvarigenom hans styrka uppbringades till 4000 man, och från Vestgötha sidan söka bemägtiga sig Götheborg. Utförandet häraf lyckades dock icke bättrès än att ban af Harald Stake, d. 5 Aug., blef i grund slagen pä Randängen, öster Om staden, och drog sig tillbaka in på Hisingen; men glömde, eller uraktlät afsigtligt. att efter sig upprifva den bro ban begagnat, så att Lars Kagge följande dagen satte sig i besittning ßi densamma, och d. 7:de visade sig svenskarnes skaror utanför Bohus. Deras sena framkomst dit låter förmoda åtskilliga strider pä vägen, hvarjemte deras förtrupp, så fort den anlände, hade att bestå en dust mol. en utsänd dansk corps. 1 detta sednare handgemäng tillfångatogs eti Svensk ryttmästare, Erik Oggla, sedan de flesta af hans ryttare blifvit nedhuggne. Hans visade tapperhet förvärfvade honom till den grad danskarnes aktning, att ban, på det mest förekommande sätt bemött, fick, på sitt hedersord, gå omkring hVaf ban ville i fäktningen, ja, äfven rida ner i staden <>éh gästa borgrarne, samt blef, efter fyra dagars fångenskap, begåfvad med kostbara föräringar, återsänd till Kagge. Under detta hade de svenske med all magt aibetat på sina batterier, utan att af

fästningsfolket med ett enda skott oroas. De hade äfven anlagt ett befästadt läger på höjden vid Elsbt>; hvilket stod i förbindelse med svenska elfsidan genom en bro, soirl ytterligare skyddades af tvenne på samma håll anlagda stjernskansar. När ändteligen desSa fältverk voro nära färdiga, tilldrog sig, att Schestedt bortsände sina effekter och dyrbarheter i säkerhet, hvarefter han, d. 12 Aug. på aftonen, red upp till högsta. spetsen af Fontin. derifrån ban lät. en trumpetare blåsa upp ett stycke, "såsom tecken och erinran om sin förestående afresa." Vid Jordfallet fder hvarest, nå lilla ehartan. bron från 1657 finnes utsatt) innehade danskarne en skans, den de hårdnackadt försvarat. Men, under natten till d. 13:de, gick ett antal svenskar om bord på s. k. jernbåtar. hvilka brukades att föra jern från Trollhättan till Götheborg; öfverrumpladë och nedhöggo besättningen, som. besynnerligt nog, fått ordres att hålla sig stilla, i fall den förmärkte något roende på elfven. Den 13:de tidigt på morgonen, red Sé-hestcdt, i sällskap med sin gemål och sina förtrogna rådgifvare, bort från fästningei., följd af allmogens förbannelser, för det han, genom sitt infall i Sverge, dragit, öfver dem allt krigets elände. Ty Kagge visade alldelesJO

bohus slott.

ingen skonsamhet. landet plundrades och ödelades, Rödbo sockens kyrka blef af svenskarne nedbränd, och sedermera aldrig åter uppbyggd. Så fort Sehestedt sålunda kommit undan, började Kagge beskjuta staden Kongelf med glödgade kulor, förmodligen derföre att ban behöfde terräng Tör den tillämnade stormlöpningen, och, så länge staden fanns der, måste alltid försåt befaras, från i husen förstuckne kongelfsboar. "Ack, huru uselt försvar man erhöll! våra dråpliga hjeltar och kavaljerer stodo på fästningen, belt trankilt åseende, hvad utgång det der äfventyret med staden ville taga;" så uttrycker sig en samtidig dansk i sina anteckningar. Ej nog härmed, danskarna gjorde till och med ett utfall, icke mot de svenska, men mot den värnlösa staden, plundrade densamma och utöfvade allehanda våldsamheter. Antändningarne, som uppstått af fiendernes glödgade kulor, hade kongelfsboarne hittills lyckats släcka, men nu, under villervallan, tog branden öfverhand, och på qvällen d. 13:de låg största delen af staden i aska. Det arma stadsfolket hade fört en del af sin egendom om bord på ett hamburgiskt fartyg, som dock dref pä grund och plundrades af svenskarne. Dagen derpå kom ändtligen ordningen till fästningen. En svensk trumpetare uppsändes dit af Kagge, för att uppfordra densamma till kapitulation, vid hvilket andragande de, som nu hade befälet, blefvo belt konsternerade, och en bland dem utlät sig: "men detta var ju icke aftaladt;" ett uttryck, hvilket, sammanlagdt med åtskilligt annat, som i det föregående är omnämndt, väckte misstankar, att förräderi varit med i spelet. Svaret på trumpetarens ärende utföll emedlertid nekande, hvarefter Kagge från sina batterier hegynte en liflig eld mot fästningen, som fortsattes i en hel veckas tid, så väl från Hisingen, som sedermera äfven från Inland. Den 21:ste var ämnad till stormning; men dagen fornt ingick underrättelse, att fred var afslutad i Brömsebro d. I3:de, således samma dag det olyckliga Kongelf uppgick i lågor, hvilket kunuat förekommas, om man den tiden haft elektriska telegrafer.

Afsigten med dessa Sehesteds företag inses först, när de betraktas i sammanhang med de årens öfriga krigsoperationer. De voro en sista förtviflad ansträngning af den driftige, men då i svårt trångmål bragte, ko-nnng Christian, för att afleda svenska regeringens uppmärksamhet åt flera håll, och hade icke Sehestedt i Harald Stake funnit sin öfverman, så hade måhända utgången blifvit förmånligare för de danska.

Bohus med underliggande län lemnades, d. 30 Dec. 1648, i förläning åt Ivar Krabbe, som innehade dem i tio ar. Efter honom uppkallades tvenne torn, dem han lät uppföra, af sten hemtad från Dragsmarks kloster-byggnader. Den s. k. Krabbefejden har ock efter honom sitt namn, emedan han, å danska sidan, var den förnämste befälhafvaren, liksom HaraldJO bohus slott.

Stake var svenskarnes?. Men som Bohus slott under densamma förblef o-antastadt, ßå sparas berättelsen härom till annat ställe. Nämnde krig började 1657, och slöts genom freden i Roskild, följande året.

I denna fred afträddes Bohus län till Sverge, med undantag af En-ningedals socken, som ünnu hör Norge till. och d. 18 Mars 1658 vajade den svenska fanan från slottets tinnar. Tyvärr uppbrände de aftagande danskarna hela det der befintliga archivet, till oersättlig förlust för historien. Baron Harald Stake blef länets förste svenske höfdinge, och Bengt Liljehöök den förste svenske befälhafvare på slottet. Den förre, en rik och välgörande herre, bodde

sedan den tiden för det mesta på Bohus, som af utanskriften på gamla bref synes. Der blef ban äfven, pä riddarsalen, sjelf något till ären, sammanvigd med sin tredje maka, den för sin vidsträckta välgörenhet allmänt omtyckta fru Carin Bjelke till ÖJared. Bland drag efter Harald Stake bör icke förgäl as hans möte med d v. pastorn i Karre-by, Jens Lanrltzon Dahl, hvars danska sympathier voro sä starka, att han lär fått en slagattack, när han till svenska kouungen skulle aflägga trohetseden, och var sedan den tiden ständigt sorgsen och nedslagen till sinnes; ett tänkesätt som till och med gick i arf till hans son, pastorn i Morlanda, Lars Dahl, hvilken 1679 lemnade sitt pastorat i sticket, och följde Gyldenlöve på dennes återtäg till Norge, utan att man sedan dess hört af honom. Harald Stake, underrättad om pastorns i Karreby sinnesstämning, bjöd honom till sig på Bohus, mötte honom sjelf i porthvalfvet med ett hjertligt famntag, eller, som det äfven berättas, med ölstånkan i handen, och vann med sitt vänliga och joviala bemötande till den grad den ärlige prestens bevågenhet, att denne återvände från mötet synbarligen mindre missbelåten med det svenska öfverväldet.

Den efter danskarnes, eller egentligen norrmännens, befälhafvare, grefve Olrik Gyldenlöve, såkalladc Gyldenlövs fejden började år 1675. Efter åtskilliga föregående krigsoperationer i öfra Bohuslän, Dahlsland och Vestergötland, kom han, den 20 Juli 1676, med sina förtruppar till gården Ängegärde, i Ytterby# socken, hvarest den åldrige Harald Stake var honom till mötes med en afdelning svenskar. De båda partierna kommo genast i handgemäng. Derunder sände Gyldenlöve en del af sitt folk öfver berget Fontin, i afsigt att afskära återtåget till fästningen för Stake. Men denne, som märkte afsigten, drog sig i god ordning tillbaka, undan den antågande norska hufvudstyrkan, hvilken sades belöpa sig till 10,000 man. Han befallte derpå att antända staden Kongelf, och hvad som af densamma återstod, blef, jemte kyrkan, d. 12 derpå följande Aug. skjutit i brand med glödgade kulor. Var än detta förfärande i strategiskt afseende nödigt, så kan det dock i moraliskt aldrig gillas, så mycket mindreJO bohus slott.

som kommendanten på Bohus, Börje Nilsson Drakenberg, fått ordres, "att icke förderfva något hus i staden, i händelse af fiendens anfall, emedan de icke äro fästningen till någon rnehn." Kongelfsboarne hörde således kunnat vara trygga, helst de frivilligt lemnat frikostiga bidrag . till fästningens proviantering, Som nu Harald Stake sjelf afled 1677, väckte de åtal uiot Drakenberg, tör denna handling; men konungen gaf det besked, "att detta ärende finge stå under hans eget kongliga omdöme:" det ville i nådiga ordalag säga alldeles detsamma som: "det der förstam J icke."' 1 sjelfva verket var Kongelfs ödeläggande redan beslutadt af Carl Gustaf, dä det, 1658, kom under svenskt välde, så väl för dess illa valda läge under slottets kanoner, och lemnande en annalkande fiende skydd mot dessa, som i anseende till sistnämnde konungs välbekanta förkärlek för Götheborg, hvilken bäst karakteriseras af den honom tillskrifna vidunderliga plan, att lata igenfylla så viil Öresund som Balterna, och gräfva en kanal tvärs genom Sverge, för att sålunda fä hela. norra Europas rörelse koncentrerad i denna sin älsklingsstad. Det har antecknats, att vid ofvannämnde sorgliga tillfälle äfven den enskildta fiendskapen tog ut sin rätt i thy att en hederlig borgare, -Lille Gunne" kallad, blef af en sin ovän på slottet ihjälskjuten med en styckekula. Den förenämnde slottsherren Drakenberg var för öfrigt, liksom sina båda företrädare, Liborius v. Mentzer och Sven Rank, en gammal rask krigsbuss, den der tjent sig upp genom alla graderna oeh blifvit adlad. Hvad staden Kongelf beträffar, sa började den först 1680 att åter uppbyggas, och dä på andra stranden. mellan eltven och Eontin, der den ännu i dag ligger.

Ehuru Bohus's bestämmelse af gränsfästning upphörde, den dag länet införlifvades med Sverge, skulle det dock än en gång, och för aldra sista gången, aflägga ett lysande prof på sin ointaglighet, förebådad af den mystiske gamles löfte till slottets förste grundläggare, grefve Jakob af Halland. År 1678, då Gyldenlöve ämnade öfverraska Götheborg, vågade han icke lemna Bohus och dess besättning i ryggen på sig, beslöt således att, till hvad pris som heldst, sätta sig i besittning deraf. Dess befälhafvare voro då öfversten Fredrik v. Borstet, sedermera friherre och generalmajor, död 1679, och under honom öfverste löjtnanten Carl Gustaf Frölich, denne sednare "en dråplig hjelte och ädel soldat, som, ehuru låghalt, emedan han under kriget blifvit sårad i låret, ägde ett oförskräckt mod, förenadt ined mycken försigtighet." Den 20 Maj lade sig Gyldenlöve framför fästningen, med en armé, sora, ytterligare förstärkt at friskt manskap från Halland och nödigt artilleri, uppgick till 10,000 man; den stör-sto Bohus sett samlad nuder sina murar, Belägringen räckte i 56 dygn Gyldenlöve!*' talrika

eldgap, placerade såväl pä Foiitiu och röda kon, somBohus från Vestgötha sidan.bohus si.ott.

27

pä Hisingen, dundrade natt och dag. Alla hus inom fästningen, deribland kyrkan, förvandlades till grushögar. Verken i norr blefvo i grund förstörda. En underkommendant, Bdington, blef dödskjuten. Det svenska mannamodet förnekade sig dock icke; de hederligaste kapitulationsanbud förkastades. Elden från fästningen blef allt lifligare. Hvad de norska om dagen nedskjöto, återställdes under natten. En stormning, d. 25 Juni, af-slogs, med förlust för norrmännen af 200 man. I Skärdaleu låg öfverste löjtnanten Rleloher Hamilton, och insände som oftast förstärkningar till de belägrade. Men d. 19 Juli lyckades Gyldenlöve afskära honom kommunikationen med fästningen. De norskes minor bade gjort så stora brècher i fästningsverken, att man der skulle kunnat köra in med tre vagnar i bredd. Bragte till det yttersta, föllo dc belägrade på den idén, att lägga bref i tomma granater, hvilka afskjötos ölver elfven till Skårdalen. Hamilton anmodades deruti, att genom tecken gifva tillkänna, huruvida någon undsättning vore att förvänta. Och se! det öfverenskomna tecknet syntes fjerran i dalen, styrkte de tappras mod, och manade dem, att anstränga sina yttersta krafter. Det bjeltemodiga försvaret fortfor ännu fram på följande dagen, tills ändteligen, vid pass kl. 1 e. m,, de, till sin obeskrifliga hugnad, hörde dubbel svensk lösen från norrmännens fältverk pä Hisingen, som med hänryckning besvarades. Gustaf Otto Stenbock bade, natten till d. 19, vid Götheborg gått öfver elfven, och i sex kolonner framryckt öfver ön. under ständiga skärmytslingar med utsända norska dctachementer. Han följdes på elfven af en bestyckad pråm Öfverstelöjtnant Axel Sparre, sedermera en af Carl XII:s hjeltar, fördref snart norrmännen från Hisingen och besatte deras bclägringsliiiier. dock fortsatte de bombardementet från Inlandssidan. Men d. 22, uppskrämde af ett rykte, att dalbönderne voro i annalkande, och ämnade förstöra bron vid Quistrum, för att afskära dem återtåget, upphäfde de belägringen, uppbrände lägret, qvarlemnade sitt artilleri, och skyndade till Uddevalla, efter att hafva fått 3000 man dödskjutne. De projektiler, de i fästningen inkastat, belöpte sig till J265 bomber, 600 tolfpundiga granater, 169 eldkulor, 79 korgar med bandgranater, och 384 stora stenar. T triumf intågade Stenbocks regementen till den jublande besättningen- Hela deu åldriga borgen var förvandlad till en ruin.

Det öfriga af historien om Bohus, huru det reparerades, för att sedan *åter ohjelpligen få förfalla, är jemförelsevis utan allt iuteresse. atom nu våra tankar ila tillbaka i tiden, till de fem sekler, som närmast föregingo anläggningen af Bohus. Gent emot Munkholmen, den tredje ocli sydligaste af de klippöar, soin resa sig i Nordre elf, låg, vid dennas norra strand, en stad. känd i nordens annaler under namnet konghäll eller Eioiiiiimaliolla. Den hade således ett annat läge än den småstad, som ärft dess namn, fast icke dermed dess konimerciella betydenhet, hvilken öfvergått på Götheborg. Med afseende på tidens förhållanden, var den ypperligt belägen. Ellven ("Vestri kvisl") vidgar sig här till en hamn-bassin, tillräcklig åtminstone för den tidens små fartyg. 1 sin fortsättning utgör den en beqväm kommunikation med östra Bohuslän och en del af Vestergötland, hvarjemte platsen, liggande på ett afstånd trän hafvet, lagom stort att freda trän vikingars tätare hemsökelser, var, såsom kring-sluten af bergshöjder, från landsidan lätteligen försvarad; också hafva alla angrepp på densamma skett från elfsidan.

Om stadens beskaffenhet lemna häfderna inga bestämda upplysningar, dock kunna vi at dem gissa oss fram till ett och annat. 1 medeltiden bestodo nästan alla städer af ett fast slott, kring hvilket borgrarnes boningar slöto sig, och dit de, vid fiendtliga infall, begåfvo sig med sin redbara egendom. Så älven bär. Ännu ser man den upphöjda plats, hvarest den fordna borgen (Kastali) höjde sina tinnar: (1 se kartan sid. 29) den kallas i våra dagar Kiosterkullen. efter det kloster, som sedermera intog dess ställe. Närmast häromkring har staden legat, al hvilken dock icke tiiiuas andra spar an benämningen pa ett akeigärde, Tomteflaten1 (2)- och ett auuat dylikt kalladt Tornflaten" (3). 1 det förra stöter maaKON UNG A-H ELLA,

29

ännu vid gräfning, pä en eller flera, under jord brynet framgående, tegelmurar. I S. V. från kullen, der nuvarande mangårdsbyggnaderne ligga, ser man, på ett ställe, tecken till vall och grat <4) och troligt är att staden, åt det hållet, härstädes slutat.

Beträffande den egorynid, som härifrån utbreder sig till de s. k. Rnnds-vallainc (ö), torde den ännu existerande

benämningen Castellegården, en förkortning af Castell ladugården. bäst förklara dess bestämmelse; helst namnet alltför gerna kan förskrifva sig ända från den tid, dä ett kastell i verkligheten fanns på kullen. Närmare elfstranden kan man tänka sig upplagsplatsar, t. e. för timmer m. fl. varur till utskeppning. Sjelfva .stranden der invid omtalas ofta i häfderna, under benämningen "vit stikln,' vid pålarne, (ti) troligast efter den pålning som, på Harald Hårfagers tid. här någorstädes gjordes. Här lade främmande fartyg till, hvaremot de, som tillhörde borgrarue sjelfva, synas hafva hait sin liggeplats högre upp, vid s. k. skeppsbiyggorne, "bryggior.' måhända desamma man ser ännu i dag (7), om de än lörr torde varit flera. Skansberget (16) har sitt namn ai derstädes förr befintliga belastningar, hvarefter ännu ses svaga spar af jordvallar.

Pä andra sidan klostcrkiillen har staden sträckt sig längs den långa detilén meliau eltven och de litet högre upp framstrykande bergen. Den väg, som har framgår (8) och som en gång torde hafva varit stadens gata, har ännu. |ia sina ställen, stenläggningen i behåll. Då man vandrar tram pa densamma, kommer man öfver ett kärr (t)}, om hvars hi-30

t

konunga-hklla.

storiska märkvärdighet bättre fram skall ordas. Efter all anledning har staden slutat just der. hvarest Castellegårdens egor upphöra, och nuvarande Kongelfs utmark (10) vidtager. Att denna sednare af ålder varit obebyggd, derföre tala åtskilliga grupper af hedna grafvar hvilka ett uppmärksamt öga lätt finner rätt på.

Huru högt upp mot norr staden gått, torde deremot omöjligen kunna afgöras. En äng, på andra sidan bergskedjan, heter visserligen Portmaden. (11), och ett torp kallas Portarne; man skulle, i anledning häraf, kunna antaga att någon stadsport funnits uppe i bergspasset, oeb att de deromkring varande lägenheter, sedermera flyttade längre ned, bibehållit namnet. Dock är det. osäkert, huruvida vägen upp åt. norr i forntiden funnits till. Någon direkt väg till Ytterby fanns bestämdt icke, och möjligen har enda avenyen till staden varit den öfver komarkcn ledande. Anmärkningsvärd är den bautasten (läs bötasten), (12) som står i vattenbrynet, just der elfven genombryter bergskedjan; om såsom gränsesten för stadens område, eller som minne af slaget 1160, är omöjligt afgöra. Tradition är eljest bland allmogen att staden sträckt sig ända ut till Korseberg.

Rigtigast torde vara att tänka sig det gamla Konghäll, såsom bestående at' byggnader gående ända ned till elfven, (§åtskiljda på vissa distanser af trånga gränder, som genom portar stodo i förbindelse med de utskjutande skeppsbryggorna, vid hvilka fartyg kunde ligga skyddade mot strömsättningen. Ofvanföre framgick hufvudgatan, och invid densamma lågo stora gårdsplaner, upptagande stundom ett belt qvarter. Af dessa sednare äro oss tvenne till namnet kända, nemligen ' Bispegården" och Bag-gagården" (Skyrbags-gården?) I nuvarande Castellegårdens manbyggnader och uthus finner man en mängd huggna stenar, lemningar etter den fordna staden, deribland mycket täljsten. Tegel, af den uråldriga grofva formen, ses öfverallt i diken och på åkrarne; men ingen enda inskription, som möjligtvis kan hänföras till äldre tider, och de enda fragmenter af någorlunda utbildade byggnads-dekorationer, jag sett till äro de, som afbildats i initialen till denna artikel, Smärre effecter, t. e. nycklar,

och hästskor af urgammal form m. m. hafva stundom hittats, dock ingenting som är värdt uppmärksamhet, om ieke den här afbildade kam af buxbom, med bronz-orna-mciiter, 4 tum bred. som, huru gammalmodig den än må förefalla vår tids gratier, troligen en gång ansågs som en prydnad i någon nordisk skönbets gyldene lockar. Item ett fragment af den undre qvarnstcnen i en handqvarn, hvilket visar, att denna haft samma konstruktion, som de i Pompeji uppgrafr.a. Äfven är mig af trovärdig per-kondsga-hei4.a.

31;

Bon berättadt, att på Klosterkullen upphittats det fordna kloster-sigillet, föreställande Jungfru Maria med Christusbariiet, och deromkring en latinsk devis, antydande att klosterfolket hitkommit fråu Aalborg. ,|

Enligt ännu i behåll varande fornltandlingar, ägde staden tvenne kyr7 kor. Den ena., Kastala birkia,' anlades af konung Sigurd Jorsalafarare 1128, inom den borg, han på klosterkullen uppfört, och kallades, såsom helgad åt

Jungfru Maria, äfven Marié kyrkan. Den var af trå och nedT brändes af Venderne 1135. Sedermera åter uppbyggd, förenades dermed, töre 1180, ett Augustinerkloster, hvars munkar längre fram antogo S. Fran-oisci ordensreglor. Ännu 1811 sågos derefter lemningar, men nu är hvarje spår, på några gropar när, försvunnet, i

Den andra kyrkan, hvars skyddspatron^ enligt en fornhandling af 13Ö9, varit S. Nicolaus, låg troligtvis på s. k. Ragnhildsholmen, hvilken förr var alldeles kringfluten af ettt nu för det mesta igeovalladt. vattendrag. Ehuru faan ické käniier, huruvida kyrkan tillkommit före eller efter det af ko-t nung' Hakon Hakonsson pä samma ställe anlagda Nyklaborgs slott (13), 8jrnes dock rimligast att kyrkan varit äldre, och att slottet, etter densamma blifvit uppkalladt.' S. Nicolaus var, som kändt är, de sjöfarandes skydds: patrön, hvilka troligen, såsom ock det fattigare folket, voro på dcuua sif dan om elfven bosatta. Ännu heter en tätt hit intill gränsande socken Säfve. fordom ' SJåfara-sökn.'1 de sjöfarandes socken. Att en stadsdel funnits pä Hisingen, intygas bland atina t af den derstädes förekommande benämningen "Tomtebaoken." äfvensom at" sjelfva namnet Hising, hänledt af "kisig," dër borta, Hinsidingén, regio trasalbina.

i tbj' usgnonui üjguiiri dao riinn -u;l>inll tlln r.l < n.i .,;,, t

>/tii ^itrui Jüa obtthiknii i • >1 vJtwu/<i tnm i i-.i: ;, ... , .,{, Redan frånj den tid, då, gastarne grasserade på våra haf och trollen i våra skogar, hafva vi en berättelse,, pin ett möte i Konghäll och dess följder, hvilken, såsom förträffligt skildrande det, i intet hänseende afundsvärda tillstånd, som töregick Christendomens införande i Norden, här må finna plats. Hlorlelf, konung sif Hordaland oeh Rogaland, som, för sina mänga galanteriers skull, fått tillnamnet "kvennsama, ' den qvinnokäre, hade en gemål, som hette Åsa; men icke nöjd härmed, skaffade ban sig, under ett tåg till Bjarmaland, ännu ön, Hildur. Någon tid derefter, vid ett besök i Konghäll, råkade ban der konung Hreidar från Seeland och dennes son. De» sednare blef snart bekant med den norske fylkeskonungeu, och had sin herr fader* att bjuda honörn h,em till dem i Danmark. Fadren gjord| visserligen invändningar, sägaude att deraf xnånd^ intet godt komma, n*en slutligen gick dot ändå som sqncu ville. Seeland såg Hiorl?if Hrei-dars dotter Hringa, blef förälskad, ock bortförde henne, med brödrens med-32

konünga-bklla.

gitVande. Men på sjön sjuknade prinsessan och afled. Liket kastades i hafvet, flöt i land och påträffades af brödren, som dervid tänkte att Hior-leif afdagatagit henne. Under tiden kommer denne sednare hem till sitt rike igen, hvarest sedan tilldrager sig åtskilligt, som här förbigås, utom det, att han en gång i hettan ger Hildur, ehurn alldeles oskyldig, en örfil. Att gifva sin hustru örfilar, var ingenting ovanligt hos den tidens äkta män. och lika vanligt var, att örfilen aldrig glömdes; men ännu efter flera års fö Hopp, kunde det hända, att den förorättade hustrun lejde lönnmördare, som togo mannen af daga. Hildur tänkte dock ädlare. Biist son) nu Hiorleif sitter i godan ro, kommer Hreidar öfver honom, med en väldig krigsmakt. Oförbered på detta anfall, flyr den norske konungen till skogs, och måste derifrån åse, huru hans hufvudstad antändes, och den danske seglar bort med alla hans skatter, de båda gemålerna inberäknade. Någon tid derefter seglar Hiorleif till Seeland, för att ntkräfva hämd. Vid

o

båris framkomst är den danske konungen borta: i borgen träffar ban Asa ensam hemma, som lofvar, att lemna Hreidar i hans våld, om Hiorleif vill gömma sig i hennes klädkammare. Han gör detta, men hon läser honom inne der, och lemnar honom sålunda i sin fiendes händer. Hiorleif upphänges vid sina egna skoremmar i dryckessalen, mellan tvenne eldar, detta likaledes på Asas tillstyrkan. Hoffolket satt kring dryckesbordet; men Hildur gjöt i smvg öl ötver eldarne, mildrande således deras hetta. När ändteligen alla voro väl druckna, och Hreidar snarkade i högsätet, med Asa sittalido i sitt kuä, skar Hildur ner Hiorleif. Denne genomstack Hreidar med hans eget svärd, begaf sig sedan till skeppen, att kalla de sina till sitt bistånd, lät binda alla Hreidars män och hänga konungen sjelf i den galge, denne ärnat honom, hvarefter ban underlade sig allt hans rike, och insatte Aildurà broder der till jarl. Sedan seglade han hem till sitt land igen och stämde ting. Der dömde allmogen, att Asa skulle dränkas i en myr: men konung Hiorleif lemnade henne sin hemgift åter, och sände henne sedan ifrån sig.

Enligt föregående berättelse, skulle altså staden Konghäll redan funnits till i medlet af sjunde seklet, ty vid denna tidpunkt anses Hiorleif kvennsama halva lefvat, ehuru man, för att komma till detta resultat, icke har annan utväg än den högst osäkra att räkna efter generationer. Men alldenstund troligt är, att sagan först i en vida yngre tid blifvit skriftligen upptecknad, oeb att den, som verkställt detta, rättat sig efter d« på hans tid rådande ställningar ocb förhållanden, sä utgör den icke något fullt tillförlitligt bevis i saken. Påfallande är deremot att, i berättelsen om Harald Hårfagers härfärd till Vikdh år 869, staden icke med ett enda ord omnämnes. Så bär lyda den historiska urkundens ord: Om våren.

när isen gick upp, nedslogo götberne pålar i Elfven, på det att konung Harald icke skulle kunna lägga sina skepp upp till landet. Men konuu-gen seglade likväl med sin flotta upp i elfven, lade till vid pålarne ("vit Stikin"), härjade på ömse sidor och brände bygdén. Götherne kommo då upp ifrån landet med en stor krigshär, och höllo ett slag med honom: der blef stort manfall, och lyktades det sålunda att konungen fick seger, hvarefter han underlade sig hela landet på norra sidan elfven/'

Nu är det klart, att ifrågavarande pålning varit till ingen nytta, så vida den icke verkställts i båda grenarne af elfven. Ännu heter en gård på Vestgötbasidan Steken, och att pålning derstädes ganska lätt kunnat ske tvärs öfver elfven, bevisar den pälbro, Nyebro kallad, som ännu i denna generations minne derstädes fanns. Just vid denna gård tager en väg af, upp ät Vestergöthland, förbi Angereds kyrka, och har säkerligen i urminnes tid funnits, nvem vet, om vi ej i gårdens namn återfinna det gamla ordet "stikin"? Hvem vet, om icke till och med de storartade bau-tastenarne vid Angcred äro minnesmärken efter vestgötharnes nederlag? Ännu räckte hedna tiden, och Odins bud, att resa stenar öfver tappra män, iakttogs. Måhända är orsaken dertill, att Konghälls namn icke i denna berättelse förekommer, just den, att slaget ägde rum på detta håll. Den tanken är föröfrigt helt naturlig, att konung Harald först sökt komma in vid Konghäll: men, då detta icke lyckades, försökte han tränga upp genom den andra elfarmen, och när äfven denne befanns spärrad, landsatte ban sitt folk, tågade upp åt landet och slog vestgötharnes skaror.

Vid den öflock, vi nu känna under namn af Brännöarne, var af ålder en stark handelsrörelse, som många af våra fornsagor intyga. Man har en tradition, att de nordiska konungarne, i fjerran hedenhös, derstädes brukade sammanträffa hvart tredje år, för att afhandla sina inbördes angelägenheter och, som det hette, sätta frid för sina riken. Särskildt omtalas ett sådant möte på Hakon den Godes tid (938—963), och som man finner att de sedermera alltid hållits i Konghäll, sä vill det nästan synas, som nämnde stad ännu icke funnits till i förra hälften af tionde seklet. Men något sednare, under Harald Gråfells regering (963—977), omtalas den. En episod från denna tid, just icke afhandlande några särdeles vigtiga tilldragelser, men som dock har sitt interesse, såsom tidsbild betraktad, är följande:

Konung Harald Gråfell och hans moder, drottning Gunhild, vistades i Konghäll, men hade sina spejare ute, som passade pä och underrättade dem när fartyg anlände. En dag bådades dem ankomsten af ett sådant, fördt af isländaren Rütr Heriolfsson, en högättad man, härstammande på mödernet från Kagnar Lodbro><^-M>gissade drottningen, att denne mätte34

vara kommen till Norge, för att ntkräfva arfvet efter en der afliden broder, hvilket undanhölls honom af en viss Sote. Tion sände alltså sin munskänk, Ögmund, att bjuda Rütr med fagra ord till henne. Gunhild Konnn-gamoder, som förr ägt Harald Hårfagers son och närmaste efterträdare, Erik Blodöx, måtte då redan hafva varit något till åren, men hade i sin ungdom varit utmärkt skön. Hon var en klok qvinna och ordsnäll; men ansågs derjemte för bakslug och ganska grvm. Rütr for till Konghäll och blef, vid framkomsten dit. af fränder och vänner med glädje emottagen. Ög-mund infann sig, med den helsning från drottningen, att hon tillstyrkte Kütr, att först och främst uppvakta konungen sjelf; hon ville der vara honom till mötes, och på bästa vis understödja

hans andragande. Munskänken medförde ock frän henne kostbara kläder, pä det att frcmlingen i dem skulle visa sig till sin fördel infor konungen. Följande dagen, dä konung Harald satt och drack, gick Kütr, åtföljd af sina följeslagare, inför honom, och helsade honom vördsamt. Konungen sporde efter hans namn och ändamålet med resan. Isländarcn namngaf sig och sade: "jag hafver begifvit mig hit, först och främst för att skåda din herrlighet, herre; men dernäst äfven för en arfsaks skuld." Harald svarade: 'lag och rättvisa hafver jag tillsagt hvar och en i mitt like, att fä njuta sig till godo; har du ännu något mer att bedja mig om?" Rütr bad dä att blifva anställd bland konungens höfdingar, samt om underhåll för sitt folk under vistelsen i Norge. Harald Gräfell teg. Då tog drottningen till orda: "så tyckes mig, som denne man gör eder iira med sitt anbud, och väl vore om alla edra hirdmän voro sådane som ban." "Ar han en förståndig karl?" frågade konungen. "Han är både klok och tilltagsen", svarade Gunhild. "Så tyckes mig", återtog Harald, "som min moder gerna skulle se, att (lu ernår den värdighet, du eftersträfvar: men för syns skull, och enligt gammal häfd, får du dock vänta derpå en baif månad, så vill jag då antaga dig till min hirdman, och till dess må min mor sörja för edert underhåll." Då vände sig Gunhild Konungamoder till munskänken, med tillsägelse att ledsaga dem till hennes eget hus, och derstädes på bästa sätt sörja för deras förplägning. De fördes till ett stenhus, der de funno bordet rikeligen uppdukadt: der var ock ett högsäte för drottningen. Då utlät sig deras ledsagare: "nu må det goda sannas, som jag sagt om Gunhild; här är hennes högsäte, och deruti skall du, Rütr, slå dig ner, och torde komma att behålla denna plats, äfven då hon sjelf är tillstädes." Sedan satte han för dem mat och dryck. De hade knappast setat der en stund, så kom Gunhild sjelf dit. Ru'tr ville då stiga upp och helsa henne. "Sitt du qvar", sade hon, "och behåll för jemnan denna plats, så länge du är under mitt tak." Derefter satte hon sig hos honom,i

%

och drack med dem. Men när aftonen kom, sade hon: "du Rütr skall i natt ligga i mitt sofgemak här uppe pä löftet." Så skedde äfven, och sedan qvarstadnade han hos henne, och mådde godt. När den halfva månaden var till ända, tackade han konungamodren med lagra ord för den åtnjutna gästfriheten, och skänkte henne sådant som Island frambringade, tolf pelsverksfällar och hundrade alnar kläde — det kallas i sagan "vadmal", emedan det mättes i väder, liksom spannmål har sin benämning deraf att det mättes i spann. Följande dagen gick Rütr inför konungen, med ett följe at trettio män, blef dä antagen bland dess hirdmän och erhöll bland dessa den yppersta platsen.

Om våren spordes det, att Sote, som undanhöll honom hans arf, hade farit undan .söder till Danmark. Rütr beslöt att segla efter, hvartill drottningen bestod två fartyg och skaffade honom, i Dlf Utvegin. en förståndig följeslagare. Konungen tillade ytterligare tvenne skepp, följde i egen person Rütr till stranden, och sade honom der farväl. Sä seglade vår is-ländare till Öresund. Han träffade icke Sote, men höll ett slag med en annan viking, fick seger och stort. byte. Mot hösten återvände ban till Konghäll. Sote hade redan fore honom kommit tillbaka till Nor^e, och Gunhild konungamoder, som fått nys härom, hade, genom en annan af sina söner, konung Gudröd, låtit dräpa denne krångelinakare och bringa hans skatter i säkerhet till Konghäll. Nu öfverlemnade hon alltsammans till Rütr, som tackade och skänkte henne derutaf halfparten. Han qvar-blof äfven den vintern hos konung Harald, och var af honom gerna sedd. Men när våren nu åter igen nalkades, blef Rütr tyst och modstulen. Detta märkte konungamodren, och en gång, då de voro allena, frågade hon, hvad som gick åt honom? om hau längtade hem till Island, och om ban måhända derstädes hade någon qvinnlig vän, som låg honom i tankarne? Rütr förnekade väl att så vore; men drottningen sade sig hafva bättre reda pä förhållandet, och härmed slöts samtalet. Isländaren begaf sig till konungen, helsade honom, som öfligt var, och då Harald frågade hvad ban önskade, bad ban om orlof att fara åter till Island, som äfven, på konungamodrens tillstyrkan, beviljades. Han gjorde sig således färdig till resan och, ehuru det då var dyr tid i Norge, försåg honom drottningen med den spannmål han för sig och sitt folk behöfde. När han derefter infann sig, att säga henne farväl, förde hon honom i enrum, och tog der till orda: "här är en guldring, den jag vill gifva dig", och hon satte den kring hans handled. "Mången god gåfva hafver jag af dig emottagit", sade Rütr. Hon lade sin hand kring hans hals, kysste honom — det var den tidens sed —och sade det vara sin öfvertygelse, att han icke skulle få någon lefnadsglädje af den

flicka hau fästat sig vid. Rütr smålog,t

tog afsked och gick Han begaf sig til! konungen, och tackade honom for deu tid han vistats vid dess hof. Harald Gråfcll svarade väl härtill, och önskade honom lycklig resa. Så gick Rütr om bord, afseglade, och anlände välbehallen till Borgarfjord på Island. Kort efter hemkomsten stod hans bröllop: men konungamodrens spådom sannades; den nygifta trifdes icke hos honom, och de blefvo snart skiljda åt.

Mån tro drottning Gunhilds här ofvan omnämnda stenhus gifvit anledning till stadens namn: "Kongs höll", konungaboning?

En af vår nords ryktbaraste qvinnor, i äldre tider, var Svea-konungen Erik Segersälls drottning Sigrid. Sedan hon blifvit enka, friade åtskillige till henne, deribland samtidigt Harald Gränskc, konung öfver Vestfolden och en annan från Gardarike, hvilka hon, för att blifva qvitt deras enträgenhet, synnerligen som den förstnämnde redan hade en gemål, lät, under det de väl beskänkte slumrade i en afsides liggande byggnad på hennes gård, försåtligt innebränna. Hon kallades sedan "Storråda". Till henne friade Olof Trygg^ason, sedan ban, sonen till en bohusländsk småkonung af Harald Hårfagers ätt, efter att hafva tillbragt sin tidigare ungdom som träl i Estland och derefter genomgått många öden, blifvit enväldig herrskare i Norge: Sanningen likmätigt. måste man bekänna, att drottning Sigrid redan var något till åren, men hon var äfven oerhördt rik; hon skattade sjelf sina besittningar jemngoda med ett konungarike. Till en hörjan kommo hon och konung Olof ganska väl öfverens om det tillämnade äktenskapet dem emellan, och stämde möte med hvarandra i Kong-häll, hvarest saken närmare skulle afhandlas. Nu hade konungen, då han införde christen tro i Norge och förstörde hedningarnes afgudatempel, vid ett tillfälle tillegnat sig en stor och kostelig guldring, som hängt på porten till ett afgudahus- Denne sände ban drottningen som fästmansgåfva. Men en dag bar det så illa till, att några guldarbetare, som fingo se ringen, uppenbarade för Sigrid, att det var svek under densamma: ringen Äönderbrüts, och det inre befanns utfylldt med koppar. Ehuru konungen troligen icke känt ringens beskaffenhet, blef dock drottningen häröfver vred och yttrade, att Olof mätte nog äfven i annat vilja svika henne. Det öfverenskomna mötet i Konghäll ägde dock rum 997, och allt syntes gå efter önskan. Men då yrkade konungen som ett oeftergifligt vilkor, att den hedniska drottningen skulle låta sig döpa, och antaga den rätta tron. Dertill svarade hon: "icke vill jag gå ifrån den tro, jag hittills haft, och min slägt fore mig; dock må du gerna för mig tro pä hvilken gud du behagar." Dä blef konung Olof såra vred, svarade i hettan: 'hvarföre skulle jag vilja äga dig, du utlefvade och hundhedna?" — och slog henne dervid i ansigtet med handsken, ban höll i handen. Derefter stod bankonunga-hblla.

upp och hon äfven. Dä sade Sigrid: "detta mande nog blifva din bane." Sedan åtskiljdes de: konungen for norr i Viken och drottningen öster till Sveavälde. Framdeles förmälde sig Sigrid med Olofs fiende, konungen i Danmark Sven Tjufvoskägg (med klufna skägget) och upphetsade så väl denne som sin son med förra giftet, Svea konungen Olof Skötkonung, mot den ohelefvade friaren. Följden häraf blef sjöslaget vid Svolder, är 1000, der Olof Haraldsson stupade.

Men den danske historikern Saxo, — som emedlertid anses vara mindre mån om sanningen — berättar förloppet belt annorlunda. Enligt honom har Sven, som redan hade sina planer på den svenska drottningen, genom utskickade ingifvit konung Olof den tanken, att fria till hans dotter Thyra. Olof, hvars tycke för Sigrid Storråda härigenom afkyldes, begaf sig dock sjöledes till mötesplatsen, der hon redan väntade honom. Men dit anländ, anmodade han henne att komma om bord på fartyget — ett beteende som redan i sig sjelf var mindre ridderligt. Värre skulle det dock blifva: ty lians folk utlade gångbrädet så vårdslöst, att drottningen plumsade i vattnet och upptogs mer död än lefvande.

Då, efter Olof Tryggvasons fall, hans välde delades mellan segervin-narne, föll Bohus län på Svea-konungen Olofs lott, och ban styrde detsamma en tid genom sina befallningsmän Hroe Skialge och Eilif Götske. Om den förre af dessa känner man, att han ägde stora gåidar på Hisingen: det är till och med icke osannolikt, att Rösbo,

en gård på nämnde ö, som förr hade den betydenhet att den gifvit namn åt en hel socken, blifvit efter honom uppkallad. Men år 1015 kom den at Sigrid Storråda innebrändc Harald Gränskes son Olof, sedermera kallad ' den Helige', tillbaka från de vikingsfärder, genom hvilka ban grundlagt sitt rykte, och satte sig i besittning af sin stamfaders Harald Hårfagers thron. lian lät då försåtligen rödja dem båda ur vägen och underlade sig landet Sålunda uppkom fiendskap mellan honom och Svea konungen, hvaraf isynnerhet Vestergötland fick erfara följderna på mångfaldigt sätt, bland annat derigenom att den norske Olof törböd tillförsel dit af sill och salt, från Konghäll och öfrige handelsorter i Viken. Vestgötha-jarlen Ragnvald, Sigrid Storrådas' brorsson, som bodde i Skara, hade till gemål Olof Tryggvasons syster Ingeborg. Denna kunde icke glömma, att Olof Svea-konung varit vållande till hennes broders fall, och genom hennes tillskyndelse blef jarlen mycket benägen till vänskap med Olof Haraldsson. De stämde möte med hvarandra i Konghäll. Der afhandlades åtskilliga angelägenheter, men i synnerhet talades om den osämja, som uppkommit mellan Sverges och Norges konungar, och syntes dem båda, att så väl för vikboarne som tör götherne var det stor skada, att ingen köpfrid fanns mellan landen.38

kontjnga-hella.

På sidstone satte de stillestånd sig emellan intill nästa sommar, och åtskiljdes, sedan de gifvit hvarandra hederliga skänker.

För att försöka åstadkomma en varaktig fred, sände konung Olof Haraldsson sedermera, på allmogens i Viken uppmaning, Björn Stallare till Sverge. Denne åtföljdes af isländaren Hialto Skeggeson, efter hvars berättelse historien om dessa förhandlingar lär vara upptecknad, och som äfven synes hafva haft konungens hemliga uppdrag, att på hans vägnar fria till Olof Skötkonungs dotter Ingegerd, hvilket också, vid ett passande tillfälle, mycket rigtigt uträttades. Efter åtskilliga fruktlösa försök, att. pä enskildt väg förmå den svenske Olof till förlikning och fred, väckte Ragn-vald-jarl ändteligen, på öppet ting, fråga härom, äfvensom angående äk-teuskap mellan Olof Haraldsson och Ingegerd konungadotter. Och så kraftigt understöddes ban häruti, så väl af den högt ansedde Tiunda-lag-manncn Thorgny, som al bela allmogen, att Svea konungen säg sig tvungen, att ingå både på det ena och andra, öfverlemnande åt Ragnvald bestyret om trolofningen. Så snart detta kom till konung Olof Haraldssons kunskap, sände han bud till alla länshöfdingar. stämde till sig de rikaste män från häraderne, och beredde sig att pä det ståtligaste fara emot sin fästmö. Konungen följde alla förnäma män, och alla voro på det bästa försedda med skepp, vapen och kläder. De höllo med sin flotta öster åt Konghäll (1021). Men då de framkommo dit, hörde de icke af Svea-konungen, och inga sändebud voro heller komne på hans vägnar. Konung Olof Haraldsson qvarstadnade länge i Konghäll, och cfterforskade pä allt vis, hvad man kunde få veta, angående Svea-konungens färd eller förehafvande; men ingen visste säga honom något säkert härom. Då sände ban män till Ragnvald jarl, och lät spörja denne, af hvad skäl Olof, Sveakonung. icke infunnit sig, ehuru han lofvat att sjelf den sommaren komma till landamären och der gifta sin dotter med norska konungen. Jarlen svarade, att ban icke visste huru detta kom sig: "men får jag kunskap derom", sade han, "sä skall jag genast sända bud till konung Olof Ha-raldsson, och låta honom veta, om detta dröjsmål liar någon annan orsak än de många förrättningar, som ofta kunna göra, att Svea konungens resor uppskjutas längre än han sjelf vill."

Emedlertid liadc, uppe i Sverge, konungadottren Ingegerd för visso fått veta. att det ingalunda var hennes faders afsigt, att hålla deu ingångna förbindelsen. Hon underrättade Ragnvald jarl härom. Denne sände dä bud till norrske konungen, och lät säga honom hvad han fått veta, bedjande tillika, att konungen icke måtte härja i hans jarldömc. När detta budskap kom till konung Olof i Konghäll, blef han mycket vred, och pä några dagar fick ingen ett ord af honom. Sedan höll han hus-tingkomjnga-heixa.

39

med sitt folk. Dä uppstod först Björn, konungens "stallare" till hvars syssla det hörde, att på tingen föra ordet å dess vägnar. Tian omtalade, huru han föregående vintern farit öster ut, för att göra frid, och huru väl Ragnvald jarl hade tagit emot honom: han berättade ock huru tvärt och illa Svea-konungen i förstone upptagit denna sak. "Och den förlikning, som gjordes", tillade han, "skedde mera genom allmogens oc!i jarlens bistånd, samt Thorgnys anseende, än genom Svea-konungens goda vilja. För den skull tro vi oss äfven veta, att denne konung

lärer vållat att fridén är bruten: men jarlen må detta icke tillräknas; ty honom rönte vi vara konung Olofs sanne vän. Nu vill vår konung veta af höfdingarne och andra sine män, hvad råd han skall taga: om ban skall draga upp till Vestergötland och der härja med det folk som vi nu hafva samladt, eller om eder synes, att något annat beslut bör fattas?" Han talade både väl och länge. Sedan talade andra inflytelserika män, och kommo slute-ligen de flesta deruti öfverens att de afrådde härnaden. "Ty," sade de, "fastän vi hafva mycket folk, äro dock nästan endast mägtige och ansedda män här församlade; men till härfärd är ungt manskap icke mindre nödigt, som åstundar att förvärfva sig gods och ära. Det är ock mägtige mäns sed, dä de draga i kainp eller örlig, att hafva med sig mycket folk, som skall gå förut och försvara dem, och ofta strida de icke sämre, som hafva litet gods, än de som äro i likedom uppfödde." Efter deras tillstyrkan, lättade då konungen det beslut, att låta krigsfolket åtskiljas, och gaf cn hvar lof att fara hem. Dock kungjordes tillika, att ban följande sommaren skulle hafva leding, d. v. s. krigsgärd och manskap af bela landet, för att draga emot Svea-konungen och hämna dennes trolöshet. Sedan for konung Olof norr ut, och satte sig om hösten ner uti Sarpsborg, en af honom nyanlagd stad. Ragnvald jarl harmades högeligen öfver sin konungs löftesbrott. Då derföre Astrid, en annan Olof Sköt-konungs dotter, befann sig pä besök i hans hus, begagnade ban tillfället, för att, på eget bevåg, inleda äktenskaps förslager mellan henne och Olof Haraldsson, med hvilken hon äfven, fadren ovetande, blef förmäld. Sjelf undgick Ragnvald följdernc af sitt tilltag, derigenom att Ingegerd konungadotter, vid sitt snart derefter inträffande giftermål med konung Jaroslav i Holmgärd (Novgorod) tog honom med sig, och gat honom i det landet lika stort jarldöme, som han haft i Sverge.

Men svenskarne blefvo så missnöjde med Olof Skötkonungs oefterrättlighet, att de satte sig upp emot honom, och utvalde sonen Anund Jacob till hans medregent. För att icke helt och hållet gå misste om väldet blef då Olof tvungen att söka fred med norska konungen. Han sände bud till Norge, med anhållan att Olof Haraldsson ville möta honom i Konghäll,40

för att der med honom uppgöra en fullkomlig och stadig förlikning. När den norske Olof hörde detta budskap, var han, som förr, benägen till fred, och begaf sig med sitt följe till Konghäll. Svea-konungen kom den gången äfven dit, och då de träffades, blef fred mella," dem och deras riken afslutad, 1022. Olof, Svea-konung, var då saktmodig och god att tala vid. Ett ögonvittne har berättat följande: En bygd låg på Ilisingen, som ömsom hade lydt till Norge och till Götbaland. Konungarne sade då att de skulle lotta sig emellan, och kasta med tärningar: den, som fick högsta kastet, skulle hafva densamma. Svea-konungen kastade två sexor, och sade att konung Olof Haraldson då icke behöfde kasta. Denne svarade, skakande tärningarne i sina händer: "ännu äro två sexor på tärningarne, och kostar det Gud, min herre, litet att låta dem falla upp." Han kastade och två sexor föllo upp. Då kastade Olof, Svea-konung, och fick å nyo två sexor. Sedan kastade Olof, Norges konung, och var sex på den ena tärningen; men den andre brast sönder, och båda dess halfvor visade tillsammans sju. Norges konung blef dä ägare af bygden, och båda konungarne, förlikte, åtskiljdes med vänskap.

Einar Thambaskelfver var namnet på en man, som den tiden åtnjöt ett högt anseende. Han öfvergick alla i idrotter och tappcrhet, sades äfven vara den starkaste karl och den bäste bågskytt, som dä fanns i Norge. I slaget vid Svolder, der Olof Tryggvason stupade, befann han sig, då aderton år gammal, i bakstammeu på dennes fartyg, kalladt "Ormen Länge", och förorsakade med sina pilar stort manfall bland angriparne. Men efter den för norska konungen olyckliga utgången af slaget, ingick Einar frid och förlikning med jarlarne Erik och Sven, som då kommo till väldet i Norge. Han blef till och med förmäld med deras syster, Bergliot na-konsdotter. och, vid Erik Jarls död, förmyndare för dennes son, Hakon jarl den unge. Men då Hakon, af Olof Haraldsson besegrad, nödgades gå i landsflygt till England, begaf sig Einar till Olof Skötkonungs hof i Sverge, fick af honom förläningar och, som det kallades, blef hans man. Efter sistnämnde konungs död, åstundade han dock att ingå förlikning med den norske konung Olof, och sändemän hade farit dem emellan. Nu råkades de båda i Konghäll, sommartiden 1023, talades vid, och sämjades pä så sätt, att Einar skulle fara norr till Trondhiem, samt fä behälla all sin egendom i Norge och alla de jordagods, som varit Bergliots hemgift. Detta oagtadt var han sedermera en af dem hvilka, som vi längre fram få höra, emottogo mutor af konung Knut i Danmark, vid hvars hof han äfven uppehöll sig, den tid konung Olofs lycka var i nedgående.

Konung Olof Haraldsson lade all sin håg till att afskaffa hedendomen och sådana fordna sedvanor, som voro Cbristendomen emot. Ty vär*pl. 4.* S. OLOF I HARSTAD. Henneberg & Rosenstand. Thieles Bogtrykkeri.kon ung a-h ella,

41

bedrefs hans omvändelseverk, så väl som Olof Trygvasons, på ett sätt ovärdigt ett så heligt ändamål, och hedningarnes blod flöt nu nästan lika ofta som fordom de christna inartyrerncs. Dock bör man härvid icke förbise, att begreppet om värdet af menniskolif var den tiden icke på långt när så utbildadt, som i våra dagar I Bohuslän hade konungens bemödande lättare framgång än i det öfriga Norge, ty såsom ofta stadde i köpfärder till christna länder, voro dess bebyggare redan förut väl underrättade om den nya lärans företräden, så mycket mer som många af dem kommit att tillbringa vintern bland christna folkslag, och äfven hemma bland dem vistades, både vinter och sommar, många christna köpmän. Ttterby kyrka (Yttra boejar; skall, enligt sägen, vara byggd af konung Olofs slägtinge Sankt Halvard, köpman iDrammen, oeh kallades ännu 1572 Sancte Haldvord". Den blef den första christna kyrka i dessa trakter. Dess läge, straxt utom staden, synes antyda att derstädes frän början varit ett samlingsställe för de christne, hvarest de kunde vara afskiljde frän den hedniska styggelsen innom stadsmurarne: detta möjligen redan före Olof Haraldssons tid. Flera gånger ombyggd, erbjuder den forntidsvännen nu ingenting af interesse: dock sitter, i nordvestra hörnet at långhuset, nertill, en sten, på hvilken synas tvenne menniskobufvuden, i den ställning mot hvarandra som hosstående afbildning visar. De äro i svag, numera

knappt märkbar relief. Det ena, som är i naturlig storlek, utvisas af allmogen som S:t Halvards bild. Måhända skall då det andra hufvudet erinra om qvinnan, som tillika med honom omkom. Berättelsen härom är denna: då S:t Halvard en gäng stod i begrepp att anträda en båtfärt, framskyndade till honom en qvinna, förföljd af tvenne karlar, och gaf sig i hans beskydd. Hau tog henne med sig i. båten, så mycket heldre som ban märkte att hon befann sig i hafvande tillstånd. 'Ty", tänkte ban, ' skulle än hon sjelf hafva begått någon förbrytelse, så är dock barnet oskyldigt." Men förfüljarne fingo sig också en båt, satte efter och upphunno dem. Ofvermannad måste S:t Halvard med lifvet umgälla sin menniskokärlek, och äfven qvinnan blef dråpen, hvarefter de bundo en sten kring hans hals och nedsänkte kroppen i sjön (1032).

Den fanatism med hvilken Olof Haraldsson gick till väga vid Chri-

stendomens utbredande och vidmagthållande, uppväckte småningom inot honom ett starkt missnöje både hos allmogen och de mägtige i landet, en , sinnesstämning den konung Knut den Rike i Danmark, genom sina utsände, med mutor och stora löften sökte underblåsa. Många inflytelserika män begåfvo sig öfver till honom, och styrkte honom i den föresats ban fattat, att göra anspråk på norska kronan. För att motarbeta dessa stämplingar, stämde konung Olof möte med svenska konungen Anund Jacob, som nu, efter fadrens död, var ensamt regerande. I)e råkades år 1028 i Kong-häll och undiingo hvarandra med mycken glädje och många vänliga ord, Bom äfven kommo till allmogens kunskap; likväl talade de äfven sig emellan, om många förhållanden, som de dä allena Sände, och uppgjorde planer, hvilka efteråt, till en del, vunno framgång. Vid skilsmessan skiftade de gåfvor med hvarandra, och åtskiljdes såsom vänner. Frukten af detta sammanträde blef ett. krigståg mot Danmark, det de gemensamt företogo, i begynnelsen med lycka, så länge konung Knut sjelf var frånvarande i England. Men då denne sednare sjelf kom tillstädes, förändrades förhållandet; Anund Jakob seglade hein och Olof Haraldsson vågade sig, för Knuts öfvermagts skuld icke ens tillbaka genom Öresund, utan gick i land vid Kalmar, qvarlemnade sina skepp, och begaf sig hem landsvägen genom Sverge.

Men konung Knut kom med en stor krigshär till Norge, lät hylla sig till konung der, och insatte den hittills biltoge Hakon jarl den Unge, . att styra landet pä sina vägnar. Olof, som såg att ban icke hade något bistånd att vänta af allmogen, begaf sig ur landet, till sin svåger Jaros-lav i Holmgård. Han återkom visserligen derifrån

JO?,O, i afsigt att återtaga sin krona, en plan som måhända lyckats, om ban ännu några år uppskjutit dess utförande; men aflopp nu sålunda, att ban, i slaget vid Sticklarstad, sistnämnde är, tillsatte lifvet-

Konung Olof Haraldssou var vid sitt fall trettiofem är gammal. Han var till växten medelmåttig, men undcrsätsig och mycket stark, kallades derföre Olof Dlgre. Han hade ljust hår, bredt ansigte, rödhvit by, vackra, lifliga och skarpa ögon, så att man mätte förfäras af att se honom i ögonen, när ban var vred. Han var en sedig man, saktmodig och vanligtvis fåordig, men framförde sitt tal djerft och med lätthet, när så påfordrades: ban kunde dock ganska väl styra sina ord i vredens ögonblick. Han var gifmild, men likväl benägen att samla egodclar. 1 många idrotter var han öfvad, kunde väl skjuta med båge och handtera lansen. Han var ock en god simmare. Han ansågs skicklig i läkarekonsten, och troddes genom händernas pàläggning, hvarvid han tillika sjöng psalmer, kunna böta hvaijehanda åkommor och sjukdomar. Allt slags smedarbete — och un-KON UNG A-H ELLA,

43

der denna benämning inhegrepo våra förfäder, liksom de gamle Romarne, äfven snickare- och timmermans-yrkena — förstod han i grund och var granntyckt dervid, antingen han sjelf eller andra gjort det. Sjelf bade han utskurit den prydnad, föreställande ett konungahufvud, som prydde framstammen på ett hans fartyg,- hvilket deraf kallades '"Karlshöfdl," och blef detta hufvud sedan länge brukadt i Norge på de skepp, hvilka höfdingar styrde. Ett alldeles enahanda ser man pä närstående bild, tagen

trän det välbekanta broderiet i Baveux, och således blott trettio år yngre än Olofs tid. Vid resor och pä krigståg, var han alltid glad och mångordig med sina män, och fröjdade dermed alla, som voro honom nära. Hans härbonad bestod af en förgylld hjelm och en hvit sköld, hvarpå det. heliga korset var med guld inlagdt. I ena handen hade han ett kastspjut, och var omgjordad med det svärd, som kallades Hnelter , ett ganska skarpt svärd, med guldbelagdt fäste. Han bar ock en ringbrynja. Äfven hans män buro hvita sköldar med förgyllda kors; men somlige hade det måladt med röd eller blå färg. De hade ring-brynjor och välska hjelmar, märkte med kors öfver ännet. Konungens fana, eller, som den då kallades, "märket", var hvit, med en deruti afbildad orm.

Norrmännen fingo icke skäl att prisa regentombyte!. De betungande gärder, hvilka Knuts son, Sven, som i Norge efterträdde honom, pålade bönderne, kommo dessa snart att sakna Olofs styrelse. De högt uppsatte hade ej heller sett konung Knuts gifna löften uppfyllda. De började, ehuru för sent, ångra att de förrådt den fallne konungen, och, som det vanligen går i dylika fall, der inträdde en reaktion i folkopinionen. Presterskapet, som redan trettiofyra år förut i den fabelagtiga Sunniva, hvars reliker förvarades i Bergen, skaffat Norge sitt första nationalhelgon, togo tillfället i akt, att få sig ett äfven i Trondhiem. De framkommo med berättelser om underverk som skulle tilldragit sig vid den fallne konungens graf, och sålunda fick denne, i stället för den förgängliga konungakronan, den helgonagloria, som sedan dess kringstrålat hans namn. I den förra Harstads kyrka, i Konghälls närhet, ett kapell af ytterst små dimensioner, såg man i vapenhuset, öfver den gamla, jernbeslagna ekedörren, hans bild, trampande på ett troll (hedendomen), i trä skuren från tolfte eller trettonde Seklet, hvilken, innan kyrkan nedrefs aftecknad, här pl. 4 meddelas.44 kontjnga-hella.

Den förr omnämnde Einar Thambaskelfver reste, i sällskap med en annan norsk magnat, öster till Ilolmgård, att derifrån till fosterlandet åter-hemta den unge Magnus, Olof den Heliges son, sedermera kallad den Gode. Konung Sven, som fann sig icke hafva något vidare medhåll att hoppas, begaf sig vid dennes ankomst åter till Danmark, 1035, hvarest ban afled, lemnande sina anspråk i arf åt sin bror Hörda Knut. Med denne stämde konung Magnus möte vid Elfven, der de till sjös ville pröfva sina krafter och låta krigslyckan afgöra hvilkendera skulle vara konung i Norge. Men när de nu råkades med sina flottor, voro krigarne å ömse sidor icke hågade till strid. De yppersta höfdingarne vidtogo då den utväg, att höra sig före hos sina fränder och vänner i den andra krigshären, och i samråd med dessa beslöts, att söka medla förlikning och fred konungarne emellan. Ty som båda dessa furstar voro unga och omogna till förståndet, fördes styrelsen på deras vägnar af dem, som dertill voro förordnade. Detta möte, som vanligen upptages på listan öfver de i Konghäll hållna, ehuru det gått för sig ute på Elfvetjorden, slöts på det oväntade sätt. att båda de tvistande icke allenast gjorde fred sig emellan; men dessutom svuro hvarandra fosterbrödralag, ocb öfverenskommo, att den at dem, som längst lefde, skulle taga den andres

rike. Tolf de ypperste män på hvardera sidan svuro med konungarne, att detta fördrag skulle obrottsligen hållas, så länge någon af dem var i lifvet, hvarefter de åtskiljdes, och foro hvar i sitt land igen, 103fi.

När sedermera Hörda Knut afled, gjorde konung Magnus anspråk på Danmarks krona, och blef verkligen. i töljd at öfverenskommelsen. derstädes som konung erkänd (1042). På hemfärden stadnade ban någon tid i Konghäll, och under det ban derstädes qvarlåg ombord på sin flotta, infann sig bos honom en högättad dansk man, Sven Dlfsson, äfven efter sin mor kallad Estridsson. Konung Knut den Rike, hvars halfsyster» son ban var, hade låtit dräpa fadren, och sedan dess hade sonen biltog vistats vid Svea-konungens hof: också äro efter hans berättelse de äldsta, säkra uppgifter om Sverge at Adam från Brehmen upptecknade. Sven Ulfsson hade det aldraskönaste utseende, var öfvermåttan stor och stark, ypperlig uti idrotter samt mycket vältalig. Det sades allmänt, bland dem som närmare kände honom, att ban ägde alla de fullkomligheter, som pryda en god höfding. Konung Magnus tog väl emot honom, hvartill mänga sökte bidraga; ty Sven var en ganska vänsäll man och framförde äfven sjelf på ett behagligt sätt sitt ärende. Till slut kom det derhän, att ban gaf sig under konungen och blef dess man. Sedan talades de vid om hvarjehanda mellan fyra ögon. En dag derefter satt konung Magnus i sitt högsäte ocb mycket folk var tillstädes, bland andra äfven Einar Thamba-¥ konung a-hell a.

45

skelfver, som hos konungen stod i så hög ynnest, att denne kallade honom fosterfader (föstri). Men Sven Ulfsson satt nedanföre på fotapallen. Då tog konungen sålunda till orda: "kunnigt vill jag göra för höfdingar och menige allmogen det. heslut jag funnit för godt att fatta. Här är kommen till mig en ypperlig man, så väl till börd som förtjenst, Sven Ulfsson: han har nu gifvit sig under mig och lofvat mig trohet. Såsom eder bekant är, hafva alla Danmarks inbyggare i sommar blifvit mina undersåtare; men landet är höfdingelöst, sedan jag farit dädan, och likväl händer det ofta att stor olred der göres af Vender och Kurländare eller annat lolk östanifråu, äfvensom af Saxare. Jag har derföre lofvat dem en jarl till landets försvar: dertill ser jag ingen sä i allan mätto fallen och skicklig som Sven Ulfsson, hvilken ock hafver börd till att vara höfding. Nu ämnar jag gifva honom danska väldet att förestå, medan jag är i Norge, såsom Knut den Rike satte hans fader Ulf till jarl i Danmark, under det han sjelf vistades i England " Då svarade Einar: "för stor jarl. för stor jarl, min fosterson!" Konungen återtog med vrede: "eder lärer tyckas som jag löga törstode hvad mig angår, men mig synes som i an-sågen somlige alltför stora till jarlar, andra deremot alltför litet dugliga." Derpå stod han upp, tog ett svärd och fäste det vid Svens bälte, hängde Bedan en sköld på hans axel, satte honom hjelm på hufvudet, gaf honom jarlsnamn, och tillade honom sådana förläningar i Danmark, som hans fader, Ulf jarl, tillförene hade haft. Sluteligen blef framburet ett skrin, med helgedomar uti, hvarå Sven lade sina händer och svor trohets-ed åt konung Magnus, som derpå ledde den nye jarlen till högsätet med sig

Den sluge Einars spådom gick snart i fullbordan; ty redan den derpå följande vintern lät Sven Estridsson, glömsk af sin ed, utropa sig till konung i Danmark. Krig begynte då emellan båda konungarne, i hvilket lyckan ständigt var pä konung Magnus's sida. Efter dennes frånfälle, 1047, blef väl Sven af hans farbror och närmaste efterträdare, Harald Hårdråde, slagen, i en stor sjöträffning utanför Halmstad (det s. k. Nisså-slaget 1062) och kom med nöd sjelf undan; men, såsom högeligen omtyckt af dauska folket, förblef han, dessa motgångar oaktadt, i besittning af sin krona. Båda konungarne började sluteligen ledsna vid kriget, och Harald isynnerhet önskade sig fria händer, för att kunna utföra sina tillämnade planer mot England. Ett möte utsättes derföre nu åter i Konghäll, eller i dess grannskap. När konungarne råkades och fråga blef om förlikning, voro många som klagade öfver den skada de lidit af härnadcn, så väl genom rån som mansspillan, och en läng stund såg det ut, som ingen öfverenskommelse skulle komma till stånd. Men sedan gingo de bäste och klokaste af båda partierna emellan, och genom deras bemö-konünga-hbtxa.

danden blef fred sluten på de vilkor: att Sven skulle i ro besitta sitt rike: att ingendera skulle godtgöra den skada den andre lidit och hvar och en behålla det byte han vunnit. Denna förlikning blef med ed stadfäst, hvarefter de lemnade hvarandra gisslan och åtskiljdes.

Efter det konung Harald sålunda fått fria händer, företog han sitt krigståg till England, dertill uppmanad

förnämligast af Toste Jarl, en broder till engelska konungen, som var missnöjd derföre att han icke sjelf blifvit konung i England. Utgåugen af kriget blef olycklig för Harald, han stupade i slaget vid Stamfordbridge, d. 25 Sept:r 1066. Den 13:de derpå följande Oktober blef han hämnad af sin stamtörvandt Vilhelm af Normandie, som slog engelska konungen vid Senlac, underlade sig hans rike och började en ny dynasti derstädes.

Haralds son Olof, kallad Kyrre, den fridsamme, återförde qvarlefvorna af hären till Norge. I hans sällskap befann sig Toste jarls son Skule, för den bevågenhet, hvarmed han af konung Olof omfattades, kallad Skule Kongsfostri. Äfven Tostes andre son, Kettil Krok. var konungen följaktig. Skule var en ganska käck man och mycket däjelig till utseendet. Han sattes till öfveruppsyningsman öfver konungens hof, framförde hans tal pä tingen — hvilket bevisar att ett gemensamt språk dä talades i Skandinavien och England — samt deltog med honom i alla rådslag. Konung Olof erbjöd Skule ett belt fylke i Norge, hvilket ban sjelf önskade sig, med alla de inkomster och rättigheter, konungen deraf egde. Skule tackade honom väl för sitt anbud, men förklarade sig heldre vilja bedja om nägot annat, "ty om konungabyte inträffar", sade han, "så kan det hända att förfiningen återkallas." "Jag vill heldre", tillade ban, "begära några egendomar som ligga nära de köpstäder, hvarest i, herre, plagen uppehålla eder och taga julgästning." Konungen samtyckte härtill och öfver-lät honom genom skötning — en formalitet, bestående deruti, att man öf-verräckte den person, man begåfvade, något jord tagen på det område man børtgaf — åtskilliga jordagods vid Konghäll, Opslo, Töpsberg, Sarps-borg, Bergen och Trondhiem. Dessa gods voro nästan de bästa som funnos vid de orterne och hafva, åtmindstone allt, in i trettonde seklet, förblifvit tillhörige Skules efterkommande. Konung Olof gifte honom äfven med sitt syskonabarn Gudrun Nefstensdotter.

Konungen i Danmark hette nu åter igen Knot, med tillnamnet "den Helige,' men, i motsats med förra tider, rädde nu sämja och enighet mellan honom och norska konungen, sedan de, 1067, på ett möte i Konghäll, ingått fred och svågerlag, sålunda att Olof, Norges konung, fick till äkta Ingrid, konung Knuts syster; men Olof, konung Knuts bror och blifvande efterträdare, fick Ingegerd, Olof Kyrres syster. Elfva år derefter stämdeeononga-hella.

47

konungarne å nyo möte sig emellan, ocb råkades vid Konghäll. Derstädes framkom då Knut med det förslag, att de gemensamt skulle sända en krigsbär vester till England, emedan först och främst konung Olof, och dernäst danska konungen hade så mången oförrätt att hämnas i detta land. "Gör nu ettdera", sade Knut, "emottag antingen sextio skepp at mig, och blif höfdinge öfver hären, eller lemna mig lika många, och jag vill anföra krigståget." Olof svarade: "det du föreslagit, konuug Knut, synes mig godt; men stor åtskillnad är dock häruti oss emellan. Dina fränder hafva hatt lyckan med sig och vunnit England med ära. såsom Knut den Rike gjorde: nu är troligt att denna lycka är ärftlig i eder slägt: men när konung Harald, min fader, tor vester till England, fick han der sin bane. Den tiden var öfverallt i mitt rike det bästa manskap; men då blef Norge så utblottadt. på godt krigsfolk, att dylikt sedan icke funnits, och aldraminst en sådan härförare, som min fäder var både i klokhet och tapperhet. Detta tåg var till alla delar öfvermåttan väl utrustadt, och likväl blef utgången som du vet. Nu kan jag nogsamt inse min egen oförmåga, och huru föga jag är skickad att blifva anförare, och vill derföre utvälja dig, att du ma draga åstad med mitt bistånd." Olof Kyrre lemnade danska konungen sextio stora skepp, väl utrustade, med allt tillbehör och utvaldt manskap, satte sina länshöfdingar till anförare, och det sades allmänt att detta krigsbistånd var ståtligt. Det förtäljes också, att det var norrmännen allena som icke upplöste ledningen, då flottan var samlad, och att de voro konung Knut lydige. Men danskarne afbidade icke sin konungs ankomst utan drogo hem; derföre blef ingenting af hela företaget och, med danska konungens samtycke, återvände norrmännen till sitt land. Detta ansåg konung Knut vara väl gjordt al' de norske, och gaf dem, då de foro hem, lof att draga i köptärd genom hans land och strömmar, hvart de ville. Äfven sände han Norges konung dyrbara skänker för hans bistånd

Efter Olof Kyrres död, 1087, kom hans son. Hlagnus Barfot, till väldet. Sitt tillnamn erhöll han af en utländsk fotbeklädnad, den ban begagnade, hvilken förmodligen slöt sig nättare till fotens former än den inhemska. Inge Stenkllsson var på den tiden konung i Sverge. Magnus gaf först anledning till missämja dem emellan, genom det påstående, att riksgränsen fordom gått mellan båda rikena, allt intill Vermeland, och att Dahlsland således

rätteligen borde tillhöra Norge. För att med vapenmagt göra dessa anspråk till verklighet, gjorde Magnus ett infall i Sverge, och anlade ett fäste pä Kållandsö, hvilket dock hans folk snart måste uppgilva. Tvenne slagtningar höllos vid Foxerna; i den första måste Magnus fly, i den andra Inge. Ledsen vid kriget, böljade norska konungen önska sig fred, så

väl med Sverge som med Danmark, på hvars område ban äfven härjat. Sommaren 1100 utsattes derföre ett konungamöte "1 Elfven vid Konghäll"; frid och säkerhet lofvades alla, som ville bevista detsamma. Dit kommo konung Magnus, Inge Sveakonung och Erik EJegod, konungen i Danmark. När tinget var satt, gingo konungarne afsides på vallen och talades vid sig emellan en stund. Då de sedan återvände, hvar till sina följeslagare, hade de öfverenskommit om fredsvilkoren sålunda, att, hvar och en skulle behålla det rike hans läder före honom haft, och ersätta sina undersåtare den skada de under kriget lidit, hvarefter bela beloppet skulle af hvardera konungen med jemt en tredjedel gäldas. Konung Magnus skulle ock få Margaretha, Sveakonungens dotter, som sedan blef kallad 'Tridkolla", fridsjungfrun. Detta aftal kungjordes menigheten, och blef sålunda, på en kort stund, af de värsta ovänner de bästa vänner. Det var allmän sägen. att aldrig hade man sett konungsligare män tillsammans än de voro. Konung Inge var den resligaste och starkaste, han hade ock det mest karlavulna utseendet; men konung Magnus var mer liflig och rask och konung Erik den skönaste. Dock voro alla tre sköna, kögvexta, tappra och vältaliga män.

En sägen skall finnas, om ett möte mellan tre konungar på s. k. Kongsvallen på Mariebergs egor. Är denna tradition äkta och icke, med anledning at' ställets namn, hit lokaliserad, torde den böra förstås sålunda, att konung Inge här låtit sätta sig öfver elfven, och de andra båda konungarne varit honom till mötes eller, efter slutadt ting, ledsagat honom hit. Ty Snorri Sturlasons uttryck, "i Elfven vid Konghäll", synes rimligast böra förstås om ßaghaholm, hvarest ting förr skola hållits, eller ock om Munkholmen.

Magnus Barfots son, Sigurd Jorsalafararen, som ofta och med förkärlek vistades i Konghäll, intager i denna stads annaler en upphöjd plats, emedan han på allt sätt sökt befordra dess uppkomst, sä att ingen rikare handelsstad den tiden fanns i Norge Denne konung skildras såsom ' reslig och stark till växten, brun hårig,, manlig, icke vacker, men väl vuxen, fåordig, som oftast föga blid, dock vänkär och trofast, ej särdeles vältalig, men höfvisk och ädel i åtbörder och skick. Han var myndig och sträng och höll lagen väl vid magt; ban var ock gifmild, samt en mägtig och berömlig konung." Frän honom anses Bohusläns fordna, enskildta kyrkolag, den s. k. 'Vikvär]ska Christenrätten", leda sitt upphof; ätmind-stonc omtalas i densamma, såsom då existerande, den korskyrka, ban lät uppföra, på nu s. k. Klosterkullen, visserligen endast af trä, dock utmärkt så väl till byggnadssätt som arbete. När Sigurd varit konung i tjugofyra år, 1128, invigdes den och kallades sedan borgkyrkan, ' Kastala kirkia. Han*pl. 5.* KONUNGA HELLA. Henneberg & Rosenstand.¥

lemnade, att derstädes förvaras, ett spån af frälsarens kors, förmodligen infattadt i ett annat prydligt kors. Det var en gåfva af konung Balduin, och så väl denne som patriarken i Jerusalem hade med ed bekräftat, "att ' träspånet var af detsamma heliga kors, på hvilket Gud sjelf blef pinad." Som tacksamhetsgärd hade Sigurd, och tolf män med honom, måst svärja, att han af all sin magt skulle befrämja christendomen och, om ban förmådde, upprätta ett ärkebiskopssäte i Norge: att spånet skulle vara der konung Olof den Heliges qvarlefvor hvilade, samt att konungen skulle påbjuda och sjelf erlägga tionde. Att korset sattes i Kastala-kyrkan var således ett edsbrott, och folket ansåg detta som orsaken till de olyckor, hvilka sedermera öfvergingo staden. Öfver högaltaret i kyrkan lät konungen uppsätta en kostbar tafla, som han låtit göra i Grekland: den var af koppar och silfver, hel och hållen förgyld och skönt besatt med lysande stenar. Han ditlemnade ock ett helgedoms skrin, hvilket Erik Edmund. Dana konung, gifvit honom, och en bok, Plenarium, en gåfva af patriarken, den ban betraktade som en af sina kostbaraste klenoder. Den var prentad med guldbokstäfver och förmodligen äfven med miniatyrmålningar zirad. Konung Sigurd lät ock bygga kungsgård inom borgmurarne och pålade alla närgränsande härader, äfvensom stadsboarne, att hvar och en, som fyllt nio år, skulle årligen föra till borgen fem vapenstenar, att begagnas till slungor, eller ock fem störar, spetsiga i ena ändan och fem alnar långa. Minnet häraf qvarlefver ännu bland landtfolket, men hänföres af dem till den långt yngre ombyggnaden af Bohus slott.

Den tiden fanns lif och rörelse på den nu så öde klosterkullen. I den vapenprydda kungssalen, midt på hvars golf en eld lågade, suto hofmännen kring dryckesborden, berättande sina bedrifter i främmande land, under sin unge, ridderlige konungs anförande, eller lyddes de till skaldens sång, som i ett s. k. "drapa" behandlade samma ämne. Man fick der höra, huru konung Sigurd, vid sjutton "vintrars" ålder, full af förhoppningar, gungade öfver böljor blå till fjerran trakter, sökande äfventyr och rykte: huru han vid Lissabon och flerastädes drabbade samman med hedningarne, och först pä tredje året landade vid "Akersborg" hvarifrån han red upp till "Jorsalaborg" (Jerusalem). Man fick äfven höra huru han sedan var Balduin, Jorsala-konung, hehjelplig att eröfra Sidon från de otrogna, äfvensom om hans vistelse i "Myklagård" m. m. Men var der ena dagen glädje och gamman, så funnos deremot andra tillfällen, då "Gramr" (kon-nugen) satt lik ett åskmoln i högsätet och en hemsk tystnad rufvade öfver gästerne. Ty konung Sigurd var ofta svårmodig och besynnerlig till lynnet: måhända saknade ban under regeringsbekymren sitt glada, bragdrika ungdomslif. Stundom närmade sig detta tillstånd fullkomligt vanvett.50 konunx3a-hklla. 4

Vid ett dylikt tillfälle, kastade han den dyrbara bok, han fått i Jerusalem, på eldeu och gaf sin, bredvid honom sittande, drottning en kindpust, så att hon brast i tårar, ej så mycket af smärtan, som af sorg öfver konungens olyckliga tillstånd. Då framstod Ottar Birttng, upptog boken från brasan, och vågade med manliga ord förebrä konungen hans uppförande mot drottningen. Naturligtvis ådrog han sig härigenom Sigurds hastigt uppblossande vrede: denne sprang upp, drog svärdet cch ville på stället nedhugga Ottar, som dock stod lugn och rörde sig ej ur fläcken. Då vände sig konungens sinne, med ett lätt slag af svärdets flatsida vidrörde han Ottars skuldra, och, med många loford öfver hans dristiga tal, gjorde denne, som hittills hlott beklädt en "ljosasveins", d. v. s. fackelbärares, post, på stället till sin hirdman. En anuau tilldragelse i alldeles samma väg är följande, som anföres med urkundens egna ord, ehuru den icke nämner hvarest den ägt rum, lika litet som den föregående. 'Det hände sig en gång, då konungen, pä en fredags afton, satt bedröfvad bland många ypperliga män, att hofmästaren frågade, hvad slags mat skulle tillredas? Konungen svarade: "hvad annat än kött?" Men hans ord satte sådan skräck i de närvarande att ingen tordes motsäga honom. På den tiden ansågs det nemligen för dödlig svnd, att äta köttmat på fredagar, emedan man genom denna återhållsamhet ville påminna sig vår frälsares lidande och död. Alla de närvarande voro dystra och förstämda. Man gick till bords och rätterna inburos, bestående af varmt kött; men alla tego och sörjde öfver konungens sinnessjukdom. Innan maten blef välsignad, tog en man, som het Aslak Hane, till orda, en till utseendet obetydlig och föga ättstor man. som dock länge varit hos konung Sigurd och åtföljt honom pä dess utländska resa. "Hvad är det som ryker på bordet framför eder, herre?" frågade ban. Konungen svarade: "hvad ville du att det skulle vara, Aslak Hane, eller huru synes dig?" "Mig synes, herre", svarade han, att det är kött, som jag icke ville det skulle vara." "Och om så vore, Aslak?» fortior konungen. Aslak sade: "det är bedröf-* ligt att den ypperlige konung, som vunnit så stor ära i verlden genom sin färd, nu så mycket skall förse sig: annat lofvade du. än att äta kött pä fredagen, dä du uppsteg nr Jordan, hade tvätt dig i samma vatten som Gud sjelf, och bar palm i handen och kors på bröstet. Om ringare män gjorde slikt, voro de värda ett stort straff. Icke finnes nu i konungasalen sådant folk, som man skulle förmoda, då ingen härom påminner mer än jag, obetydlige man." Konungen teg och åt icke; men när den för spisningen bestämda tiden led till slnt, had ban att köttfatet "skulle borttagas, kora då fram sådan mat, som han med godt samvete kunde förtära, och blef hau nu, sedan ban ätit en stund, något gladare och begynte dricka.konok6a-heixa. 51

Åtskilliga män sade, att Aslak borde begifva sig på flygten: men ban nekade att göra det, tilläggande: "icke vet jag hvad det tjenar till: nu är i sanning godt att dö, sedan jag åstadkommit det jag ville, nemligen att hindra konungen från en ond gerning, och det står honom fritt att låta dräpa mig om ban vill." Om qvällen kallade konungen honom till sig och sade: »hvem äggade dig, Aslak Hane, att tala så fritt med mig i allas närvaro? "Ingen anuan än jag sjelf, herre," svarade Aslak. Konungen sade: du månde nu vilja veta, hvad du skall batva för din djerfhet; eller hvad tycker du dig förtjena? han svarade: "vill du belöna mig väl herre, så gläder det mig; men går det annorledes, så är det din sak " Då yttrade konungen: "du får mindre belöning än du förtjenar: jag vill gifva dig tre gårdar; här gick så till, som man knappast skulle trott, att du befriade mig från en stor olycka, dä deremot mina länshöfdingar, som hos mig stå i mycken förbindelse, icke derom bekymrade sig.r

Konung Sigurds drottning hette Malmfrid. måhända rättare Màlfrid, den ljuft talande, och att hou lefvat i kärt minne bland folket i Bohuslän, derom vittnar den omständigheten, att hennes namn förekommer i den här hemmahörande visan om Axel Thordson och skön Valborg, utbytt mot namnet Margaretha, som der troligen skolat stått. Ingen norsk drottning utum Sigurd Jorsalafararens gemäl har hetat Målfrid. Det blir alltid en fläck på konung Sigurds minne, att ban på sidstone försköt sin ädla drottning och vände sin håg till ett annat fruntimmer, vid namn Cecilia, med hvilken han sökte förmå biskopen i Bergen att sammanviga sig, ehuru drottning Målfrid ännu var i lifvet; men den samvetsgranne prelaten vägrade. Biskopen i Stavanger befanns mer medgörlig; men med anspråk på god vedergällning. Tre år efter Mariekyrkans invigning sjuknade konungen i Konghäll. Hans vänner rådde honom då att skilja sig från Cecilia; hon bad ock sjelf den sjuke konungen att få draga bort, sägande, att det torde bäst gagna honom. Konungen svarade: "icke tänkte jag att du skulle öfvergifva mig såsom de andra," vände sig bort ifrån henne och blef blodröd i ansigtet, men hon gick sin väg. Sedan tilltog hans sjukdom, så att ban deraf fick sin död, den 26 Mars 1130, efter fyratio års lefnad och tjugosju års regering, i början gemensamt med bröderne, Östen och Olof; under hvilken tid landtfolket haft att fägna sig så väl åt fred som åt ymnig årsväxt. Hans son Magnus var då der i staden, och emottog genast alla konungens skatter, så snart denne aflidit. Det kongliga liket fördes till Opslo och jordades der.

En gång, dä konung Sigurd Jorsalafararen, vistades i Viken, kom till honom en man från Irland, som kallades Gilchrist, men sade sig äfven heta Harald, sade sig vara son af Magnus Barfot, och gjorde i denna egenskap anspråk på delaktighet i riksstyrelsen. Ty i fråga om thronföljd fästa-52 kosrttxga-hella.

des då i Norge intet afseende på pretendentens iikta eller oakta bord: hvarken Hakon den Gode, Magnus Olofsson. Olot Kyrre, Magnus Barfot eller konung Sigurd Jorsalafararen och hans bröder voro söner till sine fäders rätta gemåler. Det tilläts Harald att genom s. k. jern by rd styrka, att han var den ban gaf sig ut för, hvilket, sålunda tillgick, att den som ville bevisa någonting eller fria sig från en beskyllning, skulle med blotta händerna bära ett glödgadt jern, eller med bara fötter gå på dylikt; gjorde han detta oskadd, så gällde det som himmelens intyg öfver rättvisan af hans sak Profvet säges för Harald lyckligen hafva aüupit, och konungen erkände honom som sin broder; likväl måste han afsäga sig alla anspråk pä delaktighet i regeringen. Men när konung Sigurd var död, framträdde han, det oaktadt, belt oförsynt med fordran ait få sin andel deruti, och icke utan medhåll. Ty Harald Gille, som ban nu kallades, var gladlynt, skämtsam och gifmild, så att ban ingenting sparade för sina vänner, hvilket drog många till honom, isynnerhet som konung fflagnns Signrdsscn, ehuru visserligen en vacker karl och stor idrottman, dock var häftig till sinnes, stér drinkare, girig, oblid och ofördragsam. Sämjan dem emellan upphörde också snart belt och hållet. En vacker dag ankom konung Magnus sjöledes till Konghäll, samlade der folk, tog det heliga korset ur Kastala kyrkan, anseende detsamma för en talisman, som ofelbart borde lasta segren vid dens fanor som innehade det, Han gick sedan ombord, med allt det folk ban kunnat få ihop, för att begynna striden mot Harald, som emedlertid samlat här i norra Bohuslän och besatt passet vid Qvistrum ("Fors i Kan-riki'). Historien förmäler icke hvarest på Stångenäs Magnus landsteg; men härarne möttes och sammandrabbade vid "Fyrileif", nu Färlöf, den 9 Aug. 1134. Magnus segrade (hvarom längre fram) och underlade sig hela Norges rike. Föga omtänksamt lät ban derpå hären åtskiljas och begaf sig till Bergen. Harald deremot flydde till konungen i Danmark och fick af honoin bistånd, hvarjemte många, med Magnus missnöjda, Norrmän öfvergåfvo haus fanor och förstärkte hans motståndares krigshär.

Sålunda rustad och stridsfärdig anlände Harald Gille till Konghäll. Dä hade länshöfdingarne ocli stadsbocrne samlat folk emot honom och uppställt en stark slagordning ofvanför staden, d. v. s. pä Komarken. Harald gick af siua skepp, sände bud till bondehären och bad. att de icke med väpnad hand skulle bestrida honom hans like, sägande sig icke begära mer än honom med rätta tillkom. Sändemän gingo emellan dem, och omsider åtskiljde bönderne sin här och underkastade sig konung Harald. Han gaf länshöfdingarne förläningar, på det att de mätte bistå honom, och de bönder, som öfvergingo på hans sida, tilldelade han åtskilliga förmåner och friheter. Derefter samlade sig myikct f olk till bonum. Han begaf sig75 konung a-hell a.

vester i Viken, gaf frid och säkerhet àt alla. utom åt konung Magnuss män, kvilka han lät råna och dräpa hvar de träffades, tills han ändteligen anlände till Bergen, der han fick sin medtäflare till fånga. Glömsk af alla Sigurd

Jorsalafararens välgerningar, öfverlemnade Harald sonen åt Bina trälar, hvilka pä denne utstungo ögonen, afhüggo hans ena fot och pä annat barbariskt sätt stympade honom. Han ikläddes sedan munkdrägt, insattes i ett kloster och kallades Magnus Blinde. Kastala-kyrkans kors, Kongbälls palladium, hade Magnus fört med sig alltsedan slaget vid Fär-löf stod, och ville nu icke säga hvarest det fanns. Historien förmäler ej heller huru det kom till rätta: men följande året, 1135. återfinna vi det i sistnämnde stad.

Fjerran i Vesterhafvet, under polcirkeln, ligger en ö kallad Island. Från början befolkad af norska landsflyktingar och andra, som der hoppats och funnit bättre utkomst än i moderlandet, var den i förstone fristat; men kom i trettonde seklet under Norges öfvervälde. Långt, afskiljde från sitt stamland, erinrade sig dess inbyggare dock alltid med kärlek och stolthet detsamma och deras käraste tidsfördrif var, att vid vinterbrasans sken för barn och barnabarn berätta dess fornhöga minnen, hvilka sägner sålunda gingo i arf från det ena slägtet till det andra, årligen förökade med nya underrättelser af de från sina köpfärder återvändande. Slutligen växte de dock till sådan vidlyftighet, att de hlefvo svåra att bibehålla i minnet, hvadan de samlades och upptecknades. På detta sätt har bela Norges äldre historia och en del af den svenska blifvit åt oss förvarade, der de eljest varit ohjelpligt förlorade. Bland de chronister, som gjort efterverlden denna tjenst intager lagmannen Snorrl Stnrlascn högsta platsen. Född år 1178, uppfostrades han hos en utmärkt och förmögen man på Island, Jon Loptsson, hvilken till och med var pä mödernet af konglig börd; ty hans mor var Thora, en dotter till Magnus Barfot; men fadren var belt rätt och slätt prest — det var nemligen innan äktenskapet blef de an-delige förbjudet. Denne Jon Loptsson hade i sin barndom blifvit lemnad att uppfostras hos presten Andreas Brunsson i Konghäll Troligast är nog att unga Jon, innan de händelser, som nu skola förtäljas, inträffat, åtföljt sin fader, presten, pä dennes undantard till Bergen, och alltså icke sjelf varit ögonvittne till desamma. Men det säger sig sjelft, att han i det fallet åtmindstonc efterforskat, hvad öde som träffat de qvarlefvande, och troligast fått sina underrättelser derom af presten Andreas sjelf, kanske hafva de personligen råkats sedan i Bergen, alldenstund Andreas, efter katastrofen i Konghäll, "förde korset vidare i säkerhet," neml. till Trondhjem. Efter Jon Loptssons berättelse bar sedan hans fosterson Snorri upptecknat händelserna sådana de här, nästan ordagrannt,54

kosrttxga-hella.

följa. Det är äfven så godt som säkert, att Snorri sjelf, år 1219, besökt denna trakt, åtminstone röja lians berättelser den noggrannaste lokalkännedom.

Fem vintrar efter konung Sigurd Jorsalafarares död, inträffade märkvärdiga tilldragelser i Konghäll. Befallningshafvande derstädes voro då Gnttorro Harald Flettes son och Säround Husfreya. Denne sednare ägde till maka Ingeborg, presten Andreas Brunssons dotter, och hade med henne sönerne Pål och Gunnar. Asmund hette en sidoson till Sämund. Andreas Brunsson var en ganska märkelig man, prest vid korskyrkan (Kastala-kyrkan): hans hustru het Sclvelg, Hos dem uppfostrades den då elfva-årige Jon Loptsson, hvars fader, presten Lopt Sämnndsson, äfven vistades på stället. Andreas prests och Solveigs andra dotter var Helga, gift med Einar.

Det tilldrog sig att i Konghäll hördes, nästa söndagsnatten efter påsk, ett stort gny på alla stadens gator, alldeles som en konung der framfarit med sitt följe. Hundarne tjöto och sleto sig lösa, de af dem som sluppo ut, hlefvo galna och beto hvad helst de kommo åt, folk eller fänad; allt hvad som blef bitit att blod kom ut, toll i raseri. Dessa förebud ägde rum nära nog hvarje natt, från påsk till himmelsfärdsdagen. Folket i staden våndades högeligen, många gjorde sig redo att. flytta derifrån, sålde sina gårdar och begåfvo sig ut på landsbygden eller i andra köpstäder De visaste funno dessa tilldragelser i hög grad ovanliga, intogos af fruktan, sägande, som sant var. att de månde förebåda vigtiga händelser, som komma skulle. Men pä pingestdagen höll Andreas prest en läng ocb vacker predikan, i hvilken han till slut vände talet på stadsfolkets vånda, bedjande dem vara vid godt mod och icke öfvergifva den herrliga staden: men gifva granneligen akt pä sina egna gerningar, vara försigtige med elden, vagta sig tör tvedrägt, och bedja Gud om miskund.

Tretton lastdragarefartvg gjordes redo och afseglade norrut, till Bergen. Elfva af dessa förgingo» med folk och gods; detta seduare tilldrog sig, märkeligt nog, på larsmässe afton, således samtidigt med Koiighälls undergång. Det tolfte fartyget förolyckades äfven, dock blef folket ber-gadt. Lopt prest, som gått ombord på det trettonde,

framkom deremot välbehålleu till Bergen, med allt hvad ban egde.

Erik Edmund, Daua-konurigen, ocb Özur erkebiskop hade häda sändt bud till Konghäll, bedjande folket väl vakta sin stad, emedan Venderne hade stor krigshär ute, härjande vida bland de christna och hade ständigt framgång. Stadsfolket brydde sig dock icke stort härom, blefvo sorglöse och glömde efterhand sin förskräckelse. Larsmesse afton, under högmessan, kom Rettlbur, vendernes konung, till Konghäll med 250 "snäckor 'kon ung a-h ella, 77

(smärre fartyg) och på hvarje af dessa voro 44 man och två hästar. Du-nlmlz het konungens systerson och Unnlbnr var en annan höfding, som hade under sitt befäl mycket folk. Dessa tvenne rodde med sina flottor genom östra elfarmen upp omkring Hisingen, och framkommo sålunda ofvanför staden. Men en annan flotta anlände genom vestra elfarmen, lade till ute vid pilarne (ut vit Stikin), der landsatte de sina hästar och togo sedan vägen ofvan om Brattåscn. Stadsfolket var församladt i Kastala kyrkan, och under det Andreas prest som bäst messade, kom hans måg Einar, med den tidning, att en väldig flotta nalkades staden, och en ryttareskara sågs rida upp omkring Brattåsen. Många sade dä, att det månde vara Erik, Dana konung, af hvilken de icke trodde sig hafva flendt-ligheter att befara. Folket begaf sig skyndsamt ner till sina hem i staden, togo der sina vapen, begåfvo sig ut pä skeppsbryggorna och sågo derifrån att ofrid var för handen och fienderne en väldig hop.

Nio österfarare-skepp, tillhörande köpmän, lågo i elfven, längs bryggorna; invid dessa lade venderne sig först och slogos med besättningarne. Der blef en bård kamp, ty de angripne värjde sig länge och manligen. Venderna förlorade 150 fartyg, med tillhörande besättning, innan köpmansskeppen blefvo afröjda. Under hetaste striden stod stadsfolket på bryggorna och sköt på hedningarne• men då de sågo, att stridens utgång vände sig till köpmansfartygens nackdel, flydde de upp i staden, togo der sina kostbarheter och allt hvad de kunde föra med sig, begifvaude sig sedan dermed in i borgen. Men Solveig, hennes döttrar och två andra qvinnor skyndade sig undan upp åt laudet. Så snart venderne väl fått köp-mansfärtygen i sitt våld, gingo de i land, öfversågo sitt folk och märkte då hvad skada de lidit. En del af detn lopp in i staden, andra ombord på köpmansskeppen, togo allt det gods de ville hafva, lade sedan eld i Staden och nedbrände den i grund, äfvensom fartygen. Derefter ryckte de med all sin magt emot kastellet, färdige till anfall. Rettibur lät till-bjuda dem. som der inue voro, fritt aftåg, med vapen, kläder, guld och silfver. De afslogo dock detta och begåfvo sig ut på vallarna, hvarifrån de anföllo fienden med skjutande och kastning af stenar och störar. Der blef en hård strid och stort manfall, dock mest bland venderna.

Solveig anlände till en by kallad "Solbjalgir", och förkunnade der hvad som var pä tärde. Då skare bndkaflc och sändes till Sbnrhaga", hvarest mycket folk var församladt till s. k "sammanskotts-öl". Blaud andra befann sig der bonden Ölver, kallad Stormand (Aulver Miklamndr). Denne stod genast upp, tog sköld och hjelm, samt i audra handen en stor yxa, sägande: "stån upp, raske män, tagen edra vapen och dragom åstad till stadsfolkets bistånd; det blefve oss en nesa inför hvar man, att sitta här56 kosrttxga-hella.

och fylla oss med öl, under det att det. goda stadsfolkets lif och välfärd stå på spel". Många voro de som afrådde detta, hållande före, att de derigenom endast sjelfva kastade sig i fara, utan att ändock vara stadsboarne till någon hjelp. Då sprang Ölver ånyo upp, sägande: "Ändock att i alla sitten qvar, vill jag likväl ensam ge mig åstad, och stupa skota en eller två hedningar för min hand, innan jag faller". Derefter lopp han åt staden. Men några män följde honom, för att se huru saken skulle aflöpa, och om de kunde vara honom till bistånd. När nu Oiver hunnit så nära borgen att hedningarne blefvo honom varse, kommo åtta fullväp-nade män löpande och omringade honom. Men Ölver svängde yxan bakut öfver sitt hufvud, så att den, i samma tag, kom under hakan pä den bakom honom stående vendern, som deraf stalp baklänges, uicd sönderskuren strupe och klufvet ansigte: tillika högg han den framföre honom stående i hufvudet, och klöf det ända ner till skuldrorna. Sedan fortsattes leken och blefvo ytterligare tvenne hedningar dräpne; dock blef Ölver sjelf illa sårad. De fyra, som öfverblefne voro, begåfvo sig på flygten, och Ölver efter dem. Ett kärr låg i vägen, hvaruti tvenne lupo ner sig oeli nedhög-gos; men han fastnade också sjelf i dyn, och de tvä återstående hedningarne kommo undan. De som följt Ölver hulpo honom upp och förde honom hem till Skiirhaga. Der blef han läkt, och är det allmän sägen, att aldrig har ensam

karl utfört manligare bedrift.

Tvenne höfdingar, Sigurd Qyrdeson och Sigard, kommo med en krigar-skara till Skürhaga. Den förre vände åter derifrån med sina 400 man, blef sedan föraktad och lefde ej heller länge derefter. Sigard deremot drog, med sina 200, till stadens hjelp, slogs der med hedningarne och stupade med allt sitt folk.

Yenderne stormade borgen, dock höllo sig Rettibur och de öfriga höfdingarne utom striden. Bland deras folk var en som sköt så snällt med båge, att hvarje pil blef mans bane: två andra stodo framfor och värjde honom med sina sköldar. Då sade Sämund Husfreya till sonen Asmund, att de båda på en gång skulle skjuta åt skytten; "men jag", sade han, "vill sigta på en af dem som hålla sköldarne". Han gjorde så: maunen flyttade då skölden till skydd framför sig sjelf, och i detsamma sköt Asmund mellan sköldarne: pilen träffade skytten i pannan, kom ut igen i nacken och han föll död baklänges. Men när venderna sågo detta, upp-hofvo de alla ett förfärligt tjut, likt hundar och vargar.

Anvo lät Rettibur tillbjuda stadsfolket frid, men de afslogo det äfven nu. Hedningarna gjorde åter ett häftigt angrepp. En bland dem gick oförfäradt fram, och kom så nära, att han med svärdet genomstack en man, som stod innanföre porten, (man torde här böra tänka sig en galler-K0NT7NGA-HELLA. • 57

port eller fällgaller). Han anfölls af borgfolket med både skjutande och stickande; men ehuru han icke bar någon brynja, var han dock genom trolldom osårbar gjord, så att intet vapen bet på honom. Då tog Andreas prest vigd eld, välsignade den, skar en hit fnöske, lade elden deruti och satte det pä udden af en pil, som han räckte Asmund. Denne afsköt pilen pä trollkarlen, som toll död neder. Hedningarne läto dervid illa som förr, tjöto och gnisslade. De skockade sig kring sin konung och de christ-ne trodde dem rådslå om återtåg. Men en tolk, som förstod vendemes språk, hörde hvad höfdingen Unnibur sade: *detta tolk är krigiskt och hårdt att strida emot; ja, kunna vi än bemägtiga oss all den rikedom, som i staden finnes, så måtte vi dock heldre gifvit lika mycket, att vi aldrig nånsin kommit hit, sådan mansspillan hafva vi lidit och mistat så många höfdingar. I förstone värjde de sig med pilskott oeh spjut, sedan kastade de stenar, men nu slå de oss med käppar, üksom voro vi hundar. Deraf märker jag dock, att de begynna lida brist pä kastvapen, således är mitt råd, att ännu skaffa.dem en het stund och pröfva deras styrka". Det var verkeligen så, som han sade, att de christna nu försvarade sig med käppar; ty i första ifvern hade de obetänksamt skjutit bort alla sina pilar och likaledes gjort ända på hela förrådet af kaststenar; men när de sågo, att det äfven led till slut med störarna, klöfvo de hvar stör i tu.

Hedningarna gjorde ännu flera förtviflade anfall, dock med uppehåll emellanåt, för att hemta nya krafter; ty så väl de sjelfva som de christna voro mycket trötta och särade. Under en al dessa hvilostunder, lät Retti-bur ännu en gång erbjuda borgfolket säkerhet till lifvet, samt att få medtaga vapen, kläder och allt hvad de sjelfva kunde bära. Då var den förståndige Sämund Husfreya fallen och, efter flertalets af de ännu lefvande tillstyrkan, skedde att de uppgåfvo fästet och öfverlemnade sig i hedningarnes väld: ett det oklokaste beslut som kunnat fattas, ty hedningarna hade ingalunda för afsigt att hålla sina löften. De togo alla, både män, gubbar, qvinnor och barn, dråpo hvad såradt eller minderårigt var, eller som de fuuno för besvärligt att föra med sig. De togo allt som i borgen fauns af värde, gingo in i korskyrkan och rånade den på alla dess prydnader. Bland auuat togo de det heliga korset och ämnade föra det med sig. Den kosteliga taflan, konung* Sigurd Jorsalafarare låtit göra i Grekland och hit förärat, togo de neder, men läto den ligga qvar på trappan nedanför altaret Derefter gingo de ut at kyrkan. Då utlät sig Rettibur: "detta tempel har i förra tider blifvit utsmyckadt med en prakt, som röjer mycken kärlek till den gud, åt hvilken det är egnadt; men nu synes mig som man mätte visat sig föga angelägen om dess vidmagthållande, ty guden är synbarligen blifven vred.

858 . | konukua-hklxa.

Andreas prest gaf konung Rettibur en silfvcrbeslagen och förgyld stat; nieu Dunimiz, konungens systerson, gaf han en guldring, deraf tyckte de sig förstå, att han måtte vara en ansedd man i staden, och aktade honom derföre högre än andra män. Rettibur skänkte Andreas prest kyrkan, helgedomsskriuet, det heliga korset, boken Plenarium och fyra klerker. Detta oagtadt anlade hedningarne eld i Kastalakyrkan. Den slocknade väl två resor; men sedan de, på det att elden skulle desto bättre gripa omkring sig, huggit ner en del af byggnaden, kom bela

kyrkan snart i låga och brände neder, så väl som alla husen och hvad brännbart inom borgen fanns.

Men hedningania togo vägen till sina skepp, medförande allt hvad de röfvat. Der öfvcrräknade de sina män, och när de tuuno, hvilken oerhörd förlust de lidit, gjorde de allt det chrisna folket till trälar och fördelade dem på fartygen. Bland dem, som sålunda fördes till konuiigsskeppet, var äfven Andreas prest med det heliga korset. Då blef ett järtecken och en stor förskräckelse uppstod bland heduingarna: ty de kände en sådan hetta, att. de tyckte sig vilja brinna upp. Konungen had tolken spörja presten hvad orsaken härtill månde vara. Han svarade, att Gud allsmäktig, på hvilken de christna trodde, sände dem detta, som ett tecken af sin vrede, derföre att de, som icke trodde på deras skapare, dock djerf-dcs komma med sina händer vid lians pinomärke. "Och så underbar kraft", sade ban, "åtföljer korset, att sådana järtecken ganska ofta vederfarits hedniska män, som detsamma vidrört: ja, stundom än värre". Konungen lät då sätta presterna i skeppsbåten, hvarvid Andreas bar korset i sin famn. Venderna drogo båten längs fartyget åt förstäfven, och förbi densamma, utefter andra sidan, till bakstammen: derifrån sköts den med stakar inåt bryggan, hvarefter konung Rettibur med återstoden af sin här seglade derifrån.

Andreas prest begaf sig om natten, i regn och svårt väglag, till Skür-haga med det heliga korset, och bragte det derifrån vidare i säkerhet. Många af dem, som venderne bortfört från Konghäll, befunno sig, långt efter dessa händelser, i träldom i Venden: de af dem, som blefvo utlösta och återkommo hem till sina besittningar, hade allesammans der mindre trefnad än förr. Också har köpstaden Konghäll sedan dess aldrig återfått sin förra välmakt.

Berättelsen om Konghälls plundring och ödeläggelse angifver sig genast såsom härrörande från en person, hvilken vid fiendens ankomst befunnit sig i Kastalakyrkan. Efter all anledning är denna person Andreas Brunsson, presten När man står på n. v. Klosterkullen (N:o 1 på kartan sid. "29) kan man hvarken se till Komarken (10) eller Stikin (6), de bådakontofga-nEIXA.

59

ställen der venderna, törst lade till: den förra bortskymmes af berg, det sednare i våra dagar af trän; men 1135 förmodligen af byggnader. Hvad som tilldrog sig på elfven var dessutom doldt för de i kyrkan varande, derigenom att denna låg kringsluten af borgens vallar och bålverk, som förtogo utsigten. En frejdad nyare, norsk historieskrifvare har gissat, att när Snorri talar om östra elfarmen (cystri kvisl), bör man icke derunder tänka sig den, som framflyter förbi Götheborg, utan söka den på närmare håll, tv hade venderne kommit roende förbi Baghabolm, så hade de knappast blifvit obemärkte af dem, som till stort antal voro församlade på Skür-haga fSkyrbagr'?). Snorris ord äro dock tillräckligt tydliga, för att icke medgifva annan tolkning, än den i föregående följda: men å andra sidan är det icke omöjligt, att han missförstått sin sagesman, och att denne sednare med "eystri kvisl" menat den grenen at Nordre-elf. som går öster om Munkholmen, skiljande denne från Hisingen. Det är ock mycket möjligt att den vattensamling, som på kartan utmärkes med 18, förr kringflutit bela den s. k. Gnllön och varit segelbar, äfvensom den nu mest igenvallade Ragnhildsholmskanalen. Antaga vi detta, så framstår vendernas anfallsplan helt tydlig för vår tanke. Hela deras flotta kom upp genom Nordre elf. En del lade till vid "Stikin", nedanför staden, och landsatte der rytteriet, som skyndsamt red upp kring Brattåsen, eller rättare sagdt — ty Einar kunde i annat fall knappast, säga att ban sett dem — längs densammas sydliga sida smög sig ofvan om staden, hvilken sålunda frän det hållet inneslöts, liksom på vestra sidan genom den vid Stikit qvarlig-gande eskader och dess besättning. Resten af flottan under Unnibur och Dunimiz fortsatte rodden, genom det med 18 utmärkta vattendrag, eller ock raka vägen uppföre elfven, hållande undan från de vid skeppsbryggorna (7) förtöjda köpmansfartyg; ty hade de vid uppseglingen genast angripit dessa, så hade de baft strömmen emot sig. Einar och andra, som förmodligen höllo vakt på borgens vallar och torn märkte dem, och bådade faran för de i kyrkan varande. Undertiden hade fienden styrt kurs genom ledet öster om Munkholmen och landsatt en del folk på Komar-ken, hvilka höllo staden inspärrad från det hållet Sedan dijef flottan med strömmen ner mot de vid skeppsbryggorna liggande handelsfartyg och gaf sig i strid med dem. Just gent. häremot, på landet, har en oerhörd myckenhet meuniskoben i nyare tider uppgrafvits, sannolikt efter venderne, som, endast vid detta första angrepp, förlorade eirca 0500 man. Således finna vi staden ansatt från alla fyra väderstreck, ehuru striden vid

skepps-bryggorna utgör hufvudföremålet för berättelsen, hvilket kommer sig deraf att berättaren begaf sig ät detta håll och der åsåg striden.

Beträffande Solveigs flygt, få vi föreställa oss, att hon, med sina föl-60 konung a-h k ll a..

jeslagerskor, undkom genom de, gent emot Munkholmen liggande, bergens pass och dalgångar. Hon begaf sig till Solbjargir, hvilket väl knappast kan vara Solbräcke, alldenstund detta ligger i Romelanda socken, men Solbjargir låg i Yttcrby. Snarare torde det nu böra sökas under ett annat nauin, möjligen Munkegärde, en benämning som sjelf angifver sin yngre tillkomst; nemligen sedan ett kloster blifvit på kullen anlagdt, i den fordna borgens ställe, och som dessutom ger anledning förmoda, att stället redan dä varit en Kastalakyrkans egendom, dit prestens familj sökt sin till-lly gt. Solbjargir kallas i urkunden by (bæj: såvida icke detta ord belt enkelt bordt öfversättas med "ställe", så kan nog hända att lägenheterne Miuikegärde, Ängegärde m. fl. förr verkligen utgjort en by, under benämningen Solbjargir. nvad Skürhaga angår, så torde det — i fall namnet icke rent af är en felskrifning af Skyrbagr — dock böra tänkas liggande pä samma häll som detta, d. v. s. der staden Kongelf nu ligger. Namnet Skyrbagr eller Skyrvagr har måhända uppkommit af "skurd" och "vegr", vägen till offerstället; ty här skall t. o. m. funnits ett Upsalr (tempel); Skürhaga var dä, i hedentiina. hagen invid detsamma. Budkaflen från Solbjargir sändes till Skürhaga på genvägen öfver Fontinsberget, som ännu finnes.

Anlver Mtklamndr, som den hjeltemodige Oiver pä fornspråket kallas, är måhända en felskrifning i stället för "Miklatnadr", duktig karl. Hans väg till staden gick längs elfvens nordliga strand. Det kärr ("diki"), der ban gick ner sig och fastnade, torde med full säkerhet kunna antagas vara detsamma som på kartan betecknas med 9.

Historien förmäler icke att detta öfvervåld nånsin blifvit af Norrmännen hämnadt. ett det säkraste bevis på landets den tiden, till följe af de invärtes krigen, iråkade vanmagt. Men Dana-konungen Erik Edmund företog samma år, 1135, mot venderne ett krigståg med en flotta af 1100 skepp, bemannad, utom fotfolket, med 4400 man rytteri. Venderne blefvo dä nödgade att låta sig döpa och antaga den christna tron, ehuru de den gången åter derifrån afföllo.

Så slöts den första perioden at Kongbälls tillvaro. Det uppbyggdes visserligen ånyo; men, under det att dess yppersta köpmän blifvit utplundrade och många af dern, fjerran i Venden. utstodo allt träldomens elände, hade handelsrörelsen dragit sig till det nordligare vid elfven belägna Lödese. Denna stad nämnes ungefär samtidigt med de första säkra underrättelserna om Konghäll (Nials Saga Cap 83) och dess upphof förklaras bäst af namnet, som. ehurn oftast stafvadt Liodhus. Lodisse, t. o. m. Lodilse. dock ursprungligast torde skrifvits "Löthosä" som Bjorkörätten har, helst latinska versionen är Lodosia. Om man då derjemte besinnar lokala förhållanden,konbxga-hella

Öl

torde namnet säkrast deriveras antingen från "blada", inlasta, magazinera, soin ock finnes skrifvit hlæda, eller ock från "blada"', lada fplur. biodur), och os, åmynning; hela namnet således utmärkande en samling magaziner vid en åmynning, der varor ut- och inlastades, emedan de icke kunde föras längre upp, för Trollhätte fallens skull.

Men oaktadt alla dessa motgångar, bibehöll sig dock Konghäll vid det privilegium, det. till följe af sitt läge, åtnjutit, att vara mötesplats vid de flesta sammanträden Nordens konungar emellan, ocb som kanske ändå, oansedt den, sid. 36. gjorda antydning, gifvit anledning till dess namn. Ty man kunde ju tänka sig att, löre stadens tillkomst, på stället funnits en 8. k. domkrets, med i midten stående större stenhäll (hella), invid hvilken de brukade sammankomma: då man får bela namnet Konunga-hella. Låtom oss nu öfvergå till dess vidare öden.

En man het Sigurd, ban var stor, stark och ganska däjelig samt öfverträffade uti alla idrotter sina jemnåriga. Från början ämnad till prest och dertill vigd, ledsnade ban dock vid detta stånd, öfvergaf detsamma och tillbragte sin tid på resor, bland annat äfven till Jerusalem Han kallades, för sitt öfverdådiga sinnes skull, Slembidjakn, den elake djäknen. Hans moder lär vid något tillfälle låtit undfalla sig, att konung Magnus Barfot var Sigurds rätte fader. Visst är åtminstone, att en hennes syster hade med nyssnämnde konung en son, nemligen Olof, som en tid regerade tillsammans med Sigurd Jorsalafararen och dennes äldre bror Östen, men dog belt ung. Sigurd och hans

män påstodo, att han i Danmark, genom jernbyrd, styrkt att ban verkligen var konung Magnus's son. När han nu iufaun sig hos Harald Gille, tog väl denne med vänlighet emot honom, men med föresats att försåtligen rödja honom ur vägen, hvilket sedan försöktes, men lyckades icke bättre än att Sigurd kom undan, hvarefter han på ett lömskt sätt öfverföll och mördade Harald fi 136). Besviken i sitt hopp att sålunda sjelf komma på thronen, tog ban Magnus Blinde ur klostret, föregifvande sig vilja återinsätta denne till väldet. Han blef dock slagen och måste fly ur landet. Konungar efter Harald Gille blefvo dennes minderåriga söner Sigurd och Inge: i den förres namn styrde Ottar Birting, som äfven blef förmäld med Harald Gilles enkedrottning, i den sednares Thiostolf Aleson. Efter att en tid hafva flackat omkring i södra Europa och vunnit ett sjöslag mot vendeme vid Möen, kom Sigurd Slem-bldjakn seglande norrut, lade upp i östra grenen af elfven och vann der från norska höfdingar tre skepp. Thiostolf Aleson var dä i Konghäll och hade samlat folk till att försvara landet. Sigurd lade der till med sin flotta och de sköto på hvarandra, dock vågade han sig icke i land: några män föllo på båda sidor och många blefvo sårade. Ulfheden Saxulfsson,62

kosrttxga-hella.

Sigurds stambo, stupade. Striden lyktades sålunda att Sigurd gaf sig derifrån och for norr i Viken, härjande vida omkring. Om hans vidare bedrifter och grufliga ändalykt blir på ett annat ställe tillfälle att tala.

Konung Harald Gille hade för de sina yttrat, att ban på Irland qvarlemnat en äldre son, vid namn Östen, (Augustin). Det är ett drag af rätt-känsla som hedrar dessa rå tider, att så fort de båda unga konungarne kommit till väldet, beslöto de och deras förmyndare att till Norge låta af-hemta deu äldre brödren och insätta honom till delaktighet i regeringen. Dock må man icke deraf sluta, att enighet och broderskärlek i längden bibehöllo sig de unga konungarne emellan. Konung Inge, den ende ägta-tödde af Harald Gilles söner, hade ett fagert ansigte med gult lockigt hår. T slaget vid Mynne, mot Magnus Blinde, bar Thiostolf Aleson honom, då x ännu helt späd, på sina armar och gick under fanan i hetaste striden, hvarunder han pä alla sidor hårdt ansattes af fienden och dervid fick konung Inge det lyte som han sedan behöll i all sin lifstid, att han blef puckelryggig och hans ena ben kortare än det andra, samt så svagt att ban knappt kuude gå. Han var vänlig i sitt tal, blid i umgänget, frikostig och följde gerna höfdingarnes råd uti landets styrelse. Äfven var han mycket älskad af allmogen och största delen af undersåtarnc höll sig till honom. Konung Sigurd var en stor och stark karl, trottsig och öfverdådig; deruti liknade honom konung Östen, dock var denne något mer mån om hvad som var sannt och rättvist, men ban var nidsk och girig. Vid en strid i Bergen mot konuug Inge och hans män stupade konung Sigurd. Äfven Östen blef sednare (1157), vid Foss kyrka i Ranrike, tillfångatagen och afrättad, hvarom framdeles. Efter dennes fall togo hans anhängare till sin hufvudman hans brorson, den tioårige Hakon Härdabred (Skuldeibredj, "son af Konung Sigurd. Harald Gilles son, och en bohusländsk trälinna. Detta parti, hvars mest. framstående höfdinge var Signrd af Reyre, hade till en början sitt tillhåll uppe i Götha rike; men, sä snart de kände sig tillräckligt manstarka, kommo de (1150) anryekande mot Konghäll, der Gregorius Dagsson, konung Inges pålitligaste man, låg för att värja landet. Denne, som icke ansåg sig tillräckligt manstark, och ej heller tyckte sig kunna lita på stadsfolket, fann den gången rådligast att begifva sig derifrån med blott tvenne fartyg. Han hade dock icke hunnit långt norrut i skärgården, då han mötte tre andra konung Inges höfdingar, nemligen konungens fosterbröder Gyrd Amundsson. Haldor Brynjolfsson som ägde gården Vetta-land, i Strömstadstrakten, och Simon Skalp, konung Östens Baneman. De hade nu tillsammans elfva fartyg, och glad öfver denna förstärkning, återvände Gregorius till Konghäll. Men under tiden hade Hakon tagit staden i besittning och höll just ting utanför densamma med stadsfolket, som derkonung a-11 ella

63

lofvade honom sitt bistånd. Då de nu sågo Gregorius segla förbi, sade Sigurd af Reyre: "nu måtte "väl Gregorius gå sitt fall till mötes, efter han ger sig i händerna på oss med så litet folk." Antingen har tinget stått på Baghaholmen och Gregorius kommit upp genom östra elfarmen, för att vid tillämnad! anfall draga fördel af strömsättningen: eller ock har det ägt rum pä Ytterby kyrkogård; ty att hålla ting på kyrkogårdar kom nu i hruk. Vi återfinna denna sed i visan om Axel och Walberg.

Gregorius lade i land gent emot staden, afvaktande konnng Inges ankomst, som väntades norr ifrån. Då denne likväl dröjde, blef tiden Gregorius för lång. Han lät ro (lottan upp efter ån, och sedan med strömmen drifva ner på de handelsfartyg, som lågo förtöjda utanför staden, och öfver hvilka konung Hakon Härdabred hade satt en beryktad viking, Thorliot SkÖfaskalle till befälhafvare. Efter en kort skärmytsling, sprungo både denne och hans män öfver bord. Gregorius lade nu till vid skepps-bryggonia, på hvilka stadens vapenföra befolkning stod uppställd i slagordning. Han lät genast skjuta sina landbryggor under deras fötter; men då ban derpå ernade landstiga, stupade den man, som bar "märket" (stan-daret). Gregorius ropade då på Isländaren Hall Öduosson, att bära det upp på skeppsbryggan och sjelf gick ban bakom, skyddande fanbäraren med sin sköld. Männen på skeppsbryggorna lemnade Gregorius plats, och sedan mera folk kommit upp, gjorde ban ett kraftigt anfall, dä Håkons anhang, efter ett kort motstånd, tog flygten, och jagades al Gregorius tvenne gånger ur staden, hvarvid en mängd stupade. Ingen manhaftigare bragd hade man dä att omtala än denna; ty Hakon hade mer än fyratusende man och Gregorius knappast fyrahundrade. Efter slaget sade Gregorius till Hall; "mänge män tyckas mig vigare i striden än J Isländare. emedan J icke ären så öfvade som vi nordmän, dock synas mig inga mer vapen-djerfva än J."

Kort derefter anlände konung Inge, och sedan han tagit kännedom om hvad som förelupit, lät ban dräpa många af dem som gått Hakon tillhanda, andra pålade hau böter, och för andra lät ban uppbränna deras gårdar, ett den tiden brukligt straff. Hakon Härdabred flydde först tillbaka till Götha rike: men tor under vintern upp till Trondhiem och blef der af det ombytliga folket väl emottagen och som konnng erkänd.

Dä konung Inge oeh Gregorius Dagsson härom erhållit kunskap, gjorde de sig redo och foro sjöledes norrut, ämnande derstädes åter boija striden mot sin medtäflare. Men denne hade i Throndelagen lyckats skaffa sig en flotta, och under det Inge låg i Bergen, seglade Hakon honom förbi. Under vägen råkade han tre skepp af konung Inges flotta, hvilka sednare begifvit sig östan ifrån och styrdes af Gyrd Amundsson, konuu-64

kosrttxga-hella.

gens fosterbroder, som hade till hustru Gvrid, Gregorius Dagsons syster, samt af Gyrd lagman och ITavard Kliniug. Konung Hakon tog fartygen och lät dräpa Gyrd Amundsson och Havard Klining; men Gyrd lagman tog han med sig och anlände till Konghäll, der han lade till virl "Stikin."

När kouung Inge sporde detta, seglade ban öster ut efter dem och lade upp i elfvens norra gren. Han utsände spejare, men landade sjelf med hela sin tlotta vid Hisingen. Han var åtföljd af Gregorius Dagsson, Erling Skacke, m. fl. höfdingar. Vid återkomsten berättade spcjarne. att. Håkons flotta låg förtöjd vid "Stikin» uppe vid Konghäll, till ett antal af omkring trettio fartyg, hvaribland tvenne Östersjöfarare, försedda med höga kastellcr i förstäfven, lågo ytterst på hvardera sidan. Sedan konungen rådgjort med sina höfdingar, bland hvilka i synnerhet Gregorius rådde till skyndsamt angrepp, fortsattes färden uppåt elfven. Men så snart de fingo Håkons flotta i ögonsigte, höllo de ur strömfåran och lade sig å nyo längs stranden af Hisingen. Ett näs går der fram. som dolde flottorna för hvarandra. Konung Inge talade till sina höfdingar och fann dem hågade att strida, så mycket heidre som de voro fienden öfverlägsna i antal. Endast Erling, som ansågs för en särdeles klok och erfaren man. hade sina betänkligheter deremot, förnämligast derföre, att de vid anfallet måste ro emot strömmen, som isynnerhet vårtiden här är ganska stark. Roddarne, med ryggarne vände åt fienden, kunde icke i striden deltaga ocb, då dessutom hvar och en af dem måste bredvid sig hafva en man, som betäckte honom med skölden, så kunde ej mer än tredjedelen af folket påräknas till angreppet, nan utbad sig tre dagars betänketid, lofvande att ban undertiden nog skulle utfinna något råd. Dock trodde många att han härvid mest leddes af afund mot Gregorius. Men denne sednare och flera med honom, som fruktade att Hakon skulle slippa undan, tillstyrkte att ofördröjligen börja striden. Konungen sjelf förklarade sig vilja följa hvad råd Erling kuude gifva, allenast de ännu samma dag finge släss. Då tillstyrkte Erling att, en del af flottan skulle kringgå ön, och sedan ofvanifrån med strömmen drifva ner på Håkons fartyg, och försöka att lossa dessa från pålarne: i detsamma skulle den öfriga delen af flottan ro upp och angripa dem från motsatta hållet. Detfa råd vann bifall. Men när, för att säfta detsamma i verkställighet, en del af Inges flotta lade ut i strömfåran, blefvo Håkons män dem varse och trodde att

de ämnade fly. De höggo då af gina landfästen och satte efter. Men så snart de hunnit fram om näset, sågo de hvar resten af Inges flotta låg: de hejdade då farten och lade in i en liten vik, på norra sidan. Der gjorde de sig redo till strid, förtöjde sina fartyg längs stranden och sammanbundo dem med framstammarne utåt elfven. D " ';on gick upp pä ett af de storapl. G.

Tt. Ii o* Thiele i Köpenhamn.

STÄLLDT, EDIK SILÄÖlV ST®©, 1160.

fartygen, der sköldborg sattes kring honom, men hans standar stod qvar på det skepp, der han först varit. Sigurd af Reyre höll ett tal till krigsfolket, uppmanade dem till tapperhet, lofvade dem himmelens bistånd i deras förehafvande, och åt dem, som stupade, evinnerlig salighet.

På Inges sida deremot, sedan de sett fipnden lemna sin förra fördelaktiga ställning, och intet mer än strömmen var dem emellan, upphörde äfven Erlings betänkligheter. Ett snabbt roddarfartyg sändes, att återkalla den delen af flottan, som fått befallning att kringgå ön. När alla skeppen å nyo voro samlade, höll Erling ett tal till hären, prisade dess rättvisa sak, och lade den på sinnet, att, begagnande det. gynnande tillfället, nu befria landet från Hakon och hans anhang. På höfdingarne^ begäran måste dock konung Tnge lofva, att icke i striden deltaga, helst han var till kroppen ofärdig, och dessutom, såsom Gregorius uttryckte sig: "ingen kan veta hvarthän illa skjuten pil flyger". Sedan lät Erling ro sitt skepp med kraft öfver strömmen, så att framstammen for in bland Håkons fartyg: dermed var slaget börjadt. Men Gregorii fartyg kom genast på grund och omringades af flera fiendtliga skepp. Det befann sig i en starkt lutande ställning, till följe hvaraf det lyckades Ivar, Hakon Mages son, att få tag i Gregorius med en båtshake och draga honom åt sig, så att han raglade mot relingen; men alldenstund ban bar en stark stålbrynja under kläderna, fick han ingen skada. Ivar ropade åt honom, sägande att ban nu försett sig med god ringbrynja — "den behöfdes nog", svarade Gregorius. Undertiden koru Aslak Unge till det nödställda fartygets bistånd, kastade ett ankare i detsamma, och bogserade det af grundet. Derefter lade Gregorius sitt fartyg invid Ivars, och de slogos en stund; men som Gregorii skepp var betydligt högre, så blef stort manfall på Ivars sida, och ban sjelf så illa sårad, att han icke vidare förmådde föra vapen Gregorius lät sätta honom på land, och lagade att ban kom undan: de voro sedan vänner så länge de lefde.

Men när konung Inge, som undertiden med sitt skepp, kalladt "Beke-snden", legat qvar vid Hisingen, såg Gregorius, sin tillgifnaste man, i fara, kunde ban icke längre hålla sig stilla, utan lät uppsätta sitt standar och ro öfver strömmen. Drabbningen var då som hetast, och alldenstund fartyget icke kunde komma fram bland de andra, lät konungen lägga till invid ett af de stora, ytterst liggande skeppen; men helsades derifrån med ett regn af jemskodda störar och stora stenar, så att han måste gifva sig derifrån igen Men då lians höfdingar märkte hans tillstädesvaro, lemnade de honom plats, och ban gaf sig i strid med Endrid, Jon Mürnefs son, en ansedd höfdinge från Throndelagen. Lyckan var härvid på konungens sida, och sedan Endrids Jiwty^^blifvit afröjdt, gaf sig denne fången

och bad om frid för sig. Ehuru hans bön af konungen beviljades, blef ban dock genast dråpen af en bland höfdingarne, Havard Klinings son, som ansåg Endrid hafva bidragit till fadrens död (se sid. 64). Erling Skacke och hans folk hade en härd kamp at,t bestå, dock började till slut Håkons män att fly, somliga sprungo öfver bord, men än flera på land. En del gaf sig upp på östersjöfararen, der konung Hakon befann sig. Erling uppmanade sitt folk att. äntra densamma, men de svarade, att detta var icke så lätt, alldenstund stora stockar, beslagna med jernspetsar, der voro i vägen. Erling gick då sjelf fram i förstäfven, och det dröjde sedan icke länge innan ban med sina män besteg konung Håkons skepp och afröjde detsamma. Dä började Håkons män att fly; äfven han sjelf räddade sig på land och kom undan. Dermed var slaget slutadt. Konung Inge begaf sig sedan norr i Viken, hvarest ban, tillika med Gregorius, vistades öfver vintern.

"Så," säger Snorri Sturlason, "har Erik Odsson berättat. Han skref en bok, kallad Ryggstycket, "Hrygiar sticki" i

hvilken törmäles oin Harald Gille och dess söner, samt om Magnus Blinde och Sigurd Slernbidjakn, allt intill deras död. Erik var en vis man, och hade vid den tiden länge vistats i Norge. En del af sina berättelser skref ban efter hvad ban låtit sig förtäljas af Hakon Måge, som varit länshöfding hos Ilaraldssönerne. Hakon och hans söner voro med i alla dessa strider och rådslag. Men en del af händelserna hade dock Erik Oddsson sjelf åsett och som ögonvittne beskrifvit."

Skalden Einar Skulason gjorde om detta slag ett. qväde, "Elfvavlsorna," af hvilket dock blott några stanzer hunnit till våra dagar, och af dessa har man nedanstående öfversättning:

"Trän blodstänkta skeppsborden Mången i djupet föll: Vargen fick ymnig föda; Af strömmen vrokos de slagne. Iskalla Elfven blef Af varma blodet färgad; Blandad med rykande ulfva-dryck Floden i hafvet föll.

Många skepp med blodiga stammar drefvo

Tomma i väldiga strömmen.

Bågarne spändes och röda spjnten

På smutsiga hjelmar stötte.

Under sköldarncs brak

Allt färre blefvo Håkons män,eononga-hella.

67

Tills hofmännen i land Flydde från hafvets hästar.

Med "hafvets hästar" menas fartygen. Man får för öfrigt, i en nordisk sång från denna tid, icke göra anspråk på denna behagliga meter — en dans för tungan — som man finner bos Roms och Greklands äldre skalder, ej heller får man vänta sig de lekande rim, som visserligen redan nu någon enda gång förekomma; men först i en nyare tid blefvo allmänna.

Men häfdernas vän, som, från det gamla Kastala, vandrar nedåt stranden af den breda, nu så ödsliga och segeltoinma elfven, igenkänner snart, på Snorris målning, stället der slaget stod. Straxt invid Ytterby kyrka (se pl. 6) ligger den lilla viken (16 på chartan sid. 29), och gent emot densamma framskjuter det näs, Lamhälleberget kalladt, som dolde konung Inges, längs Hisingsstranden liggande flotta för üakon Härdabreds och dess folks blickar, hvilkas skepp lågo uppe "vit Slikin." troligast mellan punkterna 15 och 7, af hvilka den förra, motsvarande skansberget, äfven presenterar sig på Ytterby-vyn, i öppningen mellan bergshöjderne. Dock, när några af Iuges fartyg satte lit i strömfåran, kunde de ses från punkten 15: detta är försökt och inträffar mycket riktigt Vid Slikin hopträn-ges elfven betydligt, hvaraf uppstår stark ström, ett förhållande som gaf anledning till Erling Skackes betänkligheter emot det af Gregorius föreslagna angrepp. Uppländingen 14 — den synes äfven helt tydligt på pl. 6 — måtte förr, vid ett sannolikt högre vattenstånd, varit ett undervattensgrund, pä hvilket Gregorii Dagssons fartyg fastnade. Har vattendraget 18 förr varit segelbart och stått i förbindelse med Ragnhildsholnis-ock östra- Munkholms-sunden, så är troligt att det var den vägen Erliug sände en del af flottan, lor att smyga sig ofvanom Håkons.

Konung Inge Haraldsson stupade i ett annat fältslag mot. Hakon Här-dahred, vid Opslo 1161. Efter honom utkorade hans anhängare till konung den dä fem-årige Magnus, son till Jarlen Erling Skacke och dennes gemål, Christina konungadotter, sä kallad emedan hennes föräldrar voro konung Sigurd Jorsalafarare och drottning Malfrid. Magnus Erlingsson hade altsä, enligt den hittills i Norge följda grundsats, såsom endast på qvinnosidan befryndad med konungahuset, alldeles ingen arfsrätt till kronan. Men, genom tilldelande ai vidsträckta privilegier åt presterskapet, lyckades det haus fader, att vinna detta stånds bevågenhet, och genom dess medverkan få sin son som konung erkänd. Till-yttermera bekräftelse härpå, införde Erling den i andra länder brukliga kröningen. Den unge konungen och hans fader jarlen hade till en början mången svår strid att bestå mot Hakon Härdabrcd, tills denne ändteligen, 1162, stupade i ett sjöslag. Hans bror, Slgurd Sigurdsscn. blef efter hans fall af detta par-68

ti utropad till konung, dock var den orolige Sigurd jarl af Reyre nu å nyo den egentliga hufvudmannen, och hans laglösa skaror sökte, bäst de kunde, sitt uppehälle genom rän och plundring. År 1163, sedan Sigurd jarl stupat, i ett slag vid Ramsnäs mot Erling Skacke, flydde den unge kroupretendenten, åtföljd af sin fosterfader, Hlarkus på Skogen, till Konghäll. Men när, straxt derefter, äfven Erling dit anlände, satte de öfver elfven till Hisingen, hvars inbyggare togo deras parti, trädde hoptals i deras leder, helsande Erling och hans folk med pilskott, när dessa ville landstiga på ön. üå utlät sig Erling till dc sina: "låtom oss taga deras skepp, men icke slåss mot dem, ty tøisingsboarne äro svåra att hemsöka^ hårda och oförvägne. Dessutom lära de icke länge kunna behålla denna flock hos sig, emedan Hisingen är ett litet land." Sagdt och gjordt, fartygen borttogos allesammans och fördes till Konghäll. Markus och hans följe drogo sig upp åt skogarne — ty den tiden var Hisingen skogbevuxen — och gjorde derifrån anfall på Erling och hans skaror; men då de, efter någon tid, märkte att de utan fartyg ingenting kunde uträtta, begåfvo de sig från ön, förmodligen pa i hast hopfogade timmerflottor, och togo sedan vägen norrut. 1 Trondhjem blefvo de väl emottagna och Sigurd, på Öre ting, som konung erkänd. Men när de sedermera sjöledes ämnade sig åter till Viken, föllo de i Erlings anhängares händer, och så väl Sigurd soui Markus måste med lifvet umgälla sin oförvägeuhet.

1 början af vintern, kom Erling till Hisingen med en krigshär, och stämde bönderna till tings. När de voro församlade, bar ban sak emot dem, för det att de hållit med Sigurd och Markus, och salt sig upp emot den beståndande ordningen. Mot honom uppträdde, på böndernas vägnar, Ozur, den mest betydande bonden på ön, och talade till deras försvar. Tinget räckte länge och slöts sålunda, att hisingsboarne bänsköto saken till Erlings eget afgörande. Han stämde femton at bönderne, att, såsom fnllmägtige för de öfrige, en vecka sednare, infinna sig hos honom i Konghäll. Der utföll hans dom sålunda, att bönderne, till straff för upproret; skulle gälda 300 nöt. Med detta utslag voro de ganska illa till freds, och när, kort derefter, en inträffande stark frost isbelade elfven, så att Erlings fartyg lågo infrusna, höllo de alldeles inne böterne. Under tiden inföll julen. Erling tillagade julgästabud i staden, och bönderne hade sammanskotts-öl. Men natten efter femte dag jul, kom jarlen oförvaraudes öfver dem, brände Özur inne i hans eget hus, antände dessutom tre andra gårdar, och drap hundrade män, hvarefter han återvände till Konghäll, dit bönderne, förskräckte af denna minnesbeta, kommo efter och erlade de ådömda böterne.

Erling Jarl var en mäktig och vis man. ganska stor stridsman näTeONoNGA-hella.

ofrid var för handen, styrde landet väl och med myndighet;, men ansågs grym och hård, mest derföre att, han aldrig tillät sina ovänner qvarblifva i landet, änskönt de bådo om frid och tillgift. Derföre slogo sig ock många till de flockar, som samlade sig emot honom. Erling var lång och stark till växten, hade kort hals och höga skuldror, långlagdt, magert och ljuslätt ansigte, blef med åren mycket gråhårig och bar hufvudet något lutande. Han hade behag och värdighet i sitt umgänge, och klädde sig pä gammaldags vis, med lång väst, länga ärmar i rockarne, välsk kappa och höga skor. Slik drägt lät ban ock konungen bära, medan denne var ung; men så snart Magnus rådde sig sjelf, klädde ban sig ganska ståtligt, och bytte ofta om drägt. Konung Magnus var temligen hög till växten, väl vuxen och midjesmal, en vacker karl till anletet, dock var nrannen något ful. Han var temligen stark, samt stod i tapperhet och vighet framför andra. För öfrigt var ban nedlåtande och mycket glad i sin umgängelse med allmogen, en stor älskare af mjöd och qvinnor, tyckte om att roa sig, var gifmild, slösande och munvig. Allt detta föll folk i smaken. Konung Magnus och Erling jarl vistades ofta i Konghäll. Vid ett dylikt tillfälle, såg man i deras följe en främling, klädd i preslerlig drägt, nan var snarare kort till växten och tjock, men derhos ganska stark: hans åtbörder voro ädla, hans hållning lugn och aktgifvande. Äfven förstod han att väl lägga sina ord. hade ett klart målföre, och så mycken styrka låg i hans röst, att alla kunde urskilja den, änskönt han icke talade högt, om de än befunno sig på något afstånd. Aldrig drack ban berusande drycker, så att ban måste gå ifrån bordet. Hans namn var Sverre. Han sade sig vara från Färöarne, brorson till biskopen derstädes, och stadd på pilgrimsfärd till "Jorsal."' Rätta förhållandet med hans börd var emedlertid, att hans mor varit '"matdeja" hos

konnng Sigurd Haraldsson; hon flyttade sedan till Färöarne och blef gift med en vapensmed: men Sverre var rätteligen konung Sigurds son. Som oftast kom Sverre, under vistandet i Konghäll, till tals med konung Maguus och Erling jarl, och var då så munter och otvungen, att de hvarje stund tycktes halva glädje och gamman deraf. Af konungens män lockade ban, under sådana samtal, mycket, som de ogerna låtit komma i dagen derest de vetat med hvem de talat. Noga gaf ban äfven akt på, huruvida allmogen lät märka missnöje med de regerande: men kunde icke finna annat än att bönderna, alla som en, voro konung Magnus hulda och trogna

Utom den förutnämnde Sigurd Sigurdsson framstodo, den ene efter den andre, tvenne nya kronpretendeuter, först en Olof, Magnus Barfots sondotters son och sedan Östen Meyla, son till Östen Haraldsson. Deras anhängare, till största delen desamma som för följt Hakon Härdabreds fa-70 konunqa-hella.

nor, började nu kallas ' Birkebener,* d. v. s. björkeben, emedan de, i brist af andra plagg, omlindade sina ben med björknäfver. Då Osten Meyla stupat i slaget vid Re, 1177. togo lians medhällare Sverre, som då irrade omkring i Vermland, till anförare, och gåfvo honom, på nuvarande gäst-gifvaregärden Sörbo, konunganamn. Han säges dock ogerna hafva härtill samtyckt. Oerhörda blefvo de ansträngningar och försakelser, genom hvilka han, med dessa råa röfvareflockars biträde, dem hans öfverlägsna snille innan kort omskapade till diciplinerade soldater, kunde bana sig väg till den verkliga besittningen af Norges krona Under hans anförande hemsöktes Konghäll tvä särskildta gånger at' birkchenarne Första gängen sedan Sverre, i Venershorgstrakten, slagit Simon af Seirksvik. Han tog då i Konghäll mycket af de mäns gods och förmögenhet, som at' fruktan flytt derifrån, och ådörnde staden böter af tjugo ' vägda mark." Andra säga att det var abboten i Konghälls kloster, som måste punga \ ut denna summa fi 180). Sverre qvarstudnade dock den gången icke mer än två nätter; ty ban tänkte, som rimligt var, att de, som undflytt, skulle snart komma manstarkare igen. En annan gång sporde Sverre att konung Magnus var i Konghäll — Erling jarl hade redan 1179 stupat i slaget pä Kalfskinnsåkern vid Trondhjem. —• Sverre begaf sig till Konghäll och ankom helt oväntad. Der blef då en skarp strid, men icke synnerligt manfall. Konung Magnus gick om bord och seglade undan nedåt elfven, dock lyckades Sverre bemäktiga sig några af hans skepp, hvilka uppbrändes.

Två särskilda gånger måste konung Magnus, af sin motståndare slagen, fly till Danmark. Rörande hans sista återkomst derifrån, förmäler krönikan: 'Asbjörn Jonsson, en af konungens män, kom, fjerde dag påsk, till Konghäll, hvarest han sammankallade borgrarnc, och tog till orda, sägande konung Magnus vara till staden att förvänta, med mycket folk. nan framhöll huru nödvändigt det vore, att taga väl emot konungen, och att denne ville vara dem en nådig herre, derest de ville visa honom heder och lydnad. Ilan nämnde ock att konungen väntade sig mjrcket medhåll af höfdingarne i Viken, till styrka för sitt like, hvaremot ban lofvade dem stora förläningar och sitt beskydd. Föredraget, i hög grad vältaligt, vann stort bifall hos borgrarne och icke mindre hos bönderna. Söndagen efter påskveckan, kom konung Magnus till staden, med tjugofyra fartyg, och då anställdes emot honom en stor procession, till betygande af folkets glädje öfver hans återkomst. Derpå gick han in i staden, och var i dryckesgille, hos ett fruntimmer vid namn Ragnhild. Derstädes befunno sig äfven, i hans töljc, många höfdingar, såsom Orm Konungabroder, Munan Göteson, Halkel och Åsbjörn Jonssöner, Harald, en sonkonunga-hei.la.

71

af konung Inge, och många andra mägtiga män. Ofta höll konungen husting. på hvilka han talade, Han uttryckte sig väl och med värdighet, ehuru som oftast kort, och alla togo väl emot haus förslager. I staden qvarblef han i tre veckor, och hodde hos Ragnhild. Han fick af Koug-hällsboarne tvenne fartyg, det ena kalladt "Kelpa/ det andra "Vallabussen,' och seglade sedan till Tönsberg.

Detta sista krigståg aflopp dock för Magnus lika olyckligt som de föregående. Vid Fimbreid blef hans flotta, 1184, slagen, och han sjelf omkom. Sverre lät hederligen begrafva sin fallne medtäflare och höll sjelf vid hans graf ett vackert tal.

Från denna tid äga vi i behåll ett af de äldsta skrifna dokumenter, ett bref, författadt af en abbot Vilhelm, hvilken biskop Absalon inkallat från Paris till Danmark, der han anlade Ebelholts kloster. Brefvet, likt den tidens flesta

handlingar uppsatt pä latin, tros vara skrifvit 1182^ eller 83, och får, på vår tids skriftspråk, ungefär följande lydelse: "Till Prio-ren i Konghäll. — Brödren Vilhelm, S. Thoma's af Paraklet ringe tjenare till de älskade i Christo, Laurentius prior och Henrik och öfrige renlef-nadsmän i Konghäll. Må'n J hålla eder raska pä dygdens vädjobana. att, vid dess slut, de utvaldas oförgängliga krona må falla på eder lott. J veten, älskade — ty iag skrifver till folk som förmå uppfatta sådant — att själar, genom ett uppriktigt vänskapsband vid hvarandra fästade, icke alldeles åtskiljas genom mellanliggande haf och länder. Vi för vår del åtskiljas icke deraf, utan snarare förenas. Ty liksom en eld genom pågjuten olja vinner i liflighet, så äfven vänskapen: der den kroppsliga samvaron, det mundtliga meddelandet upphöra, vaknar den dock å nyo upp vid hvarje nytt bref. man får emottaga från vännerna. På detta sätt. lekamligen åtskiljda, dock uti tankarna hos hvarandra tillstädes, vilja vi nu understundom råkas, på det att. icke tilläfventyrs vår vänskap måtte kallna eller, genom den långa ski|lsmessan, tillgivenhetens band slappas. För någon tid sedan tillskref jag eder, önskande veta huru med eder går, för at| lyckönska eder, i fall, genom Guds nåd. lyckan är eder gynnsam. men deremot beklaga i fall den, gäckande edra sträfvanden, är eder oblid. Ty det är naturligt, att de som dela eder glädje i ena fallet, böra ock dela edra bekymmer i det andra. I öfrigt vill jag låta eder veta, att vi, bröder i Ebelholt, ämna, med första, till eder ort afsända ett fartyg, lastadt med malt, på det vi för denna vara må komma i åtnjutande af vår skäliga vinst. Dock önskade jag på förhand få höra eder uppriktiga mening, huruvida vi här vid lag hafva anledning till fruktan, med afseende på fieudtlighcterua mellan edra konungar (Sverre och Magnus Erlingsson). Jag önskar och anhåller altså, att, antingen mundtligeu eller skrifteligen.96

härom få besked, genom öfverbringaren af dessa rader, på det vi ieke måtte hafva haft vårt arbete och våra utgifter förgäfves".

För Sverre, den skarpsynte betraktaren, hade den tid, under hvilken han sjelf burit prestdrägten, icke förflutit utan iakttagelser, och det ofördelaktiga begrepp, han då fattat om sina em betsbröder, del lägre norska presterskapet, i förening med det högres snikenhet och maktbegär, som han sednare i hög grad fick erfara, stadgade den motvilja mot detta stånd, hvilken i hans regering utgör ett framstående drag. Men, detta oaktadt, märker man i alla hans tal och handlingar en djup vördnad för religionen, såsom ock hans förflutna äfventyrliga lefnad varit egnad att lära honom uteslutande sätta sitt hopp till den allsmäktige. Prelateruc som kände hans tänkesätt, och visste, att de icke af honom kunde vänta sig någon mcdgörlighel i fråga om sina sjelftagna privilegier, sökte också göra honom tallt möjligt afbräck. I synnerhet utmärkte sig häruti den nedrige biskopen i Opslo, Nikolaus Arnesson, och det var hufvudsakligen på dennes anstiftan de flesta kronprctendenter framstodo, som under Sverres tid oroade landet Sedan Erling Skacke i Norge infört konungakröningen, var Sverre nog slug att eftersträfva en invigning, som, enligt tidens åsigt, innebar en gudomlig stadfästelse af hans konnngavärdigbet. Han underhandlade härom med klereciet. Men presterne ville icke härtill bifalla, på annat vilkor, än att konungen skulle bekräfta de rättigheter. Magnus Erlingsson vid sin kröning inrymt dem, och dertill var Sverre for slug.

Om våren 1194 var konungen i Konghäll; dä kom påfvens sändebud och legat, kardinal San Marcelll, dit med sitt följe. Sverre inbjöd dem till sig, och hade legaten några dagar till gäst vid sitt bord. De talade om många ting sig emellan, och konungen hörde sig före bos legaten. om ban ville inviga och kröna honom till konung. Legaten fann detta billigt och svarade väl härtill. Men så snart de norske andelige erforo denna underhandling, omtalade de för legaten konungens obenägenhet att. bekräfta presterskapets privilegier, och huru hans tvister med deras stånd gåt.t derhän, att erkebiskopen af Trondhjem måst flv ur landet. De lade ock konungen till last, att han förr hade sjelf blifvit ordinerad till prest, och att ban nyligen låtit viga sig vid svea konungen Erik den heliges dotter, änskönt han redan förut hade en annan qvinna i lagligt ägtenskap, som ännu var i lifvet. För mycket annat beskyllde de konungen, och franrådde legaten att gifva sitt samtycke till kröningen. Nästa gång kouung Sverre kom till tals med kardinalen om denna sak, förvägrade denne honom kröningen och ålade honom att söka förlikniug med erkebiskopen, sägande, att det tillkom denne att kröna honom. Då svarade konungen: "jag ser hvad ditt ärende lär vara hit till landet, nemligen*pl. 7.* HAUGASUND. G. Brusewitz del. Tr. hos Thiele i Köpenhamn.eononga-hella. 73

detsamma som andra falska bedragares: de löpa bit från utlandet, för att få sig pengar bär; men, när de sedan komma hem, göra de vårt land till spott och spe. Nu vill jag. att du far hädan från Norges rike, och icke narrar pengar från mina undersåtare". Efter detla reste legaten sin väg.

Själen i alla dessa intriger mot konung Sverre var. som sagdt, Nikolaus Arnesson. Men konungen, som visste detta, och hade noga reda på hans stämplingar, kallade honom till sig, öfverbevisade honom om hans falskhet, och behöll honom sedan hos sig, i ett slags hederlig fångenskap. Biskop Nikolaus fann dä för godt att rätta sig efter omständigheterna, blef i en hast ödmjuk, och var lätt att få till allting. Så gick ändteligen kröningen för sig, och Nikolaus Arnesson var sjell den sotn satte kronan på konungens hufvud. Men knappt såg ban sig sedan befriad frän Sverres uppsigt, så begaf ban sig till Danmark. Han medförde en ung gosse, den ban utgaf för son till Magnus Erlingsson. För denne nye kronpre-tendents räkning samlade ban krigsfolk och återvände till Bohuslän temligen manstark. Detta nya parti kallades "Bagler", af "bagall", hiskops-staf — förmodligen förde de en dylik afbildad på sina fanor eller som fälttecken. Striden mot dem var den svåraste Sverre haft att bestå, han såg ej ens sjelf slutet på densamma. Vare härom nog sagdt, att baglerne, efter flera slag, bragte konungen i det trångmål, att ban slutligen icke mer ägde någon flotta, då de deremot på de skepp, de från bonom eröfrat, kunde förflytta sig hvarthelst på kusterne de behagade. Ja, hälften af birkebenarne tjenade i deras leder. Sverre förlorade dock icke modet. I ett kraftfullt föredrag uppfordrade ban allmogen, att hygga en ny flotta af stora, högbordade fartyg, visande dem, att detta var enda utvägen till ernående af fred och ro i deras bygder. Sedan ban sålunda fått sig en flotta, angrep ban och slog orostiftarnc. En gång, nnder dessa oroligheter, ankrade konungen på ellven vid Konghäll. Hela allmogen deromkring, som höll med baglerna, hade flytt till skogs. Konungen sände sina ord till bönderne, att de skulle komma till honom i fred, för att ingå förlikning, och stämde dem till tings. Men som de visste med sig, att de svårligen försyiidat sig mot konungen, dröjde de länge dermed. Öfver detta dröjsmål blef krigsfolket otåligt; en rådplägning hölls i löndom, och soldaterne ämnade, på ^get bevåg, upplösa ledingen och skiljas åt hvar till sitt. Der var en man vid namn Olof från Beitstad, konung Sverres huskarl, ban styrkte dem högeligen bärtill. Men sä snart konungen fick veta detta, lät han gripa Olof och dräpa honom, hvarigenom lusten till myteri förgick de öfriga. Nu stämde konungen bönderne å nyo till tinget, botande dem i annat fall att bränna och sköfla i deras härader. Da kommo de ändteligen och höllo ting med kouungen. Slutet blef, att dc

öfverlemuade åt Lans godtycke, att ådorna dem böter för deras förräderi. Andra dagen derefter, aflemnade dc nedre vid stranden gent emot staden ledingsskatten, krigsgärden och de ådömda böterna, och det var många hundrade nöt ocli mycket annat gods.

Den stränghet med hvilken konung Sverre utkräfde böter och krigsgärder af de härader, som hållit med baglerne, gjorde böndernas motstånd desto envisare. Efter att hafva besegrat dem i ett skarpt och blodigt slag vid Opslo, vintertiden 1199, seglade konungeu på våren öster till Viken. Men bönderna höllo sig tillsammans, både frie och trälar, så att konungen och hans män vågade ingenstädes lägga till lands: ty hvem, som försökte det, blef ihjelslagen, hvar helst ban satte sin fot, och det skjöts på dem, så ofta de försökte att närma sig landet. Hos bönderna befunno sig då Sigurd Jarleson, med flera baglerböfdingar, som uppeggade dem till motstånd. Konungen seglade öster längs med landet, ända till Konghäll, hvarest han kallade bönderna till ting, och alldenstund han hade mycket krigsfolk med sig, men deremot ingen var der at' de bönder, som varit emot honom i slaget vid Opslo, hörsammade de hans kallelse. Konungen kräfde då ledingskatt och folkhjelp af dem, och de underkastade sig hans pålägg, emedan de sågo sig ingen annan utväg hafva. Derifrån begaf sig Sverre till ön Oroust, och tick af dervaraude böuder låna alla hästar, som på ön funnos att tillgå, med hvilka ban seglade till Stängenäs och sammandrabbade derstädes med baglerne och allmogen vid Skar-stad, hvarom längre fram på sitt ställe.

Konung Sverre Sigurdsson, Norges oemotsägligen störste man och konung, afled 1202. Honom efterträdde hans son Hakon, som dog 1204, förgiftad, som det påstods, af stjufmodreu Margaretha. Samma öde drabbade, 1205, efterträdaren Guttorm* ett. fem års gammalt barn, son till Sverres äldste, fore honom afledne son Sigurd. Efter

Guttorm bestegs thronen af Inge Bardsson, Sverres systerson, och sonsons sonson till Skule Kongs-fostri (se sid. 46). En ny orostiftare, Erling Stenvägg, framstod sägande sig vara son till Magnus Erlingsson, och fick medhåll af vikväringarne, som alltid visat särdeles förkärlek för konung Sigurd Jorsalafararens och drottning Malfrids afkomlingar. Konung Inge lyckades visserligen att jaga Erling och hans anhang ur landet, då de togo sin tillflygt till Halland; men knappt hade konungen lemnat Konghäll, så landstego de å nyo derstädes, och begåfvo sig vidare norrut, uppfyllande landet med oro och förödelse, hvilket räckte till 1208, då Erlings efterträdare, Pbilippus, blef genom giftermål befryndad med konungaslägten, och erhöll ett eget konungadöme i södra Norge, hvarunder dock icke Bohuslän lydde.

Ar 1206 begrofs härstädes, med stor ståt, den i Forshälla mördadekonung a-hej.la.

75

länsherren öfver södra Viken. Jon Dronning, om hvilken vidare på sitt ställe. Krönikans ord härom lyda: "att ban begrofs i mnnkeblostret i Kongbäll," mig veterligt, den enda och indirekta antydan, att derstädes äfven funnits ett nunnekloster. Visserligen uppgifver Holmberg, i Bohusläns historia, l:sta del. sid. 115, och flerestädes, att ett dylikt skall funnits: men han har sednare för mig enskildt uppgifvit, att, så många handlingar rörande Konghälls historia, han än etteråt bliivit i tilltälle att genomse, så bar han icke i dem funnit någon ringaste anledning, att antaga tillvaron af något sådant kloster i Konghäll. Emedlertid bör här icke förtigas, hvad jag af fullt trovärdig person hört förtäljas. Då grunden grofs till nuvarande ladugårdsbyggnaden, påträffades en graf och deruti en prydligt och omsorgsfullt. arbetad likkista, under hvilken befunnos några och tjugo stycken andra, hvilka, i anseende till deras korthet — de voro blott haftredje aln långa — troddes innehålla idel qvinnolik. Men aldraunderst fanns ett skelett liggande framstupa utan kista. Man trodde att här fordom varit begrafningsplats för ett nunnekloster. Skada att icke noggrannare undersökning företogs, utan alltsammans, till följe af allmogens vidskepelse, så fort som möjligt genast å nyo nedgräfdes. Man skulle eljest snarare kunna supponera, att dc korta likkistorna innehållit hufvudlösa kroppar, och stått i sammanhang med Christian ILs vistelse på stället (se sid. 15).

Konung Inge Bardsson regerade till 1217, då han afled. Baglerkon-ungen Philippus dog samma är. Hakon Hakonsson, son till konung Hakon Sverresson, och för sin länga regering, (1217—62) äfven Hakon Gamle kallad, utropades då till konung af både birkebeuare och bag|er, hyllades af vikväringarne på Hornborgs ting, ocl^ blef sedermera å Elfvebackens- eller Baghaholms tinget i denna värdighet stadfästad. Ombytliga i hög grad, Bökte Konghällsboarne på allt sätt ställa sig in hos honom; de gåfvo honom, utom vanlig skatt, äfven rika föräringar. Men han trodde dem dock icke för väl, qvarstannade bela den sommaren i staden och förmanade vid sin afresa sina höfdingar, att hafva ett vaksamt öga så väl på stadsboarne som kringliggande härader. Detta var ock af nöden. En prest på Dal, vid namn Benedikt, sade sig vara son af Magnus Erlingsson och samlade sig ett anhang, som, för deras slitna kläders skull, kallades Slitungar, och knappt var Hakon borta, förr än de begynte ett sådant oväsende, att så väl Hakon som hans jarl Skule, förre konungen Inge Bardssons broder, måste skynda tillbaka igen för att återställa ordningen, 1218. Konungen förlänade dä halfva Elfsyssel ät Göthe Jonsson, en kraftfull och stridbar höfding, som nyss hemkommit från korstågen. Men dermed var icke oredan slut. Den förstnämnde Erling Stenvägg hade lemnat efter sig en son, Slgurd Ribbing, som, af missnöjda framskjuten på dei> politiska skådeplatsen,76

kosrttxga-hella.

bildade ett parti, kalladt Ribbungar, som nu förenade sig roed återstoden af Slitungarne. Den oreda de tillställde i Viken blef sådan, att länshöf-dingarne förklarade sig icke vilja bibehålla befälet der, så vida ej konungen sjelf ville bland dem qvarstadna. Hakon skyndade då till Konghäll och vidtog energiska åtgärder, bland annat ett krigståg till Vermland, der alla orostiftare hittills haft en säker tillflygt. Först 1227, vid Sigurd Ribbing* död, afstannade denna ofred.

c t

Man ma tor ingen del antaga, att alla dessa kronpretendenter, frän och med Harald Gille, varit bedragare, åtminstone synes icke deras samtid hafva tänkt sn. Hvad särskildt Harald Gille angår, så var nog Sigurd Jorsalafararen för slug, att låta föra sig bakom ljuset af sådana taskspeleriet som ordalierne voro: utan andra bevis för Haralds identitet måste förefunnits. och det troligaste är. att konung Sigurd, som sjelf varit med sin fader i Irland, känt till hela förhållandet med Haralds börd, och var för ridderlig att kunna neka erkänna honom som sin broder. Jernbvrden var en tillställning af den sluge Harald sjelf, för att gifva sig större anseende inför folket. Men att äfven de funnos, som grundade sina anspråk pä ganska lösa föregifvanden, synes af det följande. En gång under dessa oroligheter. då konung Hakon Hakonsson låg ombord v id Konghäll, korn lagmannen öfver Vestergötland, Eskil, en broder till Birger Jarl, med sin gemål, Christina, konung Sverres dotter, till honom på besök. Då voro äfven åtskillige f. d. bag|er inne hos konungen i dess tält Talet föll på Erling Stenvägg, som gifvit: sig ut för Magnus Erlingssons son, men blifvit tillfångatagen, och at' götherne insatt i ett torn på Visingsö. Konung Hakon brydde de närvarande baglerne, sägande att de icke tjenat den rätte konungen, dä de lupo åstad med denne Erling. Eskil lagman lyddes till och sade till konungen: "viljen J, herre, gifva oss göther lof att deltaga i edert skämt?" Då konungen gaf sitt Ja härtill, sade lagmannen: "icke månde jag fara med lögn, när jag vet bättre: jag känner icke hnruvida den Erling, som baglerne tjenade, var konung Magnus s son, men det vet jag i sanning, inför Gud, att han icke var den Erling, som satt i stentornet hos oss på Visingsö: om denna säga vi att bau var konung Magnns's son, derföre påstår jag, att J hafven tjenat den orätte, som tillegnat sig deu andres namn: men detta må du veta, Simon Kyr; ty du var inspärrad med honom." Konungen sade då till Simon: "säg nu, Simon, hvad du vet sannast vara, inför Gud, om denna sak." Simon svarade:"det kan jag vittna inlor Gud, att jag satt i stentornet med Erling, och det var icke den andre Erling; men derföre tjenade vi honom, att vi önskade en anförare som kunde stå birkebenarne emot." Konungen tog de härvarande till vittnen på, att Simon tillstått huru falskeligen de farit fram.konünga-hkii.a.

Den siste af dessa orostiftare blef Sknle jarl, en broder till konung Inge Bardsson. Konung Hakon hade till äkta hans dotter Margaretha, hade upphöjt honom till jarl. och sedermera till hertig, en dittills i Norge okänd värdighet: men intet af detta tillfredsställde Skules oroliga och herrsklystna sinne. Såsom enväldig herrskare i Viken, hade ban länge sitt residens i Konghäll, och i Karreby socken sågos, ännu för hundra år sedan, lemningar efter ett. fäste, som hau låtit rasera. Han skildras som en utmärkt man, någorlunda hög och smärt till växten, med ljusbrunt, yfvigt hår, ett ljust, långlagdt ansigte och de vackraste ögon, man kunde se. Han utmärkte sig bland andra genom artighet och ädelt skick, var äfven ordsnäll och vältalande på tingen. Han besatt de flesta egenskaper, som ansågos pryda en god höfdinge; och bade ej hans sista felsteg kommit emellan, så hade det möjligen till hans beröm blifvit sagdt, att Norge icke ägt bättre man än ban. Under vistelsen i Konghäll, kommo i hans tjenst åtskillige män, af ett upproriskt parti, som den tiden, nnder namn afVar-bclgar, förde ofred i landet. Dessa upphetsade honom på allt sätt, att med vapenmagt af konungen utkräfva andel i riksstyrelsen, som de kallade hans fädernearf. Många underhandlingar fördes dem emellan, både på tingen och annorstädes. Vid ett möte i Bergen, gjordes bland annat det besynnerliga aftal, att de skulle bo tillsamman och spisa vid samma hord, på gemensam bekostnad, på det att intet förtal skulle bäras dem emellan. Snart ledsnade dock hertigen härvid, begaf sig till Trondhjem, och dolde icke att han der ämnade låta utropa sig till konung. Så skedde äfven genom prelaternas inflytande, och det inbördes kriget uppflammade å nyo i all sin ryslighet och räckte ända till 1240, då Skule blef mördad vid Helgsäters kloster. Så slutade ändteligen de inhemska krigen i Norge, och landet fick lugn, som det icke ägt på öfver hundra år.

År 1247, landade vid Konghäll ett präktigt skepp om 20 roddarbänkar, åtföljdt af tvenne mindre fartyg och ett proviantskepp. Det stora fartyget fördes af Gunnar Konnngafrände. och ombord på detsamma befann sig kardinalen Vilhelm af Sabina, som af påfven varit sänd till Norge, att der kröna konung Hakon, och nu, efter välförrättadt ärende, återvände. Berättelsen oiri denna kröning, som tv värr icke faller inom ramen at Konghälls historia, är högst karakteristisk, i afseende på de norske presternes ränker och magtbcgär, ehuru de, så väl af konungen som af den rättänkande kardinalen, återvisadcs innom tillbörliga skrankor. Vi torde få föreställa oss kardinal Vilhelm som en man klädd i fotsid, röd drägt, deröfver en hvit tunika, räckande till knäet, samt ofvanpå

alltsammans en kort, röd kappa. På hufvudet bar ban en röd, bredskyggig sammetshatt, hvilket distinktionstecken då nyligen tillagts dessa romerska kyrkans78 KOsrttxGA-HeLLA.

furstar. I Konghäll sammankallade han ett allmänt ting, och äfven frän Gütha-rike voro månge män honom der till möte. Innehållet af det tal, han till dem höll, var, att han tackade Gud, för det han kommit till Norge, och tätt väl uträtta sitt ärende: det torde således varit snarlikt det han hållit i Bergen, vid kröningen, hvilket lydde sålunda: "Lofvad vare Gud, att jag i dag fått utföra det värf, hvartill jag varit sänd af den helige fadren: nu är eder konung krönt och så fullkomligen hedrad, att ingen konung i Norge hittills vederfarits slik heder. Jag blef storligen afrådd från denna tärd. och det blef mig sagdt, att jag skulle träffa blott få menniskor, och råkade jag någon, så vore den i sina låter snarare lik ett djur än en menniska. Men nu såg jag en otalig skara af detta lands innebyggare, och de tycktes mig rätt väl förstå att skicka sig som folk. Jag såg ock en hel hop utlänningar, och en så stor mängd fartyg, att jag aldrig sett flera skepp i en och samma hamn. och jag är öfvertygad att de flesta af dem bragt goda laddningar hit till landet. Man ingaf mig äfven den fruktau, att jag här knappast skulle kunna få en bit bröd eller annan mat, och att den, som stode att få, vore högst usel. Nu tyckes mig dock, att här är ett sådant öfverflöd på goda saker, att både hus och skepp äro fulla. Det blef mig ock sagdt, att jag icke kunde få annat att dricka, än på sin höjd mjölkvassla, blandad med vatten; men nu ser jag här allt hvad dertill kan behöfvas. Nu bevare Gud begge edra konungar (thron-arfvingen bar konungatitel), drottningen, biskopar, lärde män och hela allmogen. Han gifve mig ock nåd, att vara eder och oss alla till glädje och gagn, både i denna verlden och i deu tillkommande."

Frän Konghäll reste kardinalen till Svea välde, der ban sammankallade det ryktbara kyrkomötet i Skenninge, hvarest, bland auuat, presternes celibat blef lagligen anbefal[dt. Derifrån afreste ban till Rom, och var, sedan dess, alltjemt nordboarnes tillgifnaste vän och gynnare, när någon af dem anlände dit.

Ehuruväl det är troligt, att kardinalens af Sabina ofvan anförda skildring af landet grundade sig på hvad han sett och erfarit under krönings-dagarna, och man således icke derifrån får sluta till hvardagliga tillståndet, så är dock visst, att Norge, under Hakon den gamles regering, uppnådde en höjd af inre styrka och yttre politisk betydenhet, hvilken det hvarken förr eller sednare innehaft. Främmande furstar eftersträfvade haus ynnest. Historien ihogkommer, att, då konungen 1242. (således redan långt före kardinalens ankomst till Norge) vistades i Konghäll, kom till honom en man, vid namn Mathcus, sänd frän romerska kejsaren, medförande rika föräringar och åtföljd af fem blåmäu (negrer). Ovanligt verksam, vistades konungen än på det ena hållet af riket, än på det andra,konunga-hei.la.

och ganska ofta i Konghäll, detta sednare mest i anseende till de många auledningarne till missämja med grannstaterne, Sverge och Danmark, hvilka, af politisk egcnnytta, alllid gynnade och uppmuntrade de många orostiftare, som i Norge uppstodo. Enformigt blefve att här uppräkna alla dessa konungabesök, med nästan alldeles samma detaljer, må det vara nog med skildringen af ett enda.

Det var år 1248, och konung Hakon hade öfverenskommit att den sommaren möta Svea-konungen i Lödese. Konungen hefann sig i Viken, och till honom församlades mycket manskap, mest rytteri. Han uppehöll sig länge vid "Dyngia," troligen det fordna Dynge slott, vid Gullmarstjorden, helst sägner, om hans vistelse derstädes, funnits och af Ödman upptecknats, hvarom på sitt ställe. Konungens flotta bestod af öfver trettio fartyg, de flesta stora och med utvaldt folk bemannade. Erik, Sveakonung, hade ock i sitt, rike samlat en stor krigshär, med hvikcn ban, när sommaren kom, tog vägen vesterut till Göthaland. Der voro Ulf jarl och konungens svåger, herr Birger, honom till mötes, med många andra höfdingar och talrikt manskap, det mesta till häst. Då svenskarne kommit fram till Liodhus, var norska konungen ännu icke dit anländ och, alldenstund de voro illa försedde med lifsmedel, kunde de icke derstädes afbida de norskes ankomst, utan redo tillbaka upp till Svithiod. Samma höst blef konung Eriks jarl, Ulf Fasi, sjuk och afled, hvilket svearne ansågo for en stor förlust. Straxt efter hans frånlälle, gaf konungen sin svåger, herr Birger, jarls namn, hvarefter denne hade en betydlig andel i riksstyrelsen. Konung Hakon kom till Konghäll om hösten, något efter det svearne ridit sin väg. Han qvarstadnade der en tid,

och ställde till rätta ett och annat. Men, alldenstund han icke, efter siu önskan, fått råka svea konungen, sände han Einar Smörbak och prosten Olof upp i Svithiod, till Birger jarl, för att erfara, hvad konung Erik hade i sinnet, och hvad ända det skulle blifva på striden mellan svear och norrmän. Oc hade ock flera ärenden till jarlen, hvilka sedermera kommo i dagen. Sjelf reste konung nakon tillbaka till Tönsberg, och satt der vintern öfver.

Men när sändemänncn återkommo från Svearike, berättade de, att Birger jarl vänligen upptagit deras ärende, och sagt sig gerna vilja vara norska konungens vän: ban föreslog för öfrigt, att de den sommaren skulle råkas vid elfven, för att afsluta en fast förlikning. Sändebuden hade ock föreställt jarlen, att det skulle mycket befordra utsigterne till fred, om ett Bvågerskap höfdingarne emellan kunde komma till stånd, pä det sätt att jarlen gifte sin dotter Richissa med den unge konung Hakon, norska konungens son. Jarlen upptog detta väl, och var sedan i allt medgörligare än förr.

På våren gjorde konung Hakon sig redo att fara Sveakonungen till80 KOsrttxGA-HELLA.

mötes med mycket och utvaldt folk, på omsorgsfullt utrustade fartyg. Det skepp, om bord på hvilket han sjelt befann sig, hette "Olofssuden/ Den unge konungen, hans son, hade ett annat präktigt fartyg, kalladt "Draken."' Många andra stora oeh vackra skepp voro ock i följe med dem. Med konung Hakon var hans frände, herr Philip Lafrantzson, som konung Erik och Tiirger Jarl gjort landsflygtig från Svearike. Så fort vinden hlef gynnande, hvarmed dock något dröjde, afseglade de. och den ståtliga flottan, skinande af förgyllningar och spegelblanka sköldar, uppställda i rad längs skeppens relingar, gungade snart för svällande segel uppföre eltven, och lade till vid Konghäll.

Der sporde konungen för visso, att Erik, Svea konung, Birger jarl och många andra höfdingar voro komna öster ifrån med stort följe. Men, så tort de erfarit norska konungens annalkande, äfvensom att han kom med en så väldig flotta och så mycket folk, ville svearne icke invänta dem, utan deras konung red tillbaka upp i Göthaland, åtföljd af jarlen, som dock något qvardröjde i Liodhus. Sedan, under det konung Hakon låg för ankar i elfven, kom till honom samme Matheus, som förr öfver-bringat kejsar Fredriks skänker och de fem blåmännen, helsade från jarlen och sade, att denne föreställt sig att det skolat blifvit ett fredligt möte dem emellan; "men," sade ban, "när jarlen sporde att J medfördcn en stor krigsbär, litade ban icke på, att J kommen i fredliga afsigter." Vidare utlät sig Matheus ej, utan tog genast afträde. Då kallade konung Hakon till sig sina män, och öfverlade med dem, hvad råd man nu skulle hitta på. Det syntes dem underligt, att Matheus så snöpligeu farit sin väg. Men Gunnar Konungafrände hade då höfdingastyrelsen i Elfsysscl och var en stor vän af Birger jarl. Han utlät sig, att jarlen nog kunde förmås att vända tillbaka, derest man sände bud efter honom, hvarpå Gunnar och Tborlög Bose affärdades till jarlen. Dock ålade konung Hakon dem, att icke med denne vara mångordigare än Matheus varit med honom sjelf.

De begåfvo sig alltså på väg, och råkade jarlen i Götharike. Han var något barsk i sina utlåtelser, och lät förmärka sitt missnöje deröfver att konung Hakon kommit med så mycket folk. Gunnar svarade, *att detta ingalunda skett i afsigt att svika jarlen, utan det var så norska konungens sedvänja, att alltid fara med stora och väl utrustade skepp." Han lämpade sig för öfrigt i sitt tal med vänlighet efter jarlen, bedjande denne vända tillbaka och sjelf tala med konung Hakon. Birger svarade, "att konung Erik redan ridit upp till Östergöthland och icke var alt derifrån åter-förvänta " Gunnar genmälte, "att Svealandets råd och regeriug befann sig helt och hållet i jarlens egna händer." Ty konung Erik var mycket läspan-¥ konung a-hell a.

de i sitt tal, hvarföre han blott sällan sjelf talade, men lät på ting och i sammanträden ständigt andra föra ordet. Birger jarl lemnade då det besked, "att han skulle infinna sig i Liodhus, för att derstädes vänta på konung Hakon, till nästföljande söndagen" — löftet gafs på Lördag — oeh med detta besked vände Gunnar åter till Konghäll.

Derefter rådslog konung Hakon med sina män, och det beslut fattades, att draga jarlen till mötes, hvarefter konungen, med hela flottan, gaf sig på väg upp åt Liodhus. En samtida skald säger att, i anseende till fartygens myckna förgyllning, såg det ut som bela elfven glimrade af bara guld. Då påkom götherue en stor förskräckelse,

när de sågo så många stora och väl utrustade skepp, och de fruktade att norska konungen, i fall ingen förlikning blefve af, skulle härja i deras land. Men konung Hakon lade i land vid "Torskabackf (nu Thorskog) beläget på vestra elfstranden, gent emot Liodhus, bidande der tills jarlen kom. Bud foro emellan dem, och då blef den unge konung nakons tillämnade äktenskap med jarlens dotter aftaladt, jemte åtskilligt annat, som till deras förlikning hörde, hvarefter konungen och jarlen ömsesidigt sände hvarandra gisslan. Sedan råkades de personligen, på det sätt att jarlen for öfver elfven till konungen, och de samtalade sig emellan. Deras sammankomst slutade sålunda, att de gjorde fred mellan båda rikena, och öfverenskommo att det ena rikets ovänner icke skulle njuta skydd eller medhåll i det andra, hvarefter konung Hakon Dnge fästade jarlens dotter "fru Riohissa" — ty jungfrur, af kunglig eller furstlig börd, började nu kallas fruar, som sedermera förtyskadcs till fröknar (Fräucben). — Det aftalades derjemte, att. äktenskapet skulle fullbordas, så fort konungen och jarlen funno tiden dertill passande. Derpå skiljdes de åt i största vänskap; jarlen red upp till Svearike, men konung Hakon seglade tillbaka till Konghäll.

Bland en mängd byggnader, som på denne konungs föranstaltande uppfördes var äfven Honghälls slott eller Nyklaborg (13 på chartan sid. 29) Att detta uppfördes på den plats å Ragnhildsholmen, der de obetydliga lemningare deraf ännu finnas, bestyrker den i föregående uttalade mening, att staden åt vester slutadt midtföre detsamma (vid 4 på chartan), ty det framstår tydligen, vid en blick på belägenheten, att afsigten varit den, att bevaka det trånga inloppet till den egentliga hamnbassinen.

Den unge konung Hakon, var, efter ett med beder fullbordadt krigståg till sjös mot Danmark, af sin fader satt till styresman i Viken, der ban heldst synes önskat få vistas i Tönsberg, och låta Ögmund Krækldans hålla ordningen vid magt i Konghäll. Men knappt hade han derstädes fått njuta några dagars julefrid, förr än ban å nyo måste till Konghäll igen, emedan oroande rykten, om danskarnes tillrustningar, af Ögmund iuberättades.

1182 kosrttxga-hella.

Han valde således till vistelseort den nya borgen på Ragnhildsholmen. Men innan kort anlände bud från fadren, att från det fjerran Spanien kommit en friare-ambassad till Lans syster fru Christina, anförd af en viss Sir Ferrand, med det förslag, att hon bland spanska konungens bröder skulle till sin make utvälja deu, som bäst anstod henne. Han bad således sonen komma sig till mötes i Tönsberg, för att samspråka om det vigtiga ärendet. Resan företogs, men förgäfves, emedan gamle konungen hindrades att komma. Nu en gång stadd på resande fot, beslöt Hakon unge att aflägga ett besök bos sin svärfar Birger jarl, på Lena (nu Kungs-Lena. boställe för öfversten vid Skaraborgs reg:te). Kärleksfullt emottagen, medförde ban derifrån angenäma minnen, och satt nu äter på Nykla-borg. Hans helsa var på sednare tiden, genom fälttåget och en förkylning pä färden till Lena, blifven vacklande, dock höll ban sig raslc och red som oftast ut på jagt, med bökar och hundar. En dag for ban öster öfver elfven vid Guldöen (andra säga Hälönj men nästa natt derefter blef han å nyo sjuk. Han gick då om bord, för att i Tönsberg erhålla läkarevård, men sjukdomen tilltog under resan. Sir Ferrants läkare besökte honom, der ban låg, i Tönsbergs kloster, och höll råd om hans sjukdom, men tör sent, ban afled den ;J0 April 1257. Detta tyckte alla vara en öfvermåttan stor förlust, ty unga konung Hakon var, för sin gifmildbets skull, särdeles omtyckt af siue män. Han var medelmåttig till växten, dock snarare hög. vacker i anletet, hårfager, hade de vackraste ögon, var stark, särdeles behändig och vig, samt den bäste ryttare af alla, som den tiden funnos i Norge.

Konung Hakon Gamle afled 1262, pä ett. krigståg mot Skottland. Honom efterträdde hans son Magnus Lagabætr, så kallad för sin vård om lagarne. Efter denne kom, 1280, hans son Erik, med tillnamnet Presthatare, som 1299 efterträddes af sin broder Hakon V, kallad Hàlegg, långben. Dc historiska underrättelseme frän denna period äro vida knapphändigare, alldenstund man nu icke längre liar de isländska krönikeskrifvarne att hålla sig till, och blott här och der, bos svenska eller danska skribenter, råkar på någon uppgift.

Under Magnus Lagabætr's regeringstid, var, 1275, Nyklaborg någon tid upplåtet till vistelseort för svenska konungen Valdemar Birgersson, som af sin broder, Magnus Ladulås, blifvit från sin krona skiljd. För att om möjligt återförska fia honom densamma, hölls ett möte, troligen om bord på elfven, vid Krossaberg, nu Korseberg, ett obetydligt ställe på Inland, vid utloppet af Nordre elf. Der voro tillstädes Valdemar med gemål

och son, båda konungarne Magnus, den i Sverge och deu i Norge, gref Jakob af Halland, grefven af Ravenstein samt många andra, så verldsliga som an-konunga- hklla. s3

deliga förnämiteter. Sammankomsten aflopp dock fruktlöst, oaktadt allt norska konungens bemödande, och det enda Valdemar ernådde var besittningen af Öster- och Vestergöt|]land, som han dock sedermera, genom sitt obetänksamma uppförande, åter förlorade.

Går man tillbaka till 1220-talet, så finner man då varande danska konungen, Valdemar Sejer, soin förmyndare för sin slägtinge, en viss grefve Nikolaus. Dennes mor. af den grefliga slägteu Schwerin, hade, som arf eller hemgift, medförd! en del af grefskapet af samma namn. Men då konungen, i anledning af en hennes broder, grefve Henrik af Schwerin, tillfogad oförrätt, blef af denne förrädiskt tillfångatagen och i fängelse insatt, måste ban lösa sig derifrån med en väldig summa penningar, och tillika afstå sin myndlings arfslott af grefskapet. Som ersättning erhöll Nikolaus norra Halland till Etra ån. Hans sonson var den välbekante , grefve Jakob af Halland. Som emedlertid Valdemars efterträdare, och bland dem sednast Erik Glipping, icke läto de halländske grefvarne oafkortadt åtnjuta inkomsterna af grefskapet, så var grefve Jakob blifven dem ganska obenägen och mer böjd till vänskap med norska konungarne. Han lät. ock. 1285, gifva sig riddareslaget af Erik Presthatare. Marsk Stig Andersson het en annan förnäm och mägtig man. I de s. k. ' Marstigs-visorne'1 finner man ännu historien, huru konung Erik Glipping, under det mannen var frånvarande i fält, för att hjelpa konung Magnus Ladulås mot sin broder Valdemar, förförde hans husfru, den ban lofvat vakta som sin egen syster, och huru Stig Andersson, till följe deraf, offentligen uppsade konungen sin tro, började befästa s>ig pä sitt slott Hjelm, o. s. v. Då «nu konungen, 1286, på en jagt, för inträffadt oväders skull, sökt skygd i en lada, öfverfölls ban der af sammansvurna, hvilka af Råne Jonsson, hans förrädiske kammarsven, insläpptes, och blef af dem ynkeligen mördad. näns efterträdare, Erik Menved, lät 1287, på "Nyborgs dannehof," dömma upphofsmännen till mordet fredlösa; nemligen grefve Jakob, Marsk Stig, Niels Hallandsfar, Peder Porse, Peder Jakobsson, Niels Enndsson, Åke Eagge, Bane Jonsson och Arved Bengtsson. Alla deras gods indrogos. En del af dem, deribland Peder Porse, begaf sig till konung Magnus i Sverge, men de öfrige till Erik Presthatare i Norge, som gat den skydd och till vistelseort anvisade dem Nyklaborg, hvilken hjclpsamhet, hvartill ytterligare kom ett gammalt gräl om Eriks gemåls hemgift, inveklade honom i krig mot Erik Glipping. Danmark hade visserligen deraf mesta skadan, men Bohuslän fick erfara krigets fasor, dä danskarne, 1294, brände och sköflade Hisingen m. m. Fiendtlighcterne upphörde tills vidare genom stilleståndet i Hegnesgavel 1295, der landsförvisningsdomen upphäfdes. Dock skulle hvarken de fredlösa eller deras barn få komma i danska konungens åsyn:84

konung a-hella.

deras egodelar i Danmark skulle återställas: norska konungen fick behålla Hjelm och Hunebals o. s. v. Bland dem, som undertecknat fördraget märkes: "Bernandus Ludovici, Juris civilis professor," om hvilken framdeles. Emedlertid blef ingen rigtig fred atsluten, eburn underhandlingarne derom, tid efter annan, å nyo upptogos. Emellanåt ägde fiendtligheter rum. föranledda genom de fredlöses öfvermodiga beteende, hvilka förtrösta-dc på norska konungens bistånd. Detta förorsakade äfven att, när ändtligen, på mötet i Köpenhamn 1309, deras sak förekom till slutligt skärskådande af der församlade konungar och furstar, de och deras arfvingar dömdes, att sälja alla deras besittningar i Danmark, och ytterligare förbjö-dos vistelsen i detta rike.

Slottet på Kagnhildsholmen lärer emellanåt blifvit begagnadt som förvaringsort för statsfångar. BJarno Lodlnsson (Bernandus Ludovici) het en förnäm och inflytelserik man. Hans far. Lodin Lepp, var bekant för lärdom, isynnerhet språkkunskap, och hade varit med konung Hakon Gamles dotter Christina, då hon i Spanien skulle utvälja sig en make, ban hade ock gjort resor till Tunis och Egypten. Sonen bråddes på fadren, hade studerat i Paris, och der blifvit magister, "maestari," en titel som den tiden betydde vida mer än nu. nan hade, 1292, tillika med fyra andra — deribland Henrik, prest i Kastalaklostret — varit afsänd till ett möte i Berwic, för att, inför den, till skiljedomare utsedde, engelske konungen, göra gällande konung Erik Presthatares anspråk på Skottlands krona, efter sin atiedna dotter Margaretha, hvilka dock underkändes. Man känner icke anledningen till hans sedermera iråkade onåd; men visst är, att ban 1 "02 satt fången på Nyklahorg. År 1304 var ban dock

derifrån fri.

På elfven vid Solbergàos, i Romelanda socken hölls, år 1302, ett möte, mellan konung Hakon V, konung Birger i Sverge och dennes bröder, hertigarne Erik och Valdemar. Tillstädes voro äfven grefve Jakob af Halland och norska konungens svärfar, Hertig Vitzlaff af Rilgen. Konungarne förnyade der freden båda rikeua emellan, och tillsade hvarandra ömsesidigt bistånd, äfvensom ett tillämnad| ägtenskap, mellan norska konungens, då sexåriga — en variant säger dock femtonåriga — dotter Ingeborg och hertig Erik, derstädes öfverenskoms. Konung Birger, som blifvit alunds-sjuk, säges det, öfver hertigens större folkgunst, tvingade sina bröder, vid ett möte på Aranäs, att underskrifva en handtastning, hvilken föreföll dem kränkande, och gaf anledning till fiendskap bröderna emellan. Det är svårt att säga, på hvilkendera sidan största orättvisan begicks, men man bör ihogkomma, dels att den ende författare (Rimkrönikans), man i denna sak har att hålla sig till, oemotsägligen är partisk för hertigarne, och dels att handfästuingen lärer blifvit hertigarne affordrad enligt den förståndigaK0NUNGA - HELLA.

85

riksförmyndaren Thorkel Knntssons tillstyrkan. Hertigarnes sednare handlingssätt talar ock mycket emot dem. Hertig Erik reste ur landet till danska konungen: men då denne nekade honom sitt bistånd, begaf ban sig till sin blifvande svärfar, konung Hakon i Norge, och anhöll om haus hjelp, samt underhåll i några år. tills han, som han hoppades, skulle åter komma i besittning af sina indragna gods i Sverge. Som Håkons gemål, Eufemia, derjemte högeligen lade sig ut för hertigen, gaf konungen honom Konghälls stad och slott i förläning.' Härifrån förde nu hertigarne ett. förödande krig mot sitt fosterland, som slöts genom freden i Kolsäter 1305, i hvilken de återfingo sina svenska besittningar. Detta oagtadt behöll hertig Erik Konghäll, ja, han förmådde norska konungen, en gång då denne var vid särdeles godt lynne, att af grefve Jakob af Halland, som hos Hakon stod i stor skuld, som betalning taga Varbergs och Hnnabals slott, hvarefter de förlänades åt hertigen. Man finner att denne sednare så vant sig att anse Konghäll som sin egendom, att ban på ett möte i Morup, 1307, lofvat antingen detta eller Lödese, med 1000 mark penningars inkomst, åt hertig Christoffer af södra Halland eller hans barn, i händelse hans gods, för hans oenighets skuld med danska konungen, skulle blifva indragne. Som hertigens befälhafvare på slottet finner man sistnämnde år en svensk, Sigge Halsteinsson, nämnd. Redan år 1306 började hertig Erik tänka på att ändteligen fullborda äktenskapet med sin trolofvade, och var i tankarne så viss på sin sak, att han i Konghäll lät bygga en präktig gästabudssal, och göra andra ståtliga förberedelser. Men åtskilligt hade derförinnan förefallit-, hertigarne hade på Håtuna tagit sin bror och laglige konung svikeligen till fånga, och tvingat honom att afstå hela riket, en handling som på den rättänkande Hakon V troligtvis icke gjort något godt intryck. Grefve Jakob hade ock varit framme, ban hade ångrat att ban afstått slotten, och önskade få dem tillbaka. När nu hertigen begärde sin brud. fordrade konungen, att ban först skulle återlemna Varberg. Hertigen, bos hvilken politiska konsiderationer bade öfvervigten, nekade dock härtill, hvadan hela partiet, blef om intet. Han reste tillbaka till Konghäll och gjorde sig der, af den sammanförda bröllopskosten, goda dagar med sitt folk. Emedlertid råkade ban. genom detta sitt handlingssätt, i uppenbar fiendskap med konung Hakon. Ett sammanträde hölls dem emellan på Munkholmen 1308, för att ytterligare söka förmå hertigen att återlemna slottet, men fåfängt. Denne reste undan från Nyklaborg, neråt Hisingeu, och vid Lerje öfver elfven, och upp i Vestergötland. Nyklaborg hade ban emedlertid, förutseende detta fall, väl försett med lifsmedel, och satt det under en tapper mans, herr Fickes, befäl. Alla konung Håkons försök att få det i sitt våld blefvo förgäfves, heldst det var lätt86 kosrttxga-hella.

att, från Lödese, som äfven af hertigen innehades, ditföra manskap och förnödenheter. Men grefve Jakob fann då på det råd, att afskära förbindelsen båda dessa orter emellan, genom att på Elfvebacken eller Bagha-holm anlägga en borg, det. sedermera så beryktade Bohus slott.

Hertigarne befunno sig nu i svårt trångsmål, ty äfven danska konungen hade förklarat dem krig, för att hjelpa konung Birger, och de nödgades använda all sin magt, för att mot honom försvara sig. Herr Ficke kallades till dem. och konung n.ikon, begagnande sig af tillfället då ban var borta, begynte belägra slottet. Thord Unge, en

man, som hade betydliga besittningar i Norge, hade öfvertagit befälet, men var en motsats af sin käcke företrädare; ty, af fruktan att se sina gods indragna, öfverlemnade ban, vid aufordran, slottet åt konung Hakon, mot vilkor att få qvar-gfanna på sin post, som beviljades. Men vintern kom. elfven tillfrös. Hertig Erik, förlikt med danska konungen, kallade från Stockholm sin broder Valdemar, med den under dennes befäl stående svenska och tyska krigshär, och båda i förening begynte att belägra slottet. Norska konungen skyndade att sända Thord undsättning; men den i föregående omnämnde Bjarne Lodinsson — ty det är troligen denne som menas — sändes af Hertig Erik emot den norska förstärkningen, den ban möter tidigt en morgon i eti at de många bergspassen nära Konghäll och, lika skicklig i att sköta svärdet som boken, jagar densamma på flygten, sedan anföraren blifvit illa sårad. Thord Unge, sig alltid lik, fäller då genast modet, uppgifver Nyklaborg och begifver sig till konuug Hakon, berättande sjelf sitt fega förhållande. Han framför tillika hertigens hotelse, att i grund sköfla och bränna bela Viken, i fall icke konungen vill beqväma sig till fred. Konung Hakon finner då för godt att förlika sig med Hertig Erik, 1310, hvarvid den sednare äfven återfick sin trolofvade, som under tiden varit ämnad till brud åt svenska thronföljaren, liksom Erik sjelf varit förlofvad med priu-sessan Sofia af Verle. Hertigen skulle, enligt fredsfördraget, rätteligen återställa Nyklaborg; men lärer dock behållit detsamma, ända tills han 1312, efter återkomsten från sin pilgrimsfärd, i Opslo firade sitt bröllop, då det återlemnades till norska konungen; men lär sedan denna tid lemnats att förfalla, emedan det nyanlagda Bohus befanns fördelaktigare beläget.

Eho ru Konghälla historia, efter denna tid, sammanfaller med den om Bohus slott, återstår ännu att anteckna ett "historiskt minne," som särskildt fäster sig vid det område, hvarest den fordna staden låg, ehuru vi, för att hinna dit, måste öfverhoppa tre bela sekler. Konghälls kloster upphäfdes 1533 och dess område förlänades åt euskildta. Det var sedermera, när landet blifvit svenskt, anslaget åt slottsherren på Bohus. Men då. årkonünga-hella. 87

1720, de, i södra Bohus län förlagda, fyra kompagnierne af det s. k. Enkedrottningens lifregenynite till häst sammandrogos med de i norra länet liggande Gröna dragonerna, gaf detia första upphofvet åt nuvarande Bohusläns regemente, som dock till en början var kavalleri. Den nu mera s. k. Castellegården utsågs då till boställe för regementets befälhafvare, som, att börja med, blef friherre Axel Erik Roos. I sin ungdom en af Carl XII:s lifdrabauter, och bland de mest framstående personligheterna vid kalabaliken i Bender — han har sjelf derom uppsatt en berättelse — anses ban äfven hafva varit förebilden till Tegnérs Axel. Han var en äkta svensk karakter, utmärkt för mannamod och trofasthet. På hans tid, 17;J3, sägas de, då ännu qvarstående, lemningarna efter det fordna kastelie-klostret hafva blifvit borträjda, visst är likväl att ännu pä en karta af 1811 finner man påskriften '"rudera af gamla Kongelfs kloster." Sedan friherre Roos i tjugo år varit regementets befälhafvare, utnämndes ban till landshöfding i Elfsborgs eller Venersborgs län och öfverlemnade bostället till sin efterträdare i chets-enibetet. Jag har icke kunnat erfara huruvida det var fore eller etter denna tid, han tillhandlade sig af de Ran-kiska arfvingarne det stora säteriet Marieberg, på andra sidan Kongelf. Han öfverlefde alla sina barn, afled vid hög ålder, såsom den siste af sin friberrliga ätt, och ligger begrafven i en kyrka på Dahlsland.

Bland minnen, som särskildt röra den lilla anspråkslösa, men i hög grad smätrefliga staden Kougelf, må anföras ett, som för tanken framställer bilden af en skolepilt, med vackert ansigte, snillrik blick, och en viss sedesamhet i bela sitt väsende. Han var född 1759, på hemmanet Blåsupp i Svarteborgs socken, son till en fattig länsman. 1 Kongelf bodde ban hos siu äldre bror, Olof Thorén, stadskassör och tillika tygskrifvare på fästningen. I stadens trivialskola erhöll ban sin första bildning. Då Thomas, — så hette gossen — var pä trettonde året, afled brödren, men rektorn vid skolan, Anders Tranchell, ehuru sjelf i kuappa omständigheter, förunnade den värnlöse en till flygt i sitt hus. Vår skolepilt begaf sig sedan till Götheborg, att der, vid gymnasium, fortsätta sina studier. "En gång, under gymuasii-tiden, bevekt af tacksamhet ocli uttröttad af böner, lät ban sin svägerska, brödren Olofs enka, öfvertala sig att komma till Kongelf och predika en söndag i dess kyrka, ehuru ban förmenade, att embetet icke borde missbrukas genom ett dylikt goss-försük. Pä en otroligt kort tid sammanskref han sina predikningar — det var både i högmessan och aftonsången han skulle predika — och haus vänner kallsvettades, af ångest för utgången. Deras fruktan befanns dock vara öfverflödig, åhörarnes bifall blef enhälligt och lifligt. Prosten Hilleström omfamnade i sakristian den från predikstolen nedkonine, och lyckönskade honom att blifva ett utko-

konunua-hella

rådt Guds verktyg. "Jag skall bjuda till," svarade han, "men på mitt vis."

Men åt en kamrat, som följt honom från Götheborg, för att öfvervara detta märkeliga tillfälle, yttrade han: "se så, nu har jag gjort miu svägerska till viljes; men i predikstol uppstiger jag aldrig mer."

Denna skole-yngling blef sedan, under det af honom antagna namnet Thorild, "en man som genom höga och djerfva statsidéer, ovanliga för den tidens politiska ståndpunkt, väckte en kolossal uppmärksamhet, bland sina samtida, men ännu kraftigare verkade förberedandet af den litterära bildning, som blifvit det uärvarande tidehvarfvets lott." (Ekelund i Sv. Pan-théon) — Till följe af de högt uppsattes trånghufvade småsinne, frän sitt fosterland biltog dömd, bosatte han sig i Greifswald, hvarest han afled, som professor vid dess universitet, den 1 Oktober 1808.

Pl. 5 är tagen från den trånga defiléen 8, (se ehartan sid. 29) med blicken rigtad mot Klosterknllen, der fordom Sigurd Jorsalafarares borg stod, och hvarest väderqvarnen nu utgör en, icke illa passande, minnesvård öfver ett samhälle, hvilket, under sin tillvaro, alltid gjort sig kändt för politiskt vankelmod och benägenhet att hälla med hvar och en, som Tör tillfället hade öfverhanden. Berget längst åt höger är Brattåscn. Byggnaderne, bland träden i fonden, utgöra nuvarande Castellgården, slutande åt venster vid elfven, der fordom skeppsbryggorna gingo ut. Pä andra stranden märker man en höjd och. nedanför densamma, några byggnader: ofvanpå låg fordom Nyklaborg. Ett näs af Munkholmen utskjuter i elfven.

aktadt sin bragdrika historia, är södra Bohuslän fattigt på s. k. fornlemningar, dessa hundra- ja, tusenåriga invalider, som, ehuru sjelfva af historien bortglömda, dock hafva så mycket att berätta om tillståndet under längesedan flydda tider, och således med allt skäl förtjena plats bland "historiska minnen."

"Yttraboejar Kirkia," nu Ytterby, lärer till en början varit den enda kyrka i länet, ty Kastala-kyrkan var öfver hundra år yngre, och ingen annan kyrka fauns då häremellan och ända upp till Opslo. Förmodligen är det med afseende härå, som den äfven säges varit föremål tör vallfärder från fjerran aflägse orter. Den var ock ganska rik, och egde 1399 elfva jordegendomar. Om dess S. Halvards bild är allaredan, sid. 41 taladt. Ilär må endast tilläggas, att ett af dess cborfenster erbjuder någonting här i landet sällsynt, nemligen en gammal glasmålning, som dock endast framställer ett sliigtvapen. med underskrift: "Gytte Gyldenstern. ' Afteckning häraf ses sid. SS. Hvem ifrågavarande herre varit, har icke kunnat erfaras; men tvenne af denna slägt uppräknas bland slottsherrarne på Bohus, i slutet af 1500-talet: den ene het Henrik, den andre Hannibal.

Bland märkeliga ställen i socknen från en yngre tid, är äfven säteriet DHarieberg, Marberg eller Marburg, i en naturskön trakt vid Götha elf. Dess förste grundläggare — ty derförinnan var det en simpel bondgård — var Sven Rank, född på Rank hyttan i Dalarne, hvaraf ban tog namn. Vid fjorton års ålder, ingick ban som simpel soldat vid Dalregementet, avancerade genom alla graderna, var lt»59, en kort tid, slottsherre på Bohus, och afled i Halmstad 16S6, som landshöfding öfver Malmöhus län m. m.

1290

inland.

Hans arfvingar sålde sedermera godset till den. i förra kapitlet nämnde, harön Axel Roos.

I nordost från Kongelf ligger Karré!)}', ett ställe hvars äldsta, kända namn är Kallabu." Ett yngre är "Karlaboer" och Karlaboejar sökn." Enligt en gammal anteckning, är socknen så kallad efter en mägtig man, Kal eller Käre, som der satt sig ned, och, på Gràkaraby egor, anlagt ett slott, som långt efteråt förstördes af Hertig Skule fse sid. 11).

Man liar en, i skrift förvarad, sägen, enligt hvilken karrebyboarne, vid reformationstiden, voro de sista i bela länet, som öfvergingo till den nya läran, och, i anledning häraf, fingo af sina grannar en lång tid tillgodo-hålla

epithetet "ochristna." I denna sin halsstarrighet belastades de ytterligare af hvad som tilldrog sig med deras dåvarande själasörjare, hvars namn icke hunnit till våra tider. Han var protestantismen mycket benägen, ocb en dag, då hans embetsbröder,#hos honom församlade, förebrådde honom hans kätterska åsigter, fick ban plötsligen slag, och dog på stället (1528). Sockueboarna voro likväl så välmenande, att de läto en annan prest läsa messor tör hans själs frälsning ur skärselden. Äfven om några af de efterföljande kyrkoherdarne har man temligen pikanta efterrättelser. Andreas Janl, lika tillgifven Luthers lära, hade också derföre mycket att utstå. Som oftast tillstängde bönderne för honom kyrkan, nekande honom att der förrätta gudstjenst. Men värst var han ute för sin unga hustrus skull, alldenstund, enligt den då ännu rådande åsigten, en prests äktenskap betraktades som en skandal. Den olyckliga, unga qvinnan vågade icke eti gäng visa sig utom hus, emedan bönderna hotat att, hvar helst de mötte henne, stena henne till döds, påstående, att. hon var "ett af den onde utsändt spökelse, som ingaf presten alla de kätterier ban förkunnade." Hans efterföljare i embetet, herr Tolle, var lika illa der-an; ty dä ban, 1554, vid tillfälle af stark väta, som hotade med missväxt, föreställde bönderne fåfängligbeteii af de katbolska ceremonier, med hvilka de trodde sig blidka Gud och afvärja den hutande landsplågan, körde de bort honom från pastoratet, dit ban visserligen sedermera återkom, men var icke lycklig i sitt äktenskap, och sörjde sig till döds, af sorg öfver sin hustrus otrohet, hvilken en viss Andreas Rasmusson förfört Denue sistnämnde var en äfventyrare, som, efter att hafva studerat i Wittenberg, begaf sig på resor, råkade i turkisk fångenskap och såldes till slaf, men befriades at en flicka från Marstrand, med hvilken han sedan gifte sig. De och deras efterkommande bodde sedan i låugliga tider på gården Bollestad, söder ut frän kyrkan. Om Jens Dahl är redan, sid. 2iJ, nämndt Hans söner adlades, den ene med namnet Grubbeufeldt, den andre kallades Dahlcrona. Mågen och efterträdaren Severin Ström var en lärd man,* INLAND. 91

som skrifvit åtskilliga, ganska upplysande, men till en del förkomna anteckningar rörande länet. Han berättas, 1712, hafva från akademien hemkallat sina söner, och förutsagt dem, att ban, den 13:de då instundande Februari, skulle dö, hvilket mycket rigtigt inträffade. En annan själasörjare i Karreby var Lars Kock, som, då ban en gäng, fullkomligt i sitt tidehvarfs anda, från predikstolen dundrade mot trolleri och vidskepelse, fick slag i tungan, och blef mållös, men lefde dock länge derefter.

I socknens kyrka, som visserligeu är gammal, men under tidernas lopp ofta omändrad, nu icke i sitt byggnadssätt företer någoutiug anmärkningsvärdt, finnes en dopfunt af sten, hvars väl vårdade tillstånd gör församlingen heder. Dess form är den af en nedtill afsmalnande kub, ofvantill 2j tum i fyrkant, höjden 16% tum. Innan densamma närmare beskrifves, må dock den välvillige läsaren tillåta några ord, rörande sättet huru döpelsen, i äldre tider, meddelades, hvilka torde förklara de gamla dopfuntarnas enorma storlek.

Döpelsen förrättades förr pä tvenne sätt, antingen "per immersionem," genom neddoppande, då hela kroppen i vatten nedsänktes, eller ock "per lnfnsionem," då endast hufvudet med vatten öfveröstes. I gamla Islands-lagen finner man följande föreskrift, huru vid nöddop förhållas skall "Sjuknar ett barn på farande väg (till kyrkan för att döpas), då skall det döpas, hvar man närmast kan nå färskt vatten, eller, i brist deraf, i hafvet. Så skall han (den som döper) säga: "jag viger dig vatn! i Fadrens namn"

— härvid göre ban med högra handen ett kors öfver vattnet — "och Sonens" — här göre ban ett annat kors öfver vattnet — "och den Helige Andes" — härvid skall ban tör tredje gången, göra korstecknet öfver vattnet. Han skall röra tummen i kors vid hvartdera af de tre orden. Han skall gifva barnet namn, som det skall heta, och säga såluuda: rjng döper dig"

— skall ban säga, och nämna barnet vid namn — "i Fadrens namn" — och neddoppa barnet i vattnet — "'och Sonens" — och andra gängen ned-doppa barnet — "och den Helige Andes" — och neddoppa barnet för tredje gången, sålunda att det blifver vått öfver hela kroppen (allvàtt i Dock är det giltigt om barnet neddoppas i vattnet en enda gång, eller om vatten gjutes eller öses öfver detsamma, så vida det icke blifver tillfälle till annat."

— Man inser genast, att bär afses dopet "per immersionem," och tillika för hvad afsigt våra äldre dopfuntar äro så stora. En blick på initialen sid. 89 visar för öfrigt huru, i äldre tider, barndopet tillgick: afbildningen linnes i taket af Råda kyrka, i Vermland, och daterar sig från 149-1. Dopet "per immersionem" brukades på sina ställen

ända in i sextonde seklet, likväl är det klart, att ganska många tillfällen kunnat inträffa, dem hvar och en lätteligen kan föreställa sig, då detta döpelsesätt antingen blefve92 inland.

Tör helsan skadligt, eller i andra afseenden mindre passande. Derföre var dopet "per infnsioncm" af kyrkan lika giltigt ausedt, och har nu, utom i några sekter, alldeles undanträngt det audra. De stora funtarne — ursprungliga stafningssättet är "font," af det latinska "fons," källa — hafva antingen rent af förevunnit, eller blifvit ersatta af prydliga träställningar, ämnade att uppbära ett litet bäcken eller s. k. dopfat. Det vore dock ön-skansvärdt, att de gamla dopfnntanie af församlingarna i allmänhet bättre vårdades, än som nu sker. i det man ofta tiuucr dem utvräkta på kyrko-gårdarne, eller begagnade till upplagsplatsar för sopor och orenligheter. Ty utom det, att en del af dem äro koustrika arbeten, blifva de alltid för efterkommande interessanta minnesmärken, från en försvunnen tid, dem det för oss bör vara en kär pligt att väl vårda.

Tre af sidorna på dopfunten hafva hvarjehanda symboliska prydnader. Det är en kanel sak, att, under medeltiden, en egen symbolik var i bruk, hvilken måhända har sitt ursprung från de egyptiska anachoreterne, och hos dessa uppstått genom anblicken af de, då ännu outtydda, hieroglyferna på det landets monumeuter. Man torde härvid påminna sig de ännu brukliga emblemerna, ett kors, ett ankare och en kalk, för att beteckna tron, hoppet och kärleken. För att nu återkomma till funteu, så är det vanskeligt, att med full säkerhet göra reda för stenhuggarens mening, men

man kan förklara symbolerna på sitt sätt, mer eller mindre träffande, när

i

man vet att de icke äro der allenast för prydnads skull. Enligt en tillförlitlig kännares utsago, betyda lejon, helst när de förekomma med tre-klufna svansar, Gud Fader och Christus, lejonet af juda slägte: detta må loretalla löjligt vid första påseendet, men är dock icke orimligare än att* INLAND. 93

man kan skrifva Guds namn med bokstäfver. Hvad den emellan djuren befintliga figur skall föreställa, är svårt att bestämdt inse: den tyckes likna en planta, sådan den törst sticker upp ur jorden, ännu under fröets hölje. Möjligen se vi häruti en symbol af menniskans födelse. Ty på en annan sida visar sig samma planta (menniskan), nu vorden till ett träd,

med tredbladiga blommor, utmärkande dess dygder och goda gerningar. Ooh ändtligen, tör att beteckna begreppet om en väl fulländad christclig vandel, visar tredje sidan ett graikors. Således framställa alla tre sidorna sammantagna en symbolik öfver en christens lif.

Runskriften, på den återstående sidan, har hittills icke varit tolkad, eller ens rigtigt upptecknad. Men heldre, än att genom en, kanske orig-94 inland.

tig tolkning missleda, inskränker jag mig till att, så noggrannt som möj-ligt, återgifva runraden, öfverlemnande förklaringen ät öfvade runläsare.

Romelanda kallades i äldre tider Rymalönd och Rymalauda soku. Dess invånare kallades Ryniar. Kyrkan, ombyggd 1706, företer ingenting anmärkningsvärdt. Dess klocka är af Jens Holgersson Ulfstand — andra säga af Ivar Krabbe — tagen frän Bcrgiums kyrka i Vädtle härad, som ersättning för en annan, den svenskarna under ett ströftåg bortfört.

En ganska nätt folksaga, i sin upplösning påminnande 0111 ett af Sha-kespeares skådespel, bar vår förtjenstfulle, allt för tidigt hädangångne A. E. Holmberg upptecknat, hvilken här med dess egna ord ätcrgifves. ' En julafton kom en dräng, från gården Grlusvall, till berget Aleklätten, (det höga berget vid Dösebacka) tör att söka några bortlupna får. Bergakungen utkom, och gaf sig i tal med drängen, samt bad honom slutligen, att ban skulle resa till Dovrefjell i Norge, der bergakungen hade en broder, med helsniug till denne, att bergakungen ville flytta till honom, emedan ban ej kunde lida "bjellekon i Tyfters hage" (Romelanda kyrkoklocka). Drängen åtog sig uppdraget, och red åstad pä bergakungens bästa bäst, samt. återkom inom kort, med helsning från bergakungen i Dovrefjell, att hans broder i Aleklätten vore välkommen. Denne framsatte nu tvenne skrin, det ena guldbeslaget

och prydligt, men det andra fult och oansenligt, samt had drängen utvälja ett af de båda, såsom belöning för sin möda, Emedlertid hade drängen af jätten i Dovrefjell blifvit beredd pä detta val, genom underrättelsen, att det granna skrinet innehöll blott ormar och annat otyg, men det fula idel guld och dyrbarheter, samt tillika erhållit det råd, att, sedan ban satt sig i besittning af det sednare, springa på sned ut* INLAND.

igenom dörren. Drängen gjorde så, tog det fula skrinet, ocli aflägsnade sig på föreskrifvet sätt, hvilket var hans lycka, emedan bergakungen, förtretad öfver förlusten af sina dyrbarheter, sköt efter drängen med sitt spjut, som for ut midt genom dörröppningen, utan att träffa sin man. — T denna saga finna vi antydt de bohusländska "jättarnes" undanträngande till norska fjellen — en omständighet, som icke är af litet intresse för fornforskaren och etbnografen. Kanske den ger oss anvisning på den här på kusten bosatta Celterstanmiens slutliga öde."

Solberg, eller snarare utloppet af den der invid i Götha elf utfällande bäck, "Sölbergaös," är märkvärdigt för det möte här, 1302, hölls mellan konung Birger i Sverge och Hakon Hälegg i Norge, bevistadt dessutom af svenska konungens bröder Erik och Valdemar, norska konungens svärfader hertig Vitzlaf af Rügen. grefve Jakob af Halland ni. fl. på hvilket, bland annat, äfven den ödesdigra förlofningen, mellan hertig Erik och konung Håkons dotter Ingeborg, först aftalades. Följande året stadfästades ytterligare de der fattade beslut, på ett annat möte å den närbelägna Tjurholmen. "à Thyjarhölmi,' i Götha elf, mellan de svenska hertigarne, riksmarsken Thorkel Knutsson och lagman Bengt i Östergötbland å ena sidan, och å den andra norska kouuugens utskickade Thorbjörn Kjellsson, Albrecht Stlson och Gudmar Månsson. Biand ifrågavarande holmes minnen från en sednare tid märkes att, under Krabbefejden, norrmännen bär uppfört tvenne skansar, hvilka stormades och eröfrades af svenska grefvarne Donglas och Ribbing, den 20 Juli 1657. Norrmännen försökte väl att återtaga dem, men blefvo tillbakaslagna, med förlust af tjugo man. hvarförutan åtskilliga drunknade i elfven.

Från Thorshj' socken, i äldre tider kallad Thorlsboejar sökn, upptecknade Ödman, för öfver hundra år sedan, en folksägen, hvilken icke innehåller annat än hvad som verkligen kan hafva tilldragit sig, om man, i stället för att, med ofvannämnde författare, sätta den tjuge år fore den tid, dä ban skref sin bok, vill förflytta den 7 à 800 år längre tillbaka, till den tid då christendomen nyligen vunnit insteg i vår Nord. Så här lyder sägnen: "En man från Bohuslän tjenstgjorde om bord på ett holländskt fartyg. Då detta en lång tid vräkts omkring på hafvet, för storm och vidriga vindar, sågo de ändteligen land, och pä detsamma en brinnande eld, som fortfor att synas några nätter ä rad. Då beslöt en del af skeppsfolket att landstiga, i förmodan att träffa något berberge; bland dessa vax vår bohuslänuing. 3Ien då de framkommo dit, der elden brann, funno de allenast en gammal man, sittande invid densamma, som genast frågade dem: "'hvadan ären J komne?" — "Från Holland," svarade de. — rileu hvar är du född?" sade ban till bohuslänningen — "På Hisingen i Sälve socken,"96

inland.

svarade denne. — "Är du ock bekant i Thorsby?" — "Ja väl" — "Vet du hvar Ulfveberget ligger?" — "Ja, jag har ofta gätt der tram; ty en genväg från Götheborg till Marstrand, öfver Hisingen och genom Thorsby socken, leder der förbi." — "Men stå de stora stenarne och jordhögarne orubbade?" frågade den gamle än vidare. — "Ja," sade hisingsbon, "undantagande en sten, som. om jag minnes rätt, lutar till fall." — "Men vet du hvar Glosheds Altare är, och om det hålles ännu vid magt?" — Sjömannen svarade: "derom bar jag ingen kunskap." Slutligen tilltalade hedningen honom: (märk väl! "hedningen," i I8:de seklet) "vill du tillsäga dem som nu bo i Thorsby och Torrebräcka, att de icke förstöra de stenar och högar under Ulfveberget: men, tör allting, att Glo§hcds altare vidmagthål-les, så skall du få god vind tillbaka dit du dig ärnat." — Detta utläste sig hisingsbon att göra vid hemkomsten, hvarjemte ban frågade gubben efter hans namn, och hvarföre ban, som vistades så långt från Thorsby, frågade så noga efter dessa ting. Gubben svarade: *jag heter Thore Bräck, och har der fordom bott, men blifvit flygtig derifrån. Vid Ulfveberget ligger all min slägt, i den stora högen, och vid Glosheds altare höllo vi våra gudars tjenst och olfcr." — Dermed skiljdes de från hvarandra."

"Denne Thore Bräck skall, efter allmän sägen, man från man, hafva varit en myndig och mägtig man i Thorsby socken, och i förstone bott i en by, i samma socken, benämnd Löfvestad; men sedan derifrån utdrifven at* en

anuan, utan tvifvel mägtigare än ban, benämnd Häst, om hvilken vore mycket att säga, efter allmänt tal, derest det vore trovärdigt." Holmberg kallar den sistnämnde höfdingen "Olof Häst" från Hisingen — "Men," fortfar Ödman, "sedan Thore Bräck vardt drifven från Löfvestad, säges ban halva gått öfver en liten å — den slingrar sig ännu genom dalen — och slagit sig ned der. hvarest nu Thorsby är, detsamma uppröjt, bebyggt, och efter sitt namn nämnt Thorcs by, bo eller hemvist."

Ödman beskrifver vidare alla de ifrågavarande fornlemningarne, som på hans tid funnos i behåll, och ännu till en del tiunas. Den omtalte gångvägen är för närvarande sockenväg mellan Ilarstad och Lycke, och, ett stycke innan man kommer fram dit, hvarest vägen tager af till Thorsby kyrka, ser man åt venster, på andra sidan om ån, Dlfveberget, ett enstaka, icke särdeles högt berg, vid hvars fot ännu qvarstå tre bautastenar, den ena af dem mycket riktigt lutande till fall. De tyckas ursprungligen hafva format en s. k. skeppssättning. Högarne deremot äro nu bortodla-dc, en enda tinnes i behåll, fast knappast igenkännelig, på östliga afsatsen af berget. Glosheds altare beskrifver Ödman sålunda: »Vest-syd-vest från Thorsby. finnes ett stycke än igen af Glosheds altare, af slätt gråsten uthugget. och till formen såsom våra altare, stående på jorden med sin fot,LEIKBERG.

G. Brusewitz del.

Henneberg & Rosenstand sc.

Tr. hos Thiele i Köpenhamn.* INLAND. 97

håller i längden vid pass tre alnar och i bredden två alnar. Rundt omkring samma altare, två alnar derifrån, ligga uti en cirkel, på lika afstånd från hvarandra, stenar, hvarpå de förnämste utan tvifvel setat, som offren och afgudatjensten bevistat" — Så långt Ödman. — Sägnen om Thore Bräck

Ultvebergets stenar.

är ännu bland "Thorsbyggarne" i friskt minne. Frågar man dem efter "Glosheds altare," så ledsagas man upp bland bergen, söder ut från kyrkan, med en liten dragning åt vester. Der visa de i förbigående på en stor sten, som genom sin form och sitt isolerade läge drager uppmärksamheten ät sig. Den öfverensstämmer temligen med Ödmans beskrifning, men är

nu sönderslagen i tre stycken, och ser derföre icke alldeles så regelbunden ut Dock är ett af styckena alldeles iemnt ofvanpå och liksom bearbctadt af menniskohand. Någon stenkrets deromkring finnes åtminstone icke nu mera. Men det är likväl icke denna sten Thorsbyggarne anse som Glosbeds altare, ehuru de visa den. Man föres ett litet stycke längre bort, i samma rigtning, till en gärdesgård, på hvars andra sida en hcrgklint, i siu form närmande sig den koniska, sticker upp ur jorden, till något mer än en karls höjd: denne kalla Thorsbyggarne Glosheds altare. Nu är dock till märkandes, att Gloshed eller Glose icke ligger iuvid stället utan vid pass en fjerdingsväg längre bort i S. V. Men anledningen till det s. k. altarets benämning torde få sökas deruti, att Glosbedsboarne, som sägen är i trakten, varit mycket

13

Glosheds altare.98

" InLAND.

envisa afgudadyrkare, och längre än de andra soekneboarno bibehållit sin hedendom samt offrat efter fädernes sed. Ja, till och med sedan de antagit dop och christeudom hafva de i långliga tider på Glosheds altare offrat, d. v. s icke *blotat.," men derpå nedlagt någon gåfva, vore det än blott en knappnål. Då likväl sådant i längden väckte förargelse, hafva de visserligen derifrån afstått, men likväl en och annan, af vidskeplig vana, i förbigående lagt någon småsak på den andra stenen, som derigenom kommit att gälla för det rätta Glosheds altare, och som sådant utvisas af de gamla i trakten. Gloshedsboarne hafva af gammalt hållit sig afsön-drade frän den öfriga befolkningen, och det skall först 1 mannaminne händt att någon af dem ingått gifte utom sin by. Sjöborg hänleder altarets namn från "glossi," eldslåga.

Kansas stuga, förmodligen densamma, om hvilken Ödman yttrar, att "om man söker derefter, kan ingen finna ingången till den, med mindre man af en händelse råkar derpå," är dock icke så svår att finna, förutsatt att man har en i trakten hemmastadd ledsagare. Uppgången dit är likväl mycket krånglig. Som oftast kan man endast finna fotstöd på små framstående stenflisor. Ar man ändteligen väl uppkommen, så finner man en stor klyfta inuti berget, dold genom ett i dess mynning placeradt stenblock. Man ser i ett hörn sotade stenar, tecken till eldstad. Allmogen tror att bergsväggen invid denna sednare är murad, och ett tomrum der innanföre. Fordom skola "Jättar" härstädes bott. En höjd, straxt hit intill kallas Barnkullen; det säges att ett barn i densamma blifvit intaget och aldrig kommit ut igen. Sådana grottor som vid Kansås finnas på flera ställen t ex. vid Glöskär (Glosakjürr,) uppe i ett högt berg, hvilken, efter beskrifning, skall hafva tvenne kamrar, den ena innanför den andre.

Vid en af de trånga, bland bergen långt inskjutande dalarne, nära ett fasaväckande bergstalp, af allmogens inbillningskraft gjordt till bostad for "jättar" och "troil," utvisas ännu, på gårdcii Vestra Röds ägor, några ur jorden uppstickande, oansenliga stenvårdar, med sägen att kyrkan i urminnes tid varit ämnad att här invid byggas. Då man betänker den höga åldern af den nu sednast nedrifna Thorsby kyrka och att det knappast kunnat komma i fråga att bygga någon annan så nära dit, tyckes denna folksägen sannolikast böra sålunda förstås, att de christna, i första början, här, på denna undangömda ort, haft sina sammankomster och be-gratvit sina döda. Ty i Bohuslän, och isynnerhet i trakten närmast "Elf-arquislan" (Elfmynningeu), funnos christna, långt innan denna lära blef allmänneligen antagen. Men sedan detta skett, uppbyggdes Thorsby kyrka belt nära den plats, der hedningarne dittills hållit sina gudars tjenst och vid Glosheds altare oflrat. Denna kyrka, som 1851 nediefs, var ett* inland.

på sätt och vis interessant och vackert fornminne, som af mig derförinnan aftecknades. (Se närstående afbildning.) Sockneboar-ne hade den grannlagenheten att låta det gamla tornet qvarstå, till hvilkets nordvestra sida slutar sig en utbyggnad, innehållande en svängtrappa af sten Den nedrifna kyrkans ålder gick sä långt tillbaka, att man t. o. m. velat anse dess långhus för ett f. d. hedniskt tempel (!) helst det på norra sidan hade en igenmurad ingång. Vid nedbrytandet befanns att altaret var byggdt på en uppstående klippspets, som fallet lärer vara med flera gamla kyrkor, emedan de, som byggt dem, sålunda velat tillämpa Christi ord: "du är Petrus (hälleberg) och pä denna klippa vill jag bygga min kyrka etc." Uti en murad graf, invid altaret, fanns en christusbild, gjord af liltmassa och öfvcrvirkad med silfvertråd.

Ännu qvarstår lifligt i mitt minne den magiska belysningen i detta tempel, på den tiden då det ännu ägde i behåll sina, små högt upp sittande fenster, enligt den äldre medeltidens bruk, hvilken icke hade så god tillgång på glasrutor som vi. Choret var från långhuset afskiljdt genom en mur, med cn ofvantill afrundad ingång, i hvars öfra del ett stort krucifix, af egen form, aftecknade sina mörka konturer mot den klart belysta, östra cborväggen. Enligt gammalt bruk nedhängde från taket ett fullt rustad t fartyg — förmodligen, liksom den famösa taflan rGiottos skepp,3 en symbol af kyrkan (den christna församlingen). Sådana små skepp, hvilka förr allmänt upphängdes i våra knstprovinsers kyrkor, men nn småningom borttagas, äro mest alla i enlighet med sjuttonde eller adertonde seklets modell. Taket var för öfrigt måladt med en mängd oruamentcr, mest i rödt och hvitt, som i halfdagern gjorde en ganska god eflect. Och ändteligen hade den en predikstol i reuaissance-styl med en S:t Görans bild ofvanpå taket: den kunde kallats smakfull, om dess målning varit mindre brokig, eller, som det heter, "bondgrann."

Thorsby kyrkoklocka är icke så gammal som man hittills trott (se Ödman och Holmberg). Visserligen finnes på densamma en inskrift med munkstyl, bokstäfverna två tum höga och slutande sig liksom en krans kring klockans öfra del; (ehuru den på omstående afbildning måst delas i flera bitar) men det är fraktur-munkstyl, som är vida yngre än den så100 INLAND.

kallade runda. Dess utseende Ur sådant som nedanstående ocB läses: TVer-

bum Domini manet in eternum," herrans ord blifver evinnerligcu. Derefter några kmmelurer, som skola betyda

"domitius Jaeobus M herr Jakob, syftande på dåvarande pastorn i Thorsby, Jakob Trulsson. Derpå följer årtalet MDLXII, 1562 och underst, dock längre ned än på afbildningen, frälsarens monogram, ett X med derutur uppspirande kors, samt pä livar sin sida ett r och ett j (rex judæorum, judarnes konung). Klockans mynning håller i diameter 1 aln 16 tum.

Men det interessantaste är socknens uråldriga dopfunt af sten. Den är 21 tum hög, 12 tum djup och diameteru 1 aln 2 tum, iörsedd med hål i bottnen till vattnets aflopp. Utvändigt synas spär àf målning, dock förmodligen från en yngre tid. De rundt kring skålen gående, i en ganska rå stil utförda afbildningarna, med ämnen tagna dels ur gamla dels ur nya testamentet, skiijas från hvarandra genom osmakliga stöttor, som förmodligen skola föreställa romanska kolonner uppbärande rundbågar. Två sam-manstäende taflor föreställa syndafallet. Anmärkningsvärd är här den egendomliga typen för den onde: man ser icke, som vanligt, en orm, slingrande sig bland trädets grenar, men ett ormhufvud höjer sig upp till Evas öra och tillhviskar henne sina falska råd. Skepnaden slutar dock nedtill med ett par bockfötter, erinrande derom att den onde stundom tänktes i likhet med den grekiska och romerska mythologiens fauner och satyrer. Fälten å ömse sidor om de nyssnämnda afbilda syndafallets närmaste följder: till höger engeln med det flammande svärdet, betecknande ntdrifvandet ur paradiset, och till venster syndafloden, afbildad genom ett fartyg med menniskor uti. Nya testamentets taflor, likaledes tre till antalet, visa i midten försonaren på korset, till venster hans döpelse och till höger hans neder-* INLAND. 101

stigande till helvetet, eller, enligt den katolska åsigten, till skärselden, der han löser deras Ijettrar som der suto fångna.

I det föregående, sid. 37, är berättadt huru, efter Olof Tryggvasons fall, svenska konungen, Olof Skötkonnng, fick sig tillerkändt herraväldet öfver Viken m. m. och satte till styresmän deröfver Hroe Sklalgo och Eilif Götske. Den förstnämnde hade fränder på båda sidor om elfven och stora gärdar på Hisingen, han var en mägtig man och ganska rik. Eyvlnder ürarhorn hette en annan man, ättad från Öster-Agder, vidtfräjdad och af förnäm slägt. Han for hvarje sommar i härnad, och hade ett väl beman-nadt skepp om tjugo roddarbänkar eller, sora det då kallades, en "tvitng-sessa." Eyvinder hade gjordt konung Olof Haraldsson godt bistånd, då denne vann Norge under sig, i slaget vid Nesjar, 1015, och hade äfven tillsagt honom sin tjenst när den skulle behöfvas. Julen 1016 tillbringade han hos konungen i Sarpsborg och fick af honom goda föräringar. Om våren derefter sände konung Olof bud, att Eyvinder skulle komma till honom. De talades då länge vid uti enrum. Straxt derefter gjorde sig Eyvinder redo att draga i vikingsfärd. Han seglade söder ut, längs kusten, och lade till vid "Eibrcyiar," (Öckeröarna utanför Hisingen). Derstädes sporde han att Hroe hade farit norr ut, till "Ordost" (Oroust), der samlat leding-och landskatt på konungens i Sverge vägnar, och väntades då norr ifrån tillbaka. Eyvinder lät då ro in till 'Haugasund,' men Hroe kom nordan102 ini.anb,

ifrån; de råkades der i sundet ocli slogos; der föll Hroe Hvite och vid pass trettio män med honom. Evvinder teg allt gods, som Hroe medhaft, for sedan till Östersjön ocli låg der i viking öfver sommaren 1017.

Med "Haugasund" menas, efter all sannolikhet, det snnd som afskär de båda s. k. Öfvoröarne från sydvestliga spetsen af Thorsby socken. Nu för tiden är genomfarten der tillspärrad, genom stenbryggor som der sammanbinda öarne med fastlandet, men den var förr öppen. Den der invid belägna gården Höga ("Haugar") har sitt namn efter de flera ättehögar och stenkummel, som der intill ligga, ocli Kungsholmen har, enligt tradition, blifvit så kallad deraf att en konung derstädes blifvit dräpen, hvilket möjligen syftar på Hroe Skialgc. Ty folksägnerna tilldela gerna konnngati-tel åt hvilken betydande man som helst. Pl. 7 visar en del af sundet, sedd från Öfverön. 1 bakgrunden, rakt under de i luften sväfvande hafs-måsarna. ser man en större ättehög, den kallas nu 'Mellom-ängs-högen." Ligger Hroe Skialge i den högen? — det vet ingen; men ingenting förbjuder att tänka sig det. Ty ehuruväl lians herre, Olof Skötkonung, för längesedan öfvergått till den christna tron — ban lärer varit Christen redan vid den tiden då Svolder-slaget stod — så funnos dock bevisligen bland det svenska hoffofket och kouungeus närmaste rådgifvare hedningar Var än icke Hroe hedning, så är icke derföre sagdt, att, vid christendomens antagande här i landet, sådana hedniska bruk och sedvänjor, som icke voro densamma emot, genast upphörde. Det medgifves att en gammal lag funnits, som förböd att begrafva christna i högar, d. v. s. i

redan befindt-liga hedniska högar, men detta stadgande tillkom långt efter nu ifrågavarande tid. Det var lag i landet, att den som, vid andra tillfällen än i krig, bragte en medmeuniska om lifvet, skulle derom låta underrätta den fallnes närmaste slägt ocli, som det kallades, rlvsa vigit a bandoin ser," angifva sig sjelf såsom dråpare; eljest ansågs hans handling som nidingsverk. Slägtingarne kommo då och begrofvo den döde, vanligtvis på stället, der ban fallit; de ansågo sig sedan pligtiga att antingen utkräfva i lag bestämda böter, så väl af banemannen som af dennes slägt i flera led, eller ock hämnas den fallne ("vigarf"). Det är icke troligt att Hroes stora och ansedda slägt lemnat en sä betydande man efter döden utan den he-dersbevisniug, som då lör tiden ännu ansågs ypperst. Älven har det visat sig, att de vid Höga belägna jordkullarne innehålla obrända lik och alltså tillhöra den yngre hednatiden eller begynnelsen af den christna.

En annan hög visar oss pl. 7, pä en udde utskjutande i hafvet, hvilken dock är sä till vida olik Mcllom-ängs-högen, att den icke består af jord, utan af sammanförda stenar. Sådana stenkummel äro, synnerligen i Bohuslän, ganska talrika, men sällsynt är att träffa något orubbadt.inland. 103

i

Harstads socken har fått sitt namn efter någon som hetat Har, ett i forntiden brukligt namn, hvars genitiva form är "Harundar," liksom ock socknen, i handlingar fråii 1300-talet, kallas ' Harundarstaf' Den förra kyrkan, med dess S:t Olofs bild, är redan, sid. 41, beskrifven. Här må endast bifogas, att dess altarprydnad, i träsnideri af ek, föreställde jungfru Maria, hållande den döde försonaren öfver sina knän: på ena sidan om henne såg inan Maria Magdalena och på den andra Johannes, alla under genombrutna götiska badalkiner. Den hade, enligt sägen, drifvit till stranden från ett förolyekadt fartyg. En dopfunt af sten, enkel och zirad med kors, finnes äfven.

Om Korscbcrg, fordom "Krossaberg," går den sägen bland allmogen, (att, när det gamla Konghäll af Venderne förstördes, upprestes, till afvändande af dylika olyckor i framtiden, ett kors, hvaraf berget fått sitt namn. Ofvanpå det i öfrigt kala berget ligger en stor sammanhängande jordlaf, ett sannolikt tecken att der förr funnits byggnader; kanske ett vakthus, för att hälla utkik på till Konghäll ankommande seglare. Kanhända var det t. o. m. här Rütr lade till och blef inbjuden till drottning Gunhild (se sid. 34).

Ar 1276 och sedermera midsommarsdagen 1277, höllos vid Krossaberg möten, af hvilka särdeles det sednare var ganska lysande, genom tillstä-desvarandc utländska furstar och förnäma verldsliga och andeliga herrar. Båda sammankomsterna voro tillställda i anledning af den fördrifne svenske konungen Valdemars påstående, att blifva åter insatt i sina rättigheter. Som vi i föregående sett, hade Valdemar, efter sin afsättning, tagit sin till-flygt till norska konungen Magnus Lagbotaren, och af honom erhållit Ny-klaborg pä Hisingen till uppehållsort. Derifrån ankommo nu båda och lägrade sig på Håbergct, likaledes på Hisingen beläget. Sjelfva mötet torde dock hafva ägt rum om bord å fartyg på elfven, med den tidens vanliga prccautioner af gislan m. m. men det aflopp utan attjjågot derigenom uträttades, enicdan så väl Valdemar som Magnus Ladulås hårdnac-lcadt vidhöllo sina påståenden.

Lycke socken, "Lykbiü," utgöres nästan belt och hållet af den romantiska Byr-dalcn, samt en och annan enstaka gård i de trånga dälderna bland bergen. Kyrkan är nybyggd 1827. Den förra stod ett godt stycke derifrån, men erbjöd ingenting märkvärdigt.

I denna socken ligger den utmärkt väl odlade herregården Tofta-Dess nuvarande åbyggnader äro icke äldre än sedan begynnelsen af innevarande sekel. På 1580-talet tillhörde det och beboddes af lagmannen öfver Bohus län Claus Jenssen. Gärden erinrar, genom det storartade i sin anläggnings plan samt sin inre och yttre borggård, om medeltidens104 " INLAND.

herregods, och har säkert från urminnes tider tillhört mägtiga män, ehuru sådant icke kommit till vår kunskap. Allmogen uttalar ännu namnet pä gammaldags sätt ^Topta" (a Thoptom).

Stär man öfverst på trädgårds-terassen och blickar ut öfver trädtopparna, så ser man ea hög, kal bergskedja, hvars högst uppstickande spets utgöres af ett stenkummel. Vill man för ro skull begifva sig dit upp, så är. det en vandring af ungefär en fjerdingsväg. Väl uppkommen har man en vidsträckt utsigt öfver hafvet, med dess många öar och skär, alltifrån

mynningen af Nordreclf. At landsidan deremot bäfver sig den ena bergskedjan bakom»den andra, och bland dem uppsticker, lik en elefantrygg' den väldige Blåkullcn, som synes fjerran ut i hafvet, bringande den annalkande sjöfaranden den första helsningen från Sverges land.

Utom det stenkummel, man redan blifvit varse från Tofta, visar teck-ningcu här ofvanför äfven ett annat dylikt, beläget ungefär ett bösse-skott ifrån det förra. Jag vill beskrifva det, emedan sådana äro de enda i Lycke socken bcfindtliga fornlemningar. De kallas af allmogen rvalar," äfven ^vårdkasar," at' de lärda "hällklsterör" och hafva vanligtvis formen af en kulle, ofvantill urgröpt i form af en krater. 1 urgröpningens botten ser man stundom stora stenhällar, betäckande en graf, cirka 3 alnar läng och 2 alnar bred. Den är byggd af flata gråstenshällar, lagda hvarftals öfver hvarandra. Den nu ifrågavarande är fnll af fet mylla, men torde ur-*pl. 9.*im.am1.

sprungligen. i likhet med andra dylika, hafva, innehållit obrända lik och vafien m. m. af bronz. För öfrigt gifver den bifogade afbildningen, gom visar a) fornlemningens utseende ofvanifrån, c) dess genomskärning, sädan den, enligt all sannolikhet, är och b) sjelfva grafvens form, derom ett redigare begrepp, än en beskrifning kan göra. Sjelfva griften sträcker sig i öster och vester och man inser tydligen, att den är ämnad at ett obrändt lik. Dock är det icke min mening att tramställa denna ritning som norm för andra fornlemningar af samma slag, helst de aldra flesta icke visa annat än en oredig stenhop.

Ett anuat stenröse, helt nära bit intill, tycks hafva haft formen af ett fartyg med roddarbänkar samt höga för- och bakstammar, 36 steg långt och sträckande sig i N. V. och S. V. Meu den är så förstörd, att jag icke vågar framställa detta annorlunda än såsom en blott och bar förmodan.

Sannolikt hafva alla sädana kiströr ursprungligen haft formen at en kulle, och i det föregående, sid 102, anmärktes ett sådant som ännu är orubbadt. Det säges att, i medeltiden, "skattsökare" slogo sig tillsammans i skaror och ströfvade omkring, uppbrytande högarne, som ansågos innesluta skatter, nedsatte hos den döde. Men dels nå urgröpningarne sällan så djupt i stenrösen att skatterna, om de der luuuits, kunnat åtkommas, dels hafva dessa monumenter stundom så gigantiska proportioner — man betrakte t. ex. några af dem som ligga straxt ofvanför Mölndal — att jag betviflat att deras kraterform alltid tillkommit genom högbrytare och sökt

förklara ntig den på annat sätt. Om nemligen den i högens iuuandöme varande griftkammaren varit af timmer, likt den i Thyra Danabots hög vid Jellinge på Jutland, så hafva stockarne under tidens lopp ruttnat och den der ofvanpå hvilande tunga stenmassan instörtat. Alla kiströr ligga icke på höjder, ehuru förhållandet visserligen är sådant med de aldra flesta, liksom om de deruti begrafna önskat vara himlen så nära som möjligt. Eller kanske detta förhållande t. o. m. antyder tillvaron i vårt land at en soldyrkau, helst i österländerne, menniskoslägtets vagga, Solen eller Baal företrädesvis dyrkades på höjder.

Som ofvan nämndes, kallas dessa stenrösen äfven vårdkasar. Kase betyder stenröse. Troligen var ursprungliga och rätta benämningen "val-kase,:> ett rösc uppkastadt öfver en död. Men nu för tiden betyder vård-kase en härd, der vakteldar upptändes i ofredstider. Det är möjligt att en del af hällkiströren, i anseende till sitt för signaleldars upptändande förmånliga läge och beskaffenhet, blifvit till sagda ändamål använda och namnet då deriveradt. från "vårda," "vardveita," hälla vakt. Men det är dock troligt, att somliga blifvit anlagda enkom för signalcldarnes skull. Den benämning, under hvilken fornskrifterne beteckna dessa inrättningar, är dock en helt annan än de anförda: de kalla dem "vltar." Efter slaget vid Ögvaldsnäs på Kormt, 954, förorduade konung Hakon Adalstens fostre. att vitar sknlle göras på höga fjällar, så att man knnde se den ena från den andra. Hans stadgande, angående vakthållningen, igentinnes i (iula-thingslagen och lyder som följer: v— Nu, om det befaras att fienden kommer hilåt, för att härja, då åligger det bönderne att hälla, vakt vid vitarne. Då skall konungens fogde eller befallningsman skära budkafle fen sticka i form af en pil, som kringsändes i landet), ho som dä icke infinner sig på samlingsplatsen vare förfallen till tre marks *) bot. Men i fall de, hvilka vakten vid vitarne åligger, icke

komma tillstädes, äro de ändock ansvarige för vitarna. Så skall vakten hållas, att den som har deu icke får somna in. Somnar han, böte tolf ören. Men kommer derunder fiendtlig krigshär och vitarne brinna icke, då vare han fredlös eut-lågr). Så fort ban ser fem eller flera skepp komma seglande tillsammans skall ban tända. Gör han det icke och ser man krigsskepp, vare fredlös. Tänder ban för färre antal än fem skepp och åstadkommer derigenom i oträngdt mål här-resning, böte den ostligast postande, äfvensom den dernäst, fyratio mark. men de andra tre mark hvar. —"

) Enligt en danak anteckning bestod en Mark eller ett halft pund Elfver af 8 üren, ("Eyrl." plnr. "anrar") ett Ore af 3 "Örtugar," en örtug af 10 "Penningar." N/lr marken rar fullvigtig af lfidigt silfver, gällde den ungefär 3G K:dr R:mt, men, till |Olje af myntföra&mring, var det sällan si val. Värdet äjflnk efterhand och var en tid endast '/, af det ursprungliga. INLAND.

Pä sju dygn gick krigsbudet sålunda från den sydligaste värdelden til! det nordligaste tingsstället på Halogaland, — en, efterivår tids stegrade pretentioner, ej särdeles skyndsam telegrafering! — Denna långa kedja af vårdkasar begynte förmodligen på üisingen eller Öckeröarna och sträckte sig öfver Halogaland än längre norrut; ty man finner att de nordliga halogaländarnc åtnjöto lindring i deras skeppskontingent derföre att det ålåg dem tillika hålla utkik österut. Idéen till denna anstalt var dock vida äldre än Hakon Adalsten. Ty på konung Herthiofs tid. — en fyl-keskonung, sonson till Frithiof och Ingeborg, således ungefär från åttonde seklet, — hade Bergens-boarr.e en vite på ön Fenhring, straxt N. V. från deras stad. Och hos grekerne finna vi vitar öfver tusen år tidigare; ty, enligt Eschyl, fingo de hemmavarande genom detta medel första underrättelsen om det mägtiga Tröjas fall.

Men kasta vi äter blicken till vyn på sid. 104, så se vi Marstrands torn resa sig vid horizonten, och på motsatta hållet vjsar sig en i hafvet utskjutande klippa, hvars skapnad gifvit den det ganska träffande namnet Hjelmen. Den var törr en holme, endast genom en ruinerad stenbrygga sammanhängande med fasta landet. Men genom n. v. ägarens af Tofta storartade odlingsflit, har det mellangående breda sundet nu blifvit uttor-kadt och förvandladt till bördig äng, om 04 tunnlands vidd. Ett företag i sitt slag det första i länet.

Vid TJnfkil är, och har sedan urminnes tid varit, den vanliga öfver-tärtsorten till Marstrand. En redan i det föregående antydd sägen må här, efter Ödman, ordagrannt anföras: "Då drottning Margareta var rådande både öfver Sverge och Norge, har hon, under resan till sjös från Norge, mistat en sin bästa och största guldring, der hon låg i Tjufvekiil för motvind, och efter hon ej kunde få den igen, kallade hon kilen tör Tjufve-kijlen. Men när hon var kommen till Gullbringa, som då hade ett annat namn, kom en och bragte henne guldringen igen, då hon sade: denna gården skall heta Gullbringa och du skall fä den bebo.'1 — Härvid bör anmärkas att, hvad Tjufkil beträffar, så bar stället redan 1354, således före Margaretas tid, detta namn, ocb i en bohusländsk fomhandliug af 1306 nämnes en Ragnhild pä ^Gulbryngo," som förmodligen är Gullbringa. Men se här hvad som, enligt fornsäguers vanliga art, ganska väl kunnat gifvit anledning till hela historien. Dä drottningen, den 17:de Nov. 1390, vistades på gamla Elfsborgs slott, der nu de Carnegiska brukeu ligga, förlänade hos sin trotjenare Anders Guldkläpp tillsvidare de lägenheter i Thy-vakll." hvilka ban redan under henues framledue käre herres, konung Håkons, lifstid innehaft. Det mindre vanliga tillnamnet Gullkläpp kan mannen möjligtvis halva erhållit för tillrättaskafländet af någon klenod; ty på108

den tiden brukades knappast fnmiljnamn. om icke af främlingar, utan man hette Nilsson, Pehrsson o. s. v.

Dessa nu beskrifna socknar utgöra Inlaillls Södre Härad,

Flålta kyrka fHolta) är gammal, men omändrad, hvarigenom dess ursprungliga karaktär gått förlorad. Det enda som i densamma förtjenar att anmärkas är en mindre altartafla, gifven 1672 af en Steno Petræus, som, i inskrift på taflan, kallar sig "Inlandiæ et universi territorii Bahusiæ in-spector." Den föreställer Cbristus på korset och omkring detsamma gif-varen med hustru och tvenne barn. I tornrummet ligger en griftesten, under hvilken en af

pastorerne låtit begrafva en gammal trotjenare, som dödt 1 pesten 1654. Kyrkans dopfunt af sten är fyrbucklig, men utan alla or namenter.

I en romantisk däld, mellan tvenne bergskedjor, ligger Gullbringa säteri, omgifvet af yppig löfskog, mest ek och bok, i synnerhet ser man af sednare slaget lummiga, afmålningsvärda exemplar. Åkrar och ängar framsticka mellan trädgrupperna: på skrofliga, mosslupna klippor är heller ingen brist. Hafvet döljes visserligen för blicken af den ena bergskedjan, men vandraren bör dock i stormväder kunna förnimma dess rytande. Bergskammens form är på sina ställen karakteristisk: man kan icke på nära håll betrakta den, utan att tänka sig någon, från sydvest kommande, våldsam kraft, som uppdrifvit klipporna i deras nuvarande läge.

I den skog. som närmast omgifver gården, finner man ett vördigt minne från fordom, en öfver tre alnar hög bautasten, kringsatt med fyra smärre, i den ställning som angifves af femman på en tärning. Äfven en mindre stenkrets m. m. ses der tätt bredvid. Ingen tradition åtföljer forn-lemningen; men vandrarens tanke (öres på Uplands-lagens ord: "det är råmärke, der fem stenar stå, fyra utåt och en i midten." Häremot kan med skäl invändas att Uplands-lagen icke gällde i dessa trakter. Den i Bohuslän af ålder gällande lag, Gula-tingslagen, nämner ingenting bestämdt om råmärkes beskaffenhet, men talar om dess uppgräfning och förflyttning annorstädes. Då emedlertid norrmännen härstammade från Svearike och naturligtvis derifrån medfört många institutioner, vore icke underligt om äfven bland dem det upländska bruket följts. Uppe på gränsorna af Fräkne härad har jag sett råmärken, af bönderna uttryckligen angifna såsomISLAND.

109

sådana. De voro visserligen icke fullkomligt lika det nu ifrågavarande minnesmärket, ty de fem stenarne voro mindre, och stodo tätare samman ofvanpå ett underlag af stenar: men jag förmodar att denna skillnad gör ingenting till saken, då hruket kan hafva varit olika på olika tider, allenast lagens ordalydelse blifvit uppfylld. Uppe i Qville har jag åter sett dem annorlunda: tre stenstoder. af gråsten upplagde, stodo i rad från öster till vester, och straxt bakom den medlersta stod det betydelsefulla femtalet af stenar, hörnstenarne vettande åt norr, söder, öster och vester. Vest-göta-lagens stadgande om råmärken är så sinnrikt, att det förtjenar anföras. Enligt densamma skulle man gräfva två stenar neder i jorden, den ena under den andre., och resa eller lägga en tredje sten der ofvanpå. Blef nu gränsmärket klandradt, så tjenade de under jord liggande stenarne som kontroll på dess riktighet Kanske talar Vestgöta-lagen om råmärkes beskaffenhet under jorden och Uplands-lagen om dess utseende ofvan jord, i det fallet kunna bådadera bär tillämpas. Min slutsats af det ofvan anförda blir den, att man torde få antaga, att de i fråga varande fem stenarne utgöra det urgamla råmärket mellan Nordre- och Södre Inlands härader, daterande sig möjligen ända från konung Hakon Adalstens tid, då härads-indelningen först ordentligt bestämdes: ocb att den, här förbi ledande, eländiga ridvägen förr haft. rang, heder och värdighet af allmän landsväg.

I Snorri Sturlusons konungasagor finner man nedanstående, nog knapphändiga anteckning:

"Konung Östen Haraldsson uppehöll sig öster i Viken, nära landsändan: han blef osams med bönderne på Reymr *) och Hisingsboarne. De sammangaddade sig emot honom; men han höll med dem en drabbning och vann seger. Lelkberg heter stället hvarest de slogos. Han brände äfven vidt och bredt på Hisingen. Bönderne gingo honom då tillhanda och

erlade till konungen dryga böter; men han tog äfven gislan af dem." «

Att det här omnämnda "Leikberg" är Lökeberg. vid ändan af den derefter kallade Lökebergs-kilen, har redan Munthe, i noterna till Aals öfversättning al' konungasagorna, gissat Holmbergs förmodan, att det skulle varit Lcxby på Hisingeu, vederlades af Munch, då ban uppgaf Lexbys fordna namn, »Leifsboer. = Väl är det sannt att öfverskriften på det kapitel, som afhandlar detta slag. lyder helt enkelt: "fra Eysteini oc Hisingsbuom," om Östen och Hisingsboarne. Men konungasagorna lara från början varit skrifna utan all indelning i kapitel, och först efteråt äro rubrikerna i största korthet inskrifna med rödt bläck mellan raderna f deraf ordet rubrik). Nu är det dessutom en egenhet i norräna-språket, att det som oftast af

•) Icke Reynir. Se "Norge i MiddeUlderen."110

flera åsyftade och förut uppnämuda personer eller partier endast upprepar en eller ett, sä att "Hisingsbuom" här representerar både dem och "Reymarne." I fornhandlingar frän 13<_>0-talet finna vi redan namnet staf-vadt "Laukaberg" (läs Lökaberg); men att det än tidigare skrifvits Leik-berg, är så mycket troligare, som det torde tillkommit af läget mellan bäcken (leikr) och berget. De gamlas stafvelse ei eller ey ändrades i nyare tider mest till ö, t e. för "Eistein" säga vi Östen; för "Eikreyiar, "Öcker-öarne; för eyri, öre; tör mey, mö o. s. v. Och med bönderne på Reynir kan ej gerna menas dem i den obetydliga byn Rönning, äfven i det fall att den, som Holmberg uppgifver, fordom hetat Reyning, hvilket är obe-vist, ty texten säger: "bönderne på Reymr och llisingsboarne. Utan här menas troligen med "Reymr" eller Römr belt enkelt Romelanda socken, det gamla "Rymalönd "

Betecknande äro äfven Snorris ord: röster i Viken, nära landsändan." Skulle icke härmed kunna menas, att konungen befann sig i gästning på Gullbringa, som — huru det än då för tiden hette — var kronans gods ända till 1083? Att gärdens område i fordna tider varit vida ansenligare än nu, blir troligt deraf alt Hålta kyrka, som nu ligger på ett ansenligt afstånd från Gullbringa, dock är byggd pä ursprungligen dithörande mark.

De båda strofer af Einar Skulason, hvilka Snorri antör till bestyrkande af sin uppgift, äro icke författade pä stället, efter slaget, till minne af detsamma, som det gemenligen tros, utan de äro fragmenter af ett större quäde, afhandlande konung Östens samteliga bedrifter, hvaraf dock icke mera nu är i behåll än de två stanzema om Leikbergs-slaget och fyra eller fem andre om konungens bedrifter i England. Att de, som Holmberg säger, skulle vara de första rimmade i Norden, är en oriktig uppgift: ty i Laxdæla-sagan tiunas i cap. 28 och tjü, äfvensom i Oddur-Muuks "Olof Tryggvasons saga," de som äro äldre. Klangfulla och ovilkorligen framställande för tanken vapenskrammel och stridsgny, äro de ett vackert minne af våra förfäders stil — jag menar, för min del, med stil en tidsålders eller individs egendomliga sätt att uppfatta det sköna. I vår nord, der, mera än i södern, alla konster äro barn af behofvet, var äfven poesien ett dylikt. På en tid, då skrifkonsten var nästan okänd — ty runskrift pä träbalkar var i alla tall ganska obeqväm — var våra förfäders utväg, till att förvara berättelserna om händelsers förlopp ät efterverlden, den att sätta dem i vers och lära dem åt barn och barnabarn, liksom det bland grekerne skedde med Horners och bland caledoniens med Ossians såuger. Förmågan att extemporera var också uppdrifveu till en grad, den vi knappt kunna tro.

Jag anser som pligt att meddela dessa versar pä original-språket, heldst* INLAND.

det kunde iuteressera en och annan, att se, huru vårt språk, under en tiderymd af sjuhundra år. så förändrat sig, att vi nu icke kunna förstå hvad sora då sjöngs:

"Vikveriom galit Vard thannog hällt Giörrædi gramr Giafmilldr oc framr. Flest folk vard hrætt Adr fengi sætt. Ënn gislar tok Sà er giölldin iök.

Vann siklingr sött Vid snarpa drott, Leyfdr er lydom kærr, Leikhergi nærr. Reyniar flydo rikt Oc reiddo slikt Aulld festi and, Sem audlingr baud."

Hvilket ungefärligen betyder: Vikväring dä Sågs ängslig gä: Ty mot sin drott Han sig förgått.

Kort blef hans strid: «

Fick tigga frid, Till böter fälldes Och gislan ställdes.

Raskt hjelten drog Till Leikberg, slog På flygten der Rymarnes här. Vid lekens slut De måste ut Med tunga gärden Så slöts den färden.

Man utsätter — jag vet dock icke med hvad ledning — tiden för detta slag till år 1147. Tysta och dock så betydelsefulla stå tvenne bautastenar vid Lökeberg. En ofvanpå höjden synes vidt och bredt; den andre står söder

ut, i en lund nedanför kullen, och en tredje ligger kullslagen mellan häda, dock vida närmare den på höjden stående. Äro de ett minne af slaget, kanske uppresta till framtida varnagel för bönderne? — Jag vägar ej rigtigt bejaka detta, ty stenradens rigtning i norr och söder tyder snarare på hednatiden. Men det kan dock vara möjligt. Att uppresa bautastenar på valplatsar, var visserligen ett hedniskt bruk, förskrif-vande sig från Odin eller — soiu på annat ställe skall visas — från än äldre tider. Meu christeudomen afskaffade icke andra plägseder än dem, som på ett eller annat sätt stod i strid med dess Väsende, och hit kan icke bruket att resa stenar öfver i strid fallne, eller till minne af något slag räknas. Vid Vefran, nära hit intill, skall förr hafva stått en mängd bautastenar och en väg, på Restads ägor, utmed hvilken flera griftrösen eller s. k. »varp1' ligga, heter Varpevägen. Ödman säger derom, att varpen äro efter tvenne brudskaror, "som der råkats, om företrädet trätt och hvarandra nedlagdt." "Men," fortfar ban, 'andra säga att der stått ett fältslag, Skårbyslag kalladt, hvarom i norska krönikan skrifves." (Skärby ligger ett stycke ostligare på gränsen af Karreby). Vid vägen upp till Hålta112 " INLAND.

kyrka ser man straxt till venster en större sten, alldeles jemn ofvanpå: den kallas Kungsbordet, och måhända har äfven detta namn afseende på konung Östen Ilaraldsson och slaget vid Leikberg.

Solberga socken hette fordom Sölbjörg eller Solberga sökn. Kyrkan

saknar allt intresse, men är troligen 1720 utvidgad med materialier hemtade från Castelleklostret. Öfver chordörren sitter ett illa medfaret, hjelm-betäckt hufvud och i inre gafveln, öfver en af kyrkogårdsportarna finnes äfven ett fragment i samma väg. Pastorn härstädes Bagges och dess frus bilder, i olja målade — hvarom framdeles — och en rått arbetad dopfunt af sten, med ett menniskohufvud bland rankzirater, samt hvardera af funtens tre beståndsdelar märkt med ett mindre kors, äro kyrkans enda märkvärdigheter.

Några presthistorier, till socknen hörande, må här finna plats. Den ena, berättad af Ödman, lyder så här: "Den förste kände kyrkoherden, Herr Arne (1586) blef ynkeligen mördad och af daga tagen tillika med sin hjelpe-prest, barn och broder, som var kommen att besöka honom, och det om nattetid af trenne Skottar, de der oti^ vintertideu mot en afton kommo och lånte hus i nästa gård, Brauehög benämnd, gifvande sig ut för garfvarc-gesäller. När de nu setat en stund på qvällen och frågat efter all ting, togo de sina knifvar och slipade dem, hvilket kom gårdsfolket i Branchög underligt före, men tordes intet ord nämna, ej eller viste de hvad de. ärnade göra. Om natten, sedan alla lagt sig och voro insomnade, gingo de till prestgårdeu, der de först grepo drängarna och pigorna der de lågo och dräpte dem. Sedan gingo de bröstgänges på presten, Herr Arne, der efter hjelpe-prcsten och sist en liten jungfru, som under detta buller klef upp i skorstenen, till att gömma sig, men blef funnen och jemväl mördad, utan afseende på hennes rop, suckan, böner och tårar. Derpå gick rofvet an på penningar, guld och silfver, det de förde bort i presteus släda på isen med prestens egen häst åt Marstrands-vägen, och då de kommo Marstrand förbi, sänkte de hästen med den uttömda slädan ned under isen. Men innan de foro utur prestgårdeu, satte de eld på densamma. Då folket i socknen blef varse elden, kommo de i flygande hast tillsammans och då lefde hjclpe-presten ännu, men orkade intet tala något, utan allenast tecknade med trenne sina finger att der varit tre mördare, hvilka blefvo en tid derefter i Marstrand på en krog röjde genom en liten flicka, som under denna mordiska handeln låg i prestgårdeu, dem ovetande, på ugnen, och fick nu höra pä krogen, der hon stod i en vrå vid dörren, huru den ene mördaren sade till den andre: "drick min bror, Herr Arnes penningar vara äuuu." Flickan öppnar detta för värdinnan i huset, hou ger det straxt an hos magistraten, som lätinland.

straxt taga dem fatt, då de all ting bekände. De stodo sitt straff på Branehög, bestående deri att de stektes eller brändes lefvande till döds, och skall den ene mördaren mest jemrat sig deröfver att han dräpte jungfrun och ej ville skona henne."

Den andra historien, berättad af den muntre Holmberg, lyder såhär: "Då pastorn Hans Rasmussen en långfredag red till Hålta, att förrätta gudstjensten och händelsevis insomnat på hästen, grepo honom några trollpac-kor och förde honom i ett ögonblick genom luften till det illa beryktade berget Aleklättan, i Romelanda socken. Man kan tänka sig gubbens förvåning, då ban här uppvaknade bland qvastar, räkor och smörjelsehorn! Historien slutar likväl på det mest tillfredsställande sätt, nemligen såluDda, att herr pastorn lunkade af till sin embetsbroder i

Romelanda prestgård, omtalte der sitt äfventyr, åt sig väl mätt, lånte sig en kamp och red hem till sitt igen. Han hade åtminstone haft laga skäl till sitt messfall. — Denne pastor afled 1649."

Det kan icke vara meningø^ att här uppräkna hvartenda minnesmärke, hvarje enstaka bautasten af underordnadt intresse: men den som vill se någonting i sin väg storartadt, bör gå till Åsebergs storrösen. När man vandrar fråu Hålta till Solberga, kustvägen, och kommer rakt i fonden af Åseby kilen, ser man dem på höger hand, dock på så långt håll, att man endast med svårighet skiljer dem från berget, pä hvilket de bgga. Styr man sina steg dit bort, så intages man af häpnad öfver deras enorma omfång. Det ena röset ligger i norr, det andra i söder. Det norra, som är störst, är urgröpt och håller i diameter 70 à 80 steg. Bland de der sammanförde stenar befinnes en hel mängd af en kubik-alns innehåll och deröfver. Det södra röset synes ofvanpå ursprungligen hafva varit platt; men en del deraf bar vräkts utföre berget. Man undrar tör hvad ändamål dessa oerhörda stenhopar blifvit dit sammanförda: äro de grafmonu-menter, så måste det sannerligen vara öfver utmärkta och mägtiga niäu.

Sydost härifrån, på en ljungmo nedanför bergen, ser man en annan märkvärdig men lika hemlighetsfull fornlemning, bestående af fyra rader flata stenar, passande att sitta på. 12 à 14 steg äro mellan hvarje rad, som åter är 14 à 15 steg lång, innefattande jemnt 10 stenar, ehuru somliga nu äro borttagne och allenast hål i marken efter dem synlige. Det vore ganska önskeligt

Öster.

Vester.

15

x114

INLAND.

att de felande stenarne, sä fort som möjligt., blefve ersatte af andre dit passande. Ödman uppgifver radernas antal till 11 och Holmberg till 12; men de hafva bestämdt icke varit flera än de nu äro, nemligen fyra; dock finnes söder ut en mindre rad af endast tre stenar. Fyra bautastenar, hvaribland några kullfallne, stå i fyrkant vesterut, midt framför raderna och äfven några flera sma stenvärdar här och der. en till och med mellan raderna. Sägen är att fornleinningen varit en tingsplats, hvilket tyckes vara temligen troligt. Ty sådana sammankomster ägde gerna rum vid fädernes grifter, och höllos ej blott fylkes- och häradsvis. utan till och med hvarje socken hade sin tingsplats för kommunala ärenden m. m. Några grafkullar ligga här och der, och en hög, Guldhögen kallad, befinnes pä andra sidan rösen vid ett torp. — På ett annat häll ligger kolerakyrkogården, en med stora stenar belagd regulier fyrkant, om cirea 15 steg i qvadrat. 1 hvartdera hörnet står. en mindre bautasten och fyra dylika i rad midt uti. Ty värr har okynuet redan begynt sitt förstöringsverk på detta minnesmärke från en tidpunkt sorgji^ i åminnelse.

Ett par andra stenrös i granskapet har jag besökt. De iigga gent emot Brattön (Bläkullen), sy'dost om densamma. Det ena synes ofvanpå hafva halt en af gråsten uppiagd pelare, lik S. Olofs valarne på Tjörn. Ställets namn är anmärkningsvärdt, det beter Rönvarn, en benämning hvars derivation från "värda," vakta, är omisskännelig och föranleder den förmodan, att vården utgjort en af länkarne i den stora kedjan af vårdkasar, som sträckte sig ända upp till Halogaland. Den lärer härifrån hafva dragit sig längs Tjörus och Orousts kuster, ty pä sednare ön finner man i Tegneby socken, vid Brottkärr. Viddo-berget, ("Vita-biarg?") der. enligt ännu tör handen varande traditioner, vakteldar eller vitar i forntiden upptändes.

Om Vallby kilen säger Ödman. — I denna kil berättas för all sanning tolf lass penningar, i danska tiderne, blifvit pä isen nedkörda, och har sal. general, Gyllenkrook 17JU skickat dit dykare, tillika med krono-betjcnter, att dessa penningar uppsöka, men af brist på instrumenter fåfängt, dock skall tillfälle vara att lappa vattnet ut. Det säges ock att någre holländare der varit, som skulle få af höga öfverheten 3000 dal. s. m., der de dessa penningar kunde uppfiska, men efter dem fattades instrumenter, blef intet gjordt etc. etc."

Om en at' dessa gamla, "vidskepliga" plägseder, som dock för fornforskaren äro af så stort intresse, yttrar sig

samme författare — "Här i gället har varit brukligt, vid likens utbärande ur huset, att man läsit herrans bön och sjungit en psalm, hvarefter de lagt en halmviska under likkistan, den de, efter likets utfärd, tändt eld på och tagit straxt ut efter

liket, och då de sett hvart ut röken slagit, ha de falskeligen trott, att derifrån skulle den döde dernäst komma. Hvilken vidskepelse nu är, igenom pastorernes nit och flit i christendomens öfning, (Gudi lof) utrotad."

I socknens kyrko-bok förvaras en ganska interessant berättelse, uppsatt af en ung man inom pastoratet, som på berömligt sätt nitälskar för fornlemningarne och deras kännedom. Den handlar om en undersökning af ett par forngrifter på Dagholmen under Norra Anrås, som den 25 Juli 18ßO företogs af tvenne för lärdom högt aktade män. På en ås, mellan bergen midtpå holmen, befanns en af menniskohand tillskapad upphöjning och der öfverst en s. k. skeppssättning, 33 fot lång. Gräfning begyntes i dennas östra ända. Vid ett spadtags djuplek träffades mindre stenar, lagde i rundel af 3 till 4 fots diameter. Jordmånen svartmylla och derunder fin, gulaktig sand. Derpå låg en brynsten 16 tum lång, smal och ganska jemn. En likadan krets fanns vid gräfning i motsatta ändan af skeppssättningcn och inom cirkeln hittades i sanden ett mycket rostfrätt jernstycke. För öfrigt sågs i sanden, temligen märkligt, en två tum djup svart rand af kol och askblaudad jord.

Å den ifrågavarande åsens östra del, finnes ett kummel eller hög i eliptisk form, 5 alnar långt och hälften så bredt. Ytan består af sam-mankastade kullerstenar. En tredjedel från bredaste ändan uppbröts stenlagret på ytan, hvarunder ännu ett hvarf stenar yppade sig, men derefter sand. Derunder fanns en kupig jernpjes och dessutom tvenne särdeles väl bibehållna bucklor, äfvensom åtskilliga mindre bitar, allt af bronz. Vidare G stycken perlor och några fragmehter af mennisko-refben. Under fortsatt gräfning funnos flera förrostade jernbitar: men i anseende till regn och nattens inbrott måste undersökningen afbrytas.

Följande dagen rengjordes fynden. Deu kupiga jernpjesen ansågs vara ett slags kokkärl och jernbitarne stycken af ett svärd. Bronsbucklorna voro vackert arbetade och inuti deiu qvarsutto klutar at' något slags tyg. De öfrige bronzpjeserne befunnos vara stycken af ett spänne m. m.

Häraf framgår, att i stenröset funnits obrända lik och saker ej allenast af bronz meu älven af Jern: i skeppssättningcn deremot brända lik och saker af jern.

Jörlaiula hette fordom "Jorulönd." Kyrkan blef, liksom Solberga, ombyggd straxt efter 1720. Den lärer i äldre tider varit helgad S:ta Anua, hvars bild, af ek skuren, står i sakristian, bärande på högra armen Maria och på den venstra Cbristus. Här finnes ingenting anmärkningsvärdt, utom det att kyrkogården blifvit trädplanterad af en Linnés lärjunge, som, född här i socknen, efter densamma kallade sig Jörlln. nan ligger begrafven i sina föräldrars graf, tätt intill kyrkan, på södra sidan. I en

annan graf vid östra kyrkogårdsporten, med inskrift: Lindén 1733 Ö. O. S., hvilar en för raskhet och rådighet känd bonde, Östen Olofsson, från gården Lind, som på sin tid utrotade ett röfvareband, hvilket hade sitt tillhåll i en af naturen bildad håla, kallad "TJnfhålet". pä Raröds mark.

Om en sten vid Jörlanda kyrka, som 1845 bortsprängdes, berättar Ödman: "vid Jörlanda kyrka ligger en sten med en ring rundt om, så stor som ett litet bus, hvilken säges hafva blifvit slungad af en "Jätte", till att slå ned klockan med, hvilken ban intet kunde lida, särdeles då man ringde. Sedan hafva sjöfarande, som farit från Göteborg, att hemta guld och ädla stenar, funnit samma jätte på ett öde land, hvilken legat och värmt sig vid en eld, men af ålder belt blind, och då de voro komne intill honom, har ban frågat om den gamla "bjälle-kocn" än lefde vid Jörlanda kyrka, då hafva de svarat rja", och han: "ja så." Yttermera har han bedt, att en af dem skulle räcka honom handen, att ban måtte förnimma, om der fanns någon kraft hos bohuslänningarne, hvarpå de hafva tagit en stor båtshake, gjort den glödhet ocb räckt honom, den han kramade ihop och sade, att icke mycken kraft var

öfrig hos dem "

Enligt Holmberg tinnes i trakten äfven en annan sägen om samma jätte, "att nemligen hans äkta hälft vid sin barnsbörd sökt biträde af en piga frän garden Thougtorp. Jätten hemtade och återförde pigan; meu då denna vid hemkomsten yrkade på betalning för sin möda, blef jätten uppbragt och slog efter henne med en jernstång, som ban höll i handen. Pigan undvek likväl slaget, och jernstören slog emot klippan vid Thougtorp med sådan styrka, att deraf uppkom en fördjupning, den man ännu visar." — Utom ofvannämnde stenblock sägas ännu två andra blifvit slungade af jätten mot kyrkan.

En annan vacker folksägen, äfvenledes af Holmberg upptecknad, är följande: 'På Brattön, samma lilla ö der Blåkullen ligger, bodde i fordna tider en qvinna vid namn Torna med sin ende son, hvilken hvarje sommar for ut på härnadståg. Men en höst kom han icke tillbaka, och den sörjande modren gick sedan, under långa tider, hvarje dag upp på Blåkullen och spejade utåt hafvet, i hopp att få se honom återvända. Slut-ligeu varseblef hon en dag en drabbning på Marstrandsfjorden, och igenkänner bland de stridande sin sons skepp, i samma ögonblick detta gick till botten. Förtviflad häröfver, störtade sig Torna utföre berget i hatvet, och omkom; men hennes lik uppflöt vid ett. ej långt från Brattön liggande, skär, som ännu i dag efter henne kallas Torna skäret."

På gården Thougtorp fTolatorpj förvaras ännu ett gammalt bytesbref från år 1359, granskadt at' både Ödman ocb Holmberg. Förmodligen bar. ännu i (len förstnämnde författarens tid, någon sägen varit fästad vid* INLAND.

117

dokumentet, eller varit gängse i Kongelf: ty Ödmans uppgift, rörande brefvets innehåll, kommer mycket nära rätta förhållandet. Han säger nemligen, att ifrågavarande bytesbref handlar om holmen, der Bohus slott ligger: det handlar dock rätteligen om den plats, som för närvarande upptages af staden Kongelf. Brefvet hvilket här, pl. 9, meddelas i fac-simile, är af följande innehåll: "Alla dem, som detta bref se eller höra, sänder Reldar Jonsson, fogde på Bohus, sin helsning i Gudi. Eder vill jag kunnigt göra, att på fyrationdeförsta året af min vördade herres, konung Magnus's regering, lördagen näst efter Bartholomei dag, var jag på Baghaholm och utsåg der sex män, som skulle åt Tholner Helgesson utmäta hans vederlag för ett. markebol i "Skyrbaghom", och till det markebolet räknade fem örtugabol i "Upsalum", der min herre är samegande. Dessa sex män, Anders Sladdar, Smidr Gunnarsson, Sven Asmundsson, Havard Eilifsson, Jon Tofeson och Pål Andersson, afmätte då, under min tillsyn, i -Tolatorpe", som min herre egde, ett markebol (till vederlag) för det förutnämnda markebolet. Oeb som lägenheternas beskaffenhet var dem noga bekant, så kommo de öfverens derom, alt de trenue öresbol, som min herre ägde i "Tolatorpe", öfver hvad som då utmättes, och som ligga öster om ån, under 'Gælra" fjäll, skall Tholner och hans efterkommande hafva för fyllnads skull. Och till intyg derå, att förenämnda lägenheter, med tillhörande utegor, blifvit sålunda utbytta, satte förenämnde män sina insegel vid mitt insegel för detta bref, hvilket skedde å dag och år som ofvan säges." —

Nedanför brefvet äro 6 skåror för pergamentsremsor, å hvilka böndernes sigiller hängt, och två små hål, genom hvilka antagligen gått ett snöre, som burit fogdeus. Att hänga sitt sigill vid ett silkessnöre torde ansetts förnämligare än vid en pappersremsa. På denna tid, då så ytterst få kunde skrifva, tjenade sigillet i stället för namnteckning och, ännu i våra skrifkuuniga tider, finner man någongåug både sigiller och namnteckningar tillsammans.

I det bytesbref, som 1354 upprättades mellan Konung Magnus Eriksson och Erkebiskopsstolen i Trondhiem, hvarigenom konungen tillbytte sig Castelleklostrets gods och inkomster mot andra lägenheter norr i landet, förekommer, bland andra gärdar i närheten af Konungahälla, äfven sSkyrbagar" — det heter i dativen "Skyrbaghom". I en annan förteckning nämnes, bland orter i Ytterby socken, ' Backa a Skyrbagom", ett ställe som ännu kallas "Backen" och ligger straxt utom Kongelf. Af detta synes klarligen, att med "Skyrbagar" menas en del af den trakt, hvarest Kongelf nu ligger. Den gaf sitt namn åt hela den dervaraude skeppsredes-afdel-ningen "Skyrbagalidi". Sedan nu detta blifvit konstateradt, synes ganskaM

INLAND.

troligt att, i öfverensstämmelse med hvad som sid. 6 antyddes, benämningen Bagaholm eller Baholm är en förkortning at' "Skyrbaghaholm", oeh alldeles icke kommer af "bagi", hinder, som Holmberg, i en kalenderartikel, påstod; mycket mindre af ett visst öknamn, som redan Birger Jarl, på sin tid, vid lifsstraff förhöd sitt folk att nyttja, och hvilket vore till önskandes att vi kunde få bort utur vårt språk.

IJtom ofvan anförda bref, finnas på Tboiigtorp ännu 5 stycken. Ett af dessa är ett dombref, rörande ett stycke åker, som tilldömdes nämnde gård på "Bahnslagtlng" 1546, af lagmannen öfver Viken Matts Nikllsson m. fi. i närvaro af "ärlig och välbördig man och stränge riddare, herr Claus Bilde, höfvitsmän på Bahuss och Jörgen Stelnsson, väpnare, ägare af Castilien." Bohus-lagting hölls icke på slottet, utan troligen under öppen himmel, efter forntida sed, ner på Babolmen, som den kallas i drottning Margaretas dombref af den 29 Maj 1409,'i hvilket hon tillerkänner sig Hästbö gård i Ryefylke från Ivar Ögmundssons slägt, och hvilket bref, äfvensom Hreidar Jonssons nyss anförda, skarpt skiljer mellan Bahus och Baholm.

Spcltcröds sockens fordna namn var Splkkarjödr. Dess kyrka, som förr hetat Rötkär. lärer förskrifva sig från tiden straxt före 1750, men är i intet afseende märkvärdig.

Vid Grösbacke (Griotsbakki, af "griot," gråsten) låg fordom häradets tingsställe, som nu är flyttadt ett stycke derifrån, till Smcdseröd. Af stora

bautastenar, den högste 3 alnar 18 tum hög, formeras, belt nära landsvägen, en rektan-gelformig figur. Sex stenar stå ännu upprätte, två ligga på marken och, enligt sy-metriens lagar, är nian böjd att antaga den fordna tillvaron at' ännu 5 stycken dylika, då bela antalet blir 12. Rektangelns längd, från X. O. till S. V. är invändigt 19 alnar, bredden 14. Deromkring har varit en större begrafningsplats, hvilket angifves dels af en mängd låga sten vårdar, dels af en grafkulle, med stenrand omgifven. Att, som Holmberg säger, en större domring af klumpstenar bär funnits, betviflar jag, dock är det sannt, att, till följe af grushemtuiug från platsen, mycket är försvunnet. Det. är misstag att en domkrets nödvändigt skall vara rund eller oval, att den alltid skall innehålla 12 stenar, samt att den s. k. nämnden setat på stenarne. Dessa passa väl någon gång att sitta på, men som oftast äro de dertill otjenlige, t. e. de flesta stenarne i den* INLAND.

119

gigantiska domkretsen vid Askeberga i Vadsbo, som äro så höga, att man behöfver stege för att komma upp. Min tro är den, att stcnkretsarne, hvad form de äu hafva, endast tjenat till att en gång för alla utmärka tingsstället, alldenstund tinget nödvändigt skulle hällas under öppen himmel, liksom i Guds åsyn. Att domaren och nämnden setat på ditförda stolar, blir troligt af flera ställen i fornsagorna, t. ex. vid beskrifningen af det ting, der Thorgny lagman höll sitt bekanta lal. I andra fornsagor finner man, att de personer, som velat tala, stigit upp pä någon af stenarne, för att bättre ses och höras af församlingen. — Sä här säger Fro-statingslagen: "Dot är gammalt häfd vunnet bruk, att (ogden i hvarje fylke skall draga försorg om tillbörlig stängsel kring domplatsen" (»vebönd," stängsel för att afhålla folket, gjordes af hasselkäppar eller rep, som späu-des mellan stenarne). — "Så rymlig skall kretsen vara, att alla, som höra till nämnden, hafva utrymme att sitta der inom. Ej mäga höfdingar sitta i nämnden, med mindre bönderne gifva lof dertill. Det är ock stadgadt, att ingen, som icke tillhör nämnden, får komma iuom kretsen, vid en marks bot. Alla soin till nämnden höra, skola qvarstadna der inom, sä länge menigheten vill att tinget skall räcka „ „ » går någon dessförinnan ur kretsen, böte tre mark. De, som i nämnden sitta, skola döma laga dom, efter lagboken, i alla de mål, som med rätta dit häuskjutas och i sädana mål, der öfverenskommelse egt rum parterue emellan, genom handslag inför minst tvenne viltnenr och som sedan af ettdera vittnet intygas. Men i allå de mål, angående hvilka ingenting tinnes i lagboken stadgadt, skola beslut fattas, efter som nämnden sig emellan kommer bäst öfverens och finnes rättast vara inför Gud. — Det böd ock Östen erkebiskopmed samtycke af de visaste män, att folket skall gå fastande till tinget, begifva sig dit då solen är i öster och qvarstadna ända tills middagen. Men den prestman, som har lagboken om händer (lekmän kunde sällan läsa), skall ringa med en stor klocka, när ban vill gå till tings, och den klockan får icke ringas för andra ändamåls skull, så länge tinget" står. Men om någon sätter sig ued att äta och dricka och gifver mera akt derpå, än pä förhandlingarna, hvad hau än har för ett mål vid tinget, han skall icke fä det afgjordt det året. Öl får icke

föras till tinget hvarken till salu eller i annan afsigt: sker sådant och blir det upptäckt, så tillhör ölet tingsfolket.

Ännu på Ödmans tid ägde allmogen t behåll dombref författade vid dessa stenar. Det vore högst önskeligt att de kullfallne steuarne åter upprestes och de felande ersattes, samt att bela fornlemningen strängeligen fridlystes.

IVoruuis kyrka "(Norheimar)" är ny. Från den gamla äro bibehållna120

" inLAND.

tvenne utzirade bänkar, längst fram vid altaret, på hvilka man ännu läser de utskurna namnen "lians Frandsön Lougmand" och "Mergrete Tor-giersdatter" samt på båda »Anno Domini 1650. Detta herrskap bodde, i sin tid, på den vackra Stenungsön, der man ännu ser ett rum prydt med gammaldags väggmålningar och en allegorisk dekoration i taket. För öfrigt finnes i kyrkan ingenting anmärkningsvärdt, utom tvenne dopfat af messing. Det ena visar Marie bebådelse och rundt omkring en inskrift med bokstäfver af egen form, mig veterligt ännu icke nöjaktigt tolkad. Det andra håller nära två alnar i diameter, visande i bottnen en vapensköld, dock utan vapen, med två lejon till sköldhållare. Deromkring läses årtalet 1634 och denna vers:

"Als leewen willen wy öns wcren, Ys Godt met öns, wic mach öns deren."

Det uttydes:

Som lejon ämna vi att oss försvara, Är Gud med oss, så sky vi ingen fara.

Erinrande om protestanternes valspråk under trettioära kriget "Si deus pro nobis, qvis contra nos?" som igenlinnes på så mänga kyrkoklockor ra. m. från samma tid. — Fatet är förfärdigadt i Holland.

Förr egde församlingen ett högst interessant fornminne i sin åldriga dopfunt af sten. Redau 1745 antecknade Ödman, att på kyrkogården låg "en gammal söndrig font af tälgsten," och 1842 låg den ännu qvar, på sistone ämnad att användas till slipstenar. Hedern för dess räddning undan förstörelsen tillkommer A. E. Holmberg. Nu befinner den sig i godt

förvar i Antiqvitets-museum i Stockholm, hvars föreståndare haft godheten meddela mig de teckningar, som tjenat till förebilder för närstående.INLAND.

121

skritt, som läses "Svänn gärthe" d. v. s. Öven gjorde (nend. funten). De derpå följande fem runtecken liar, så mycket jag vet, ännu ingen kunnat

En af sidorna visar tvenne kors, två andra framställa slinger/.irater, erinrande om Karreby-funten, och på den fjerde ser man öfverst en run-

17122

inland.

förklara. På 3a Kiugitoarsuk viel Grönland üar man funnit en stenflisa, som, jemte annan inskrift, visat snarlika tecken, i hvilka man velat se årtalet MCXXXV d. v. s. 1135. Efter samma analogi skulle de, nu i fråga varande, möjligen kunna tydas som ett försök att med runtecken återgifva MCCXX d. v. s 1220; detta dock endast gissningsvis. Under runraden ser man en menniskobild, omgifven af ormar. Vittnade icke de tvenne korsen, på en aunau af sidorna, att. fornlemningen obestridligen tillhör christna tiden, så kunde man häruti genast tro sig igenkänna Ragnar Lodbrok i ormgropen, klädd i den skjorta, Aslög gifvit honom, som afhöll ormarne från hans kropp. Låtom oss dock se till om icke någon mera passande uttydning kan påfinnas! Nästan alla inskrifter på runminnesmärken innefatta en anhållan, att åskådaren ville fälla en forbön för den, som uthuggit dem, eller för någon annan, till lisa för haus, i skärs-elden stadda, själ. Här står nn endast namnet på tillverkaren, men den derunder stående figurliga framställningen är troligen ämnad att eriura om Svens själ i skärselden. Att man ser ormar i stället för eldslågor härrör från en, den tiden ganska vanlig, förblandning af idéer; stenhuggaren har föreställt sig skärselden enligt den gamla nordiska sagans målning af Nastrand, Hels boning "Sal vet jag stånda

Från solen fjerran På Nastranden, Norder vänder dörren, Falla etter-droppar Inom fenstrct.

Denna sa) är gjord Af orma-ryggar. Skola vada I tunga strömmen Menedare-män Och mordvargar".

Runorna anses af en del författare som ett alldeles eget, ursprungligt alfabet, en åsigt som vinner stöd bland annat deraf, att den ordning, i hvilken de uppräknas, är belt egendomlig. De stå nemligen i denna följd: Y U t> * K Y * K eller 1- |eilert A eller + 1 eller H t fc f T och i. f. u. d. o. r. k. b. n. i och e. a och ä. s. t. b. 1. m. ö"och"r.

Hvarvid märkes att |> gäller för både d och th, K både för g och k. Och lor att fä run-alfabetet att närmare motsvara det vanliga har man, i en sednare tid, hittat på s. k. stungna runor, d v. s. en punkt sattes inuti runan, hvarigenom t. ex. g skiljer sig frän k. Samstafva runor kallas de, då flera tvärstreck (mynder) sammanföras på gemensamt lodrätt streck (staf), så sorn på sista runan ä Karreby-dopfunten (se sid. 94).

Andra deremot - och dessa hafva åtminstone utseendet för sig — tro att runorna tillkommit af munkstylen, sådan den visar sig på gamla mynt. Ty om man tänker sig, att våra lörfäder, af brist på*annat skrif-material, skurit sina runor på smala träskifvor eller s. k. balkar, och for-* INLAND. 123

eriklat tecknen så, att de undveko för hvarje bokstaf göra mer än en enda lodrätt skåra tvärs öfver balken, hvilket streck (staf) sedermera utmärktes från andra genom smärre tvärstreck (mynder), *) och om man vidare tänker sig, att dessa mynder icke fingo falla i sjelfva ytterkanter-ne af balken, utan måste rangeras så, att detta undveks, så kan man belt lättfattligt förklara, huru hvar enda runa bildats efter sitt motsvarande tecken i munkstyleu.

Någon runskrift, bevisligen äldre än hedna tidens slut eller begynnelsen af den christna, lärer knappast finnas. Visserligen har Snorri Sturlu-son antecknat, att Odin införde ruuornas bruk. Men man vet icke om Odins runor voro desamma, hvilkas utseende jag nyligen visat, eller om de ens voro några skriftecken; ty de kunna möjligtvis hafva varit figurer, dem man tilltrodde en magisk förmåga, och derföre begagnade till trolldom. De funnos ej heller uteslutande bland de skandiska folken, ehuru dessas runalfäbet har sina egenheter. Redan vid år 560 c. Chr. f. skref poeten Venantius Fortunatus till sin, i Ravenna studerande bror: "barba-ra fraxineis sculpatur **) runa tahellis," menande dermed att, i brist pä andra skrifdon — hvaröfver brodreu förmodligen klagat — kunde han på barbarers sätt, skära runor i askespånor.

Med det regelrätta, prydliga utseende, en väl ristad runrad äger, vore önskeligt, att detta värt gamla, nationella alfabet, vid sig erbjudande monumentala tillfällen, kunde åter upptagas. Soin ornamentik betraktadt, blir det fullt ut lika vackert, nästan vackrare, än det arabiska och he-braiska. Härvid bör märkas, att en inskrift med runor bör först vara väl genomtänkt och så kort affattad som möjligt. Den bör vara sä beskaffad, att alltsammans kan rymmas i en oafbruten följd, utan fördelning i rader, och blir runslingan längre än stenen, på hvilken man ristar, så bör den föras tillbaka och gå i mångfaldiga krökningar, lik en orm, öfver bela stenens yta, tills inan fått plats för alltsammans. Der hvarest meningen börjar, förses runslingan med ett ormhufvud, och orden åtskiljas med punkt, kolon eller ock med små kors.

Mellan Norum och Ödsinål går en väg förbi gården Holm, hvilken på Hermelins karta finues upptagen som allmän farväg, dock råder jag ingen att gifva sig in på den med hjuldon. Att den likväl är mycket gammal. bevisas af de flera minnesmärken, som invid densamma finnas. Sådane upprestes helst invid vägar, för att desto bättre falla de förbigående i ögat. Det märkligaste, och det enda jag anser mig här böra upptaga,

*) T. ex. vid A tog man bort bukersta benet och reste det återstående upprätt, så fick man \ o. «. v. *

*•) Enligt en annan version: "pingatur".124 " INLAND.

/

utgöres af de tre väldiga bautastenar^ vid Holm. Afbildning af dem bifogas här. Jag har visat stenraden från S.V. emedan den från detta håll

tager sig imposantast ut. Mon här uppstår den synvilla, genom radens böjning, att afståndet mellan bortersta stenen och den medlersta synes större än det mellan den sistnämnde och den längst fram stående; dä förhallandet

likväl i verkligheten är motsatt, som planritningen utvisar. Jag beder läsaren äfven att på den observera stenarnes sbefva ställning mot hvarandra, ett förhållande som jag anmärkt pa mänga monumenter af samma slag, och hvilket således knappast kan förklaras som en tillfällig öfverensstämmelse. Höjden af högsta stenen tror jag vara ungefär 8 alnar.

En i många afseenden förtjent fornforskarc, Sjöborg, har tagit sig fore, att indela bautastenarne i åtskilliga kategorier, betecknade af deras olika höjd. De högsta kallar ban skyddsstoder, anseende dem för beläten, ämnade att af hedningar tillbedjas. Åsigten lemnas i sitt värde: visst är att vissa kulter dyrkade uppresta stenstoder. Han uppgifver radens läge såsom sträckande sig i norr och söder, hvadan jag blef belt förbluffad att se min kompass visa öster och vester. Den bugtning som visar sig i sten-raden, äfvensom jemförelsen mellan stenarnes inbördes afstånd, gifver anledning till den förmodan, att ännu tvenne stenar funnits, mellan den förste och den medlerste, dä det bela formerat ett cirkelsegment af fem stenar med medlersta stenen norrut. Denna min förmodan kunde kanske hemta något stöd af traditionen, som förmäler, att en bonde, Thore 1 Holm,* INLAND.

på 1690-talet, uppgrof en af stenarne, och fann under densamme tvä jern-klot,-hvarpå han straxt sjuknade och blef död. Det är nemligen icke i allmänhet svenska höndcrs sed att åter uppresa sådane bautastenar, som de uppgrafvit och kullstörtat, så att det kan icke gerna hafva varit någon af dc nu qvarstående.

Kåkenäs, en kal och ful ort, hvarifrån man far öfver till Tjörn, är bekant som vanliga exekutions-stället under dessa "hexeri-processer," hvilka qvarstå som en blodig skamfläck pä det sjuttonde seklets civilisation. Det enda jag härom sett antecknadt består uti Ödmans ord. vid beskrifningen om Marstrand: "åren 1670 och 71 hölls i Marstrand en farlig kommission (?) öfver det stora trolldoms-väsendet, som förspordes gå i svang, så här som i Kongelf. De, som blefvo öfvertygade på bägge ställen, kommo ock att stå sitt välförtjenta straff vid staden Kongelf (troligen åsyftas Kåkenäs). Iden de handlingar härom äro förkomne, att jag ej kan tå rätt grund härpå*. — Det är naturligt att folk, som under hedna-tiden, vid hvarjehanda sjukdomar och andra faror , funnit hjelp och bot af det ena eller andra medlet, med hvilkets begagnande hvarjehanda ceremonier varit förbundna, dem man tilltrodde en magisk kraft, och hvilka kanske just frambragte den helsosammaste verkniugcn, genom deu förtröstansfulla tillit dc ingåfvo den hjelpsökaudc, i tacksamt minne förvarade detta, isynnerhet gamla qvinnor, hvilka, just tillfölje af den könet egna svaghet och nerfretlighet, äro mer benägne till öfvertro än männerna. När sedermera den christna läran blifvit antagen, blefvo ej dermed de lekamliga sjukdo-marnc m. m. från menuiskoslägtet bortvisade, och mången gång kunde det hända, helst dä presterskapet på stället icke var sitt ansvarsfulla kall vuxet, att man ihogkoui dc gamla medlen, med åtföljande besvärjelser, genom hvilka man en gång förut trott sig hafva blifvit hulpen, och som äfven nu, af anförda naturliga skäl, halp deu hjelpsökande och ytterligare stadgade sin kredit. Hvad äter angår idéerne om s. k. Blåkultafär-der, sä äro dessa icke inhemska i vårt land, utan hafva blifvit hit inplanterade af prester och studenter, som studerat i Tyskland. Det är svårt att säga, om den s. k. "Blåkullen* *) fått sitt namn efter blåkullafärdcrne eller de efter honom, det förra är troligare, ty stället beter rätteligen brattön." "Blåkulla" lär egentligen böra deriveras frän det tyska xBloeksbergr. Till slut kan jag ej afhålla mig från att anföra deu, troligen af Sigurd Jorsa-lafararcn utgifna, Vikvärjska Cbristenrättens, i jemförelse med sjnttonde seklets lagstiftning, som utan skoning dömde trollkouor till bålet, högst toleranta stadgande: "blir en qvinna i häradet misstänkt för trolldom, dä skall hon skaffa sig sex qviunors vittnesbörd, att hon icke gjort sig dertill

*) lien sea på Leikbergs-vrn pl. S i bakgrunden till renttcr.126

inlani).

saker: får hon det, vare fri från åtalet. Men kan hon icke skaffa sig sådant vittnesbörd, fare då bort ur häradet med allt hvad hon äger, Icke rår hon sjelf för, att hon är ett troil."

Ödsmåls kyrka (ffAndsmål"), i två afdelningar, chor och långhus, är gammal och förfallen, med spruckna murar och hoptals sönderslagna fen-sterrutor (1862). Det är af interesse att här observera, huru man i äldre tider

sammansatte sina fenster. Snickare-arbetet är obetydligt, endast en träram, afdelad genom kors i fyra delar. Ramen fastspikades i muren och var icke ämnad att öppnas och tillslutas. Flera smärre glasrutor, nio eller tolf, sammanfogades genom bly-lister, och der dessa korsade hvarandra funnos, på yttersidan, ringar, genom hvilka stuckos jernstift, som, försedda med hål i båda ändar, fastspikades utanpå träramen och tjenade till att uppehålla det eljest veka fenstret mot blåstens påtryckning. Det inre af kyrkan, med dess målade, halfcylinderformiga tak, de derunder framgående, likaledes ornerade takbjelkarne, de halftredje aln tjocka gråstens-murarne, de små fensterne, den åldriga altarprydnaden och det från taket nedhängande lilla skeppet, företer en högst egendomlig anblick, och vännen af det originella intages af vemod, vid åtankau att allt detta innan kort måste bort, för att lemna plats åt en annan byggnad, i nutidens visserligen mera städade, men också stela och ointressanta styl. Målningarne i taket föreställa, som vanligt, en blick in i det tillkommande lifvet: himlen och helfvetet. För min egen ringa del bekänner jag att jag med hjcrtlig förnöjelse åsett dem — de äro icke derföre konstverk i högre mening — och min skjutsbonde, som var från annan socken, stod häpen af fasa, gapande på de fördömdas qval. Mig hade en längre tid förut berättats — en variant af historien om Michel-Angelo och Messer Biagio *) — att målaren, som målat taket i Ödsmåls kyrka, för nägou orsaks skull fattat misshag till presten på stället, och derföre afbildat honom i helfvetet. Mycket rigtigt ser man, på vestra gafvelväggen, den onde, som sticker sin gaffel i en svartklädd syndare. Det märkeligaste är likväl att mau hör detsamma äfven från andra socknar, som hafva målade tak i sina kyrkor. Jag skulle snarare tro att målaren med denna svartklädda figur velat antyda Antichrist, som naturligtvis måste vara någon slags theolog och alltså gä svartklädd, likt de öfriga herrarne.

) Dä påfven vid ett tillfälle gjurde besök i Sixtinska kapellet, der Michel-Angelo liöll på att mila Bin bekanta Yttersta dom, klandrade en af suiten, ceremonimästare!) Biagio da Ce-suna, de mänga nakna figurerna. Målaren beslöt att hämna», aftecknade i hast messer Biagios profil, der han stod — skizzen finnes innu — och afmålad» honom sedan i helfvetet, utstyrd med åsne-öron och en lång svans. Messer Biagio, som i deima figur igenkände sin egen vfirda person, klagade lör påfven; men svaret utföll sålunda: — "ja, min käre Biagio, hade Michel-Angelo bara satt er i sk&rselden! då skulle jag nog försökt få er derifrån, men ur helfvetet — derur finnes ingen förlossning." Och ban står der ännu i dag. inland.

127

1 Ödnians "Chorographia bahnsiensis" finnes uppgifvet, att på ett berg, invid gården Bua, på vestra stranden af den romantiska sjön Hällungon, skola finnas ruiner, med åtföljande tradition om en fordom dervarande borg, och att konung Östen Magnusson på denna borg emottagit sin, från korstågen hemkommande, broder, Sigurd Jorsalafararcn. För att häruti skaffa mig upplysning, letade jag mig en gång väg norr ut kring Häll-ungen och, med en sedermera tillkommen vägvisare, fram till Bua. Der visste ingen menniska någonting om några borglemningar: men en beskedlig karl åtog sig det oaktadt att föra mig till "Bua slott" Så vandrade vi af, på otänkbara vägar (vårtiden då allting stod under vatten). Min ledsagare gjorde mig ändteligen, vid uppstigandet till ett temligen högt berg, uppmärksam pä några, vid kanten af en afsats, liksom till en vall, hopförda stenhopar, och troligen var det detta Ödman menat med "borglemningarue." Ty då jag kommit upp till öfversta platån, som brant höjer sig ofvanpå den öfriga bergmassan, fann jag der icke ringaste spår

till något menniskoverk. — "Hvar äro borglemningarna"?8 frågade jag — t .. jo, detta berget kallas Bua slott, och här har konung Östen bott" —

"huru vet ni det?" — "af Bohusläns beskrifning" — (Ödmans nemligen). Jag var således nätt och jemt lika slug som förut Utsigten var i öfrigt storartad. Det väldiga Borgsflog låg straxt söder ut, men visade ickc från detta håll sin majestätiska stupning ner i sjön. Mellan detsamma och Bua-slotts-berget insköt en vik, i hvars mynning sågs en liten holme kallad "Losholmen", för öfrigt öfversäg man bela Hällungen och åt motsatta hållet irrade ögat fjerran ut i blånande saltsjön. Resultatet af min vandring blef emellertid, att jag, efter att halva kringgått sjön, och äfven fått betrakta Borgsflog frän södra sidan, der det, från en höjd af cirka 3UC) fot, stupar brant ner i det troligen lika djupa vattnet, återkom till Smedseröds gästgifvaregård med den öfvertygelse, att, om det än kan hafva sin rigtighet med den s. k. "borglemningens3 tillvaro, så är dock uppgiften om konung Östens vistelse vid

Bua ett egenmägtigt tilltag af Ödman, som, kanske dertill narrad af någon annan, häri fann ett välkommet stöd för sin förhastade hänledning af socknens namn, det han orätt stafvar "Östmål", från konung Östen. Och min tro är, att denne ädle, för sin tid högt begåfvade furstes minne icke genom någon bestämd händelse är fästadt vid Bohuslän.

(chinins socken kallas ännu af allmogen "Aklanne", som är språk-rigtigare. Det är ett eget förhållande med en bel mängd ortnamn att, huru man än anstränger sin gissnings-förmåga, så kan man dock icke finna någon rimlig förklaringsgrund huru de tillkommit, eller hvad de betyda; men lyckas man af gamla dokumenter fä reda pä, huru namnen128

skrefvos för 5 à 600 år sedan, så blir allting klart. "Auk" i norräna-språket betyder hvad som är till öfverlopps,. "det öfriga." Nu är det klart, att de fruktbara och närmast hafvet liggande sockname först blefvo tagne i besittning, och på den tiden kallades det inåt landet liggande, ouppodlade Ucklum 'Auklond'", d. v. s. det öfriga landet, dit eho, som ville, kunde draga hän, rödja och bosätta sig.

Grösbyn heter ett ställe i denna socken, helt nära sjön Hällungen. Det namnet kan ej heller någon nu begripa hvad det betyder: men får man veta, att det fordom skrefs 'Grlotsboer", byn vid stenarne, så inser man. att det fått namu af den fornlemning, som der invid finnes. Man fattar dä tillika, att, redan på den tid då sten kallades griot, var fornlemningens bestämmelse fallen ur folkets minne, eljest hade nog byn fått ett annat namn. Då nu, enligt den prosaiska Eddans vittnesbörd, norräna-språket kommit hit in i landet med Odin och hans Asar, blir troligt att monumentet förskrifver sig från en för-odinsk folkstam, len lund — den säges af Ödman fordom hafva varit cn ekeskog, men består nu af andra trädslag — stå åtskilliga breda hällar, i det läge som af bifogade planritning m. in. utvisas. Den största är 2 alnar hög och 3 alnar bred.

8

2 1 3 4 5

det hela cirka 25 alnar långt. Hvad de förr varit, torde knappast blifvaINLAND. 129

möjligt att afgöra: stenarne 1, 2, 3, 4 och 5 tyckas nära nog antyda formen af en byggnad liggande i norr och söder. Grafkullar synas rundt omkring, dock icke mer konvexa än urglas. Holmbergs beskrifning finner jag icke öfverensstämmande med verkligheten: deremot har det hela ett starkt syskontycke med de fullt ut lika gåtfulla lemningarna på den s. k. Eckorna-vallen i Gudhems härad af Vestergötland.

På ett åkergärde, ett stycke från Grösbyn, ser man ett annat storartadt minnesmärke, af det gåtfulla slag som kallas "Tvistenar^. Det heter i orten "Vidrik Verl ands sons graf. Han finnes dock begrafven på flera ställen, t. ex. vid Sissebäck i Skåne. Vidrik var en af Didriks af Bern, d. v. s. den götiske konungen Theodoriks i Verona, kämpar och kallag äfven Vidga Velintsson. Han var son af den berömde smeden Velint eller Vaulunder, hvilken åter var son till en Våde Rese, som lärt konstsmidet af s. k. "dvärgar". Vidrik Verlandssou fick af en konung Sigvald i Skåne, Sölvitsborgs grundläggare, Villands härad i förläning, och då Vidrik i sitt sköldemärke förde sin faders tång och hammare, har detta härad bibehållit samma bilder i sitt sigill. (Sjöborg).

Men folksägnen i sitt värde, så var tvåtalet karakteristiskt för drni-dismen, också har man trott tvästenarne hafva tillhört denna kult och möjligen blifvit dyrkade som idoler, den större föreställande "Ho", och den mindre "Ceridven", den förra en manlig, den sednare en qvinnlig gudomlighet, hvilka ansetts identiska med solen och månen, Baal och Asta-roth (?) Här torde fö anföras bibelns ord i 5 Mose B. 16: 22, der det heter: "du skall icke uppresa dig någon stod, hvilket Herren din Gud hatar", son» Prof. Meliu i sin bibelöfversättning uttyder med: "kägelformig stenstod, afguden Baal til ära".

Andra hafva i sådana nionumenter velat se minnesvårdar öfver i en-vige fallna kämpar, då den segrandes hvilostad utmärkts med en högre sten, t. ex. i det s. k. "Sfarkatheri trophæum, nära Laholm, som är nästan

alldeles lika det nu beskrifna och visar likaledes samma stenarnes skefva ställning mot hvarandra, som hithörande planritning äfvensom den på sid. 124 utvisa.

Söder härifrån ser man en höjd, i hvilken hjeltens häst säges ligga jordad. Dock tyckes högen vara för kolossal för att vara af menniskohand uppkastad, isynnerhet om det endast skett för en död hästs skull: men jag har funnit andra smärre grifthögar ofvanpå densamma, i den lummiga skogsdunge, som pryder högens hjessa.

Den, som för sitt nöjes skull reser i dessa trakter, bör frän Grösbyn låta föra sig till den s. k. "Staffans grotta-. Dit upp leder en smal stig från vägen, som gick till den förra Ucklums kyrka. Stället egnar sig icke till afteckning. På den smala stigen kommer man fram till en utskjutande del af berget, formerande liksom en liten altan i halfcirkclform, och ett säte, troligen af menniskohand danadt, går längs klippväggen. En nu mera afliden prestman från Skredsvik, som antingen härom uppfångat någon tradition, eller på annat sätt fått underrättelse om grottans tillvaro, uppsökte den för cirka 20 år sedan. Kanske är namnet "Staffans grotta" misstag och bör vara Halvards; men den underrättelse som härom meddelades mig af en trovärdig person lydde, alt "Staffan" härifrån predikat för folket. Man erfar en upplyftande känsla, dä man befinner sig uppe på denna luftiga balkong, och skådar utåt den nedanför liggande slätten, der man kan tänka sig en kompakt massa af lyssnande åhörare. Men det fordras en stark tkordöns-röst för att härifrån låta höra sig. Platsen hade anstått Christus, vid det tillfälle då han höll sin herrliga bergspredikan. Nedanföre synes Ucklums gamla, nu öfvergifna kyrkogård. Ett enda stenblock ligger qvar efter kyrkan och derpå står årtalet 1782. Den var dock mycket äldre och hade inga fenstcr pä norra sidan, som fallet är med de äldsta kyrkorna Hela norra väggen lutade så starkt utåt, att den måst stödjas med trästockar. En gammal solskifva, märkt med årtalet 1636, var det enda anmärkningsvärda, som vid nedrifvandet påträffades: den förvaras nu i den nya kyrkan, som ligger rätt täckt vid landsvägen och pryder sin plats.

De nu sednast uppräknade sju socknar utgöra Inlands ftonlrc Härad.

Den under sista ären nedrifna och ombyggda (irinnercds kyrka, fordom kallad ' Grlndarrjodr," var så gammal att man om den berättat samma sägen, som om åtskilliga andra urgamla kyrkor, att dess församling i digerdöden dött ut och kyrkan, bortglömd, blifvit öfvervuxen af hög*

timmerskog, tills det eu vacker dag hände att. en jägare, som bortskjutit sin sista pil, under letande efter densamma råkade komma dit. Tro det

eho som vill! Låtom oss nu höra hvad Ödman om den skref, för öfver hundra år sedan: "Grinneröds kyrka, S. Olof kallad, var i börjau så fattig, att, enär hon var uppbyggd, fanns intet att göra dörrar utaf, utan boskapen lopp in om sommaren, hvilket bevekte folket att gifva till kyrkan, och som många voro sjöfarande, och då de lofvat något till kyrkan, blifvit ur sjönöd räddade, blef den till slut en offer-kyrka, dit gåfvor ingingo från alla orter, liksom till Nödinge kyrka i Starkareds gäll, så att hvar midsommarsdag öppnas blocken (offerkistan) af vederbörande pastor och kyrko-inspektor, hvarutur de, nu i långliga tider, fått ansenligt till kyrkans prydnad och vidmakthållande, så att hon nu ser bäst ut och är rikast bland alla i gället, både i anseende till tornet och kyrkvallen, med briid-tak. Dock minskas offret årligen, att icke gifves hälfteu mot tillförene, sen man vid visitationer sökt förekomma all vidskepelse".

Denna, på Ödmans tid, så rika och herrliga kyrkas utseende, då jag 1857 besökte densamma, visar deu bifogade afbildningen. Sådan den då var, med remnade, rasfärdiga murar, kan man icke beskylla vederbörande för otillbörligt nybyggnadsbegär. Med sina höga, skarpa takåsar, försedda med grannt zirade väderflöjlar öfver gaflarue, med långhuset i särskild byggnad och choret dertill anuexeradt, med sin smala chordörr och

sitt torn, liVars gluggar tydligen röjde att de förr varit byggda på romanskt sätt, och haft en liten stenpelare midt i gluggen, hade den ett allde-

«

les medeltidsmässigt utseende, som blott stördes af de, i sednare tider uthuggna, fensteröppningarna.

Kyrkogården var besatt med genuina bautastenar, alldeles som en forntida valplats, men de voro troligen nedflyttade från den hedniska grifteplats, om hvilken snart blir fråga Inuti var kyrkan ganska trång, och straxt invid chordörren satt, i väggen inmurad, den förutnämnda offerkistan, som inbringat kyrkan sådana rikedomar.

Den gamla alUrpryds&den, som i den nya kyrkan bibehållits, är visserligen rå, men dock bland de bättre i länet. Den föreställer, i förgyllda figurer på blå botten, en man på knä framför frälsaren och bakom denne sednare två apostlar. Förklaringen är bifogad med dessa ord: "Af 10 spedalske mänd som blefne hulpne fantts alleenisse En som gaff Gud äre. hoos Luc. 17 cap. Anno 1672". —

Ett i sin väg ganska vackert konststycke är kyrkans dopfunt af sten,

som, enligt hvad dess styl utvisar (se ofvanstående afbildning), förskrifver sig från slntet af sextonde eller förra hälften af sjuttonde seklet Cherubs-hufvudena och frukterne äro förgyllda, vingarne och draperierna försilfra-de, sjelfva skålen marmorerad, 16 tum hög, 22 £ tum i diameter, fotstycket 1 aln 2 i tum högt och åttkantigt. Det hela, rikt och smakfullt till utseende, är ett vackert specimen af den styl, som i södern uppstod under ofvannämnde sekler.* INLAND.

133

På kort afstånd från prestgården ligger Skällebred. hvarest den ädla fru Margaretha Hvltfeldt föddes den 3 November 1608. Vid gården fanns förr,, enligt Holmberg, en ensam sal eller gästabudsbus af omkring 15 alnars bredd samt betydlig höjd, invändigt prydd med gipsornamenter och oljemålning. Och i prestgården förvaras den af henne och hennes man, Thomas Dyre, gifna Sooknebuds-kalk, som jag här nedan aftecknat. Den

är af silfver, 4] tum hög, diametern 2 £ tum, invändigt förgylld och utvändigt, ser man på den graverade det äkta parets vapen, med hosstäen-de initialer T. D. och MHF. samt underst:

"1672 . Er . Denne . Sognebus . Kalk . Gjort. Af . Claus . Hansön. . oc . Först. Brugt. Af.. H Christen . Pedersön .

Denna , Kalk , til . Hör Grenneröds , Kyrka" Grinnereds nya kyrka, liggande på samma plats der den gamla låg. och försedd med trappgafladt torn, gör heder åt sockenboarnes smak, och en tröst för konstvännen är, att här slippa återse den eljest stereotypa formen för våra landtkvrkor.

Tätt utanför östra kyrkogårdsmuren reser sig en*sandbacke, och ofvanpå denne throna åtskilliga hedna grifthögar, af hvilka nu blott en enda har sin vårdprydnad i behåll. Flera bautastenar, som förr här funnits, äro af de christna plundrade och stodo förr i leder på deras grifter, (se teckningen sid. 131) men äro nu använda vid kyrkans nybyggnad. Öster ut härifrån är ett ställe, der man ser märken efter jordbruk, från en längesedan förgången tid. nemligen åkerdiken, öfver hvilka leder en väg, på sådant sätt, att, man tydligen inser att dikena funnits förr än vägen anlades. Sägen är, att odlingarna förskrifva sig frän tiden fore digerdöden, men, enligt andra, är dock vägen icke äldre än sedan Carl XII:s tid,134 " INLAND.

som lät anlägga den, under sitt norska fälttåg, för att pä densamma transportera kanoner oeh ammunition.

Ljungs kyrka ("Lyng") är icke intressant för annat än sitt särdeles pittoreska läge vid utloppet af en å. Dess s. k. dopfunt är visserligen af sten, med en ranka längs öfra listen, men endast afsedd att bära ett dopbäcken, ocb således från en byare tid.

Vid åns utlopp, pä en höjd, med vidsträckt utsigt öfver Ljungs kilen, stå tvenne ansenliga bautastenar, rakt i norr och söder från hvarandra, den nordre 4 aln hög, 1 | alu bred, den sydlige 4 aluar hög, 1 i aln bred. Å ömse sidor om den nordlige stå 3 lägre men bredare stenflisor, i den ställning att man genast inser att det bela. i sitt oskadade skick, varit en skeppssättning, hvilket ock passar bra till utsigten öfver sjön, den begrafne vikingens älsklings-anblick. Än flera sten vård ar hafva troligen funnits, men, vid fältets odling, blifvit borttagna.

Vid det straxt intill kyrkan liggande Ljungs kaptens^boställe, ser man en ristning i bergshällen af detta kuriösa utseende:

CXII LIUN6

ff T i t Q V [i, ff V V t Q S.

A b anno 1700 — 1844 CXIV

hvilken lärda inskrift — ty det är ju både latin ocb grekiska — skall betyda att från Carl XII» tid till Carl XIV:s, från 1700 till 1814, således i 144 år liar Ljungs boställe disponerats af slägten v. Stjernmans ättemän. Här hade varit ett passande tillfälle att anbringa en vacker runslinga!

Gullborg skulle, enligt Holmberg, fvara en "borglemning" invid gränsen af Fräkne härad (allmogen säger den ligga inom Ljungs socken) der. i urminnes tid, en konung Fräcke, som gifvit, häradet sitt namn, under vintrarne residerat. Jag har låtit ledsaga mig dit. Det är ett på alla sidor tvärbrant och oangripligt berg, erinrande om vissa bergsfästen i saxi-ska Schweitz ocb Tyrolen. Blott på ett enda håll befinnes en liknelse till uppgång, fylld, möjligtvis af menniskohänder, med nedvräkta stora stenar, så att man, dock med fara att bryta både armar och ben, kan komma dit upp — huru svält vore det icke då, om man tillika måste skåda uppåt, mot en ofvanifrån stenkastande fiende. Der uppe finnes ingenting, som erinrar om der fordom existerande menniskoboningar; men, pä en svagare punkt, finner man ett utsprång anlagdt, ett slags "guaite". En dylik finnes äfven ofvanför ravinen, båda tydligen beräknade pä att derifrån nedvräka stenar öfver angriparne. Jag finner föga troligt att, en-ISLAND 135

ligt Holmbergs uppgift, detta skulle vara det Gullborg. som Thord Bonde reparerade och höll besatt, utan dermed förstås otvifvelaktigt Guldberg. u. v. Göta Lejon vid Göteborg. Men i alla fall har nog stället i forntiden varit ett tillhåll för vikingar och annat väldigt folk, så mycket troligare som de här uppe, på sjelfva berget, haft att tillgå en liten källa, med aldrig trytande, godt dricksvatten.

Anfasteröd är. som dess äkta fornnordiska namn äfven antyder, en urgammal gärd och belt nära intill ligger en kulle — jag betviflar att det hela är ett menniskoverk, men möjligen dess öfversta del. Den person, som hade godheten visa mig dit upp, var frän England och uppgaf att 'druider" derstädes offrat: kanske låg i hans ord mera sanning, än han sjelf tänkte på. I bibeln finna vi tydligen beskrifvit huru Baals prester ofiVade på höjder och dertill förledda Isj-aels barn. Jag vet icke hvad tillit man kan sätta till den åsigt, att druidismen och Baals- eller Balders-kulten voro desamma: man har åtminstone sökt bevisa det. En större sten ligger ofvanpå högen. Ödman beskrifver den såsom "mycket bränder". Tå hans tid hade högen äfven en mur rundt omkring — "och utom muren finnas tre stycken större stenar uppsatte, men intet så mycket brände, äfven en mur der utom — således tvenne ringmurar — jemväl på norra sidan en källa, som kallas "Skåre källa" (af skira, rena, äfven döpa). De gamla förfäder ha berättat, att på denna höjden hafva de i hcdeudo-men haft bränneoffer till sina afgudar, särdeles som der utföre, vid saltsjön, finnas mångfaldiga griftstiillen".

Ofvan citerade gamle författare har äfven upptecknat tre gamla sägner om Schåre-slägteu, som förr ägde Anfastaröd.

Den första handlar om en Björn Månsson, stamfader för slägten, som skall hafva lefvat på 1590-talet, Jtiärstammat från "resår", och varit så stor, att lästen, öfver hvilken hans skor blefvo gjorda, var en aln lång. Han tillfångatog en gång en s. k. "bergssmed", som han under en jagt fann sofvande pä en afsats af berget Örnekullen. Denne försökte lösa sig med löftet att för Björn utföra allt smedsarbete denne ville begära, allenast Björn ville lägga råämnet dertill pä ett visst öfverenskommo ställe. Då Björn likväl icke fästade afseende vid hans anbud, hotade bergssmeden, att hans efterkommande på Anfasteröd skulle blifva allt fattigare och fattigare, hvilket ock lärer gått i uppfyllelse — Men detta halp icke heller, utan Björn förde honom i fängsligt förvar till Bohus, hvarifrån ban dock, på tredje dygnet derefter, var försvunnen.

Den andra berättelsen handlar om två drängar, från gården Åker, hvilka en påskafton träffade på en silfvergrufva i Anfasteröds skog, der silfret hängde som istappar, hvaraf de med en yxa slogo löst tvenne styc-136 INLAND. I

ken, dem de vid hemkomsten visade Björn Månsson. Denne frågade dä, om de tilltrodde sig att åter hitta rätt på samma ställe? — de svarade "ja", emedan de huggit märke i skogen. Han tillsade dem då, att härnäst de kommo

från kyrkan, skulle de komma till honom, oeh då ville han följa med dem till grufvan. Men då de dernäst skulle gå till kyrkan, en morgon, löpande på skridskor, blefvo de borta i en vak — "och sedan bar aldrig nägon funnit det rummet igen" —

Tredje berättelsen handlar om Christen Björnsson, den förres son, som en gång, sommartiden, gått upp på den fordna oiferhögen vid Aufa-steröd, vid solens nedgång, hafvande ea bok med sig, utur hvilken han sjungit några psalmer, hvarpå de, uti högen boende andar instämt med honom uti lika sång "på Tutte-spel och munne-roo", och så snart han lyktade och begynte å nyo, stämde de genast in med honom, tills en dräng kom, drifvande boskapen hem från betet, då Christen frågade om ban hört spelet, hvartill drängeu svarade "ja", och prisade detsamma. Christen Björnsson sände honom ifrån sig och gick sedan ännu en stund och söng, men fick intet mera höra af spelet frän offerhögen.

Skålleokeröd, en vacker gård vid Ljungs kile, var fordom, tillika med Backa, doneradt till Dagsmarks kloster, hvilket upplyses af nedanstående gåfvobref, hvars original, på den tidens språk, förvaras i danska gehei-mearkivet — "I den ende Gudens namn, i den helga treenighetens, Fadrens, Sonens och den Helige Andes. Jag Groa Thorlelfsdotter, helbregda till själ och kropp gör dessa förordnanden Gudi och hans välsignade moder Maria till ära, såsom ock mig till själalisa. Först och främst att jag antvardar Gud sjelf min själ. Och för min kropp hafver jag utvalt mig lägerstad uti Marie kyrkan i Dragsraark: jag gifver derföre ett hällt mar-kebol i "Bakka", som ligger i "Lyngs" socken. Och mig till en årsbe-gängelse gifver jag tolf öresbol jord, i dessa gods: (nemligen) ett marke-bol i "Skællællfua-rudi' och ett halft markebol i förbemälte "Bakka", med det förord, att herrar abboter och bröder i Dragsmark skolu tira min årsbegängelse till evärdeliga tider med högtidlig sång och själamessa, på hvarje årsdag af mitt frånfälle. Dessutom skola de bespisa tio fattiga och hålla två vaxljus, sådana som kosta en mark stycket, brinnaude öfver min grift, under det att årsbegäugelsen och själamessan hållas. De skola ock låta läsa en själamessa hvar dag, under den veckan, då min årsbegängelse står. Vill jag ock att förbemäldte tolf örebol jord skola återfalla under mina arfvingar, derest ärsbegängelsen och allt auuat,somjag i detta mitt testamente mig betingat hafver, icke Yarder hällen. Och till yttermera bekräftelse härå, sätta herrar korsbröder i Opslo, Erik Östens-son och Halvard Björusson sina insegel jemte mitt insegel för detta bref,.INLAND. • 137

de der närvarande voro, då jag gjorde dessa förordnanden, på thorsda-gen näst. efter Barnabas apostelns dag år 1341.

Res ter eds kyrka CHrlstarrJodr) är en af de högst få i Elfsyssel, som ännu bibehåller den ursprungliga formen af chor (sånghus) och skepp (långhus). I den förra afdelningen fingo, under katholska tiden, laikerne icke tillträde, så länge messan räckte. Kyrkan är ganska liten: choret invändigt 10 alnar, 22 tum långt, 7 alnar bredt; långhuset 13 £ aln långt och vid pass 10 alnar bredt. Chordörren är så till vida märkvärdig, att den, ehuru öfver 3 alnar hög, dock endast är 22 tum bred, så att presten, i fall han är någorlunda axelbred, icke kan komma in utan att vända sig på sidan. Altaret, af sten uppmuradt, skjuter långt ut från väggen. På detsamma finnes uppställd, frarnmanföre den eländiga altarprydnaden, •n mindre modell till en dylik, förmodligen ämnad till någon större och rikare kyrka. Den är i I8:de seklets styl med åtskilliga utsprång och pelare, hufvudtaflan föreställande Christi grafläggning i förgylldt träsnideri och der ofvanföre uppståndelsen. Det hela 1 i aln högt. 18 tum bredt.

"Som denna kyrkan säges vara den äldsta här på ortenr — berättar Ödman — "så ha brudefolk från åtskilliga orter farit till densamma och der låtit sig viga. Men en gång hände, att tvenne brude-skaror mött hvarandra, då de farit till kyrkan, och t-om de ej velat vika för hvarandra, utan täflat om företrädet, hafva de slagits så länge, att ingen kom undan med lifvet, mer än brudgummen på den ena sidan och bruden på den aD-dra, hvilka straxt beslöto att äkta hvarandra och sig viga låta, som äfven skedde*. — 1

Borråsen är ett berg beläget straxt venster om vägen, för den som färdas från Ljung till Restered. Det sluttar brant frän alla sidor och man kan endast med svårighet arbeta sig upp genom nägou bergsrefva. Ödman har i sin beskrifning utstyrt det med "murar och qvarlefvor" af ett "kungligt slott,1' hvilket Holmberg sedan upprepat: men jag tror knappt att någon af herrarne varit der uppe. ty der synes icke ringaste spår efter men-niskoverk. En s. k. -

"jättegraf" skall finnas, som jag likväl icke sett, men den lärer efter beskrifning vara snarlik följande.

Den s. k. "knng Hakes graf skall, enligt Ödman, hafva inneslutit lem-ningarne af en konung, som förr residerat i borgen — det kongl, slottet! — på Borråsen. Jag råder dock ingen foraälskare att gifva sig ut på upptäcktsresa efter densamma, utan att hafva en pålitlig vägvisare vid sidan. Dit går ingen banad väg, utan man föres öfver berg och dalar, genom villande skog. Man ser en liten romantisk sjö, i hvars midt uppstiger en ö, snarlik en ättekulle: på andra sidan sjön höjer sig, bland andra berg, ett af särdeles höjd. kalladt "Knlpenr. Sjön heter Kolbengse-

reds sjö, i hvilket namn man lätteligen igenkänner norrænans Kolbeinsrjodr.

Efter ytterligare en stunds vandring, föres man af ledsagaren in uti en lund, der han ändteligen visar "Jåttegrafven". Den ligger inuti ett af stenar hopka-stadt rüse. sträckande sig i längden mellan öster och vester, är invändigt 7 alnar lång, 2 alnar bred och nära à alnar djup. Högen är mer uppböjd i öster äu i vester. För öfrigt upplyses beskaffenheten bäst af' bifogade planritning med dertill börande genomskärning. För jemförelse.? skull, bifogas bär Si tom Sturlasons beskrifning öfver Harald Hårfagers graf på Ilöga vid Karmsund — "I Höga står nu en kyrka, hvarest, vid sjelfva kyrkogärden i nordvest, är konung Harald Hårfagers hög, men vestan för kyrkan ligger stenen, som låg öfver hans lägerställe pä högen, och är den half-fjortonde fot lång och nära två alnar bred. Midt uti högen var konung Haralds lägerställe; der var satt en sten vid hufvudet och en annan vid fötterna, och grafstenen lagd der ofvanpå; men på begge sidor voro lagde stenar. *) Dessa stenar, som voro i högen, och nu äro omtalade,, stå ännu der i kyrkogården". —

Till höger om landsvägen, som söder ifrån leder till Uddevalla, visar sig, i en vildskön omgifning. Forshälla kyrka ("Forsæla," se pl. 10). Man tror, att det var härstädes som Gregorius Dagsson bevistade gudstjensten straxt fore sitt fall vid Bäfve å. 1161, hvarom längre fram. Ställets belägenhet talar ätminstoue för denna mening, ehuru Snorri säger att det var vid Fors. Namnet Forshälla kommer eljest, enligt Munch, af "for söli," for solen, utmärkande ett soligt ställe. Flera gånger ombyggd och af ett uymodigt utseende, står kyrkan dock på samma plats, der den här nedanföre, ur Hakon Sverrerssons saga, upptecknade händelse sig tilldragit.

"Jon Dronnlng bade höfdingedömct öster vid Elfven (1206). Han for med ett stort följe på gästning och kom till en bonde, som hette Thrand, hvilken ägde cu vacker hustru. Jon kallade dem båda till samtal uppe på ett loft. Hustrun gick förut, och när hon var uppkommen på löftet, vände ban sig mot bonden, stötte honom ut, och tillslöt löftet efter honom. Då bonden besvärade sig häröfver, beskyllde Jon honom for något

•) "I midiom hauginom var leg Harallds körnings; tliar var aettr sleinn aunarr &t~hüfdi, enn annar at fötom, oc lagd tliar hellan 6 o fan; enn hladit griöti tveira megin utan undir".* INLAND.

brott, lät gripa honom och binda vid svansen af en häst, förande honom sålunda om bord på sitt skepp, der han måste lösa sig med en half mark guld och vara glad att han slapp undan. Sju dagar efteråt var Jon till gästnings på ett ställe, som heter Forsæla. Han gick, en morgon tidigt, upp till kyrkan med en annan man; men Thrand och åtta män med honom lågo ett stycke derifrån, och sågo honom gå förbi. De sprungo ner i kyrkan. Jon lopp fram i choret och Thrand sköt ett spjut mot Jon. Då lopp Jon ut genom choret, men Thrand var efter honom, fällde honom på åkern och högg hufvudet af honom. Jon blef förd till Konghäll och jordad i mnnke-klostret; men Thrand for sedan till birkebenarne. Gunbjörn, Jons broder, och Sölve Disarson hämnade honom, dräpte nio män och höggo fötterna af sju". —

Det sista torde böra sålunda förstås, att de åtta, som varit med Thrand, blefvo dräpna samt, då ban sjelf, som flytt till birkebenarne, icke kunde åtkommas, blef. i öfverensstämmelse med den då gängse åsigt, att en slägt var ansvarig tör hvarje dess medicins förbrytelser, en af Thrands slägtingar dräpen i hans ställe. Således inalles nio. Dc sju, som fingo fötterna afhuggna, voro troligen också Thrands slägtingar på närmare eller tjermare håll. En rå och omeusklig våldsbragd, alldeles i den tidens anda!

Ingen sägen finnes nu härom i trakten. Men på det fjerran Island har, märkeligt nog, ända tills våra dagar från niuu till mun fortplantats ett gammalt qväde, "Björns söner" kalladt, hvars ämnes identitet med ifrågavarande händelse genast faller i ögonen, ehuru visans författare uppfattat den ur en belt auuan synpunkt än annalisteu. Visan tillägger åtskilliga nya drag, bland annat får man vetä, att hustrun hette Rangfrid, eller, enligt en annan uppteckning, Ragnhild. Våldet mot henne ägde icke rum pä Forshälla: men då hämndens timma slog befann Jon sig der, och, enligt visan, Rangfrid med honom. Thrand deremot lärer bott någorstä-des vid sjön och Jons lik blifvit fördt sjöledes till Konghäll. Visan finnes i tre olika uppteckningar och dess Innehåll återgifves af följaude försök till öfversättning.

Herr Jon och skön Raugfrid på högan lotts sal Tillbringade tiden med- skämtan och tal. Då somnade Rangfrid: i sömnen hon grät, Han vaknar och frågar, hvi illa hon lät? — "Mig drömde din sköld var af blodet så röd, Tro mig, nästa afton herr Jon är du död. Stå upp och dig väpna i flygande bast, Björns-sönerne komma, de rida utau rast' —140

— "Hvad? måste jag upp och till vapen nu ren? Hvar får jag min båge? och kastspjutet sen?-' —

— "De stå här på löftet båd' båge och spjut, Stå upp och dig väpna och gif dig här ut" — Upp stod han herr Jon, men hans glädje var all; Han anade redan sitt stundande fall. *)

Herr Jon han sig kastar för altaret ner:

— 'Gif, himmelens herre, mig seger" — hau ber. Der kommer ban Thrand och der kommer han Styr: Herr Jon får ett hugg då till chordörr'n ban flyr.

— Thrand! släpp du mig undan, än aldrig om frid En bondeson nånsin jag bad i min tid" —

— "Nej aldrig, herr Jon, får du frid utaf mig, Förr n Rangfrid sin beder får åter af dig" —

— "Mig tycks att för Rangfrid stor beder det var Få äga mig sjelf och allt annat jag har" —

De jagade honom från kyrkvallen ut, Der föll ban ocb hufvudet afhöggs till slut

Ut gick hon, sköu Rangfrid, en farkost hon såg Och någonting öfverhöljdt deruti låg. Der gick liten smådräng i närheten dä, Hon frågade honom, ban svarade sä:

— "Der ligger han fallen för hämnande hand, Herr Jon ligger slagen af Styr ocb af Thrand" — Dock knappt vill hon tro att herr Jon ligger der. Förrn skjortan af blodet hon drypande ser,

Och ser, der vid båten hon skälfvande står, Så blodigt hans ljusgula, lockiga här.

Björns-sönerna redo väl hämnade hän: Men Rangfrid alltsedan blott sörjde sin vän. Hon gat icke solen tör tårar att se Hon sörjde sig döden på månader tre. Så byttes den glädjen i klagan och gråt, De lades tillsamman i grafven med ståt, Herr Jon. vid haus sida den älskade sen Och slumra nu sött under gemensam sten **).

*) Efter denna vern tyck» vara en lacun, några stanzer borta, eljest Itan man icke begripa, huru scenen i nästa vers förflyttats till kyrkan.

**) Jag misstänker starkt att sista versen är insmngglad frin någon annan närbeslägtad risa.*

1 Klosterknllen, Tid Kastellgården, hvilar den orättfärdige länsherrens stoft.

Det nu anförda leder helt naturligt till frågan, hurudan qvinnans ställning 1 samhället var fordomdags i det s. k. "Viken eller Bohuslän?" en fråga af desto mera vigt, som man just efter svaret på densamma brukar bedömma den grad af odling, till hvilken ett folk hunnit. De gamla isländska sagorna — de enda källor vi hafva att tillgå, hvad tillståndet under hedna tiden beträffar — beröra sällan Viken annorlunda än belt flyktigt, som ett mål för resor: deras skildringar af det enskilda lifvet, under de^s mångfaldiga faser, hafva merendels afseende på Island

och derva-rande "ställuingar och förbällandeu,"' men troügt är att de äro tillämpliga äfven på de trakter, som äro föremål för detta historiskt-arkäologiska försök. Jag får dock bekänna, att den idé, de ingifvit mig om Nordens qvinnor i forntiden, är alldeles icke fördelaktig. Då någon gång en angenäm tafla af dem framställes, är det vanligen ett ungt par, som sitter tillsammans på bänken, uppgörande sina förslager för framtiden. Eljest förefalla mig deras qvinnor snarare som furier, äggaude sina män till hämd och blodsutgjutelse. Ja, under det männerne på tinget som bäst söka att, genom erläggande af dryga peuningeböter, bringa förlikning till stånd, för ett, af någonderas fränder begånget, dråp, kommer underrättelse att de hemmavarande qvinnorna, genom någon träl, tillställt ett nidingsverk, som hämnd för det förra. Sålunda fortgår sjelfhämnden genom flera generationer, förnämligast genom qvinnornas tillskyndelse. Jag är glad att icke vidare behöfva fullfölja detta ämne; men långt in i christna tiden räcka dessa dyningar från hedendomen, och om de qvinnor, hvilkas namn historien åt oss förvarat, finna vi antingen endast namnet antecknadt, eller ock sådant, som vi icke önska höra om qvinnan. De gamla norska lagarne — äfvenledes en god källa tör undersökningar i detta ämne — förskrifva sig från begynuelsen af den christna tiden. Mycket i dem har visserligen varit lag redan under hedendomen, dock är omöjligt att i hvarje fall bestämdt afgöra, hvilket som är äldre och hvilket som är yngre. De märkligaste äldre lagverk, som till vår tid blifvit uppbevarade, äro: Frosta-tings-lagen, som rätteligen endast gällde i nordliga Norge; men i de fall, der de andra landskaps-lagarne ingenting uttryckligen stadgade, torde vi lä anse dess föreskrifter såsom följda äfven inom de sistnämndes gebiter, och Onlatings-lagen, till hvars territorium i början äfven räknades Bohuslän, som sednare kom under Borgartings-lagen, hvaraf den s. k. Vikvärjska ohristenrätten utgjorde en del. De öfriga landskaps-lagarne synas, i mer och mindre grad, vara efterbildningar af dessa, äfvensom de i köpstäder-ne gällande s. k. BJarkeyJar rätter. Så bär lyder i Frostatingslagen börjau142

af kapitlet om "Kvennagiftir® eller äktenskaps-balken: "Nu följer i ordningen, huru vi skola köpa oss hustrur till ett visst pris, så att barnet blir berättigadt att taga arf" *). Att de köpte sina hustrur, påminner om skandinavemes österländska härkomst, liksom vårt "vigarf" (talion, ärftlig sjelfhämd), våra långa slägttaflor, erinrande om bibelns, våra qvinnors sed att uppoffra sig vid sina mäns död, hvarom Oddur munk vetat berätta, våra "vitar," våra ättehögar och våra bronzvapen, som erinra om Horners hjeltar och dessas hviloställen vid Skamanderns stränder m. m. — Fader skulle, sjelf afgöra rörande sin dotters äktenskap, men broder om fader var död. Nu voro två eller flera bröder, en af dem lofvade henne åt friaren, men de andra voro deremot, då skulle de kasta lott, hvilkenderas vilja skulle råda, fick den lotten, som lofvat bort systern, så skulle förlofningen stånda, i motsatt fall gick den åter, och den, som lofvat henne åt friaren. erlade till denne tre mark, som ersättning för tillbakagånget köp ("at handsalssliti"). Då mannen fäste sig en qvinna, skulle ban, i vittnens närvaro, tillsäga henne en summa penningar, munr" **), den frosta-tings-lagen upptager till tolf ören, hvilket, enligt den sid. 106 angifna värdering, gör cirka 50 R:dr R:mt. Detta — det pris till hvilket qvinnan blifvit inköpt — öfverlemnades till henne morgondagen efter bröllopet, och bette då 'hfndradags glof:" vårt deremot svarande ord, "morgongåfva,1' är rätteligen af tyskt ursprung, trots sin svenska prägel, ty "morgengab3 nämnes redan af Gregorius från Tours i sjette seklet. Nu ville fader icke gifva sin dotter åt den man, ban lofvat henne: dä skulle denne stämma möte med honom, och utsätta viss dag, då han ville hafva sin fästmö; iick han henne icke töre den dagen, så kunde ban kräfva ut henne af fadren och iustämma denne till tinget, att der ansvara såsom lor rån. Tingmäuncn ålåg det då, att dömma fadren "utlagr," d v. s. fogelfri, ***) men mön åtalades icke. så vida hon icke, på eget bevåg, satt sig emot det tillämnade äktenskapet Rätter giftoman ägde att, om han så ville, förhålla fästmannen hans brud i tolf månader. Lägrade någon sin fäste-qvinna, skulle ban erlägga böter till hennes fränder och sedan äkta henne. Enka skulle sjelf fästa sig med fränders rad, då sä skett, fick hon icke säga upp trolofniugen, men hade det skett utan att ràdfüra sig med frän-derne, ägde hon att bryta densamma och erlade då till sin friare tre mark "at handsalssliti". Fäste någon bort en qvinna och var »icke hennes rätte giftoniau, skulle ban böta tre mark till den ban henne fäst. Nekade nå-

*) "Dat er uu tlivi nest, at vér scolora that vita, hvessug vér soolom konor kaupa med muadi, thess at barn se ailgengt".

**) Ordet erinrar om det latinska "munus", gifva.

På engelska "outlaw", utom UgeiiH hkydd.ISLAND

gon att akta sin trolofvade, ägde giftomannen att utsätta viss dag, före hvilken äktenskapet skulle vara fullbordadt, skedde det icke dessförinnan, ägde han att instämma fästmannen för tinget, såsom den der undvek sin trolofvade. Tingmännen ålåg det då att dömma fästmannen "utlagr", och han kallades med öknamnet fadfloge". Sammalunda, när en qvinna fästat sig åt någon, och icke ville fullborda äktenskapet, utsattes viss dag, då detta skulle hafva skeft: tog hon honom icke dessförinnan, så instämdes hon för tinget, och henne gals sak att hon undflydde sin fästman. Hon blef på tinget dömd "utlaga" och'att fara hädan från landet: man kallade en sådan qvinna "flannfluga". fiendtlig krigshär inföll i landet, ålåg det en och hvar att emottaga sin fästeqvinna i sitt värn, om hon erbjöds honom i vittnens närvaro, sade ban dertill nej och ville icke emottaga henne, hade han dermed sjelf uppsagt trolofningen. Nu blef någons fästeqvinna bortförd i fångenskap, då ålåg det fästmannen att fara efter och lägga ut tre mark till hennes lösen, gick denna till högre belopp, skulle hennes fränder lägga ut det felande. Tog någon en annans trolofvade och gifte sig med henne, och voro både ban och hon deruti samtyckande, då kunde den rätte fästmannen kalla tinget samman och tingmännen ålåg det att dömma båda de skyldige biltoga. Men påstod qvinnan att det, skett emot hennes vilja, var hon från åtalet fri. — Ingen fick äkta den som med honom var närmare beslägtad än i femte led: skedde detta, ägde biskopens fogde att utsätta en tid at fyra månader, före hvilkens förlopp de skulle hafva upplöst äktenskapet, skedde detta icke dessförinnan, så voro både han och hon förfallna till tre marks böter hvardera, och en ny period, af fyra månader förelades dem; voro de då ännu tillsammans, ådömdes dem ä nyo lika böter och en period af fyra måuader utsattes åter, efter hvars förlopp de åter fälldes till samma böter och lika period utsattes ä nyo, skiljde de icke då sitt hjonelag, hade de förverkat gods och säkerhet och måste förfoga sig till hedniskt land efter de icke ville lefva "som christna anstod". — Fem slags fadderskap räknades lika med köttslig frändskap: den första var, att hålla barnet vid "primsignan", som föregick döpelsen: den andra, att lyfta barnet upp ur dopvattnet: den tredje, att föra det ur dopkläderne *): det fjerde, att hälla det under biskopens händer, vid konfirmationen och det femte att lösa det band, "ferme-dregliun", som konfirmanderne buro kring hufvudet. Sådane faddrar ansågos lika med fader och moder, och blef någon öfverbevisad att hafva den till äkta, som genom en dylik fadder var med honom beslägtad,

*) Gulatings-lagens ord äro: "or hvita vadom:" ett uttryck hvilket vara äldre arkiologer haft så litet reda på, att när de pä runstenar läst, att någon dött "i hvitum vadom", hafva de trott, att ban stupat i ett slag, som de kalla "slaget vid Hvitavad". Se Brookman m. il.144 INI. AND.

skulle han böta tre mark till biskopen, skilja qvinnan från sig. gå till bigt och fullgöra ådömd penitens. Det enda fall då fadderskap fick passera. utan att anses som hinder för ett fortsatt äktenskap, var när ett äkta par bodde afsides, långt ifrån andra. och barnbörden kom så hastigt på. att icke andra qvinnor kunde komma tillstädes, då, i fall barnet var svagt ocb troddes icke komma att lefva, skulle föräldrarne vara faddrar och sjelfva döpa detsamma, men icke derföre skilja sitt hjonelag — "ty det var ändock bättre än om barnet skulle dött hedniskt". — I afseende på tiden, då det var tillätet att ta£a sig hustru, fanns en hel hop småaktiga bestämmelser, införda af presterna för vinnings skull. "Ingen må taga sig hustru, sedan nionde veckan före påsk ingått, eljest gör han sig förfallen till tre marks böter; men tager han hustru sedan sjette veckan före påsk ingått, har han förverkat gods och säkerhet. Sammalunda må ingen taga sig hustru efter tredje veckan före Micbaeli-dag och ingen sedan tredje veckan före jul ingått: gör man sig till ettdera saker, böte tre mark till biskopen. Tillåten tid att taga sig hustru är söndags afton, så ock män-dags afton: nu sker det på tisdags afton, böte tre ören: onsdags afton tillåten tid, men sker det på thorsdags afton böte tre mark: fredags afton tillåten tid, men sker det på lördags afton, böte tre mark etc. etc." — Tjenstepigor och grannqvinnor skulle vara tillstädes vid hvarje qvinnas harnsbörd, tills barnet blifvit framfödt, och icke gä ifrån henne, innan de lagt det till hennes bröst. Var barnet dödt, då män sedan kommo in till henne, och kunde på detsamma ses märken efter hand eller Snöre, ansågs det som säkert att barnet blifvit qväfdt eller strypt. Talade modren då redigt, ansågs hon såsom den der tagit sitt barn af daga: hon hade då

förverkat gods och säkerhet, måste fara till ett hedniskt land och fick aldrig mera komma bland christna. Men talade hon i yrsel, när männen kommo in till henne, var hon från åtal fri, skulle endast bigta för en prest, men ingenting böta. — Sin hustrus förmögenhet fick mannen icke utan hennes samtycke föra ur landet. Honom ålåg det, att förvalta bådas andelar i boet till deras ömsesidiga tarf. Nu fick man till äkta en mö; då fick paret icke lägga sina egodelar tillsamman, utan deras samtycke, som voro berättigade till arf efter dem. Men fingo de barn, sig till rätta arfvingar, ägde de att lägga samman sina egodelar, huru de bäst ville. Fick man en enka, som hade barn i lifvet, och ville man sammanslå sin förmögenhet med hennes ("leggia felag vid hana at hvaro"), då skulle man instämma barnens målsmän, för dem uppräkna hvardera» af de kontraherande egodelar, och visa att hans andel var större än hennes. Hade de sålunda lagt sina egodelar samman, fick det icke rubbas Men hade dermed annorledes tillgått, kunde det. dragas inför tinget, så

21MA 64*pl. 10.* FORSÆLA. G. Brusewitz del. Henneberg & Rosenstand inc. Tr. hos Thiele.INLAND,

framt det skedde innan paret ännu varit tjuge vintrar samman, och Telaget" der förklaras ogiltigt. Men i alla fall, så snart ett par varit gift i tjuge vintrar, ansågos bådas förmögenheter sammanslagna, äfven när de sjelfva icke dessförinnan vidtagit någon åtgärd dertill. Då ägde hon en tredjedel i boet och han de andra två tredjedelarne. — Gåfva, som till qvinnan gafs, var hennes egen lagliga egendom, i fall äktenskapet på ett eller annat sätt upplöBtes. — Sin hustru fick ingen misshandla, hvarken i fylla eller i vredesmod. Slog han henne i vittnens åsyn, fälldes han att till henne gälda samma skadestånd han sjelf, derest han blifvit slagen, varit berättigad till. Sammalunda då detta bände andra gängen och likaledes den tredje; men då ägde hon äfven rättighet att, öfvergifva honom, medtagande sin morgongåfva och »gagngjölld," hvarmed förmodligen menas hvad hon enskildt kunnat förvärfva — Ville mannen skiljas vid sin hustru, ålåg det honom att med tydliga ord, i vittnens närvaro, förklara äktenskapet upplöst. Hvilka skäl till en sådan skillnad ansetts berättigande,, finner jag icke i lagen uppgifvit. I fornsagorna förekomma lall, då, under hedna-tiden, "hionelaget." helt hastigt och af futila skäl blifvit uppsagdt, dock är klart att, med christendomens stränga begrepp om äktenskapets helgd; skälen till skillnad icke fått vara alltför obetydliga. Ty så säger Vikens Christenrätt: "om äkta folk skiljas ät utan laga skäl ('for-falla laust"), då föreläggеs den maken, som dertill är vållande, en tid af fyra månader, inom hvilken honom åligger att flytta samman med sin hustru (eller vice versa): kommer han dä icke till henne, böte tre mark för de fyra mänaderne, sedan sex mark för ännu fyra månader, derefter nio mark för ytterligare fyra månader. Sedan, efter en månads förlopp, om ban icke dessförinnan återvänder, har han förverkat gods och säkerhet, fare till något. hedniskt land, och komme aldrig dit der christna bygga och bo."

Ville någon qvinna gifva sig till nnnna, ägde biskopen icke att dertill viga henne, utan att hafva hennes fränders samtycke. Bröt hon sedan sitt kyskhetslöfte, skulle hon "gånga i biskopens gård" (vara hans tjenstc-qvinna). Hennes förförare blef biltog och allt hvad ban ägde tillföll biskopen.

Af det nu anförda vill synas, att den bohusländska qvinuaus samhällsställning i fordna tider icke var mycket afundsvärd och att hon, liksom ännu i dag Österlaudets qvinnor, ansågs nära nog som en handelsvara

Dessa fyra, nu senast beskrifna socknar utgöra Inlands Fräkne Härad.

Ii jer t u tus kyrka (•-Hlartheiraar") liggande på en höjd, i en starkt kuperad trakt, med den herrli storartade utsigt bortåt Troll-

hätte dalen, är gammal, men omändrad och af ringa interesse. Viddess östra gafvel är uppfördt ett grafkapell, hvaruti hvila ätskilliga medlemmar af slägten Macklean eller Macklier, som förr ägt Ströms herregård. Kyrkan äger stor dopfunt af sten, med en list af s. k. palmetter kring öfra delen af skålen.

Socknen torde möjligen fått sitt namn af deu stora myckenhet hjortar, här fordom funnits, intygad af de många hjorthornen i den närliggande Vcsterlanda kyrka.

En mycket omtalad, men det oaktadt föga interessant, fornlemning är den s. k. * Jättesan på HJertums Skee". Enligt Ödmans och Holmbergs beskrifningar, skulle den vara en stensättning, i form af en på marken liggande qvinnotigur. Men hvad som uu utvisas såsom "Jättesan", är ingenting vidare än tvenne uppstående låga stenar, sydvest frän kyrkan. De stå i S V. och N. O. på nära 12 alnars distans från hvarandra. Ett godt stycke längre bort är en annan stensättning, den här bredvid aftecknade, som kanske rätteligen är den af Ödman åsyftade. Den består af en inuti stensatt cirkelform och, der tätt intill, tre låga sten vårda r i trekant. Måhända har någon i' stenkretsen velat se ett hufvud och i stenvårdarne det dertill hörande lif. Någon anuan fornlemning, som skulle kunna motsvara Ödmans beskrifning, liar jag, oaktadt allt sökande och efterfrågande, icke kunnat finna.

En af de ståtligaste belägenheter i Sverge är den af Ströms herregård, på en lummig höjd, straxt invid Lilla Edets fall. Äldsta mig bekanta fornhandling, hvaruti denna gård omnämnes, är ett köpebref, dateradt S. Ceciliæ dag (2 Nov.) 1499, genom hvilket Knut Knntsson (Båth) till Mo-land, om hvilken mera framdeles, säljer och afhändcr till välbördig mau herr Henrik Krammedike, riddare till Brönlagh och höfvitsmän på Bohus, dels en qvarn, liggande i Flundre härad af Vestergötland, kallad Bergeström — den heter nu Lilla Edet — och dels så stor andel i Nedre Ström i Bohuslän, som årligen räntar ett pund smör. Brefvet är bevittnadt af herr Peder, prost I Elfsyssel, Herr Arne Gunnarsson, föreståndare i Kastelle-kloster, herr Lauritz Poilson, föreståndare för S. Görans hospital i Gamla Lödese ooh Nils Jute, borgare t Konghäll Sednare finna vi gården delad mellan tvenne egare Jag känner icke pä hvad sätt den ena delen kom-* INLAND.

mit att tillhöra konungen i Sverge Carl IX, men han säges hafva bortbytt den till Peder Bagge på Holma *}. Andra hälften ägdes af Peder Jensen Dalpil, boende på det. närbelägna Röstorp, hvilken fått den med sin husfru Elin Asbjörnsdotter- Han bortbytte det till Thormod Mattsson (Stråle), hvilken afled 1610. Dennes enka. fru Anna Pedersdotter (Måneskö1d), måste processa om gården med Jon Pedersson Dalpil, son till förre innehafvaren. Gärden tilldömdes Dalpil 1613, men någon förlikning dem emellan lärer sedan egt rum, ty fru Anna ägde fortfarande én del af gården, hvilken hon öfverbragte sä väl till sin andre man Jörgen Pedersen Ornig, som, 1635, till den tredje, Hans Jenssen Dyre till Knivsholt på Jutland. Denne afled 1656 och lärer icke bott på Ström, utan på Knivsholt, hvarest äfven, efter hans död, enkan qvarstadnade. Deremot bodde på Ström Hans Jenssens brorsson Thomas Dyre, förmodligen för att efterse gården på far-brodrens vägnar, och troligen var detta anledning till hans bekantskap och gifte med Margaretha Hvitfeld, som uppväste pä det närbelägna "Schielbred." Jag vet icke rätt om det var den ofvannämnde Jon Peders-sons eller någon annan Dalpils enka, som sålde gärden till Daniel Bildt på Morlanda, at" hvilken åter fältmarskalken Grefve Rutger v. Ascheberg köpte den. Denne ädle, vidtfräjdade herre var af en ursprungligen italiensk slägt, som rätteligen hette Aschelel, hvilken först nedsatte sig i Kurland ocb sedermera i Sverge. Han lät flytta mangården, som förr stod der hvarest ladugårdsbyggnaderna nu ligga, till dess- nu varande högt-thronande plats, ocb, efter egen ritning, uppbygga den der, till en början af trä, hvadan den således icke är densamma som nu finnes. Han vistades emellanåt på Ström, men då ban var borta i kronans förrättningar bodde familjen här. — Då 1675 d. 25 Juni, på en söndag. Norrmännen, efter en lycklig drabbning, i hvilken de icke förlorade mer än fem man, eröfrade Venersborg.j flyktade Aschebergs grefvinna och syster, m. fl. af slägten, undan fienden till Romelanda kyrka, dit de anlände just som predikan begynnt, den de afhörde ocb, efter dess slut, berättade för presten Ström dessa obehagliga tidningar, hvarefter de genast begåfvo sig af till Bohus. — Efter fältmarskalkens död ärfdes godset af hans dotter grefvinnan Eléonora Elisabeth Ascheberg, förmäld med friherre David Mack-lier (Mackleau), hvilken afled som landshöfding i Venersborg 1708. Efter dennes frånfälle bosatte sig grefvinnan på Ström och efter hennes död öfvergick det till sonen Rntger Macklier, i hvars slägt det förblifvit ända in i vårt sekel; men har nu öfvergått i andra händer. — Ännu finner man i den vackra lummiga parken ett minne af denna slägt, bestående uti

*) Det uppgifves 1613, men Carl IX afled 1611.148 " INLAND.

en fotställning af polevad granit, 2 alnar 1 tum hög: på dess ena sida tvenne upp och nedvända facklor i kors; samt på den motsatta denna inskrift:

Åt.

Friherre Gustaf. Macklean. född. d. 12 Junii 1744. död d. 19 Fehr. 1804. [-äten-] {+ät- en+} tröstlös maka.

Här

Njöt han den visas lugn Spridande ljuset, sällheten.

Med förmåga Att gagna i högre yrken Valde han jordbrukarens.

Medborgare Beklaga att hans själ Var öfver ärelystnaden.

Ofvanpå denna fotställning en urna af jern 1 aln 4 tum hög: på hvars ena sida den aflidnes bröstbild i medaljong och på den andra en sörjande qvinnobild vid en graf.

1 trakten hafva åtskilliga krigshändelser tilldragit sig; men man har om dem inga detaljerade underrättelser och uppgifterna om de ställen, hvarest desamma sig tilldragit, grunda sig allenast pä gissningar. Det enda af interesse är följande, berättadt af Ström: "Under det att sådana märkelige gerningar förebades vid Bohus och Kongelfs stad (se sid. 21) samlade häradshöfdingen i Södre härad, Henrik Rasmusson. en myckenhet bönder i Romelanda och Hjertums pastorater. med hvilka han (1(145) anföll Tösslanda skans, slog allt folket der på flykten och plundrade ett långt stycke upp i Vestergötland, endast i den afsigt att de måtte hämnas sina bröders lidande på yttersta gräusorna, och änskönt skepparen Jakob Ro-thcr, son» skulle segla Götha elf upp efter till Kongelf, med ett spanskt fartyg, hvars laddning bestod af salt, blef tvingad att taga svenska soldater om bord, till undsättning för dem på Tösslanda skans, kunde de vid sin ankomst intet uträtta, utan detta slöts, som vid Bohus, när ryktet om freden blef allmänt. Emellertid har denne häradshöfding varit en behjertad man, som vågade så mycket för sina bröder, och ban kallade sig icke utan orsak "Obersto Buur-, allt ifrån den tiden han bönderne uti sådana manliga gerningar anfört hade."* INLAND.

149

Men i en annan uppsats berättar Ström slutet annorlunda: "De förbittrade svenskarne återtogo sedermera Tysslanda skans ocb, sedan de nedhuggit dess besättning, gjorde de ett infall i Hjertums pastorat, hvarest då för tiden Pehr Nilsson Ström var kyrkoherde, och många af våra bönder, sä väl från Hjertum som från Romelanda och Karreby, omkommo i • denna ofred. En Jakob Rother seglade med en staden Kongelf tillhörig spaniefarare, kallad Kålpottan och lastad med soldater, uppföre Götha elf till den lilla staden Loden (sic) eller Gammellös, satte folket derstädes i land och intog staden. Många af dess innevånare togo sin tillflygt till kyrkan, hvarifrån de begärde förskoning af soldaterne, men blefvo ynkeligen mördade 1 sanning en omensklig gerning!"

Trakten är. som ofvan nämndes, starkt kuperad, elfven pä ömse sidor omgifven af ganska höga stränder, bestående mest af lermylla. Ej underligt dä om Jordfall understundom inträffar. Ett sådant af särdeles betydenhet ägde rum d 7 Okt. 1648, då några 100:de famnar åker och äng, af den på norska sidan belägna gården Intakans egor, kastades öfver till svenska landet, hvilket ansågs som förebud för länets, 10 är senare inträffade, förening med Sverge. Hela Elfven uppdämdes dervid Ögonblickligen, så att vattnet stod 20 à 30 alnar öfver husen: 85 menniskor omkommo. Det förmäles äfven, att en stark svafvellnkt känts och att en eld setts komma af himmelen, tjock som en mast: i samma ögonblick hördes liksom tvenne starka styckeskott.

Eu. sägen från trakten har Ström upptecknat. 'Då Reformationen genomfördes i Norge, har en flyktande katolsk biskop sent på aftonen ankommit till Hjertums prestgård, och hos den lutherska presten i all ödmjukhet anhållit om nattqvarter. Men denne dref honom ifrån sig med mycket ovett, kallande honom för kättare m. ni. Förbittrad häröfver afsade biskopen den förbannelse öfver presten och alla dem af hans efterföljare, som voro lika ogästvänliga, att de skulle bryta benen utaf sig i de höga backarne och icke heller länge få sitta vid pastoratet, hvilket äfven verkligen ganska ofta lärer inträffat."

Bland pastorerna var den märkligaste Mag:r Andreas Bonander. Då han d. 30 April 1693 skulle i embetet insättas, mötte honom den motgång, att bela församlingen gick ur kyrkan, när ban skulle gå upp och predika, så att. icke en enda blef qvar. Och var detta det underligaste, som nogsamt gaf deras upproriska sinnelag tillkänna,

att, då en man hade qvar-glömt sin mössa i bänken och derföre kom igen, sade kyrkoherden, som hit. intill icke kunnat öppna sin mun, utan stått helt tyst och häpen öfver församlingens uppstudsighet: -Gnd ske lof. jag ser något Guds barn sig vilja omvända och höra Guds ord." Men bonden sade: "Ja, bia mans till150

" inland.

jag fått mi' lufva igen, jag skall ieke bli gammal här." Kronobefallnings-mannen, kyrkoherdens broder, som såg den sidvördnad hans broder led, böd väl till att styra församlingen och säga dem hvad deras frid tillhörde, men kunde intet uträtta; dock kom saken derhän, att SO män af bönderna fingo springa gatulopp på slottsbacken vid Bohus. Sedan lefde likväl denne kyrkoherde i kärlek och god fred med sina åhörare, fill 1715, då « han afled. Holmberg tillägger, att orsaken tiil böndernes afvoghet låg hos någon Bonanders fiende, som upphetsat dem mot honom, och som till och med efteråt ett par gånger sökte rödja honom ur vägen.

Vcstcrlanda socken har icke fått det namnet af sitt läge, ty den heter i fornspråket ^Vistulönd," af "vistir," lifsmedel, emedan den, i anseende till sin bördighet, varit liksom en fatabur för Lödese m. fl. ställeu. Dess kyrka har ingenting af intresse att. bjuda på; den bar dopfunt af sten, enkel, med ett längs brädden gående, mera underligt än vackert, s. k. valknuts ornament. Den raninskrift, som, enligt Holmberg, skulle finnas i Vesterlanda by, har jag förgäfves efterfrågat.

Thorskog, beläget gent emot Gamla Lödese, lär vara det Torskabakki, hvarest, 1249, Birger Jarl och konung Hakon Hakonsson sammanträffade, då den yngre konung Håkons äktenskap med jarlens dotter, "fru Richissa,3 aftalades. (jemf. sid. 81).

Dessa tvenne sistnämnda socknar utgöra Inlands Torpc llärad. id sitt utlopp i Kattegat , delar sig Güta-elf i tvenne annar, omfattande en ü, kallad nidingen. Om ursprunget till detta narnu se i föreg. sid. 31. Sedan urminnes tid, är ön fördelad i tvenne härader, det östra och det vestra, af hvilka det. förra, så långt man kan minnas, tillhört .Sverge, men det sednare i fordna tider varit norskt. Man har cu uppgift om ett konungabref, genom hvilket en konung Valdemar skänker en konung Magnus tvenne socknar på Hisingen. Huruvida sjelfva dokumentet finnes i behåll och när det är dateradt, har jag icke kunnat erfara. Hvitfeld uppgifver, att det var Valdemar Atterdag i Danmark, som 1359, då konung Hakon, Magnus Smeks son förlofvades med sedermera drottning Margareta, skänkte dessa socknar till den svenske Magnas. Efter 13t>G var åtminstone den danske Valdemar i stånd att göra Magnus den presenten, sedan han. genom öfverenskommelsen med Albrecht af Meklenburg på Aleholraen tått svenska Hisingen sig tillerkänd, hvarom längre fram. — Holmberg säger deremot, att det var svenska konungen Valdemar Birgersson som skänkte de ifrågavarande socknarue till den norske Magnus Lagabætr, af tacksamhet för hans hjelp mot Magnus Ladulås. Är denna mening rigtig, sa kan man endast gissningsvis göra sig en idé hum ifrågavarande socknar återvändt under svenska kronan. Det tros nemligen, att sådant skett genom byte med den s. k. Skårdalen. trakten närmast Nödinge kyrka och ner till Surte fabriker, hvars qvarnar, Svartaquernar eller Snrtoquernar kallade, behöfdes att mala säd för Bohus fästnings behof. Visst är dock, att Skårdalen, redan på Magnus Lagabæters tid, var norskt.

Mycket underlig förefaller den på Hisingen framgående gräns mellan de fordna svenska och norska väldena och kan gifva anledning till hvar-152

HISINGEN, ÖCKERÖ AKNE M. M.

jehanda gissningar, hvilka torde vara tillåtna då de Icke angifva sig fifr

annat. Reenhjelm, i anmärkningarna till Olof Tryggvasons saga, citerar en författare, Lyskander, som sammansatt en beskrifning öfver Halland, hvaruti förekommer följande strof: "der, hvarest Halland stöter samman med Sverge, äfvensom med Norge, ligger en medelstor ö, kallad Lilla Danmark, men hvilken rätteligen heter Hisingen. På denna ö sammanträffa i våra dagar de nordiska väldenas gränsor, och, sä väl genom sägen som genom ett dokument, känner man, att tre konungar, på den tid då Sven-Ottonianska fornhandlingen uppsattes, derstädes hvilat och intagit sin måltid tillsammans på en stor sten,, men ändå befunnit sig hvar i sitt eget rike." Må hvem som helst säga, att detta blott är ett misstag af Lyskander, att ban menar Danaholmen — jag medger

äfven det besynnerliga deri, att ban omnämner denna gränsreglering såsom existerande pä den tid dä han skref sitt verk — hans yttrande förtjenar dock tagas ad notam, emedan det. stämmer så väl öfverens med gränsens beskaffenhet, som just här medgifver ett sådant sammanträffande. Ty om man antager, att den del af Lundby socken, som ligger gent emot Nya Elfsborg, varit den danska andelen och att det öfriga af häradet varit svenskt, samt det mellan dom kilformigt inskjutande vestra häradet norskt, sä råkas ju alla tre rikena i en punkt på gården Viks egor. Än mera: man kunde gissa, att när efteråt gränsmärket sattes på Danaholmen, förlorade naturligtvis Danmark sin andel på Hisingen. Hvilken af de två andra rikena skulle den tillhöra? Kanske var det just detta, som afgjordes genom det bekanta tärningkastet i Konghäll år 1020 *) och hvarigenom en bygd, som dittills hvarken tillhört Sverge eller Norge, blef norsk. Vid hvad tid Gamla Elfsborg anlades veta vi icke, det har sagts 1260, meu detta är ovisst, och betänker man vigten af dess läge, är troligt, att dess tillvaro sträcker sig in i deu gråaste forntid. Det är klart, att, för att rigtigt beherrska inloppet till Elfvens södra arm, den, som ägde Elfsborg, äfven ville äga den motsatta stranden, och att samma förhållande kunnat inträffa uppe vid Konghäll redan före Bohus* tillkomst, hvilket förhållande ganska lätt kunnat gifva anledning till ett sednare för sig gånget utbyte.

Frän 1592 till 1621 lågo de svenska socknarna pä Hisingen under Säfvedals härad, som då hade isitt tingsställe dels i Nylödese stad, dels på Elfsborgs kungsladugärd och dels vid Pixbo. 1621 kommo de under Askims härad. 1680 aflystes de frän Elfsborgs län och lades, tillika med hela Säfvedals och Askims härader, under Bohuslän. Detta var nemligen på den tiden då landshöfdingen bodde på Bohus, hvilken sedan fått sitt residens i Götheborg.

Icke 1022 nom tid, 40 efter Holmberg uppgifves.*pl. 11.* THUMLA. G. Brusewitz del. Henneberg & Rosenstand inc. Tr. hos Thiele.HISINGEN, ÖCKERÖ AKNR M. M. 153

I de gamla fornsagorna nämnes ofta Hisingen. Den äldsta kända händelse, som sig der tilldragit, omtalas af Holmberg pä följande sätt 'Uti konung Harald Hårfagers tid (863—933} fnnnos i Bohuslän åtskilliga män. hvilkas minne häfderna ät oss förvarat. Ibland desse må nämnas tvenne bröder på Hisingen, Sigtryg och Halfvard, båda konung Haralds hofmän, och. för sin raskhet att uträtta konungens värf, kallade, den förre Snar-fare, den sednare Hårdfare Men för sin beredvillighet att blindt lyda en-våldsherrskarens bud, hatades de af de frie bönderne. De plundrade en gång, på konungens befallning, ett skepp, som tillhörde en beryktad viking. Thorolf Qnädulfsson. För att hämnas, tager Thorolf, uti Götaelf, ett konungens, med lifsmedel lastadt, skepp, går om nattetid med sitt folk upp på Hisingen och stormar brödernes gärd. Under handgemänget drä-pes en tredje broder Thord, men den fjerde, Thorgeir, undkommer till skogen *), likväl med förlust af ena handen, som afhöggs honom, då han sprang öfver det höga pålverk. hvilket, lik en mur. omgaf gården. Bröderne fingo likväl hämd. dä den uppretade konungen lät dräpa Thorolf. Korrt derefter sänder konungen Sigtryg och Halfvard till Viken, för att, just med Thorolfs eröfrade skepp, afhemta den aflidne hertig Guttorms **| barn Men Thorolfs broder Skalagrim och hans fader Qnädolf, hvilka voro i närheten, och igenkände skeppet, då det lade i hamnen, smyga sig nattetid om bord och nedhugga besättningen. Skalagrim lällde Sigtryg, och den gamle Quädulf. som fick berserkaraseri, klöf Halfvards hjelmbctäckta hufvud med sådan styrka, att svärdet fastnade i bröstet, och slängde honom sedan i sjön. — Sådan ändalykt fingo dessa Hisingsboar."

I det föregående, sid. 36, är berättadt om Kutr Heriolfsson, isländа-reu, som kom hem från en resa till Konghäll med flerestädes, och gifte sig, men med så föga lycka, att hustrun snart sökte skillnad i säng och säte. Hennes namn var Un nr ***) Mårdsdotter. Kutr, föga galant, behöll all hennes i boet medförda egendom. Hennes fader, Mård Gigia, sökte visserligen i rättegåugsväg att ät henne utbekomma densamma, men, da han som bäst trodde sig lyckas häruti, tog saken den vändning, att Kutr. på öppet ting, utmanade honom till »holmgång", för att sålunda genom envig afgöra, hvem de omtvistade egodelarne skulle tillhöra. Sådant, ehuru efter vår tids uppfattning vidunderligt, stod dock i samklang med den tidens åsigter. Mård rådgjorde härom med sina vänner; men som han var till åren, så atstyrkte dessa honom från enviget, och han nödgades

*) Ett intyg, att Hisingen var skogbevuxen.

**) Son titi Harald Hårfager, lilnshöfding öfver Viken, slagen vid Brenuü af sjökonungen Sä|ve Klofc.

***) Motsvarande Amalia eller Amanda.

följaktligen uppgifva rättegången. Så stod saken en tid, tills Mård Gigia gick hädan, lemnande sina betydliga egodelar i arf åt dottren. Hon, lättsinnig oeh slösande, hade snart, gjort ända på dessa och begynte dä å nyo tänka pä att utfordra sin andel i Ruts bo. (Ton vände sig alltså till sin slägtinge, den ädle och manbaftige Gunnar på Hlidarenda, med bön att han ville utföra hennes talan på tinget. Han åtog sig detta mycket ogerna, förebärande sin okunnighet i rättegångsärenden. Till att börja med, sökte ban nu råd hos sin vän, den vise Nial Thorgeinson, efter hvilken Niala sagan är uppkallad, och, i enlighet med dennes föreskrifter, instämde han Rutr till tinget — en procedur pä hvars noggranna utförande, i enlighet med gammal häfd, sakens utgång väsendtligen berodde. Men hum slugt Gunnar än bar sig åt, kunde ban dock icke hindra att Rutr fann stämningen felaktig och klandrade densamma. Gunnar bjöd då ut Rutr till bolnigång, och nu befann den sednare sig i alldeles samma knipa, uti hvilken ban förr bragt den gamle Mård; ty mot Gunnar tordes ban icke mäta sig, och. så surt det än kändes, mäste han beqväma sig att utbetala hvar enda penning af sin frånskiljda hustrus andel i boet. Allt detta skedde pä Island. Men efter hvad sålunda förefallit, ansågo Gunnars vänner honom icke rätt säker på ön. En man från Viken, Halvard Hvite, kom ut lill Island den hösten och tillbringade vintern hos Gunnar, på Hlidarenda. Han sökte öfvertala denne att pä våren göra sällskap till Norge. Så skedde äfven: de begåfvo sig på resan, ätföijde af Kolskegg, en bror till Gunuar, och anlände till Tönsberg. Det var på den tiden då Hakon jarl den Rike styrde Norge (977—095). Gunnar brydde sig dock icke om att uppvakta denne; men frågade sin reskamrat om ban ägde något långskepp? (krigsfartyg), ty Gunuar hade fått lust att fara i viking och på detta, enligt den tidens åsigt, lödiga sätt, förvärfva sig ära ocb rikedomar. Halvard sade sig äga tvenne sådana fartyg vid sitt hem i Viken — meu hvarest detta senare var beläget uppgifver historien icke närmare. De seglade då dit, gjorde de två långskeppen i ordning och lyckades att till dem få en talrik och tapper ce-sättning: ty det sades mycket godt om Gunnar, sä att många ville tjena under honom De seglade öster till Hisingen, der Halvard Hvite hade en vän ocb slägtinge vid namn Ölver. Framkomue till dennes gård, emottogos de med vänlighet, och Gunnar hade icke varit länge der, innan Ölver var belt iutagen af honom. En gång, då Ölver var tillsammans med Halvard, sporde ban denne rörande Gunnars afsigter med resan. Halvard svarade, att Gunnar ärnade sig i härnad, för att skaffa sig ryktbarhet och rikedom. Ölver sade. att detta vore icke värdt försöka med så litet folk — "Vill icke du också bidraga något härtill?» frågade Hal-hisinger. ÖCKERÖ ARNE H. M. 155

vard, -t- "Jo, jag ville nog gerna hjelpa Gunnar något," sade Ölver, »ty ehuruväl du är min slägtinge, så tycker jag ändock mest om honom?" — "Nå, hvad vill du då göra för honom?" — Jag vill lemna honom tvenne långskepp, ett tvitugsessigt och det andra tritugsessigt" — "Men hvarifrån fä vi folk, att hemanna dem med?" frågade Halvard—"Jag vill sätta mina huskarlar ombord på det ena ech mina bönder på det andra. Men, som jag emellertid förnummit att ofred är å elfven, så vet jag icke om .1 för närvarande kunnen komma härifrån." — "För hvilka då?" frågade Halvard. — "Det ligger vikingar på elfven, två bröder, den ene beter Vandil och den andre Karl. söner till Siolf den gamle från Götaland här öster ut." — Halvard underrättade Gunnar om Ölners anbud, hvaråt stallhrodren högeligen fägnade sig. De lagade sig nu rigtigt i ordning till resan, så att ingenting fattades. Då gingo de båda till Ölver och tackade honom. Han bad dem vara väl på sin vakt mot de båda bröderne. Gunnar styrde ut ur Elfven. Han och brödren Kolskegg voro på ett och samma fartyg, men Halvard förde de andra. Snart se de fienden framför sig. Då sade Gunnar: "låtom oss vara redo till strid, i fall de söka ät oss, men i annan händelse bry vi oss icke om dem." Nu gjorde de sina fartyg slagfärdige. De fiendtliga skeppen gåfvo sig åtskils, lemnande dem väg mellan sig och Gunnar styrde fram bland dem. Men då kastade Vandil en änterhakc i-hans skepp, och drog detsamma åt sig. Gunnar, som ännu icke hunnit sätta på sig hjelmen, sprang in på Vandils skepp: han hade i handen ett ganska godt svärd, som Ölver gifvit honom, och nedhögg med detsamma den förste han rakade. Karl, Vaudils bror, lade sitt fartyg på andra sidan om Gunnars och mättade ett kastspjut åt denne, men ban märkte det i tid och kastade sig med hast åt sidan, gripande det frani-susande kastvapnet med veustra handen och kastade det tillhaka bland Karls folk: det blef den mans bane som det träffade. Kolskegg tog upp ett ankare och slängde detsamma in på Karls skepp, det slog bål i skeppet, vattnet strömmade in och besättningen måste

gifva sig in på ett annat fartyg. Gunnar hade emellertid åter gått in på sitt eget skepp. 1 detsamma hann Halvard fram med de öfriga och nu uppstod en väldig kamp-Männen sågo att de hade en dugtig auförare, och gjorde derföre sjelfva sitt bästa. Gunnar ömsom högg, ömsom kastade med spjut, och många voro de, som stupade för houoru. Kolskegg stod honom tappert bi. Karl hade, från sitt sjunkande fartyg, gifvit sig in på Vandils, och stridde der hela tiden. Då Kolskegg för en stund hvilade sig från kampen, äggade Gunnar honom med en sång — ty Gunnar var god skald. — Kolskegg tog då ett mjödstop och drack, och började sedan å nyo att slåss. Ändteligen sprungo bröderne upp på Vandils skepp och begynte afrödja det.

Gunnar framgick längs ena sidau och Kolskcgg längs den andra. Mot Gunnar gick Vandil och högg till honom; men hugget kom i Gunnars sköld och i detsamma ryckte denne på skölden, så att svärdet afbröts straxt nedom handtaget Han högg tillika ät Vandil, och det syntes lik-som tre svärd i luften: Vandil förmådde icke värja sig deremot, utan fick båda fötterne afhuggna. Kolskegg genomstack Karl med sitt spjut. Efter denna seger fingo de mycket byte ombord pä vikingarnes skepp. Sedan styrde de söder till Danmark, derefter öster ut till Småland (Kalmaresidan) och hade ständigt seger. Följande sommaren höllo de åt Rafala (Reval), der de å nyo höllo ett sjöslag med vikingar och segrade, hvarefter de begåfvo sig till "Eysyslu" (Ösel), der de sammandrabbade med tvenne bröder, sjökonungar, och togo stort byte. Gunnar fick der ett förträffligt spjut, hvilket han sedan ständigt bar. Ilan hade nu tio skepp och begaf sig på hemfärden, for först till "Hedeby", som Slervig då kallades, der ban ett par veckor gästade danska konuugen Harald Gorms-son, och var der mycket tirad. Konungen erbjöd honom ett rikt gifte och stort välde der i landet, om han ville stanna qvar, men hau längtade hem till siu ö. Han gaf konuugen ett af sina långskepp och flera kosteliga saker: konungen skänkte honom deremot sin egen högtidsdrägt, sina med guldfjell besatta bandskar, sitt svärdsbälte med guldbeslag och en gcrdsk (rysk) hatt. Gunnar for norrut till Hisiugen och Öl ver emottog honom der med öppna armar. Gunnar återlemnade honom då de tvenne långskeppen lastade med hans andel i bytet. Öl ver tog emot skatterna, sade att Gunnar var en duktig karl och bjöd honom att hos sig någon tid qvair-tadua. När denna var till ända, seglade Gunnar först till Trondhjem, att råka Hakon Jarl, och sedan hem till Island, der han af Nial och sina öfriga* vänner med fägnad återsägs. Han gifte sig snart efter hemkomsten med en brorsdotter till Rutr, Hallgerda Höskuldsdotter, en qvinna af det sinnelag, att till och med hans dittills varande fiende, Rutr varnade honom för henne Genom denna qvinnas förvållande blef sedan bela lians återstående lefnad, så mycket han sjelf än bemödade sig att lefva i fred ocb endrägt med alla, en kedja af tvister, till ocb med med lians bästa vänner, och det ena dråpet följde på det andra Till slut, blef Gunnar sjelf vid ett tillfälle öfvermannad och dräpen. Han befann sig då. tillika med hustrun och modren, uppe på löftet at' ett lius: fienderna drogo af dettas tak med rep, så att de kunde nå honom från alla sidor. Gunnar, hvars bågsträng blifvit af huggen, bad Hallgerda sno sig en ny af hennes länga hår; men till svar påmiute hon honom om ett tillfälle, då ban gifvit henne en kindpust; den skulle nu hämnas och Gunnar, som utan vapen icke kunde försvara sig, blef med spjut genomstungen och föll.

1 Norges konuugalängd förbises vanligen tvenne regenter, konnngar både till namn och välde. Konung Olof Kyrre hade en bror, med namnet Magnus, hvilken var regerande konung, men afled iöre Olof och lemuade denne ensam på thronen. Magnus lemnade efter sig en son, Hakon, som likaledes erkändes som konung tillsammans med Magnus Barfot, men afled, liksom fadren, före sin medregent. Denne konung Hakon Magnusson — som icke får förblandas med den Hakon Magnusson, som var svärfar till hertig Erik — hade till en början blifvit uppfostrad hos en man, vid namn Sveinki Stelnarsson, boende öster i Viken, vid Elfven, en ganska mäktig mau. Denne Sveinki hade, efter sin fostersons, konung Håkons, död, ännu icke gifvit sig under konung Magnus Barfot. Konungen, som då befann sig norr i Trondhjem, lät kalla till sig sin hofman Sigurd üllsträng. och sade sig vara sinnad att sända honom till Sveinki, med befallning till denne, att lemna landet och konungens egendom, derföre att han ännu icke gått konungen tillhanda och till honom erlagt de utskylder, som honom tillkommo. Konungen tillkännagaf derjemte, att han ämnade uppdraga sina befalluingsmän öster i Viken, Sven Bryggefot, Dag Elifsson och Kolbjörn Klacki, att vara Sigurd till bistånd. Dertill svarade Sigurd: "icke tänkte jag, att i Norge

funnes någon, med hvilken att komma till rätta, det skulle behöfvas tre höfdingars tillgöranden och mitt eget på köpet-5 Konungen svarade: "du skall icke heller anlita dem. utan att det görs dig behof." Sigurd utrustade ett skepp och seglade öster till Viken. Dit anländ, kallar ban tillsammans lanshöfdingarne och låter utlysa ting, hvartill isynnerhet, blefvo kallade de som bodde öster vid elfven *), men äfven andra. Der kom mycket folk. När tinget var satt, fick man vänta en stund på Sveinki. Ändteligen såg man en skara komma antågande, den var så väl beväpnad, att den glimrade som ispiggar mot solen, och i spetsen för dem kom Sveinki till tinget , hvarest de slogo sig neder i en krets, alla jernklädda och blanka, fem hundra män inalles. Då stod Sigurd upp och talade: "Guds och sin helsniug sänder min herre konung Magnus till Guds och sina vänner, till alla både länshöldiugar och underlydande, till mägtiga bönder och hela allmogen, med goda ord och vänskapslöften. Han erbjuder sin ynnest och välvilja åt alla, som vilja hålla med honom. Nu vill konungen visa sig i allo blid och fridsam mot alla sina män, så många som vilja tjena honom, han vill vara deras och bela landets nådige herre och tillbjuder sitt skydd och beskärm ät alla Norges män. Eder är godt att viil upptaga konungens heisning och goda anbud.3 — Dä reste sig ur elfvagrimames flock **) en storväxt karl, pussig i an-

*) Theim austan Elfar byggionom.

**) Deras som bodde östor vid elfven.158

letet och klädd i luden kappa: på axeln bar ban en stridshammare och en stor stålhatt på hufvudet. Med vresig uppsyn sade han: "nu behöfves icke rulle, sade räfven, drog harpan på isen." — Vidare utlät han sig icke, utan satte sig genast åter ned. Snart uppstod å nyo Sigurd Ull-sträng, och tog sålunda till orda: "Föga medhåll och aktning för konungens ordsändning möter mig bland elfvagrimarnes skara och lagom vänliga visen J eder, jag märker väl hurudana J ären, men vill dock ännu en gång framföra konungens bud." — Derpå begärde han landskyld af dem. som af konungens öfrige undersåtare, och leding och all annan konungslig skatt. — "Må en och hvar ransaka sig sjelf, huru han hittills erlagt dessa skatter, och visa att ban har heder i bröstet, gifvande konungen hvad honom med rätta tillkommer, sä vida ban vet sig häfta för något dylikt.'- — Derefter satte ban sig neder igen. Då uppstod å nyo samme karl ur elfvagrimarnes .hop. stötte hatten något uppåt och svarade basteliga: "Det går bra gossar, sade finnarne, hade skidor att sälja," hvarpå ban åter satte sig ner. Under tiden hade Sigurd talat med länshöf-dingarne, man såg tydligen att ban var stött, han tog nu till orda, sägande dem rent ut, att det icke tillkom dem, och vore ganska opassande att sålunda göra narr af konungens bud och ärende. Sigurd var klädd i röd skarlakansväst och blå öfverrock, ban kastade af sig rocken ocb fortsatte sålunda sitt tal: "nu har det kommit derhän att en hvar af eder må hälla sig i styr ocb icke gäckas med andra. Jag märker tydligen hvad ' en och hvar at eder har i sinnet, och huru föga aktning J Insen för mig: detta kan väl tålas, men värre är, att man vanvürdeligen svarar till kou-ungeus ordsändning och ärende. Hvar ocb en må dock handla som ban bäst tror sig kunna försvara. En man heter Sveinki, är Steiuars son och bor öster vid Elfven, Af honom vill konungen hafva rätt landskyld och allt hvad honom tillkommer, fare ban hädan af landet annars! Här duger icke att draga sig uudan eller svara med glåpord: de finnas, som äro lika mägtiga som han, ehuru öfvermodigt han bemöter mitt tal. Må han heldre nu bättra sig med heder, än att längre fram få lida förödmjukelse för sin balsstarrighets skull." Derefter satte Sigurd sig ned. Då reste sig ändteligen Sveinki, kastade sin hatt bakut, utgjöt en ström af ovett och de värsta skällsord mot Sigurd .... "hvad? förvisar du mig landet? — du var förr icke sä storordig och din fräckhet var mindre, medan konung Hakon, min fosterson, lefde. Då var du så rädd för honom, om du kom i hans väg, som en råtta i fällan . . . Vägar du förvisa mig landet? Anse du snarare för en stor sak ocb en särdeles lycka om du kommer undan med lifvet, Upp! öfverfallom dem!" — Dervid reste sig alla hans män upp och gjorde ett förfärligt vapenbrak. Då sågo Sven Bryggefot

och de andra läns höfdingarne sig ingen annan utväg, än att lemna. Sigurd en häst, på den ban svingade sig upp, och red undan till skogs. Slutet blef att Sveinki återvände hem till sitt, men Sigurd Ullsträng kom ined knapp nöd, landsvägen, till konung Magnus, norr i Trondhjem, och berättade honom huru resan aflnpit. Då sade kolningen:

"nå, behöfde du mina länshöfdingars bistånd?" — Sigurd, illa belåten med sin resa, tänkte på hämnd och äggade konungen mycket.

Konung Magnus lät laga. i ordning fem fartyg, och när de voro färdige, seglade ban söder utmed landet och sedan öster till Viken. Då han hunnit dit, undfägnades han ståtligt af sina länshöfdingar. Konungen uppenbarade för dem, att han önskade råka Sveinki. — "Jag må säga eder, sade han, att mig tycks, som ban hade för afsigt att blifva konung i Norge." — De svarade att Sveinki var en både mäktig och tilltagsen man. Nu for konungen ur Viken, tills han kom framför Sveiukis gård. Då bådo länshöfdingarne att först och främst, få gå i land, för att inhämta nyheter. Så snart de landstigit, få de se hvar Sveinki kommer tågande från sin gård, i spetsen för eu viil beväpnad skara. Länshöfdingarne hålla då upp hvit frids-sköld, och när Sveinki ser detta, låter han sitt folk stanna, men går sjelf de ankommande till mötes. Dä tog Kolbein Klacki sålunda till orda: "konung Magnus sänder dig Guds ocb sin helsning, han beder dig betäuka din egen heder och konungens höghet och icke envisas att trotsa honom." Kolbjörn erbjöd sig att medla frid dem emellan, och had honom emellertid hålla sitt folk stilla Sveinki lofvade detta, sägande sig endast derföre hafva dragit ut. att de icke skulle nedtrampa hans åkrar. Derefter begåfvo sig höfdingarne till konungen och sade att allt var öfverlemnadt till hans afgörande. Han svarade: "snart är min dom fälld, fare han hädan af landet, och komme aldrig åter till Norge, så länge jag sitter vid regeringen: må han ock lemna ifrån sig alla sina egodelar." — De sade: "Månne det icke skulle anstå dig bättre och vara ett godt föredöme för andra konungar, om du sände honom ur landet, men iät honom behålla sin förmögenhet, så att den medgaf honom att lefva bland mäktiga män: men aldrig må han komma hit åter, så länge vi äro dina höfdingar. Du handlar då som en mäktig man anstår. Tänk härpå herre! och gör afseende på vår förhön. — Konungen sade: "lare ban genast bort." Sedan begifva de sig till Sveinki, säga honom blida ord från konungen, men att konungen beder honom fara ur laudet, sålunda bevisande sin undergifvenhet, — "ty det anstår ju hvar och en att visa konungen vördnad, betänk detta.' —Då svarade Sveinki: "eu förändring har inträffat om konnngen nu sänder mig blida ord; hvi skulle jag då vika ur landet och från mina egodelar? nej bättre synes

mig då, att falla på min egen odal-jord, än att fly från den Sägen konungen, att. jag icke viker så långt som ett pilskott härifrån."—Kolbjörn sade: "icke är detta rätt och billigt: bättre synes mig att, med bibehållen ära, visa undfallenhet tör den bäste bland konungar, än att på hederns bekostnad bringas till hörsamhet. En duktig karl är väl ansedd, hvart helst han kommer och du blir högt aktad bland de mäktigaste män, då de erfara, huru du tagit din värdighet i akt mot en slik höfdinge. Ilör vårt löfte och gör afseende på vår välmening: vi erhjuda oss att förestå och med redlighet vårda dina egodelar, samt dertill med, att aldrig utan ditt samtycke gifva skatt, så länge du är borta, och vilja vi för den saken våga både lif och gods. Sätt dig nu icke häremot, och bringa oss icke genom din hårduackenhet i förlägenhet." — Sveinki teg en stund och sade sedan: "visligen hafven J framfört konungens ärende, dock gissar jag, att J något förmildrat hans ord: likväl, för den myckna välvilja J visen mig, vill jag göra afseende på edert förslag. Jag samtycker att vara ur landet en vinter, derest jag undertiden, enligt edert löfte, tär behålla mina egodelar. Sägen dock konungen, att jag gör detta för eder skull, men icke för hans." — Nu gå de till konungen och säga, att Sveinki lägger allt under hans dom, men utbeder sig någon skonsamhet, ban vill vara borta i tre vintrar, om så är konungens vilja — 'låt så vara herre, för din konungsliga äras skull och för vår förbön. Allt beror nu på dia nåd. och vi skola nog så ställa till, att han icke kommer åter, utan med dit! bifall." — Då sade konungen: "väl utförcn .1 denna sak, och för er skull må dermed blifva enligt eder egen önskan, sägen honom detta." — De tackade konungen med fagra ord och begåfvo sig sedan till Sveinki, sägande honom blideliga konungens ord: —"det skulle göra oss godt om J blefven förlikte. Konungen önskar, att tre års tid må utsättas för din bortovaro, men vi äro öfvertygade. i betraktande af förhanden varande omständigheter, att hau dessförinnan skall behöfva dig, och är alltså bäst, for din egen heders skull, att icke säga nej." — "Hvarföre skulle jag väl göra det?" sade då Sveinki — 'sägen konungen, att jag nu först och främst icke vill förtörna honom med min närvaro, och tagen J mine ego-delar om händer." Han vände derpå tillhaka till sin gård, med de sina> och drog kort derefter siua färde, ty ban hade redan förut beredt sig pä deuna utgång. Men Kolbjörn stanuade qvar på godset och tillredde derstädes gästabud för konung Magnus. Derunder red Sveinki upp åt Götaland,

beledsagad af alla dem bland sina underhafvande, han ville hafva med sig. Konungen for i gästning på sina gårdar, sedan åter till Viken och derefter vidare norrut. Men de Sveinkes gods, hvilka Kolbjörn Klacki åtagit sig att värda, kallades konungens egendom. En tid varHISINGEN, ÖCKEBÖARNE M. M.

det nu stilla. Mon elfvagrimarne, som nu voro höfdingelösa, började snart blifva bångstyriga, konungen fann. att landet der östan for illa för öfver-vålds skull, oeh började då åter tänka på den kraftfulle, driftige Sveinki, den ende som passade att sätta öfver dem. Två gånger sände konungen bud efter honom. men Sveinki koin icke. Först när konung Magnus sjelf for ner till Danmark, råkade han der Sveinki. Da förliktes de till fullo och Sveinki kom åter hem till sina gods. Han var sedan den tiden konung Magnus'» bäste och pålitligaste vän och försvarade hans rike der i öster. Sä länge de lefde höllo de sin vänskap.

Sveinki Steinarssons dotter var Ragnhild, som, gift med Orm Eyrping, blef moder till Norges Birger Jarl, den väldige Erling Skaoke, således farmoder till konung Magnus Erlingsson.

Ehuru denna särdeles karakteristiska berättelse tillhör cyklcn af Bohusläns minnen, saknas dock uppgift, på hvilket ställe i länet den sig tilldragit. De svaga indicier härom, som i berättelsen framstå, äro l:mo att konung Magnus, som redan seglat frän norra till södra Viken och förmodligen till Konghäll, ytterligare sjöledes for utur Viken, tills han kom framföre Sveinkis gård, hvilken synes hafva varit belägen ett stycke upp ifrån strauden. Då benämningen "Vikin*, såsom tillkommande allenast norra Bohuslän, i motsats mot »Ellärsysla". tillhör en långt yngre tid, så synes berättelsen icke kunna förstås annorlunda, än att Sveinkis gärd legat pä Hisingen och att nämnde ö icke egentligen räknades till Viken. 2:do) Säges det att konungen, efter det att Sveinki dragit sina färde, tog gästning på sina gårdar, förmodligen dem ban ägde på Hisingen, ocb for sedan åter till Viken. I motsats häremot, heter det dock i början af berättelsen , att Sveinki bodde öster i Viken, vid elfven. På ön finnes ännu en gård kallad Steneby, förr "Stelnaboer*, men den ligger längre in pä ön Jag föreställer mig snarare, att Sveinki bebott någon af de bördiga gårdarna längs östra Hisingsstranden. Äfven uppe i Romelanda och just vid elfven finnas ett par gårdar Steneröd och Stenehög (Steinars riodr och "Stel-narshaugr) hvilka, namn påminna om Sveinkis fader Steinar, helst berättelsen nämner, att gården var hans ärfda odaljord. Den ärade läsaren må placera händelsen hvarest öster vid elfven honom godt synes.

Dä hertig Albrechts af Mechlenbnrg son. af samma namn, blifvit till konung i Sverge utvald, men hade ganska svårt att från Magnus Smek och dennes son Hakon eröfra detta lands krona, önskade fadren att, genom ett förbund med konuugen i Danmark, bereda sin son en lättare åtkomst af väldet i Sverge. Han afslöt derföre på Aleholmen (Laaland) den 29 Juli 1366, en öfverenskommelse med konnng Valdemar Atterdag, genom hvilken skulle till denne afträdas Gottland med Visby, Värend,

Finnveden, Elfsborgs slott och dess område utom Lödese stad, antingen denne tillhörde nämnde område eller ej, hvilket de kontraherande då icke hade reda på. Dessutom halfva Hisingen, Kind och Mark, samt allt det land ocb alla de slott, danske kouuugeu nästkommande pingst råkade innehafva i Sverge. Som hemlig artikel ingick i fördraget, att, i fall hertigarne skulle lyckas fä in Elfsborg, skulle detta i godt stånd öfverlemnas åt. danska konungen. Ty alla de ofvannämnde landskaper innehades de facto af Valdemar, som på våren samma år med krigsmagt satt sig i besittning af Småland och en del af Vestergötland: men Elfsborg hade han ännu icke kunnat intaga. Jag återkommer med anledning häraf till det förut omnämnda gåfvobrefvct lydande på svenska Hisingen, utgifvit af en konung Valdemar till en konung Magnus, ty i detta sakerncs skick är det en möjlighet att Valdemar III återgifvit svenska Hisingen till Magnus Smek. Men det har då skett efter medlet af 1371. hvilket år den fångne Magnus frigafs, och Valdemar, som dessutom, genom sin dotters, Margaretas, giftermål med Magnus's son Hakon, var f. d. svenske konungens nära frände, kunde bortskänka de två socknarne — trots Holmbergs påstående att ban aldrig egt dem — då det är bekant att han ännu 1376 var i besittning af södra delen af

Vestergötland! med Elfsborg ni-m. således äfven af derunder lydande område.

Men på den tiden, dà konung Magnus (sedan 1365) ännu satt fången i Sverge och konung Hakon till hans befrielse uppbjöd allt möjligt, ville konung Albrecht hämnas detta, ehuru tillfallet icke yppades förrän 1368. Hakon innehade ännu bela vestra delen af Vestergöthland tills inemot Elfsborg. På Albrecbts anstiftan gjorde nu en nederländsk (andra säga en hanseatisk) flotta ett. infall i Norge, brände och förödde Marstrand, Konghäll, alla utom Bobus's murar liggande gårdar, hela Norska Hisingen, femton kyrkosocknar och hela Vestgötastranden längs elfven upp till Liodhus.

Att Hisingen likaledes blifvit ganska mycket lidande vid alla bcläg-ringarne både af Bohus ocb Elfsborg, säger sig sjelft, ehuru man icke derom äger någon speciell uppgift.

Under dessa näfrättens oroliga tider, da bonden aldrig kunde veta, huruvida hau på hösten fick behålla hvad ban om våren sådde, är det klart att jordbruket måste till hetydlig del ligga nedre och deremot, då dess produkter saknades både i Sverge och Norge, måste handeln, isynnerhet längs kusterna, blifva desto lifligare, helst då dertill kom, att det var lättare för roflystna blickar gömma undan penningar, än den pä åkern stående grödan. En mängd hemman lågo öde och skatterne ingingo icke ordentligt. Kanhända låg äfven orsaken till stor del deruti, att den egentlige jordbrukaren sällan var egare till den jord han brukade, i del den dels

tillhörde de andeliga, dels adeln af hvilka en enda person ofta kunde ega 25, 50 eller flere hemman, hvaruti vi se exempel i Bo Jonsson i Sverge, Jon Darre, Margareta Hvitfeld m. fl, i Norge. Förhållandet väckte oro hos Norges rikes råd, men de herrarne misstogo sig om orsaken till det onda, och tänkte upphjclpa åkerbruket derigenom att de förqväfde handeln. År 1490 d. 4 Dec. utfärdade de från Opslo följande besynnerliga skrifvelse: "Vi llerlogh, med Guds nåde biskop i Oslo, Johan Povelsson prost i Marie kyrkan, Norges rikes kansler, Bo Flemming höfvitsmän på Ag-gershus, Henrik Krummedike höfvitsmän pä Bohus, Anders von Bergen höfvitsmän pä Tönsberg, riddare, Erik Erikson Lagman i Oslo, Björn Halvardsson lagman i Hedemarken. Thormod Jonsson lagman i Tönsberg, göre allom kunnigt, att vi hafva varit församlade för riksens och allas våra vigtiga ärenden. Då hafva vi betraktat och betänkt den allmänneliga och förderfliga sed, som mångenstädes äger rum här sunnanfjells, emot vår beskrifna lag och privilegier, i så måtto att landsboar och bokarlar hafva och bruka sine egne och stora skepp, med dem de fara och segla utrikes, med sparrar, bord. läkter, salt och andra varor, hvilket detta rikes inbyggare är till en stor ocb förderflig skada, i så måtto att landt-bönder icke kunna taga värd om och sköta deras åker och äng och annor stycke, som till landets uppehälle skall bidraga. Och derföre ligga många gärdar öde och gänga igen med skog och ödemarker, att deras egare, så väl audeliga som verldsliga personer, måste umbära deras lands-skyld. Ty hafvom vi nu alla endrägteliga samtyckt och stadfäst, att inga laudtbönder skola hädanefter hafva eller bruka sådana förut beskrifna resår eller stora skepp utrikes, utan allenast små båtar pä tre eller fyra läster, sig till gagn bär inom riket. Sammalunda bjudom vi ock stränge-liga att inga utländska män skola hädanefter hit in i riket segla eller fara och bruka sådana köpslag med laudtbönder, utan allena med köpstadsmän, med undantag at' dem som föra malt, råg och mjöl: då skola de hafva fogdeus lof dertill, ban skall bestämma deras priser efter skälighet, och derefter skall allmogen betala. Desslikes förbjudom vi allt köpslagande på landsbygden och likaledes kopparslagare och jernsmeder, sådana som klensmide smida. etc. etc.

Detta nu anförda står der, för kontrastens skull mot det följande. År 1523 den 2 Sept. har danska konungen Fredrik 1 i Köpenhamn utfärdat ett bref, uti hvilket det heter: :'att brefvisarne, herr Christian Nilsson ocb Peder Henriksson hafva nu varit hos oss ocb vårt älskeliga Danmarks rikes råd, och gjort och svurit oss huldskap och trotjenst, på deras egna och menige inbyggares vägnar, andeliga och verldsliga, som bygga och bo på Hisingen och till Norges rike höra, och det med rätta, som goda

och trogna undersåtare åligger att göra. Dä hafva vi nu, af vår synnerliga gunst och nåde, tagit och anammat och

undfångit, och nu med detta värt öppna bref taga, anamma och undfå dem alla, andeliga och verldsliga , i vårt kongliga hägn och värn, fred och beskärmelse, att synnerligen försvara och till deras rätt förhjelpa. Och vilja vi hålla dem vid S:t Olofs, konungens, lag och alla deras privilegier, friheter och goda gamla sedvänjor. Och sammaledes hafva vi undt och tillåtit, och nu med detta vårt öppna bref unna och tillåta, att de, efter denna dag, må och skola söka deras bergning (handla?) på värt rike Danmark och sammaledes på Lybeck, Hamburg och alla vendiska städer, så ock annorstädes, dit deras värf föra dem, obehindrade af oss och alla andra, etc. etc." — Hvilket bref konung Christian 111 efteråt, 1556 d. 14 Okt. i Malmö bekräftat, men med detta förargliga tillägg--- "dock skola föreskrefna våra undersåtare icke iuköpa

mera. än de till deras buses' uppehälle behöfva, och icke bruka något ~t'or-prangh* med aln, skäppa eller mått, mot köpstädernas friheter och privilegier."

År 1510, vid nyårstiden, sände konung Johan III Brynte Byrildsson (Lillje) och Herr Claus Fleming, hvardera med "en hop folk", in i Norge-Fleming ryckte mot Trondhjem, men Lillje in på Hisingen, hvarest en del af kouungens i Danmark krigsfolk en tid hade ett läger. Brynte eröfrade lägret d. 2 Januari och nedhögg folket, så att icke öfver fyra danskar undkommo. Några dagar sednare ryckte ban å nyo öfver Svinesund in i Norge, afbrände Sarpsborgs stad och län, öarna Oroust och Tjörn, en stor del af Aggerbus- och bela Bohus-län. En oineusklig krigföring, utan annan afsigt än att förderfva landet för sin fiende!

Dä 1613, genom kommendantens Olof Stråles förräderi, gamla Elfsborgs slott råkade i de danskas häuder, kom äfven svenska Hisingen, med flera landskapet- under danskt välde på sex års tid, såsom pant för den s. k. Elfsborgs lösen.

Öfrige kände krigshändelser på ön omförmälas dels i föregående, då fråga varit om Konghäll och Bohus, och dels i det efterföljande på sina ställen.

TnfVc socken CTufa el). Tlnfo) har troligen sitt namn deraf, att den är liksom inkilad i det norska Hisingen; ty "tjufva" pä gammal svenska är någonting tvädelt, (derutaf "hötjufva", "Tjufvoskägg" m. fl. ord). Socknen var fore 1634 moderförsamling, men är nu annex under Lundby. Dess kyrka, ehuru gammal, saknar interesse.

Midt emot Tufve skolhus, men på andra sidan af vägen, ser man på något afstånd en backe kallad -Tången" (tinget?) hvilken ligger nästau alldeles midt på Hisingen. Ofvanpå den visa sig för vandraren hvarjehanda uppstickande stenar, ocb går han dit upp. finner han för sig en s. k. domkrets- eller "tingskringla" af 12 stenar. I S. O. står en manshög sten

("öndvegi", högsätet) och nedanföre densamma äro flata stenar lagda, liksom till ett golf, för den som stod eller satt vid stenen. Stenarne hafva tydligen icke varit ämnade att sitta på, utan allenast dertill att en gång för alla utmärka tiDgstaden. Förbindande rader af smärre stenar synas närmast "öndvegit", och midt uti kretsen, hvars diameter är cirka 18 alnar, upptäckes under gräset stensättning, men om af menniskohand dit-lagd, vågar jag icke afgöra, Kundt omkring upptages hela kullen af ett virrvarr af stenar, stora och små. På de härifrån synliga berg äro uppreste tre stenpelare, ungefär till manshöjd, bestående af sammanförda stenar. En står rakt österut frän kullen, en söderut, och en vester ut, men ingen norrut De afteckna sig, från kullen sedda, tydligen mot horizonten, och förmodar jag, att deras äudamål varit att, på en tid då inga ur funnos, alltefter som solen passerade öfver dem, för tingsfolket angifva tiden, emedan denna, i anseende till våra torfäders högst bestämda och småaktiga rättegångsordning, var ganska angelägen att hafva reda på

Att sådana stenkretsar varit platsar för våra förfäders lagskipning, gruudar Big dels på deras benämning, dels på tradition, men mig är åtminstone icke bekant, att vi för detta antagande hafva någon vidare auktoritet. De gamla lagarna omtala visserligen vebönd" ('se sid. 119), och nämna äfven att det var en krets, men definiera deu icke vidare, ty det var en sak som dä ansågs så allmänneligen bekant, att ingen definition behöfdes. En åsigt, som i våra dagar mer och mer begynner vinna insteg. är den, att, före Odins-kulten, Draidismeu, soni anses identisk

med deu feniciska Baals-kulteu, varit herrskande bär i landet, sä väl sora i Britannien, Gallien, hj. fl. länder. Eller kanhända rigtigare sagdt, Balders eller Baals-kulteu öfvergick, under tiderncs lopp ocb derigenom att utmärkte män blefvo i gudastånd upphöjde, småningom till Odinskult. Ja, den upptog ännu flera elementer: begreppet om »Allfader» t. e. förskrifver sig tydligen från judarne, och de tre gudarne i Upsala tempel, som Adam från Brehmen kallar Odin, Thor och Frey. påminna, då man erinrar sig deras andra namn sHar, Jafnhar och Tridjir. d. v. s den höge, den lika höge och den tredje, bra mycket om den christna treenigheten.16G

Ett, så mycket, jag känner, hittills obeaktadt, men dock starkt i ögonen fallande bevis för Balderskultens öfvergående i Odinskult äro veckodagarnas namn och inbördes ordning, som, besynnerligt nog, ännu qvarstå oförändrade. Att de två första veckodagarnas namn äro lika romarnes, bevisar alldeles icke att de äro från dem lånade, men härrörde hos dem från samma orsak som hos oss; ty det är kändt, att så väl romarnes som skandinavemes härkomst hänledes frän — Troja. Vill man än icke taga denna sägen så precist efter orden, sä är dock likheten mellan de der i landet förekommande ättebackar m. m. påfallande och leder tanken på ett gemensamt ursprung. Hvad Söndagens namn beträffar — den hette fordom "sunnudaghin" — så heter sol ännu på engelska "snn", på tyska "Sonne": Söndag betyder alltså sol-dag, dies solis. Måndagen, 'Manudag-hin", är månans dag, dies lunse. Således finna vi Solen och Månan, Baal och Astaroth, främst i cyklen. De följande fyra dagarne äro uppkallade efter gudar ur Asa-läran: Tisdagen efter Thyr, krigsguden, motsvarande romarnes Mars, dies Martis: Onsdagen, "Othinsdaghin" eller "Midvikudag-hin", efter Odin — pä hvad sätt ban svarar mot Mercurius, alldenstund romarne kallade dagen "dies Mercurii", begriper jag icke — Thorsdagen uppkallad efter Thor och hos romarne "dies Jovis" (genitif af 'Jupiter") — Thor och Jupiter hafva åtminstone det gemensamt, att båda handterade åskan. — Fredagen, Friadaghin, efter Freya, romarnes "dies Veneris". Lördagen kallade de sednare '"dies Saturni", men hos oss hette den "Laug-hordaghin" eller "Tvatdaghin", lögedagen eller tvättdagen, då allt skulle skuras och rengöras till den instundande söndagen

Mot dc druidiska monnmenter, som, isynnerhet i trakten af engelska kanalen, ännu finnas i behåll, t. ex. cromlechen (stenkretsen) vid Abury, den vid Stouehcnge *), stenrnderna vid Carnac m. fi. äro de, hvilka vårt land har att. uppvisa, endast obetydligheter. Tacitus omtalar gcrmaner-nes stenkretsar, inom hvilka de dyrkade sina gudomligheter, och som höllos i sådan helgd, att ingen, annorledes än fängslad med bojor, tordes träda inom deras helgade områden, sålunda betygande sin undergifvenhet för den gudomlighet, som der troddes hafva sitt tillhåll. Några af dessa sanktuarier hade äfven asylrätt. Stundom stod en enstaka sten upprätt midt i kretsen och ansågs då som gudomlighetens symbol. Ossian, som beskrifver 'Lodins" dyrkare från »Lochlin3, hvarmed ban anses mena Odins dyrkare från Skandinavien, talar som oftast om Lodins kretsar"**). Så heter det t. ex. i poemet "Sulvala": fArfvidsons öfvers.)

) Kallas pä latin; "Chor» gigantum", jättedansen. I Vestergötland, nära Sköfde, finnes en oval stenkrets med alldeles samma svenska namn.

"I Två hvarandra tangerande stenkretsar har jag här och der funnit, t. ex. vid Vränge-»

"Till en brusande ström vi kommo, Som ilade liän genom beden. Brustna klippor syntes omkring, I remnorna lutade träd. Två Lodins kretsar der voro Med maktens stenar uti; Dit sänkte sig andar om natten I strömmar at" mörkröd eld. Vid de forssande vattnens dån Höjde sig åldriga röster der. Nattens skuggor kallade de Till hjelp i den kommande strid".

Flera exempel att förtiga. Det är en känd sak, att ännu har knappast någon kult vunnit, insteg i ett land, som förmått så alldeles undantränga den der förut herrskande, att ju icke en hel mängd elementer från den gamla i den nya uppgått. Under den tid druidismen herrskade i vårt land, hade folket för sed, att samlas vid sådana stcnkretsar, derstädes dyrka sina gudomligheter, och förmodligen äfven afgöra sina ömsesidiga angelägenheter,

skipa lag o. s. v. När sedermera en annan kult infördes, är troligt, ja nära nog säkert, att seden, åtminstone för det sednare ändamålets skull, bibehållits. Till och med de christna bibehöllo ju de gamla samlingsplatsarnc; ty deras kyrkor äro för det mesta uppförda helt nära de ställen, hvarest hedningarne fordom församlade sig. Eller, som gamla ordspråket säger: "der Gud har sitt tempel, har Satan icke långt ifrån sitt kapell." Det är således troligt, att äfven Odinsdyrkame fortfarit , alt sammankomma och skipa lag vid de gamla stenkrctsarne, ja, kanske äfven derstädes förrättat deras gudstjenst, ehuru det medgifves, att våra egna fornsagor uppgifva, att de dyrkade sina gudar i tempel, hvilka dock troligen icke varit så talrika, att de gjort de förra offerställena öfverflödigc.

hindby socken f Lundaboer") har en gammal kyrka utan interessc, så vida man icke vill kalla den interessant derföre att den är mycket liten, med en hög, skarp takås. Den består icke, som andra urgamla kyrkor, i långhus och chor, såsom två distinkta afdelningar.

stad, Bottna socken i Bohuslfin, vid IJoga, Stala socken på Oroust in. 11. st. Deremot har jag ännu aldrig sett någon' upprättstående midtsten, om icke iuom sådane kretsar, som rätteligen endast äro qvarstående kanter efter hopsjunkna grafkullar, t. ex. vid Pirlanda på Tjörn, ro. fl. st. Men var det så, att midtstenen ansetts och dyrkats som gudomlighetens symbol, sä är klart att den, vid christendomens införande, blifvit borttagen. I Vikens Cbristenrätt heter det, märkeligt nog: "Å gud skulu menn væll trua en leigi a bolnan eda a blotskap." Boluan är tydligen samma ord som det fransyska peulvnn. bautasten. Ännu kallas en dum och otymplig menniska med öknamnet "bulvan".168 HISINGEN. rtCKERÖABNE M. M

Söder på Hisingen vid Elfven ligger Lindholmen, i våra dagar bekant för sin mekaniska verkstad. Men hvad som för de flesta torde vara fullt at lika obekant som det inre af Afrika, är de <ler nära intill liggande lemningame efter det fordna Lindholms slott ("Lindlsholmr"). Förr än Göteborg ens var påtänkt och kanhända redan förr än Gamla Elfsborg uppbyggdes, reste sig höga tinnar och torn på berget, der vi nu se gröna vallar Att dessa äro qvarlefvor efter en borg, faller ingen iu. förr än han kommer dit upp på berget och får se föremålet för hosstående teckningar.

Förklaring öfver teckningarne: 1 är en uppgång pä berget, den enda som tycks hafva funnits, ty från de andra sidorna är det brant. 2 synes hafva varit en mur, eller måhända endast ett bröstvärn. 3 tycks hafva varit borggården. Dess grund består af stenar och iir murad af menniskohand. Den omgifves pä två sidor af 4 ett lågt bröstvärn, som måhända på sina ställen uppburit murar till byggnader. 5 äro jordverk (vallar). Vid 6 synas spår af murar i marken, sammalunda vid 9. 7 har måhända varit ett torn. 8 är en genomgång. 12 en brunn, dock icke mycket djup. 11 är en lägre afsats af berget, på hvilken 10 tycks formera ett slags bastion. Sådana äro de obetydliga lemningar, som nu qvarstå efter detta slott.

Det bar funnits flera slott med namnet Lindholmen. l:o Liudholmen i Roslagen, der Gustaf Vasa var född; 2:o Lindholmen på Kållandsö, tillhörigt slägten "af Tre Rosor"; 3:o Lindholmen i Skåne, der Albrecht af Mecklenburg satt fången i sju år. Hvad det på Hisingen belägna Lindholmen beträffar — det. är nu landfast med Hisingen, men har tyd-HISINGEN, ÖCKERÖARNA M. M.

ligen förr varit kringflutet — så äro de underrättelser, historien ät. oss om detsamma förvarat, temligen sparsamma. Första gången nämnes dess namn i Hakon Hakonssons saga. vid år 1253, då konung Hakon, under pågående underhandlingar med Birger Jarl, bodde derstädes, men jarlen på finnberg, n. v. Göta Lejon, å motsatta sidan af Elfven. Aret förut hade de båda likaledes råkats, om pä Lindholmen eller annorstädes förmäler icke historien, och då öfverenskommit om ett gemensamt krigståg mot Danmark, hvartill kouung Hakon skulle lemna en skeppsflotta och jarlen 500 man krigsfolk frän Sverge. Konung Hakon hade under våren med

stor kostnad saminanskaflät en dittills oförliknelig flotta med allt tillbehör, hvilken för tillfallet låg för ankar ute vid Öckeröarna, och var nu redo att begynna kriget mot Danmark, lian hade hos sig många utmärkta män, deribland tre konungar, nemligen thronföljaren Hakon den Unge. Jon, konung på Söderöarna *) och konung Dngal från Orknöarna. Dessutom Knut Jarl. son till jarlen Hakon Galin ocb konung Sverres dotter Christina **)

samt konung Håkons yngre söner. Junker Blagnns och Herr Signrd. Dessutom kom till konungen påfvens legat Sörle Erkebiskop, äfvensom de öfrige rikets biskopar voro hos honom tillstädes. Men Birger Jarl låg med sina utlofvade 5000 man vid "Gnllbergseid". Med honom var Andreas, konung af Snrsdal ***), ban var bror till Alexander, konungen i Holmgård och hade måst fly från sitt rike, soin intagits af tartarerue. Äfven voro

') Sudreyiar, öarna vestan för Skottland, »om då voro ett lydrike under Norge, "j Som sedermera gifte sig med Eskil lagman i Vestergötland, Birger Jarls broder.

Ett d. v. »torfuratedöme som »edermera flyttade» till Volodimis.

med jarlen flera andra förnäma svenske män. Konung Hakon Unge, åtföljd af Peter I Giska m. fl. foro frän Lindholmen och voro i gästabud hos Birger Jarl på Gullbergseid. Dagen derpå, som var söndagen före midsommar, foro både jarlen och unga konnngen öfver till konung Hakon Gamle på Lindisholmr. Der talades då om många ting dem emellan, och till slut tillkännagaf jarlen, att sändebud voro komne söder ifrån å danakonungens vägnar och lågo uppe vid Gullbergseid, nemligen tvä biskopar, femton riddare och många andra, som voro sände att afsluta förlikning rörande, de tvister, som konung Hakon hade med danskarne. Dagen derpå, S:t Hans's eller midsommardagen, voro de alla församlade, krönikan nämner icke om på Lindholmens slott eller på Gullbergseid. För många tycktes det, under förhandlingarnes fortgång, att Birger jarl var gynnsammare stämd mot de danska än mot de norska. Dock gingo danskarne in på de förlikningsvilkor konungen, i enlighet med de törståndigns råd, föreslog, och som bestodo deruti att danskarne skulle ersätta norrmännen allt hvad de bevisligen frånrölVat dem under kriget. Konung Hakon ådömdes deremot, att ersätta danska konungen med penningar för de förluster han honom tillskyndat. Sä väl det ena som det andra skulle liqvideras den instundande hösten, och för hvad som då felades skulle danskarne sätta Halland i pant, eller, om danska konungen Christoffer icke ville derpå ingå, skulle en del riddare följa med konung Hakon till Norge och en annan del med Birger jarl till Sverge och qvarblifva hos dessa till dess de utlöstes. Bref, angående denna förlikning, uppsattes och förseddes ä ömse sidor med konungens, jarlens, de tillstädesvarande sändebudens, biskoparnes ni. fl. insegel. Sedan höllo kouungen och Birger jarl ännu några möten, derpå upplöstes bela lcdingcu, och icke långt före Petersmessan, vände konung Hakon åter till Tönsberg.

Då hösten sedan nalkades, sände konung Hakon Aslab Gust öster till Elfven, med de penningar han skulle, enligt öfverenskommelse, betala till danskarne, men der var ingen utskickad från dem, och ingen kom der heller Aslak for då till Birger jarl, som sade honom, att, danakouungen icke den hösten ville betala sina ådömda böter; men föreslog deremot att konungarne sjelfva den följande sommaren skulle personligen råkas, 1 hvilket jarlen äfven tor egen del önskade. Aslak reste derpå hem med detta besked.

Följande sommaren, 1254, kom konung Hakon åter till Lindholms slott med sitt följe. Hans yngste, hoppfulle son, "herr Sigurd", var den våren blefven död, äfvenså erkebiskop Sorle och Einar Smörbak (se sid. 79) hade i stället blifvit erkebiskop. Birger jarl låg uu åter vid Gullbergseid. Der kom ock dana-konungen Christoffer, som gjorde sig mycken för-

hoppuing o ni Birger jarls medhåll. Då nu förlikningsförslaget kom pä tal, märktes det tydligen, att danakonungen ansåg sina sändebud förra året hafva Öfverskridit deras fullmagter. Konungarne blefvo icke förlikte, oaktadt Birger jarl gjorde sitt bästa: ty norrmännen tyckte att han höll för mycket med de danska. Sälunda ändades mötet och danakonuiigen red bort oförlikt. Han tog sin väg genom Halland och lät upprifva alla broar efter sig. Men konung Hakon for norr ut till Tönsberg. Dä således ingen förlikning med danakonungen kunde åstadkommas, börjades. 1256, krig mot Danmark, genom hvilket i synnerhet Halland led ganska mycket.

Sedermera finna vi slottet nämndt i åtskilliga konungabref. Då, 1321 d. 24 Juli *), hertigens af Mecblenburg sändebud, Martin de Hadha. infam» sig hos hertiginnan Ingeborg Hakonsdotter på Bohus, för att, på den yngre

Albrechts af Mecblenburg vägnar, fria till hennes, dä ännu minderåriga, dotter Enfemia, vill det synas att de gjort någon lustfärd till Lindholmen, och derstädes lärer frågan om prinsessans hemgift afhandlats. Men skulle denna gissning vara ogrundad, så har det skett vid något annat tillfälle, dä konung Magnus Eriksson befunnit sig derstädes tillsammans med sin syster. Ty då prinsessan, som först 1336 blef verkligen gift, 1339, vid ett möte med sin bror, konungen, i Helsingborg, anhöll att utbekomma sin hemgift, åberopade hon det aftal, som dem emellan blifvit pä Lindbol-men uppgjordt. Hemgiften, vid första öfverenskommelse!! bestämd till 5000 mark rent silfver, uppgafs i Helsingborg såsom belöpande sig till 10,000.

Det är ganska troligt att det på Bohus vistande sveusk-norska hofvet, i anseende till närheten och den vackra belägenheten, ganska ofta gjort utflygter till Lindholmen; men här är endast fråga om sådana besök derstädes, som af fornhandlingar intygas. Ett sådant ägde rum d. 23 Juni 1333 och var således en midsommars-afton-resa. Konung Magnns Eriksson, ltf är gammal, åtföljdes af sin mor, hertiginnan Ingoborg, som dä. vid trettiosju års ålder, änuu kan hafva varit en ganska vacker dam, om man än icke uu mera kunde om henne sjunga, som den hänryckte skalden, på hennes och hennes kusins Ingeborg Eriksdottcrs gemensamma bröllopsdag: Och såsom englar de voro att skåda Älskliga ocb förtjusande båda Konungadöttrarna Ingeborg. Ej hade någon så gnagande sorg, Att ban af glädje ju började le, Då ban de hulda tärnor fick se etc, etc."

•) Sid. 8 »tår oriitt "ijiidsomiuarjaftonen".172

Hon var då, sedan tre år tillbaka, enka efter Knut Porse, och deras tvenne unga söner, hertigarne af TTalland och Sarnsö, Hakon och Knnt, voro troligen med i sällskapet. Hennes äktenskap med Porsen — en uppkomling — må lör svenska ögon synas huru opassande som helst, så var hon till sin börd en norsk prinsessa, och i det landet var konungadöttrars äktenskap med undersåtare alldeles ingenting ovanligt. Äfven prinsessan Eufemia, sa uppkallad efter sin mormor, Hakon Håleggs drottning, var ined på resan. Ilon var då i sin mest blomstrande ålder och fästmö nu redan i tolf somrar. Trakten, sådan den då var, passade verkligen ioi-en midsommars-utflygt Den bullrande och larmande staden, på hinsidan Elfven, fanns icke då. Man såg för sig i stället en grön, leende slätt, der hjordar och hästar*) gingo i bet. Den hörde under en by, Eklanda, i Örgryte socken. Örgryte kyrka syntes förmodligen redan då i fjerran, fast utan torn. och ät andra hållet blickade Gamla Elfsborgs slott mörkt ner från sin höjd, speglande sig i Elfven Hvad vi nu kalla Klippan, hette dä "Skinnare-klippan", förmodligen bodde der garfvarc. Hög timmerskog sågs bär och der**) och pä höjderna lummiga ekar. af hvilka nam-

D _

net "Ekelundsgatan" är ett minne. At vester kunde konungen från sina fenster njuta anblicken af hafvet, hvaraf äfven på afbildningen sid. 169 en liten skymt visar sig i fjerran bland bergen. Mest storartad är dock utsigten öster ut, öfver den vida, herrliga dal, genom hvilken Elfven slingrar sig tills den försvinner bland luftiga berg. Särdeles visar Ramberget, från detta håll, djerfva konturer som påminna om södern.

Med konungen var ett talrikt följe och hela det svenska rådet. Men då de handlingar, som här utfärdades, endast angå svenska ärender, så vet jag icke oin de norska riksräderne äfven voro tillstädes. Det var eljest i konung Magnuss valakt öfverenskommet, att det ena rikets råder icke skulle komma inom det andras landamären: man kan dock visa undantag ifrån regeln. Magra äro de underrättelser vi äga om hvad som pä denna utflygt sig tilldrog. Hertiginnan Ingeborg hade då. redan för 14 år sedan, med svenska rådets bifall, till Biskop Carl i Linköping öfverlå-tit Skielldoviks gärd i Östergötland, som ersättning för 500 mark penningar, dem biskopen utlagt till landets behof, och gåfvan hade af konung Magnus, 1.521, i Varberg blifvit bekräftad. Biskop Carl hade sedan på ifrågavarande gärd låtit uppföra kostbara och herrliga byggnader. — Skjelldovik är nemligen samma ställe, sora i historien sedermera blifvit bekant under namnet Stegeborgs slott och man har der förr sett biskopens familjevapen (Båât) uthugget öfver en port. Men konungen hade seder-

•j Märk "Hlitliagcn." ' ") Mark "Masthugget "

mera ångrat sig, och ville återhekomma slottet, hvarom redan föregående året, pä Bohus, underhandlingar ägt rum mellan honom och biskopen. Dock ansågs det vederlag, konungen derföre erbjndit, i anseende till de af biskopen uppförda dyrbara byggnaderne, mycket för ringa. Nu lemnade konungen i utbyte andra gods på Visingsö med flerestädes och åtog 8ig att, som ersättning för hvad byggnaderne kostat, betala biskopen årligen 20:i mark penningar, för hvilken summa andra gods och räntor sattes i pant. Under det härom utfärdade bref satte sä väl konungen som hans mor, prinsessan Eufemia och de svenska tillstädesvarande räderna sina sigiller, såsom det dä för tiden i stället för underskrift brukades.

Följande året, d. 24 Maj, finna vi äter konung Magnus pä Lindholmen. Han tillerkände då en fru Margareta, gift med en Sigge Diekn, några gods, hvilka hans far, hertig Erik, tillhandlat sig af hennes mor, men i anseende till sin mellankomna död *) icke kunnat betala. Tre dagar sednare, den 27:de, finna vi att en af konungens följe, Anund Sture (tre sjöblad), lånat, penningar, 280 mark, af "hederlig man" Petter Snedhe och för dem pantsatte en sätesgård och tvenne torp i Fagrabo, tills han. nästa påsk, ämnade återbetala penningarne.

Aret derpå 1335, den 26 Juli — alltid om sommaren! — uppdrog konung Magnus härstädes åt riddaren Gnstaf Nikllsson och Lars Magnusson, att undersöka huruvida en viss Harald Haraldsson intagit och bebyggt större del af Hatterås skog än ban, på grund af ett konung Magnus Ladulåses bref, ägde rättighet till. Harald skulle i den händelsen åläggas att ned-rifva de byggnader, han derstädes uppfört, i annat fall ville konungen låta uppbränna dem.

Tre dagar sednare skänkte en af konungens följe, riddaren Knut Folkesson, sina gods, löst och fast, i Odenslnnda **) och Normem till Lars och Liqvid Gerraundssöner och Matts Abjörnsson. Gkfvobrefvet förseddes med den tillstädesvarande konungens sigill, äfvensom med drotsets Nils Ambjörnssons (Sparre), Östgötha lagmannens Knut Jonssons (Blå). Gnstaf Tn-

) Historien sägcv vfll att hertigarne Krik och Valdemar hlefvn i dela fängelse thjel-hungradc. Det har dock blifvit bcivifladt af liera och det med -k.-il De halva i fängelset fått ordentligen upprätta sitt testamente och il et la Sr »f liera dera», anhängare, deribland Matts Kettilmundsson, med sigillerncs påtryckande bekräftadt. Kör hvarje opartisk 4r det klart, att hertigarne, enligt lag. kunnat dümns lifvet förlustig®, emedan dc, i aldra egentligaste ruening, voro förrädare mot konung och fosterland, och hvad behöfde man då vidtaga så förhatliga utvägar till deras ur vägen rödjande? Och, vid betraktande af KimkiGnikans ordalag, har jag omöjligen kunnat afhålla mig från deu misstanke, att berättelsen om ihjälhnngrandet endast är ett echo från Dantos bekanta episod om Hu^olin (Inferno Cauto XXXin). som. jnst vid denna tid nyligen diktad, gjorde siu rund kring Europa, och troligen kommit hit genom prester, munkar, pilgrimer och vandrande riddare.

••) i Vestergötland, Vadsbo härad. Flistads socken

nasons. Greger Månssons (Läma), Glsle Eliassons (Sparre), ülf Ambjörnssons (Sparre),Carl Tukesons (Vålunge), Jon üffesons och ülf Qndmarssons *) (Hjort-hufvud) den siste S:t Britas man, samt dertill åtskilliga andra, som icko voro riddare.

Åter finna vi slottets namn på ett dokument, dateradt Lödese den 21 Juli 1337, i hvilket. Sven 1 Lödese, kanik i Skara och fogde på Lindholmen, lofvar att, i händelse af konung Magnus's frånfälle, öfverlemna Lindholms slott, Lödese och dess område till drottning Blanka eller hennes befullmägtigade. Brefvet synes antyda att slottet varit svenskt, åtminstone vid den tiden. Det nämnes likväl icke i det dokument, genom hvilket hertigarne Erik och Valdemar, i häfdaskifte på fem års tid, sig emellan fördelade Sverges rike och som är dateradt från Lödese d. 9 Sept 1315.

Bland undertecknare af en fredsafhandling mellan konungarne i Danmark och Polen 1419, finna vi en Nils Bojesson, slottsherre på Lindholm, som troligen är detta Lindholm, alldenstund befälhafvaren på det. skånska Lindholm finnes förut nämnd bland undertecknarne. Detta visar att slottet då ännu hölls vid makt Men här upphöra också alla underrättelser om dess vidare ödeu. När och af hvem det blifvit förstördt, eller lemnats att

förfalla är obekant. [Gustaf Vasas tid var det i fråga, att hit förlägga deu stad, som dä hette Ny Lödese och nu Göteborg. Konungen hade länge hyst den afsigt att flytta staden, isynnerhet sedan är 1543, på larsmesse-aftoneu, under pågående marknad, stadsbron i Lödese nedstörtat i ån med sextio derpå varande menniskor, deribland särskildt nämnes en adelsfru, som med sex karlar kom samma stund ridandes på bron och blef qvar i äu. Konung Gustafs bref i detta ämne till Gustaf Olofsson Stenbock, d. v. ståthällareu pä Elfsborg, lyder som följer: "Wij förnim me käre ber Göstafl', att j medt någre flere gode memi, och en part aff Borgerene, hatYwe beseet thenn plata ther på kiippeu (vid Elfsborg) och ther ingen godt lägenhet vare vill, att läggie thenn By Tesligeste ther hart under Slottet, vill icke häller duge för thenn höge clippe skuld, jcke häller Lindholmen, för thenn annen orsak skuld. Så kunne vij tänckie the Borgcrc göre nu lijke som Marcolphus gjorde, at hann icke kunne finne uåget trä ther bann hade lust hängie vdi: och synes oss, att hvar Slottet ocb Staden icke måge bliffve något när tilhope pä en platz. då haffvc vij icke lust, att lathe göre ther någen fast stadt. utan see däå fast heller,

') -tag begagnar blir tillfället att rätta ett, sid. 10 begånget, misstag, i det jag, i förlitande på Afzelii Sagohäfder, uppgifvit att Birger Ulfsson, sora var son till denne Ulf och S. Ifrita. skulle varit en Brahe: han tillhörde denna slägt endast genom sin mur. mon hans fäder-iieslügt hette Hjorthufvud.

att the bliffve pä then platz the nu äre. Sedenn må the ståå theris eget effventyre. Datum ut Supra." —

1 bakgrunden af ritningen sid. Iß9, till höger, ser man tre bautastenar. De tvenne närmaste stå pä ömse sidor om en grafknlle — se hosstående planritning — den tredje ligger temligen långt frän dessa. De två förstnämnde stå uppe på en hög sandbacke, hvarest sandtägt af ålder ägt rum, hvilket gifvit stället dess namn Sandgården, eller, som det äfven skrifves, Sannegården". Att en krets af stora stenar omslutit det. hela, säger Ödman: de ännu qvarliggande tyckas nästan vittna derföre; men jag anser det likväl icke säkert. Äfven här återfinnas samma stenarnes skefva ställning, som jag i det föregående vid dylika monumenter anmärkt; den mindre stenen står visserligen icke ner vid marken skeft mot den större, men den vrider sig något ofvan jord. För öfrigt upplyses minnesmärkets beskaffenhet bäst af planritningen. Om des6 bestämmelse vet traditionen ingenting, men dess beskaffenhet och utseende antyder ofelbart ett griftställe.

Om slaget på Sandgårds ängar (1657?) har Ödman antecknat en sägen, den jag här auför med Afzelii ord, utan att kunna ansvara för dess fullkomliga sanningsenlighet, helst vi ännu äro i saknad af en kritisk och omstäudlig historia om den tidens krigshändelser inom Sverge. — "I lugn satt Harald Stake vid sitt höfdingedöme, till dess att danskarne, under Carl Gustafs frånvaro i Polen, bröto freden, väntande sig ett lättvnnnet rof och ett värnlöst land. Då tog Harald Stake ned ifrån väggen sin sköld (?) och sitt svärd, uppbådande sina gamla krigskamrater, som ännu kommo sin tappre öfverste ihog och höllo honom kär, tågande med dem och vid vestra gränsen hopsamlade bönder mot danska hären, som under Ivar Krabbe inbrutit öfver Vestergötlauds gräns och redan stod på Hisingen, nära Göteborg. Men före fienden var baron Harald vid Götaclf och hade slagit en bro öfver floden, vester från Gamla Varfvet, och tidigt en morgon hade ban på denna bro gått öfver elfven och stod vid Sandgårds ängar, (13, se teckn sid. 169) gent emot fienden, som öfverraskad såg vestgötarnes blanka sablar lysa mot den uppgående morgonsolen.

Danskarne, med mångdubbel styrka, gingo modigt fram i den första striden, mycket förtröstande på eu jättestor man — af svenska folket

den danske Goliath benämnd — som väldigt framgick med sitt breda slagsvärd. Han bette Skälernp och sades vara en trollkarl, den ingen med bly eller stål såra kunde. Men en svensk ryttare tog en silfverknapp ocb sköt jätten till marken; dock stod ban länge fäktande på knä och slog omkring sig med sitt svärd, til! dess ett korsgevär (värja), honom genom lifvet stunget, ändteligen dödade trollet. Mellertid hade Haralds-folket slagit största delen af danska hären till rygga, och när Skälerup stupat, vände jämväl de öfrige ryggen till, och deras flygt blef allmän. Harald Stake blef detta år, för pröfvad vishet och trohet mot fäderneslandet, med rikets högsta

värdighet, ett. rum bland riksens råd, belönad."

Straxt invid foten af den backe, ofvanpå hvilken Sandgårdsmonumen-tet thronar, ser man på teckningen sid. 169 vid 13, en herregård, den s. k. Sandgården. Den äldsta underrättelse,, man om densamma äger, liestår i den uppgift, att Drottning Margareta härifrån, år 1410 d. 24 Mars, utfärdat ett gåfvobref till Svarte Jenis, son af Nils Johansson Skåning och sedermera höfvitsmän på Akersbus, lydande på de i Vestergötland belägna, under kronan förfallna gårdar som Zabel von Hclften rådt om, då han blef förklarad för rikets fiende. — Sedermera har gården tillhört slägten Oxenstjerna, men 173+ blef dou inköpt till biskopens i Göteborg soni-marresidens i stället for Burgården. Genom sammanskott från presterskapet blefvo dess boningshus uppbyggda och trädgård anlagd, under d. v. biskopen Jakob Benzelius. Dess trädgårdar med fiskdammar prisades mycket af Ödman, för öfver 100 år sedan, men nu tror jag knappast att de rendera mera än några kappar potatis och ett par lass hö. Biskopens laudtställe är nu för tiden Björkeris, vid Kungsbacka.

Pä Färjenäs egor, belägna innanföre de straxt till höger 0111 zifiVan 14. på tecku. sid. 169 framskjutande berg, låg det at Carl IX anlagda hising-ska Göteborg. Gamla Elfsborg låg a motsatta sidau af Elfven, men utom yttergränsorne tor omnämnda lilla teckning. Visserligen ser man vid Färjeuäs ännu på ett par ställen grundvalar efter byggnader; att dessa äro efter den fordna staden tror jag dock knappast. Men efter kyrkan har jag för några år sedan sett svaga spår, pä en höjd öster om dalen, der har sedermera stått en väderqvarn, som nu äfven är borta. Den visar sig, på ett danskt mynt af 1612, såsom eu byggnad försedd med ett belt litet torn midt pä taket.

Då Konghäll, 1135, blifvit af Venderne förstördt, drog sig dess handel till den, redan långt förut existerande staden Gamla Lödese, nu Gam-mellüs, hvilken, efter sägen, har varit sa betydlig, att den ägt sju "koste-liga" kyrkor. Den hade ock sin egen stadslag. Flera mil längre ner,HISINGEN', ÖCKERÖARNA M. M.

vid södra elfärmens utlopp i hafvet låg Gamla Elfsborgs slott, som, enligt Messenius, skall vara aniagdt at' Birger jarl 1260. Invid detsamma låg äfven en stad. En tredje stad var Ny Lödese, som nu heter Gamlestaden och synes från början hafva bildat sig kring det derstädes befindt-liga Lödese dominikanerkloster, som nu är hospital för vansinniga. Denna sistnämnde stad lärer redan på Carl Knutsons tid varit befästad, och småningom flyttade Gamla Lödeses borgerskap dit, emedan det låg närmare hafvet och de sålunda undgingo att erlägga tull vid förbifarten af Bohus slott. Men 1549 var konung Gustaf I i Lödese och tillsade då borgerskapet att flytta till Gamla Elfsborgs stad, hvilket varit i fråga alltsedan 1545. Och då 1563, under kriget med Danmark^ Elfsborgs stad blef af de danska af bränd. tillät Johan III borgerskapet att flytta tillbaka till Nylödese, som derpå, 1587, begäfvades med nya förmåner och friheter, och fortfor att vara i sitt förra stånd, tills Carl IX, år 1607, anlade en ny stad på Hisingen och begåfvade densamma med härliga förmåner, samt gaf den namnet Göteborg. Till hvilkens så mycket skyndsammare förkofran ban redan förut, 1603, på Gamla Elfsborgs slott, utfärdat sina privilegier för holländare och andra främmaude, att sätta sig neder i bemälta stad, till följe hvaraf, 1604, en vid namn Cornelins^Cornelisson begaf sig till Holland, att der träffa herr Abraham Cabeliau och inhemta hans råd oui denna stadens anläggning, och kom tillbaka med goda svar, hvadan, 1605, ståthållaren på Elfsborgs slott, herr Gustaf Eriksson Stenbock*) och Hans Nilsson på Holllne öfversändes till Generalstaterne, för att öfverlägga med bemälta Cabeliau om stadens byggande och rörande tillämnad handel på Persien. Cabeliau öfvertalade åtskillige holliiudare att resa hit, hvartill han äfven. 1606, som hufvudman gjorde mesta och största omkostnaden, och året derpå, 1607, reste ban sjelf till Sverge med åtskillige flera, för att mundtligen afhandla denna angelägenhet med hans majestät. Ilan skaffade äfven konungen vid samma tillfälle folk och penningar till dess krig, reste så tillbaka till Holland med privilegierne och korresponderade 1G07, 1608 och 1609 flitigt med konungen rörande denna angelägenhet. Han upprättade äfven, till svenska handelns tjenst, i Amsterdam ett kompani, i hvilket han sjelf intresserade till en tredjedel ocb tillsammans med en Paridon v. Horn till hälften. För alla dessa förtjenster blef Cabeliau 1609 förordnad till borgmästare i denna staden och tillika till general intendent öfver myntverket derstädes

Men denna stads bestånd varade icke länge, förr än, så väl för dess förunte privilegier, som ock för andra vigtiga

orsakers skull ett krig 1611

*) Son till Erik Stenbock och Malin Sture.

uppstod mellan Danmark oeb Sverge, i hvilket Gamla Elfsborgs slott och stad, tillika med det hisingska Göteborg, blefvo af de danska intagne och afbrändc, förmedelst ståthållarens på Elfsborg, Olof Stråles, otillbörliga uppgifvande, för hvilken orsaks skull denne dömdes att gälda 4000 R:dr böter, hvilka konung Gustaf Adolf förärade till Upsala och Vesterås domkyrkor*). I freden 1613 afträddes till Danmark Gamla Lödese, Säfvedals, Askims, Hisings, Bollebygds, Able, Vädtle och Flundre härader, som underpant, på sex års tid, för en million riksdaler, hvilka Sverge i lösen för Elfsborg skulle betala. »Under hvilken förpantningstid kronans slott, städer och härader otroligen hafva lidit, och de sköna skogar, som då öfverallt stodo i fullt flor, blefvo af de danske ucderhuggne ocb utödde. Det kostbara ekvirke, som då i stor myckenhet fanns, blef af dem bort-fördt. hvaraf ännu på mänga ställen här omkring rötter ur marken upp-gräfvas, såsom säkert tecken ocb vedermäle att här varit skog, särdeles af Ek.»

Sä klagar Cederbourg, i sin 1730 utgifna Göteborgs stads historia, och våra nakna, skoglösa trakter bevittna sanningen af hans ord. Jag vill nu äfven anföra hans berättelse om det nuvarande Göteborgs anläggning, hvilket allt han uppgifver sig hafva fått veta af gammalt folk, som dä lefvat. Särdeles har en 90 årig matrona, Ingeborg Sahifeldt, enka efter en rådman Gunnarsson, kort före sin död berättat honom en bel hop, sä väl härom som om gamla Elfsborgs stad m. m. hvilket allt hon dels sett med egna. ögon, dels fått veta af sin fader, Erik Sahlfeldt, som varit rådman i det nyanlagda Göteborg.

»Sedan de danska så jämmerligen här i landet hållit hus, de förr om-talta städer afbrätit och i grund förstört och fästningsverken intagit, att således intet försvarsverk på denna gränseorten var mera öfrigt att tillgå som kunde göra de danske eller andre tillstötande fiender, vid deras oförmodade inbrott något motstånd, utan riket för hvar och en, både till lands och vatten, låg öppet, har den förträfflige hjelten, konung Gustaf Adolf den andre ocb store, som, efter sin högstsalig faders, konung Carl IX:s, död, Anno 1611, hade emottagit svenska kronan, pröfvat nödigt, att i egen hög person, 1618, med flera förnäma herrar resa neder till denna gränsen, att bese och i noga ögonsigte taga det af fienden ödelagda Elfsborgs slott och stad, det hisingska Göteborg oeh Nylödesc stad, med de der omkring liggande förmåner ocb lägenheter, huru och på hvad sätt de nu, som en fenix, utur sitt förra stoft måtte igen upphjelpas, såsom ett tryggt

*) Dh Danske slogo öfver denna belägring en skådepenning, på hvilken man i förgrnnden ser sjelfva belägringen och i bakgrunden Elfven, saml pà andra sidan om densamma det hisingska Göteborgs kyrka, jemf. sid. 176.HISINGEN, ÖCKERÖ ARNE M. M.

och säkert värn, så för Göta riket i allmänhet, som ock för denna orten i synnerhet, emot infallande krig och nabolig orolighet, helst emedan hans majestät, under den förflutna krigstiden förmärkt, huru högst angelägen denna gränsorten varit för Sverges rike, i anseende så väl till att underhålla korrespondancen med andra riken och potentater, som emot vester och norr belägne äro, som ock att sä mycket bättre och med större nytta befordra kommersen, så till landets som invånarnes märkeliga fördel och nytta. Vid hvilket tillfälle konungen steg upp på ett högt berg, af gemene man Otrillan kalladt *). Pä hvilket berg och rundt deromkring, både i öster, norr och söder, varit en mycket skön och ljuflig ekelund, som deraf verkeligen kan slutas, att uti denna lund, 1650,. äro räknade 1934 friska eketrän, hvarest om sommaren, så för dess behagliga skugga, som ock för den herrliga gräsbevuxna marken, varit hållen offentlig gudstjenst om sön- och högtidsdagar, för de hit till staden 1687 kommenderade landtregementer till fortifikations arbetenas uppförande, som påstod till 1693. Förutan det, att stadens innevånare, hustrur och barn, med deras tjenstefolk, hade der sitt fullkomliga nöje och tidsfördrif, Hvilken lund år efter annat så märkeligen aftagit, att 1687 inga fler trän funnits än 365 stycken, som då, för fästningsverkens skull, alldeles blefvo nederhuggne. På hvilken plats sedermera det fattiga borgerskapet, med

vederbörlig tillåtelse, har uppfört sig boningsbus.

Och förmäles en sällsam händelse, som då skall hafva sig tilldragit: att nemligen en flygande örn blifvit synter i lufteu, hvilken på samma plats sig uppehållit, der nu detta Göteborg är aulagdt, då ock en liten fogel satt sig neder på hans majestäts fot. derest han stått och öfverlagt om bemälte stads verkställighet och affattning. Hvilken ' händelse då hållits före att vara ett godt omen och kännetecken, att denna stad, efter få års förlopp, märkeligen skulle förökas och tilltaga, hvilket prognostikon redan vunnit sitt goda ändamål **).

Till detta Göteborgs begynnelse och fullbordan utvalde hans majestät, efter det att Adlor Salvius dertill uppgjort dessin, sin herr faders, konung Carl IX:s hofräd, Jakob vau Dyk till Salneoky, till sin kommissarius och stads-burggrefve derstädes, som 1G26 på samma beställning blef med full-

•) Enligt en annan anteckning, har konungen varit till bäst, och Knut JCransson Ulfsparre till Öjared liar hållit i betslet, under det att konungen mot sadelknappen uppritade planen till staden.

•*) Denna underbara berättelse lärer, när allt kommer omkring, vara ett påhitt af en ung gymnasist, Pehr Andersson Prytz, för att gifva interesse ät en oration, ban höll vid sitt afsked från Göteborgs gymnasium, d. 4 Mars 1C48. Efterbildningen af Livii berättelse, om örnarne, som visade sig för Romuhis, vid Roms anläggning, är omisskännelig. Smà foglar bruka icke sätta sig på foten på folk.

makt beDädad. Hvilken icke allenast skulle utdela tomter och platsar till de der i staden så väl inhemske som utländske inflyttande personer, hvilka hans majestät meddelat sina offentligen utgångna plakater och sin kongliga intention förstå låtit, utan ock hafva ett noggrannt inseende på den andeliga och verldsliga regeringen. Då ock Abraham Cabeliau af rikskansleren, 1619, blef ombedd att komma till Sverge igen och hjelpa att restituera denna Göteborgs stad, liksom han, tolf år tillförene, med den gamla och första hisingska staden gjort hade. Hvilken, efter högbemälte herres anmodan, 1621 sig här på orten inställde. Och att sä mycket mer uppmuntra folk att här taga säte, blef dem uti 1619 års privilegier förunnadt att få åtnjuta så väl Nylödese stads förlänte och donerade egendom och hemman, som ock Härianda och Quiberget, med tvenne Eklanda hemmans egor m. m. på hvilka sednares grund staden är funderad. Hvilka hemman Nylödese, ifrån 1528, haft uti sin besittning. Och har hans majestät allernädigst förlänt den nya staden det gamla Nylödeses fri och rättigheter, för så vidt de dä för tiden tillämplige vara kunde, intill dess H.M. finge rådrum och tillfälle berörde stads friheter att låta öfverse och förbättra, och dem till detta nya Göteborg att tillämpa, hvilken försäkran vann sin fullbordan tvenne år derefter, dä ban berörde privilegier med sin kgl. hand, under den 4 Juni 1621, bestyrkte, uti 37 artiklar bestående-Hvilka privilegier sedermera af hans efterträdare, men isynnerhet af konung Carl XII. stadfästade äro. som af dess allernädigst gifna privilegier, daterade Torpum i Norge d. 24 Maj 1716, närmare intygas kan." —

Dessa tvenne nu beskrifna socknar utgöra Hisingens vestra härad eller Svenska Hisingen.

1 Racka socken ("Bakkar: . genit. B akka) finnas inga fornlemningar af interesse. Dess kyrka är en hvardaglig, ofta omändrad byggnad.

En gissning, att Harald Hårfagers anfall pä Vestergötland ägt rum vid Steken, gent emot denna socken, är i föregående anförd. Säkert är att en sägen funnits om en strid på stället. Vikingar, som voro hemma der i landet och hade sitt tillhåll vid Steken, hade gjort sig skyldige till öfvervåld mot qvinnfolk, hvilket svårligen uppretat berscn pä Pikenborg (Öjarcd). Han har dä hopsamlat folk, och uppe bland bergen afvaktat vikingarnes nästa hemkomst. Men de, föraktande hans obetydliga styrka, halva drifvit honom töre sig uppåt landet, tills de kommit, dit, hvarest Angereds kyrka nu ligger. Der har bersens folk plötsligen fattat stånd och så häftigt angripit sina förföljare, att dessa blifvit i grund slagne och nedergjorde. Till minne häraf stå de stora stenarne der pä platsen. — Så säger traditionen, upptecknad af Ström.

Dä hertig Erik, 1308, innehade Nyklaborgs slott vid Konghäll, och

detsamma ansattes af hans tillkommande svärfar, konung Hakon Hàlegg, har hertigen försett slottet med

tillräcklig besättning ocb en duglig anförare, men sjelf rest undan öfver Hisingen och vid Lerje öfver Elfven. Så är onekligen meningen med rimkrönikans ord:

"Hertugen red til Largesund Ok foor ther öfver en lijten stund Ok räddos eij sidan hans vrede."

Den väg, som derifrån går upp åt Vestergötland, förbi Gälsuäs och Gräf snäs, var på den tiden den genaste till Stockholm och förmodligen fanns då, som nu, en färja från Hisingen. En bro omtalas sednare, under Balsefejden: den var byggd på pålar, ocb mången af den nu lefvande generationen torde påminna sig densamma, under benämningen rNyebro".

Vid Tingstad — namnet utmärker ett tingställe, också hette det fordom -Thingstalit"— hade danskarne, 1644, ett befästadt läger, dit de nedfört en mängd groft artilleri från Bohus, i afsigt att eröfra Göteborg. Midt emot Lerje och Hospitalet hade de också anlagt ett par skansar — af den förra vet jag att lemningar finnas på stället —. Men Grefve Pehr Brahe anlände d. 31 Juli med undsättning till Göteborg, och sände följande dagen Lars Kagge emot danskarne, hvilken eröfrade alla tre befästningarne och jagade det danska krigsfolket in pä Bohus, som ban sedan med 800 man bevakade. Jemt', sid. 20.

Jag inrycker här, ur en pä Göteborgs gymnasium förvarad handskrift, följande.

"Det är bekant huru ståthållaren i Norge, Hannibal Sehested, hade då (1645) redan haft sitt säte på Bohus uti fulla tvenne år, och under den tiden icke allenast styrt bela Norge uti konungens af Danmark ställe, utan i synnerhet fäst sin uppmärksamhet på det länets gränseförsvar och fästningen Bohus, som uti påstående krig tarfvade eu så stor herres öfverinseende. Men man hade intet tillfälle lemnat honom i handen, att på fältet aflägga prof på sin tapperhet, som ban förmente skulle tvinga de svenske till en billig fred, eller åtminstone injaga hos dem en tillbörlig högaktning för lians egen person.

I sådan afsigt, gör ban allt redo till de svenska gränsomes anfallande, lemnar fästningen Bohus under öfverste Olai Passbergs befäl och skyndar sig, bittida om morgonen, den 2 Augusti, öfver Elfven med en krigshär, hvars antal af rytteri och fotfolk räknades till 12,000 man *). Knappt hade han, med sitt följe och annat tillbehör, kommit öfver Elfven på Skårdals ängar (Surte), der han lägrade sig öfver natten, innan ban be-

*) 4000 uppgifver Halmberg som det rätta antalet.

fallte, att på fästningen Bohus och de omkring staden Kongelt liggande stora skeppen skulle lossas fröjdeskott till en stor myckenhet, att bebåda hans hurtiga öfverkomst, som skedde utan något fiendtcligt motstånd och betecknade, efter hans mening, ett, lyckligt slut på det förestående fälttåget. Under förevänning att förena sig med det dansk-halländska krigsfolket, som låg der nedre till gränsonias försvar mot svenska infall, ehuru hans ögonmärke egentligen var, att i hastighet öfverrumpla Göteborg, som då intet stod i försvarsstånd, och hade lätteligen, genom en så öfverlägsen magt, kunnat råka i svåra äfventyr, tågade han, den 3:dje Augusti, ifrån Skårdals ängar ned till säteriet Lerjeholm, som den tiden innehades af riksrådet, fältmarskalken och kommendanten öfver arméen i Tyskland, grefve Carl Gustaf Yrangel. I harm öfver den skada, som Vran-gelska familjen tillfogat Danmark under påstående krig, gaf han säteriet till sköflings åt sitt folk, som med glädje emottog denna morgongåfva och, sedan de skiftat sig emellan hvad i deras smak föll. läto dc det. öfriga bortflyga i rök, att allena tom terne efter husen qvar blefvo. I detsamma säteriet stod i full lågs, utsändes öfverstelöjtnanten Slegler, till att låta ett lika öde öfvergå Göteborgska hospitalet, hvilken befallning han med en sådan färdighet utförde, att åtskillige uslingar genom detta tyranni inne-brändes. och till segertecken bortförde ban hospitalets kittel samt en klocka, den ban dock omsider, efter anhållan, återsände. Den 4:de Augusti höll Sehested ännu rastedag, efter sitt långa tåg, uti Lerjeholmska trädgården, der hans soldater trodde sig vara i paradis, och åto så öfverflödigt af mogen och omogen frukt, att derutaf förorsakades bland dem en dödelig farsot *). Men de hade näppeligeu ätit af dessa kunskapsträn. innan de svenske, som lågo till Göteborgs och gränsornas försvarande, hade samlat sig och slogo, den 5:te Aug., hannibalska förposterne **) och injagade med sin tilltagsenhet en sådan fruktan hos fältherren, att ban, den 6:te Augusti, drog sig med sitt följe öfver Lerjeholmska bron in på Hisingen och skyndade sig, på snällaste viset, till Vedbacka eller färjestaden hvarifrån hans folk hastade sig öfver Elfven

in på fästningen Bohus, den de tör några dagar sedan lemnat. livad fasa sådant upptåg förorsakade hos hans höga gemål ***), som pä fästningen afbidade

*) l cn annan uppsats heter det, att Sehested ur nämnde tridgärd lät frambära flere kor-gmr kersbär, hvaraf soldaterne förplägade sig.

**) Att denna förpostträffning varit det 9. k. slaget på Randängen, säger Holmberg i Bohusläns lilst. sid. 128, och har bär sid. 21 blifvit följd. Cederbourg utsätter Randängs-slaget till föregående året 1644. Tidegren i Vestergötland!! hist. sid. 258 berättar ungefär som Holmberg, men nämner icke något Randängs-slag, lika litet sora Loccenius, som derjemte sätter Sehe-atedts återtåg från Lerje under årtalet 1646.

***) Hon var fjerde dottren till konung Christian IV och hans gemål "på venster hand", Christine Munck.

en annan utgång på detta spelet, och huru stadsfolket i Kongelf kommit häröfver i vånda, bör hvar och en kunna föreställa sig, isynnerhet när man tänker pä följderna. Ty som de öfvergåfvo Lerjeholmsbron uti ett gödt tillstånd, brukade det svenska rytteriet henne till sin fördel och förföljde fienden till Vedbacka färjestad, inlåtande sig på åtskilliga ställen, mest på Rönninge slätter, uti små drabbningar med honom. För trängsel kunde en del af det hannibalska krigsfolket intet hafva utrymme på Bohus, utan nödgades för den orsakens skull att. natten mellan den 6:te och 7:de Aug., öfvergifva fästningen, och tågade till en gård invid Kongelf, som kallas Ängegärdet, pä bvilkeus fält de lägrade sig, att sedan af-bida utgången och om deras åtgärd behöfvas kunde. Den 7:de Aug. hade allt svenska krigsfolket hunnit fram till färjestaden, hvars kringliggande berg om morgonen voro beklädda med svenska ryttare och soldater, och man väntade endast pä skytte och annan ammunition från Göteborg, för att kunna företaga belägring. Till att hindra de svenske i ett sådant uppsåt, öfverfördes från Bohus en myckenhet af krigsfolk, som skulle oroa dem uti deras fördelar, men de blefvo så hurtigt och efter vanligheten bemötte, att de nödgades draga sig tillbaka med stör förlust." — Det var i denna strid som svenske ryttmästaren Uggla blef fangen, hvarom, äfvensom om det öfriga af historien, huru Sehcsted med de siua afreste från fästningen, och huru denna sedan af svenskarne bombarderades och staden afbrändes, läsaren kan läsa i det föregående, sid. 21, men som Loccenii berättelse derom är något olika, och, såsom samtidig, har sitt värde, så införes den bär: — "Kagge, sedan ban (vid Leije) med sitt folk kommit öfver på Hisingen, gick rakt på Bohus. Förekommen af fienden, som intagit fördelaktiga positioner på höjderna (förmodligen vid Rönninge) fördref ban dem från fyra kullar och de gingo nattetid öfver Elfven (vid Vedbacka). Sedan nalkades Kagge Bohus och intog kullen näst under slottet*) hvarifrån ban ined sitt artilleri besköt detsamma. Sehested, äggande sitt folk att afskudda sig skammen af återtåget, dref Kagge, efter en skarp strid, från kullen, men sedan Kagge repat sig och ordnat sin slagordning, fördref han äter siu fiende derifrån. Och huru mycket än Sehested med siua utfall oroade Kagges på Hisingen uppställda styrka, förorsakade dock denne sednare sin fiende större skada, så väl genom eröfrandet af en belastning, den Sehested låtit uppföra för att försvara stenbron öfver Elfven, som derigenom att ban uppbrände staden vid Bohus, äfvensom ban beredde sig på att storma sjelfva fästningen, det han ock gjort, hade hau icke hemifrån fått befallning att inställa fiendtlighe-terna emedan fredsunderhandlingar voro å färde." —

*) Inaedil collem arci subjectum.

T||orslanda (genit. af *Thorslönd) säges hafva sitt namn efter en i alla afseenden obetydlig fornlemning, kallad "Thors slott," belägen inne bland bergen vid Amholt C Älmhult). När man sett Orousts m. fl. borgar, kan man icke misstaga sig på, att denne är i samma väg, men för egen del kan jag icke derom formera mig annat begrepp, än att den blifvit påbegynnt men icke fullbordad. Det bela utgöres nemligen endast af en s. k. barrikad mellan tvenne klippor, försedd med en genomgång pä midten, men är alldeles öppet bakifrån. Holmberg beskrifver dylika fornlemningar såsom "kullstörtade murar," men deruti torde ban misstaga sig: 1 de bafva aldrig varit annat

än de nu äro, d. v. s. konstlösa barrikader, hvilka passade förträffligt till forntidens stridssätt med pilar och spjut. Ty, under det att en fiende med svårighet halancerade sig uppföre den vacklande stengrunden, blef det belt lätt för försvararne att spetsa honom på sina långa lansar. Ett annat misstag af Holmberg är att hit lokalisera den borg, som omtalas på ett ställe i Svarfdäla-sagan, hvilket bättre fram skall anföras, nåde ban sett fornlemningen innan han satte sig neder att beskrifva den, hade ban troligen aldrig kommit fram med detta. Sagan säger äfven uttryckligen, att borgen låg "ä Elfaskerium," på ett skär i Elfven. Måhända har Holmberg misstagit sig på en annan ruin, som ses på klippbranterne vid den s. k. Juthamncn, midt emot Varholmen. Ruiner finnas för öfrigt på flera ställen i skärgården, att någon bland dem kan förskrifva sig frän den grå forntiden, är visserligen möjligt; men jag har aldrig hört annat, än att de äro lemningar efter sillsalterier, sedan det stora sillfiskets tid.

Thorslanda kyrka har lika litet intresse som de öfriga på Hisingen. Dess dopfunt af sten, hvaraf blott skålen finnes, liknar Björlanda, fse längre fram). En mycket gammal lind står pä kyrkogården.

I det föregående, sid. 45 är berättadt, huru konung Magnus, Olof den heliges son, gjorde Sven Estridsson till jarl öfver Danmark ocb huru denne sedan var nog otacksam att låta utropa sig till konung derstädes. Häraf uppstodo flera krig, så väl under hans tid som under hans farbror ocb efterträdare Harald Hårdråde. En gång var denne sednare nära att blifva innesluten och tillfångatagen i Limfjorden och slapp med nöd undan. Viuteru derpå lät konung Harald bygga ett stort skepp uppe i Trondhjem, efter förebilden af Ormen Långe, som Olof Tryggvason hade i slaget vid Svolder. På detsammas alla delar användes den största flit. Det hade i frarnstammen ett drakehufvud och baktill en stjert, på båda sidor voro stammarne förgyllda. Det hade trettiofem roddarbänkar, ocb var efter denna beräkning myckct stort samt ganska vackert. Konungen lät på bästa sätt tillreda allt, hvad till skeppets utstyrsel hörde, både segel, tackel och tåg.I

Rau sände bud till konung Sven i Danmark, att denne skulle, påföljande våren (1062), komma honom till mötes vid Elfven och slåss, så att de då kunde afgöra, hvem landet skulle tillhöra, och endera sedan hafva begge rikena. Som mötesplats• utsattes Tnmmelhed i Thorslanda socken, eller rättare sagdt sjön der utanföre. Dertill bjöd konung Harald ut full leding af hela Norge, och när våren kom, sammandrog han en stor krigshär. Då lät konungen skjuta ut det förutnämnda stora skeppet i vattnet och i dess framstam uppsätta drakhufvuden. Och när allt var redo, höll han ut ur än med draken, — "Och qvinnorna stodo på stranden", säger skalden Thiodolf, -som sjelf var tillstädes, "de begapade det ståtliga fartyget, som om de sett tecken på himmelen, och beundrade årornas jemna rörelser, hvilka syntes liksom ett par väldiga örnevingar etc."

Konung Harald var till utseendet en ståtlig man med blekgult här och skägg: det sednare bar han kortklippt, men brukade långa kampar d. v. s. mustacher. Hans ena ögonbryn var något högre än det andra. Han hade stora händer och fötter, dock båda delarne väl vuxna. Fem alnar var hans längd, d. v. s. sådana alnar som rlå brukades. Han var i hvardagslag sedig och allvarsam, liknande deruti sin halfbroder, konung Olof den Helige. Han var grym mot sina ovänner och straffade strängeligen alla förbrytelser. Han var öfvermåttan vapcndjcrf i strid ocb segersäll i all sin tid. Alla de, som följt honom i härnad, hafva intygat, att då ban var stadd i någon stor våda och måste hastigt fatta ett beslut, föll han alltid på det råd, som alla efteråt insågo hafva varit det bästa. Hans bedrifter i fjerran land i ungdomen lefde länge efteråt i skaldernes sånger: i Afrika sades ban hafva eröfrat inalles 80 städer och äfven med lycka fört krig på Sicilien och i Palestina, såsom anförare för grekiska kejsarens elit-trupp, Väringarne. Han förvärfvade derunder oerhörda rikedomar, som efteråt blefvo medlet att ernå Norges krona. Sjelf har han diktat sånger öfver sina egna bedrifter, af hvilka en del hunnit till våra tider: Hvarje stanz slutar med den vackra refrängen: "Tho lætr gerdr i Gördom Gullhriugs vid mer skolla" — Likväl tycks mig ungmön i Garda, Den ringprydda, hittills försmä! — hvarmed han syftade pä Elisif, konung Jarisleifs i Gardarike dotter, den han ock på hemresan medförde som brud. — Dock, sedan den tiden hade tjugetvå år förflutit och mycket hade blifvit annorlunda. Sjelf var konungen på fyrationdesjunde året. Med honom var nu hans mätress Thora Thorbergsdotter. af den mäktiga Armödlingaslägten *). den yppersta i Norge

•| Samma slägt som Erling Vidkunsson, s« »id. 9.

näst konungens, och hvilken sedan uppgått i de flesta Europas regen t-slägter. Thoras inflytelserike farbroder, Finn Arneson, var med danska konnngen, bärande afvog sköld mot sitt fosterland. Båda Haralds söner voro Thoras barn, ty med Elisif, som ännu var i lifvet och öfverlefde konungen, hade ban endast ett par döttrar. Deu äldre sonen, redan vuxen, var med pä flottan och hade ett befäl: ban kallades, enligt den tidens sed, "Magnus konungason" *). Den yngre, Olof, sedermera Kyrre kallad, nämnes icke af historien vid detta tillfälle. Med konungen var ock jarlen Hakon Ifvarsson kallad den Hvite, som den tiden hölls före att vara Norges ypperste man näst konungen: han var nyligen förmäld med Sankt Olofs sondotter, den bugstora Ragnhild. Konungens stallare var islända-ren U]f Ospaksson. en ganska klok man. vältalig, mycket tilltagsen, tillika trofast och uppriktig. Man har velat igenfinna hans namn i runslingan på det bekanta piræiska, nu i Venedig befindtliga, stenlejonet, han hade nemligen varit med konung Harald på dess färd till Österlandet. Ulf var äfven konungens svåger, pä så sätt att ban var förmäld med Joruu Thorbergsdotter, syster till förenämnda Thora. För öfrigt funnos i sviten tre skalder, Thiodolf, Sten Herdlseson och Amor Jarlaskald.

Men när konungen styrde öster till Viken, fick ban stark motvind, och flottan blef vida kringspridd i hamnarna, utskären och tjärdarna. Derom sjöng Thiodolf skald:

"Ej fauns under skogen skjul För snäckornas hyftade stammar **), För storm ligger flottan inne I hvarje vik och bland skären. De väl bevarade skeppen Hålla sig undan vid näsen: Konungen profvade då Hur hållbara linorna voro: Dä sparades icke mot vågen Ankarets krokiga jern: Mot knaggliga stenarne sletos Dess hakar i rytande stormen". . —

Men så snart tjenlig vind blef, höll konung Harald med flottan öster till Elfven. En dag mot aftonen, kastade de ankar utanför den lilla pittoreska dal, som läsaren ser på pl. 11. 1 bakgrunden visa sig de i Vikingasagorna så namnkunniga Öckeröarna och längst bort vid horizonten det vida Kattegat. — Så sjöng Thiodolf:

*) Densamme som nämnes, sid. 157 rad. 3.

**) Äter ett vittne om våra då akogbev&xna stränder

"Nattläger Norriges drott

Vid landamäret nu tager:

Vid Thnmla Gramr *) håller ting

Dit Sven fått hans "endaga stämning" **).

Nog skulle det korparne fröjdat

Om dansken ej hållit sig undan". —

Ty Sven hördes icke af. — Konung Sven synes nemligen hafva varit långt före sin barbariska tid, och afskytt att börja krig för endast dyua-stiska ändamål. — Harald sände hem en del af sitt folk; men höll med de öfriga till Halland, der han gick i land vid Laholms bugten (Löfo-fjörd) och begynte plundra. Då kom konung Sven till sitt lands försvar — Halland var danskt då — Han hade 30l) skepp, och nu stod, dessa konungar emellan, det märkeliga Nissä slaget, på sjön straxt utanför Halmstad. Jag vet icke hvarifrån man bar den uppgiften, att detta slag ägt rum på larsmesse-aftonen, men historien förmäler, att det begynte pä qvällen och räckte bela natten, tills inemot dagningen. Konung Sven blef totaliter slagen, och kom med nöd sjelf undan, genom sin nära slägtinges, Hakon jarls, medgörlighet. Några af dennes folk förde Sven i en skuta till en. nu ganska ringa, gård, Bondegärden i Söndrums socken, der bonden Karl sörjde för hans vidare undankomst och blef efteråt derföre af Sven kungligt belönad. — Finn jarl Arneson, Thoras farbroder, som hade svag syn. blef ock fången, och då han hvarken af konung Harald eller af Magnus konungason ville emottaga frid, fick han emottaga deu af — Thora.

Här torde det hafva sitt intercsse att kasta en blick på den tidens krigsväsende, sådant det i dc gamla lagarne, särdeles Gulatiugs lagen, framstår. Dock vill jag förut anmärka, att då, så väl i föregående som framdeles, Gulatings lagen uppgifves såsom den i Bohuslän gällande lag, är sådant en oegeutlighet. Men Heidsævls-lagen, som derstädes i äldsta tider följdes, har gått alldeles förlorad, med undantag af ett ringa fragment. dess Christenrätt, och äfvenså den äldre Borgartings-lagen, som just var den pä Harald Hårdrådes tid gällande. Likväl, för så vidt man af några i historien omnämnda sedvänjor (t. e. "sammanskotts-ölet", se sid. 55) kan sluta, äfvensom af nästan alla de äldsta norska lagarnes likhet ined Gulatings-lagen, torde äfven de nu ifrågavarande tvenne hafva varit densamma snarlika, och det skadar alltså ickc, att i brist pä de rätta, hälla sig till dem. Tingsstället i högsta instansen var i början vid Eidsvold, (Eidsvelllr» sedermera vid Sarpsborg eller det s. k. Borgartlnget och slute-ligen vid Foss kyrka och på Bohus (Vlkens-Fors-Laugthlng och Bahns-Laug-thlngj.

*) Konungen. **) Stftmning att möta på viss dag.

I de äldsta tiderne funnos i Norge inga skatter. Konungarne hade der, som i Sverge, vissa gods sig anslagna till sin hofhållning m. m. Men dä krig skulle företagas, påbjöds "leldangr" (krigsgärd). Småningom blef dock härutaf en stående skatt, hvilken utgick äfven i fredsår, ehuru då icke alldeles så dryg. Landets invånare skulle derjemte utrusta ocb bemanna ett bestämdt antal fartyg. Så långt upp som laxen gick i strömmarne var landet fördeladt i s. k. skeppsreden", af hvilka hvart ocb ett var pligtigt att utrusta och bevara ett sjödugligt skepp af bestämd storlek, antingen "tvitngsessigt". ined 20 roddarbänkar, "halftrltngsessigt", med 25 dylika eller ock 'trltngsesslgt ', med 30.

Ledingsafgiften påfördes en hvar, sä väl för honom sjelf som för hans underhafvande, män, qvinnor och barn. då dessa voro öfver tre vintrar gamla i Gulatingslagen, men öfver sex vintrar i Frostatingslageu. Den erlades för både fria ocb trälar. För att upprätta taxering härtill, höllos ärligen s. k. mantalsting, från hvilka ingen tick uteblifva, vid påföljd, att eljest de tillstädesvarande kunde taxera honom för sä många personer de behagade, och det beloppet måste ban det året ansvara för De uppgifter, som vid mantalsting af hvar och en uppgåfvos, skulle med ed styrkas. Drog någon sig undan, var han fredlös (utlågr); förteg han någon af sitt husfolk, ägde konungens fogde att taga en af hans trälar, och den bäste af dem, i fall flera funnos att välja på: men ägde den skyldige ingen träl, skulle ban böta tre mark för hvarje person, som förtegats. Hade frigifven träl egen förmögenhet, skulle ban sjelf erlägga skatten för sig, men eljest var hans förra husbonde för densamma ansvarig. Från "leidangr" voro fria: Biskop, för sin egen person, sin hjelpeprcst och diekn. Messeprest för sig sjelf, sin 'qvinna'('?) och "klerk"; men hade ban flera hion, skulle lör dem skattas. Konungens fogde var fri för sig, sin hustru och allt sitt busfolk. Ofärdige och lytta voro ock fria. Träl, om han var sjuklig, men dock under fyratio års ålder, skulle ledsagas på tinget och utbjudas åt de derstädes församlade, men ville ingen hafva honom, slapp haus herre att för honom erlägga krigsgärden. Alla på Gnlatinget frigifne trälar — man hade den vackra seden, att der hvarje år frigifva en träl — voro från krigsgärd fria, sammaledes alla andra trälar, som, efter denna förebild, ärligen frigåfvos på de underordnade fylkestingen. Reste någon ur landet och blef borta i tre vintrar, var han skyldig erlägga lei-dangr för den tiden, men underläts detta, affordrades den honom vid hemkomsten. Hvar och en skulle erlägga gärden, der han hade sitt rätta hem uatten före inantalsskrifningen, skedde det på annat ställe, då var det som han ingenting betalt.

I allmänhet skulle eu soldat utrustas för hvarje sjunde person. Meu

i fall icke hela kontingenten behöfdes, skulle den fördelas lika på alla. — Konungen utnämnde sjelf befälhafvare (Styrlmadr") pä hvarje fartyg. Undandrog sig denne, var ban förfallen till sex marks böter- Tog någon annan än den utnämnde kommando, var denne likaledes förfallen till sex marks bot. "Styrimadr" ägde att utnämna sina roddare ("håsetar"): dessa måste då följa honom eller böta tre mark hvardera, Helst togos till hàsetar starka, ogifta bonddrängar: i brist af sådana togos härtill bönder, som hemma hade andra, hvilka kunde sköta deras jordbruk. I värsta fall valde man bland ensittarc sålunda, att tvä af dem lemnades qvar hemma, för att tillse

jordhrnket för den tredje, som måste fara ut i kriget. Men yppade sig brist på folk, uttogos tvenne, och den tredje måste tillse både sin och deras gårdar.

Bland dem, som i skeppredena voro pligtige att sjelfva medfölja, eller anskaffa annan karl i sitt ställe, afgjorde lottning hvilka som skulle uttagas. Satte bonde annan karl i sitt ställe, fick han blifva hemma, utom i den händelse, att fartyget icke kunnat få tillräcklig bemanning. — Gjorde någon krigstjenst pä annat fartyg, än det hvartill han rätteligen hörde, då var det som den vore ogjord.

Roddare och soldat (båtsman) skulle hafva förskottsvis i sold ('farar-kaup') ett öre for en månads tid, eller ock två öreu fër två månader: dessutom lifsmedel för lika lång tid, en åra och ett stycke tältduk, hvilket förmodligen sammansyddes med de öfrigas till ett större tält. Var han ute i leding kortare tid än ämnadt var, skulle han vid hemkomsten återbära hvad ban fått för mycket, äfvensom de lifsmedel, han hade qvar i sin matkista. — Folket fick icke hällas i fält längre, än att hvar ägde en half månads proviant i behäll, för hemfärden. Råkade hemresan att blifva långvarig, så att brist pä proviant förestod, då skulle de låta besättningen på ett annat fartyg se deras matförråd och bevittna dess otillräcklighet, sedan ägde de att göra strandhngg, d. v. s. att de, hvar som helst på kusten, opåtaldt kunde bemägtiga sig och slagta två nöt; men det ålåg dem, att på stranden qvarlemna lindén, hufvudet och två ören i penningar för en ko eller oxe till tre år gammal, och halftredje öre för kreatur som var äldre. Ville då nägot annat fartygs besättning likaledes göra strandhugg, framvisade strandägaren huden och det afhuggna hufvudet; den måste då afstå från sin föresats på det stället.

Saknades någon af besättningen, när ett. fartyg släppt landfästet, då upprestes hans ära och honom ådömdes tre marks böter.

Kuude ett fartyg icke erhålla tillräcklig bemanning, dä skulle dess besättning försöka att komma in på nägot annat. Emottogos de icke på något, voro de ursäktade om de stadnade hemma De skulle da lemna190

fogden tillbaka sa väl provianten som de emotta'gna handpenningarne. I hvilketdera fallet som helst, skulle de, efter lediugens slut, försöka att få ihop mera folk till fartygets bemanning nästa gång; i annat tall skulle de förkorta kölen pä fartyget oeh bygga det. mindre, dock icke mindre än trettonsessigt. Voro de för få att bemanna ett dylikt, skulle de torsöka att. slà sig samman med ett annat skeppsrede.

Nu kom fartyget hem från sin resa, då skulle det uppdragas pä land: dertill begärdes så många man från skeppsredet, att de förslogo till att draga fartyget upp. Uteblef någon, ehuru fartyget blef ändock uppdraget, skulle han böta tre ören. Kunde skeppet, i följd af hans uteblifvan-de, icke fås upp pä land, då voro den eller de, som uteblifvit, ansvarige för all skada fartyget kunde taga, derigenom att det låg qvar i sjön. När en "styriinadr" sände bud efter dylik handräckning, ålåg det alla att fortskaffa budskapet, antingen de hörde till hans skeppsrede eller till ett annat.

N>i var ett skepp gammalt, man ville bygga ett nytt, då ägde man att bygga detsamma hvar helst det föll sig beqvämaste allenast att hvarken åker eller äng derigenom förderfvades. Funnos ägor i trakten, som hörde körningen till. ägde man företrädesvis att utse dessa till byggnadsplats. Skulle flera fartyg byggas på en gång* da fick ej mera än ett, byggas på samma jordegares mark Bestämda böter voro utsatta för hvarje sak, som felades: tre ören för hvar planka, ett öre tör hvarje år-pinne, ett öre för hvarje penning, till arbetarnes aflöning o. s. v. — Så snart kölen blifvit sträckt och arbetet begynt, fick ingen öfvergifva, detsamma: skedde sädant, var han sut,lägr", såsom den der "fällt konungens landtvärn."—En skepps-byggmästare skulle hafva i lön två ören om dagen — sådane ören för hvilka kunde köpas sex alnar kläde för öret ("sex alna eyris"). — En simpel arbetare hade ett öre om dagen. — Gammalt skepp fick icke brännas eller sönderhuggas, innan för- och bakstammar voro satte till kölen för det nya fartyget; skedde annorledes bottes efter tre mark för hvarje skeppsrum *J

Då "vapnating" eller mönstring skulle hållas, ålåg det fogden eller länsböfdingen, att derom tillsäga hösten förut, och hålla tinget pä våren. Vid tre örens böter, voro alla fria och fullvuxna karlar pligtige att der infinna sig. Der skulle dä vapnen besigtigas, efter laga föreskrift. Hvar och en skulle äga antingen bredyxa eller svärd, samt

dertill spjut och sköld, hvilken sednare, för att vara gilld, om den var af trä, skulle hafva tre jernspänger tvärsöfver, handtag på baksidan och jernsöm kring kanten.

*) "rum"' kallades utrymmet mellan lifinkarne.

Tre örens böter voro staSgade för hvarje som felades af dessa s. k. "folkvapen". — För hvarje roddarbänk i fartyget skulle finuas 2 tolfter pilar och en båge. Felades en pil i antalet, bottes för hvarje ett öre och tre ören för båge. Ett ankare skulle, vid tre marks böter, finnas på hvarje skepp, men styre, äfvensom rorgängare ålåg det befälhafvaren att sjelf anskaffa. Deras rustning, äfvensom allt hvad till krig hörer, se vi på det aldratydligaste afbildade på det s. k. tapisserlet i Bayenx, som är just från Harald Hårdrådes tid, och. ehuru det rätteligen föreställer Vilhelm Eröfrarens folk, - passar lika bra på vår nord, alldenstund normanderne voro en skandinavisk koloni, som ännu vidhöll sina förfäders seder och bruk, ja, Bayeux var en läng tid bekant derföre att der endast talades norräna-språkct. — Vid initialen sid. 151 ser man krigare väpnade efter denna förebild.

Vid tvist, huruvida ett fartyg kunde hålla sjön eller icke, tillsattes en nämnd, tagen ur ett annat skeppsrede. Denna skulle på ed afgifva sitt utlåtande, rörande fartygets sjöduglighet. Ansåg sig nämnden icke kunna intyga denna, sattes fartyget i sjön och fick der ligga öfver fem nätter, hvarefter det östes läns: kunde detta beqvämligen verkställas af en enda person eller, enligt Frostatings-lagen, af hela besättningen på en half timma, då var fartyget "fört", i annat fall "ofört"

Den som bar "hersagu," d. v. s. kom med underrättelse om fiendens annalkande, fick en mark af hvart fylke och tre mark af konungen. Var ban landsflyktig dömd, blef han då åter " ilendr,"' d. v. s. landsflykten upphörde för honnom. Deremot blef en hvar landsflyktig, som bragte en falsk underrättelse om annalkande fiender. Då fara botade, sändes en jernpil, ("Jarnor," budkafle) frän landsändan uppåt landet: den skulle fortskaffas öfver land och sjö, genom natt och dag: hvar och en som lät den ligga blef ntlågr. Men dä den passerade fjärdarne, skuros andra pilar af trä och sändes dit inåt: dessa skulle lika ovilkorligen fortskaffas, vid tre marks böter. Kom härpilen till ensam boende qvinna och hon icke förmådde skaffa andra bärare — de skulle vara flera, för att kunna bevittna att härpilen blifvit rätteligen framburen — då skulle de, som dittills burit den, gå än vidare. Och till hvad hus härpilen kom. skulle folket samlas till skeppen inom fem dagar: eho som uteblef var utlàgr. Alla skulle dä draga åstad, både fria och trälar, och hvar och en bestå kost åt sig sjelf och sina underhafvande.— Råkades fiendehären, hvaije träl, som då fällde en fiende, skulle vara fri. — Föll fiende in i landet och konungen ansåg sig icke kunna lita på folket i en trakt,, ägde ban att uttaga glslan, den som satte sig häremot, ansågs som landsförrädare. Konungen ägde att behålla denua gislan, till dess att fiendeus flotta varit fem dygn ur äsyn

från land: då skulle den sändas hem igen. Misstänkte konungen någon för förräderi, ägde denne att med tolfmanna ed *) fria sig från denna misstanke, eller ock gå i landsflykt.

Som man ser, finnas inga andra straff här stadgade än penningeböter och följden är lätt insedd — den rike slapp utan särdeles känning, när ban törsyndat sig, men för den fattige kändes det tungt. Också visar historien, att konungarne måste hafva ägt en extrajudiciell bestraffningsrätt, eljest kan man icke lörstå att de låtit dräpa den ene, hänga upp den andre, uppbränna husen för en tredje o s. v. I yngre lagar, t. ex. Outalagcn, finna vi också kroppsstraff stadgade, och bland andra, som häruti utmärka sig, må nämnas drottning Margaretas borgrätt, om hvilken man bildligen kan säga detsamma som om Diakos lagar, att den är skrifven med blod. Och att den extrajudiciella bestraffningsrätt, som ännu tillkommer befälhafvaren å fartyg under segel, äfven då fanns, tyckes framgå nr följande paragraf af Frostatingslagen: "tjenar en fri man om-. bord på fartyg, då har ban icke rätt att klaga, om han finner sig illa bemött, derföre att ban icke uppfyller sina skyldigbeter mot befälhafvaren och håsetame- Men sker det för annan orsaks skull, må ban söka vinna den upprättelse honom tillkommer.5'

Björlanda kyrka ("BJèrlönd," genit. "Björlanda") har en gammal dop-font af sten, 1 alu 15 tum hög, 1 aln 3 tum i diameter ofvantill, hvilken

*) "Tytftar eld" tillgick sålunda, att den, som i liöguiåls-aaker ålades med ed fria sig från en beskyllning, skulle hafva elfva "edsgårdsmän," som tillika med honom aflade edén. Jag tror knappast meningen var den, att de skulle svärja att den anklagade var oskyldig, sådant hade varit absurdt, men väl kunde de svärja derpå, alt det var deras öfvertygelse att han var sådan. För ringare anklagcUor fordrades färre edsgårdsinän, så hade man t. ex. "grinig eld," med fem vittnen, "lyrlttar eld," om jag rätt uppfattat det, med två, (tbriggia manna eid). Alls ådömda eder skulle afläggas i kyrkan.

utmärker sig genom dèt ovanliga, och som jag hittills endast funnit på det närgränsande Säfves dopfunt, att den har en liten skål, i foten löst sittande, så att den kan tagas ut. Hvad dennas bestämmelse vidkommer, kunde den möjligtvis varit ämuad att. innehålla vigvatten, ty visserligen var sjelfva dop vattnet vigvatten, men man finner i vissa af de gamla lagarne förbjudet att "taga i funten," d. v. s. doppa fingerspetsarne deruti, som i annat vigvatten. Det skulle ock kunnat varit möjligt, att man deruti haft det salt, som, efter gammal sed, brukades att vid döpelsen gifva barnet i munnen: men då inser jag icke hvarföre der skulle vara hål i bottnen.

fflyklahed kallas den vida da!, som utbreder sig öster från Björlanda kyrka, och detta är ett. äkta fornnordiskt namn. betydande "den stora heden," liksom man kallade det stora Constantinopel för "Myklagård." Holmberg förmäler, att den, enligt tradition, skall fordom hafva varit skogbevuxen. men blifvit af danskarne afröjd, under den tid, 1613—19, de innehade Hisingen i pant tör Elfsborgs lösen. Härvid får anmärkas, att i egenskap af pant tör Elfsborgs lösen innehade danskarne allenast den del af Hisingen, som ursprungligen tillhörde Sverge, d. v. s. Lundby och Tuf-ve socknar. Men uppgiften kan i öfrigt vara sann. För sammanhangets skull inrycker jag här hvad Ström, i medlet af 1700-talet, antecknade rörande detta ämne, ehuru ban egentligen talar om det närbelägna Vädtle härad. — "Hela häradet har tillförene varit öfvervuxet med skog af tall och furu, hvaribland ek här och der varit till god nytta tör hushällaren. Den bar dock med tiden blifvit utrotad: åtminstone två tredjedelar af orten visa sig nu med skalliga berg. En sådan olycka är förorsakad till en del genom elak hushållning, men hvartill, äfven fiendernas infall, härjande och brännande gjort det mesta. Ty i de tider då Bohus län lydde under den danska kronan, skedde, vid den aldra minsta oenighet svenska och danska kronan emellan, som i de äldre tider var ofta nog. att de föllo in i detta (Vädtle) och angränsande härader, slogo ihjäl folket, bort-röfvade deras egodelar och satte eld på skogen. Hisingsbönderna sammangaddade sig till en stor myckenhet, i det uppsåt att ersätta den brist pä hvad naturen icke velat gifva dem*), hvilket ofta nog skedde med lifsspillan, efter ägarne försvarade sin skog det bästa de kunde: dock hände genom sådan våldsverkan på flera ställen, att intet bränsle nu mera är att tillgå. Deraf kommer att man, uti Augereds och Berginms socknar, (Vestergötland) icke ser det ringaste tecken till skog, att man intet kunde veta att trän der vuxit, derest icke rötterne upptogos ännu från moras och andra ställen. Ty de församlingarne måste vid sådana tillfällen mest

*) Häraf vill synas att Hitingeng skoglöshet gàr längre tillbaka än 16X3.

sätta sitt goda till. efter de lågo fienden närmast. Isynnerhet led skogen ganska mycket mellan 1613 och 1618, under hvilken tid Vädtle härad, med några andra, var uti de danskas händer, såsom pant för en stor summa penningar, dem svenska krouan skulle leverera åt den danska och kallades Elfsborgs lösen. Ty då lät den danske kommendanten på gamla Elfsborg, som slottet på den tiden innehade på de danskas vägnar ocb styrde de pantsatta häraderne, befalla folket, att de, i stället för skatter, skulle leverera ek och annat trävirke, hvaraf han lät bygga skepp, pråmar, galerer och andra fartyg. Han höllt dock intet bättre sitt löfte, än att, när de sex åren voro ute och ban sina tiohundrade tusen riksdaler utaf svenska kronan bekommit hade, måste allmogen ändå betala skatten för alla sex ären, innan ban bortreste, ändock de, för brist på hästar och dragare, varit ofta nog nödsakade att sjelfva draga stora ekar och blockar ner till gamla Elfsborg etc. etc.' —

Ett till denna trakt hörande dokument må, ehuru af hvardagligt innehåll, dock här finna plats, .såsom specimen af medeltidens köpebref, hvarvid anmärkes, att dä det nu alltid brukas, att. köpare och säljare utfärda köpebref i två exemplar, sä brukades det då understundom, att de tillkallade vittnena utfärdade köpebrefvet.

"Alla män, som detta bref se eller böra. sända Botulf Thorgelrsson prest på Hisingen, Elvlndcr Thorgrimsson och

Lafrens Hinriksson Guds och sin helsning, kunnigt görande, att vi voro på Björlauda kyrkogård, Palmsöndagen, herrans år 1382, sågo der oeb hörde, att de höllo hvarandra i hand. å ena sidan hederlig man Andres Eiriksson ocb å den andra Amand Asmundsson ocb Olof Ödunsdotter, hans hustru *), och var deras öfverenskommelse att förenämnde Amund hade sålt förenämnde Anders 18 gilla öresbol jord, som ligga i Allaby i Björlanda socken på Hising, med 0-lof Ödunsdotters, sin laggifta hustrus, ja och samtycke. Och antvar-dade då ofvannämnde Amund ocb Olof hans hustru och skötte **) ifråu

Olaf var pä don tiden både inans- ocb qvinnonamn, liksom ännu Maria i södern.

*"') Angående den, i föregående stundom omnämnda, skätnings-procednren äro Golatiogsla-gens ord icke rätt tydliga, emedan den lemnar i okunnighet, hvar den menar köparen ocli hvar säljaren. De lyda så här: "Nu köper man jord i vittnens öfvervara. D;i äga tingmännen att genom stötning tilldüma honom jorden. Han skall stämma den andre liem och dädan till tinget, och der framställa vittnen derå, att han honom rätteligen hem stämt och dädan till tinget. Hau skall taga mull, som lagen föreskrifver: taga i fyra . . . hörnen ("arenshornom?"), i högsätet, ocb der som åker och äng mötas, och der noui hult och hage mötas, och pä tinget framställa vittnen derä, att ban mullen rätteligen tagit hafver, äfven framställa de andra vittnena, »om öfvervant sjelfva köpet. Nu, om lian riktigt fullgjort allt detta, då äga tingmännen atl med vapnatag sköta honom jorden. Och för öfrigt, sä suart köpare och säljare åsämjas derom, att mull är rigtigt tagen, antingen det na skett i några fås öfverraro, på en kyrkosammankomst, i ölhuset eller ombord på ett sådant fartyg, som räknar sessor, det skall alltsammans stånda, som om det blifvit skött pä öppet ting. Och eho som konungen sköter jordegendomen, det skall blifva ståndande."

sig och sina arfvingar och under Andres Eiriksson och hans arfvingar, till egendom och bebrukande, förenämnda 18 gilla örebol i Alleby. fria från hemul och åtal af eho det vara må, med alla utegor och herrligheter*), som dertill ligga och legat hafva från fordom och tills nu, utom gårds och innan. Vidkändes ock då Amund och Olof, hans oftanämnda hustru, i samma handslag, att de uppburit af ofvannämnde Andres Eiriksson, för ofvannämnde jordlott i Alleby, första penningen, sa väl som den siste, och alla der emellan, som i deras köp aftaladt var. Och till intyg om sanningen häraf, sätta vi våra insegel för detta bref, som gjort var på dag och år som ofvan säges 3

I den sydligaste vinkeln af norska Hisingen, gent emot Nya Elfsborg, ligga ett par gårdar, Sorröd och Vik, om hvilken sednare finnes ett gammalt dombref, hvars dato jag glömt anteckna, intygande att gården, så långt man kunnat minnas tillbaka, lydt under Bårby (Berbi") tingslag. — Den 25:te November 1470, utskref väpnaren Eggert Grnpendal på Bohus ett gåfvobref, så lydande: Jag Eggert Grnpendal af vapen**) vidkännes med detta mitt öppna bref, att jag, för trohet och lydnad, som min älskeliga styfdotter. Dorothea Hakonsdotter, mig gjort och bevist hafver, så ock tor kärlighet och välmening, som Laurens Nilsson af vapen mig hafver bevisat, och som jag äfven framdeles hoppas från hans sida få åtnjuta, hafver gifvit och afhändt mig till båda de föreskrefua Laurens och Dorothea tolf markëbol i »Viken* och två markebol i "Sorverith", liggande på Hisingen, i Björlanda socken, med alla dithörande egor, dem till försörjning, frän mig och mina arfvingar, och under föreskrifna Laurens och Dorothea och deras arfvingar till everdelig ego. Och med det. förord, att, vilja mina arfvingar något der uppå tala, dä skola de det igen lösa med 200 lybska mark i goda penningar. Och till yttermera förvaring och sannt vittnesbörd härom, beder jag dessa gode män hänga deras insegel för detta bref, som äro välbördig sven Axel Olsson af vapen, Amund Stake, herr Hans, prost iElfsyssei, herr Peder Jonsson, prior i Castellekloster, Eggert Eg-gertsson. lagman i Viken, Thord Bagge och Bengt Månsson, hvilket skedde på Bohus, år 147(1 S:t Katarinas, jungfruns och martyrens dag.

Süfve socken ("Siofar eller Siafar") kallas ännu Sjöe bland allmogen, hvilket namn återgifver betydelsen af det ofvan anförda forntida. En annan hänledning, och måhända bättre motiverad, finner man sid. 31

Dess kyrka har måladt tak, icke de vanliga ämnena, himmel och hclf-vete, men bibliska ämnen i åtskilliga kompartimcnter. Dopfunten, af sten,

*) "Lutuui ok lynnundum."

**) Epithetet '"af vapen" tillades efter sådana ädlingars namn, som icke voro riddare196 niSINGKN. ÖCKERÖARNA M M.

är vacker, i samma väg som den nyligen afbildade Björlanda dopfunt, men foten icke så tjock. Den har äfven, liksom den andre, en skål nertill i toten.

Socknen äger åtskilliga fornlemningar, bautastenar här. ättekullar der, samt några s. k. stenkistor, af hvilket allt jag dock endast vill egna hällkistan vid Svensby närmare beskrifning, afbildning och planritning. Dä dessa, för Hera år sedan, efter originalet tecknades, glömde jag att taga

tornlemningens mätt, och när jag, för ett år sedan, besökte platsen, för att verkställa detta, fann jag, att man haft det barbariet att öfverhopa hela fornlemningen med ett röse af kullerstenar, så att allenast. ett hörn af täckhällen derutur främst ack. I hvad afsigt detta skett är mig en gåta.

Kistan tinnes på ett gärde, straxt till venster om vägen, då mau kommer från öäfve kyrka och nalkas Svensby, hvars åbyggnader visa sig i bakgrunden af teckningen. Den sträcker sig i längden mellan N O. och S V. och består af hällar a a a a resta på kant. Jag skulle tro att den invändigt håller sex alnar i längden och halfannan i bredden. En af täckhällarna b. ehuru afkastat!, ligger dock qvar. Utomkring kistan pä N.O. sidan löper en rad ai 6 vårdpryduader c, och förmodligen hafva motsvarande äfven funnit i S-V. af hvilka tvenne <l finnas qvar kullfallna. Det hela torde halt tycke af en s. k. långdysse, i likhet med Vrångestads dyrhus uppe i Quillc, m. 11.

Halfkorsgrafvar eller Gånggrifter. Dyrhas och Jättegrafvar eller Stenkistor äro forntida grifter, hvilka sinsemellan hafva ganska mycket tycke, menHISINGEN, ÖCKERÖ ARNE M. M.

197

anses (lock förskrifva sig tråu skilda tider och tolkstammar Ännu äro dock undersökningarne tör ofullständiga och, till en del, hvarandra motsägande, tör att medgifva fällandet at ett ofelbart oeh bestämdt omdöme härutinnan. Emellertid anses halfkorsgratvarne eller gånggriftcrne vara de äldsta. De finnas icke i Bohuslän, men äro ganska talrika i Falebygden m. fi. st. och hafva sitt namn derutaf, att de pä östra sidau hafva en gäng, hvarigenom det hela bildar ett haltkors. Sjelfva griften, sträckande sig i längden mellan N. och S. är vanligtvis mycket stor, täckt med ofantliga stenblock eller hällar, och ligger omgifven af en jordhög, der denna N.B. icke vid odliug blifvit borttagen, då blotta stenarne qvarstå. Om dyrhusen blir tillfälle tala längre fram vid beskrifning af Tjörn m. fi. st Äfven de ligga i jordhögar, liksom jättegrafvarne eller stenkistorna, men dessa sista omgifvas stundom af högar af sten eller s. k. "rösen" (se sid. 105), och kallas i det fallet 'hällkisterör."

Mot gärdarne Kärra och Lfllaby tillbytte sig, d. 19 Dec. 1648, Daniel Knntsson Bildt till Morlanda af danska kronan Jns patronatos till Morlanda pastorat, hvarom framdeles.

Enligt Holmberg, har det här i socknen belägna säterie Hökällan (' Hangakellda") tillhört fältmarskalken K. v. Aschebergs son Clfristian Lod-vig, som under en stor ek vid gården skall hafva hållit sin bröllopsmåltid. Härvid möter dock den svårighet, att sistnämnde Aschebergs bröllop med grefvinnan Maria Margaretha v. Tittenberg stod d. 24 Dec. 1697, och så tids på året var icke godt att spisa i det fria Snarare tyckes sägueu afse hans äldre bror Gustaf Adolf v. Asoheberg, öfverstelöjtnant vid enkedrottningens lifregementc till häst, hvars bröllop med grefvinnan Beata Torstensson, frän det närbelägna Göteborg, stod d. 13:de Augusti 1691, men som afled redan 1693 Efter honom kan Christian Ludvig hafva ägt gärden.

Rödho sockens äldsta uainn lärer icke vara bekant, då socknen icke förekommer i någon medeltids-handling. När den afsöndrades från Säve, dit den fordom hört, har jag ej heller kunnat få reda på. Den var förr prebende åt slottspredikanten på Bohus, och hade en liten träkyrka, belägen vid Vedbacka, der kyrkogården ännu tinnes i behåll, sedan sjelfva kyrkan 1645, under d. v. krig, uppbrändes af svenskarne. Dermed skedde likväl ingen särdeles skada, emedau kyrkan dä redan, sedan 5 är tillbaka, varit utdömd.

1 denna socken låg fordom den transalblnska delen af det fordna Kon-nngahella Ännu ser man vid stranden, gent emot Castellegärden, pås. k. Rangleholmen f'Ragnhlldarholmr") den höjd, mest af menuiskohaud tillda-nad, ocb

alltså en s. k. "mötte" *) ofvanpå hvilken Nyklaborgs slott fordom

*) D. v. a. en konstgjord npphöjuing, gjord enkom att derå anlägga en borg.

höjde sina tinnar. Höjden har en regelbunden, rektangulär form, och på östra sidan ser man några knappt märkbara grundvalar efter byggnader, dock kan man icke utaf dem formera sig någon idé om det hela, Den s. k. Nichulos kirkian" var, enligt mitt förmenande, ingenting annat än slottskyrkan på Nyklaborg, och hvad som gör än troligare, att densamma legat härstädes oeh icke i den cisalbinska stadsdelen, är att, då det, af naturliga skäl, vanligtvis är händelsen med förteckningar öfver kyrkors och klosters jordegendomar, att. de börja med de närmast belägna, så finna vi här: "dessa gårdar tillhörde Nikulos-kirkian i Konongello: i Landa etc. etc." Det vill säga, förteckningen begynnar just med Lunda, som ligger pä Hisingen, icke långt härifrån.

Det är högst märkvärdigt, huru stundom i enskilda ortnamn kan ligga en bel historia. Vägledde dels af språkgranskning, dels af utländska författares vittnesbörd och namn på ställen, dels äfven till någon del af fornlemningarne, hafva utmärkte norske forniorskare kommit till det resultat, att vårt land törst varit bebodt af en polarrace, grönländarnes och eskimåemes stamförvandt: dernäst af en celtisk stam: derpå af en germanisk (gotisk), hvilken dock icke gått högre upp än G8ta rike räckte d. v. s. till de stbra skogarne Tiveden och Kolmården. Sedermera har Norräna stammen inkommit. Men då de låta denna stam, i n. v. Finland, dela sig i tvenne grenar, af hvilka den ena, Svearne, farit öfver Ålands haf och satt sig ner i Svearike, men den andra kringgått Bottniska viken, för att, till en början, befolka Trondhjemsttakten, är svårt tillbakavisa den misstanke, att. dessa berömde etbnografer låtit nationalstoltheten hänföra sig. Vida troligare är då, att inflyttningen fortgått öfver Ålands haf, antingen med fartyg eller öfver isen, och att den sedan, i öfverensstämmelse med gruudidéen i -Fundin Noregr", spridt sig frän Sverge till Norge. Vågadt är äfven att. förneka Odins egenskap af historisk personlighet, man betänker dä icke traditionens inneboende kraft, att, der icke möjlighet till skriftlig uppteckning förefinnes, fortplanta sig genom seklerna. Men är Odin historisk, sä följer alldeles icke derutaf, att bela Norräna-inflyttuiugen skett genom honom och hans Asar. Odin var Norräna-stam-meus Columbus, ingenting vidare. De hafva varit utmärkta män, hvilka, troligen från Österlandet, om än icke så precist från Troja och Schytien, flyttat hit in, och hvilkas stora egenskaper, bland en rå urbefolkning, beredt dem ett rykte, som räckt seklerna igenom. — Men huru med inflyttningen tillgått, derpå hafva vi det bästa exempel uti den ännu i våra dagar till Amerika pågående: sedan vägen en gång är funnen, kominer än en familj, iin en annan, än pä den ena vägen, än på den andra: ja, det är ej en gång sagdt att de alla varit norräner. De slå sig ner tills

de blifva så talrika, att de nödgas undantränga andra stammar. Så kunde göternes välde en läng tid bestå bredvid svearnes, hvaraf Sverges indelning i Svea och Göta är ett minne. Alen till slut blefvo svearne så talrika, att de började tränga götcrne undan, hvilket tros hafva gifvit anledning till de stora folkvandringarne och romerska väldenas fall. På samma sätt tillgick det med dem. som satt sig neder i Trondhjemstrak-ten: de trängde de der förut boende stammarna allt mer och mer mot södern. llviika dessa varit är icke afgjordt, alldenstund Göterne, som för-bemäldt är, icke gingo sä högt upp. Men när nu den söder ut sig spri-daude Norräna-stammen nådde Göta Elf, stötte den der på Göterne, derföre kallade de strömmen Gant-Elfr. Härvid lär det en lång tid förblifvit, båda stammarne bosatte invid hvarandra, med Elfven till gräns. Derifrån hänleder det sig äfven att södra Bohuslän kallas 'Inland', liksom man, i motsats deremot, finner exempel, att trakten pä andra sidan Elfven, i den fjerran forntiden kallats "Otlönd". Norräna-stammen kallade dem så, med afseende på sina egua förhållanden, och att åtminstone den förra af dessa benämningar bibehållit sig till våra dagar, tycks visa att Norräna-stammen till slut behållit öfverhanden, och utdrifvit Göterne.

r

Och med detsamma vi säga farväl till dessa fem socknar, som utgöra Hisingens östra Härad eller Norska

Hisingen, kasta vi ännu en afskedsblick till de, pä andra sidan Elfven thronaude, spöklika ruinerne at Grefve Jakobs och Kolbjörn Gästs borg.200

Straxt utom södra elfmynningen ligger, temligen isolerad frän andra holmar oeh skär, den mycket omtalade Daiinboliueil, som dock nu tör tiden icke rätteligen bär detta namn men kallas Danmark eller Danmarks li|Ja, hvilket sednare namn väl torde vara en rådbråkning af Tanmörb Utslå," lilla Danmark Det gamla namnet är nu till den grad oegentligt, att da jag på Grötön — en af de sydligaste Öckeröarna — begärde att blifva satt öfver till Danaholmen, styrde båtkarlarne till en början norr ut, der en annan holme lär bära ifrågavarande namn.

norr.

Forntidens Danabolme, "Danaholmrinn,"' har i det närmaste formen af en triangel, med ena spetsen nästan rakt nc rnt. Den är cirka 200 steg lång och lika bred. Stranden rundtomkring betäckes af stora kullerstenar och den öfriga ytan upptages dels af stenreflar, dels af gräsplaner och snär. Fjärilar äro de enda invånarne; att ön nånsin hyst menniskor tror jag knappast, men tegelstens fragmenter finnas dock talrikt pä södra sidan. Sydostliga spetsen utgöres af en mindre klippa, som tycks, vid sina tillfällen, varit begagnad till eldstad. Ett stycke derifrån ser man ett djupt hål, fullt af vatten och omgifvet af jordvall (b se ofvanstående teckn.): kanske är det en urgrafven griftkulle, men troligare en brunn. Ännu litet längre norrut finner man — ehuru nu för tiden knappast märkbart — det botteulager till en grafkulle (c) som Flolmberg omnämnt, ochHISINGEN, ÖCKERÖARNA M. M.

20 r

som Ödman, på sin kuriosa karta öfver Boliusläu, kallar rkonungaringen." Det föregifna gränsmärket — af Ödman kalladt ^Högstena" — står åt S. V. fa) och har tycke af en tjock hautasten, hög som en karl, men är knappast annat än en naturtillfällighet. Hvad jag hittills icke fuunit af någon anuan anmärkt är, att ön höjer sig åt norr, och att dess högsta punkt

formerar en s. k. "tingshög", ofvanpå hvilken man finner en stensättning sådan närstående figur utvisar. Jag har nästan med ett visst misstroende betraktat denna fornlemning, tror dock att den är äkta; och dä bör man snarare här, än vid den ofvannämnda s. k. bautastenen, söka det gamla tredelande gränsmärke, hvarom snart skall ordas. Ja, kanhända äro de tre smärre steuhoparne lemningar efter de tre nordens konungars säten. Högens öfra plan häller 22 alnar i diameter. Få det öfriga af ön tycker man sig här och der skönja trekanter och stenar liggande i rad, men äro de lagde af menniskohand, så äro de åtminstone sedan mycket rubbade.

Under påfven Agapeti II:s pontifikat, som räckte från år 942 till 955, ägde en gränsreglering rum mellan Sverge och Danmark. Den som vid densamma förde Sverges talan var Edmund Slemme, medregent (conrex) åt Upsala-konuugen. Danmarks fullmäktige var Sven-Otto, som ock kallas TJufvoskägg, och vid detta tillfälle — han blef icke riktigt konung förr än 985 — titulerades (prorex), d. v. s. vicekonung eller riksföreståndare. Denna gränsereglering öfversändes, skriftligen affattad, till Rom, för att erhålla påfvens stadfästelse, ett förfarande som icke bör väcka förundran; ty det låg i tidens anda, och påfven kunde rätt så gerna bekräfta denna afhandling, som ban. tfOO år sednare, kunde dela det nyss upptäckta Amerika mellan Spanien och Portugal. Påfven utfärdade härom en s. k. : bulla', den vi ännu äga i behåll, i hvilken ban stadfäste gränseregleringen. Och som Svea och Dana konungar tillika ät honom öfverlemnat afgörandet af den rangstrid, som dem emellan i långliga tider ägt rum, så förordnade påfven, att deras och konungens i Norge sammankomster skulle hädanefter ega rum på Danaholmcn, der det första gränsemärket råkade ligga, och att, då Sveakonungen vid sådana tillfällen steg af eller pä hästen, skulle danske konungen hålla i betslet och den norske i stigbygeln*). Påfven

*) Den afskrift af gränaeregleringen hvilken funnitssooi bihang till gamla Norska Borgartings lagen niger Bammalunda, men de afskrifter, som funnits vid de danska lagarne, säga att denna àretjenst tillkom danska konungen af de andra tvi.

dömde här i enlighet med den vid hans eget hof herrskande ettikett; ty fordom brukades, då påfven sjelf steg till häst, att romerska kejsaren och konungen af Neapel, i fall de voro tillstädes, höllo, den ene hans betsel och den andre hans stigbygel. För öfrigt kunde icke påfven så noga veta hvad Danaholmen var för ett litet ödsligt skär, liggande långt ut i sjön, på hvilket väl knappast någon häst ännu satt sin fot. Huruvida sedermera något sammanträde derstädes verkligen blifvit hållet, förmäler icke historien. Få den afskrift at gränsreglcringen, hvilken funnits som bihang till gamla Vestgöta lagen, gamla Norska Borgartings lagen och åtskilliga danska lagar, omnämnes visserligen den förutnämnda ärebevisningen, såsom i verkligheten för sig gången; men säkert är, att denna fornhandling är, liksom sjelfva lagarna, flera gånger omskrifven, och då förändrad, samt att dess ursprungliga ordalydelse har varit sådan den finnes i påfvebullan inryckt.

Att öfversatta den ifrågavarande påfvebullan, — ett ända till öfverätning ordrikt dokument — på vårt fattiga språk, är en kinkig uppgift, ty flera ord, som i latinet icke precist hafva samma betydelse, hafva i svenskan blott ett enda ord som får svara mot dem alla. Innehållet återgif-ves dock hufvudsakligen af följande:

"Agapctus, biskop. Guds tjenares tjenare, sänder sin helsning och apostoliska välsignelse till de ärorika konungar, förstår och herrar, så ock till andra, som i nordlanden bygga och bo. — I hnru hög grad tvedrägt v och fiendskap medverka till rikens undergång, till do christnas förargelse, församlingarnes skingrande och hela länders förödelse, det lärer oss sanningen sjelf, som är Ohristus, i evangelium, då han säger: "hvart och ett rike, som är tvedrägtigt emot sig sjelft, det blifver öde och hus faller på hus. Han lärer oss också, i motsats häremot,huru i nybildade församlingar, då de sammanhållits af endrägtens band1, den rätta tron och dess oskiljaktige följeslagare, en oklanderlig vandel, från en ringa början allt mer och mer tillvuxit. Och detta icke allenast i Christi och Apostlarnas tid, utan äfven i våra dagar. Så biläggas äfven och upphöra långa, förödande fejder och omensklig blodsutgjutelse, med derutaf följande lekamlig ofärd och andelig förtappelse, då förstarne, de der satte äro till väldet öfver folken, drifrài af miskundsamhet, såsom det anstår Guds utvalde, helgade redskap, visa sig mot hvarandras undersåtare välvilliga, ödmjuka, blygsamma, milda, tålmodiga, fördragsamma och uppoffrande sin egen fördel, vid alla tillfällen, då deras olika interesseu komma med hvarandra i strid; sålunda befordrande vänskap, samdrägt, fred, rolighet och hvad mera till en rätt christendom hörer. Och skulle, detta oaktadt, tvister uppstå — som bland christna aldrig borde finnas — må de då, om möjligt är och så mycket

till dem står, desamma nedtysta och sålunda bjuda till att lefva i fred med alla menniskor. Ty både gudomlig och mensklig lag, såsom ock den ehristeliga kärleken i gemen, fordra, att vi lägga oss vinn om hvad till det allmänna bästa länder. — Och alldenstund Vi helt nyligen hafva förnummit edert folks omvändelse, att de öfvergifvit hedendomens villfarelser och kommit till det sanna evangelii kunskap, fröjdas Vi högeligen i Herranom, tackande af innersta hjerta den allbarmhertige, som värdigats kalla eder från dödsens mörker till sin underbara klarhet, och uppväckt eder i Christo, som döda voren. Såsom vi ock hos bans oändliga barmhertighet bönfalla och innerligen bedja, att Herren täckes fullfölja det stora verk, han bland eder begynt hafver, så att J, efter att i detta lifvet hafva vinnlagt eder om trons nåd och de goda gerningarnas frukt, varda i det tillkommande, räknade bland de utvaldas skara. — För öfrigt, alldenstund det är en icke alleuast genom christnas utan ock genom många hedningars vittnesbörd till fullo intygad sak, att mångfalldiga strider och stor osämja, sedan flera sekler tillbaka, ägt rum, så väl till lands som till sjös, emellan Nordens konungar, den i Upsala och den danske, samt emellan deras män och undersåtare, så väl om suprematien som om det landet "Scanö" *) och dess tillydande område,' hvilkas ägande båda konungarne åtrå, sä har, för att i framtiden förebygga sådan hiskelig blodsutgjutelse, genom våra kära söners "Anundi", medregentens **) i Upsala och "Sveinottos", vicekonungens ***) i Danmark, bemedling, i deras eget och deras slägtingar, m. il. namn, till Guds nychristnade kyrkas bistånd och skydd, en öfverenskommelse blifvit träffad och skriftligen uppsatt, rörande sä väl gränsen som suprematien och väldet öfver de ofvannämnda landskaperna. Och hafva, till ändamålets säkrare ernående, våra förenämnde söner äfven hos Oss i underdånighet anhållit, att Vi, i enlighet med vårt af Gud undtängna välde och fullmakt, ville så ställa,

att detta, emellan dem nu afslutade, freds- och vänskapsförbund måtte i framtiden varda oryggeligeu hållit. Hvilket fördrag, affattadt på det hos dem brukliga språket och med deras, från fäderna ärfda bokstäfver, samt till oss öf-versändt, på vårt vanliga romerska curialspråk öfversatt, lyder som följer: 'Gränsen mellan Sverge och Danmark. — Anuud konung i Upsala och Sveinotto i Danmark läto uppsätta råmärken mellan Svea och Dana välden: Dertill utsågo de Tacaldær frän Tiuudaland i Upland, Botilder Tolle frän Fiedrundaland i Upland, Botvid Thoresson af Helsingland, från Vestmanland Gase Kabbeson, från Östergötland Grimald, från Vestergötland Thorsten Edmundsson, från Södermanland Grimald Nannir, från Skåne

*) Skåne. **) Conregis. ***) Proregis.204

Dan, Grimulf i Grinstuna frän Halland, Gunkel från Seeland, Ubbe från Fyen och Tolne Toke Totteson från det. Cimbriska Jutland. Dessa tolf satte sex stenar mellan båda rikena. Den förste stenen står rest i Sun-turvasa, den andre i Danabæck, den tredje stenen, Kinnasten, är rest invid ett tempel, den (jerde i Uraksnæs, den femte är den så kallade "Hvita stenen", den sjette är Brimsesten, som står mellan Bleking och Möre. — Danaholmen är delad i tre delar. Den första och största eger Upsala konungen, den audra är Danakonungens och den tredje tillhör konungen i Norge. Dä dessa rikens konungar sammanträda på förutnämnde Dana-holrncn, skall Danakonungen hålla i Upsalakonungens betsel ocb den norske i hans stigbygel *). Gränsemärket **) från hvilket dessa råmärken utgå, finnes på nyssnämnde Danaholme. Härifrån till första stenen i Sun-turvasa ligga följande märkligare orter: Stamusnnd, Klifier, Natres, Lecres Sletas, Flakbek, Samusjö, Aldramannabrekkia, Dvergherit, Gnipe, Aennuos, Klintamose. Sinuas, Djupadal. — Nu begynnes trän första stenen i Sun-tnrvasa. från hvilken till den andra i Dana beck äro dessa märkeiigare orter: Lygui, Tbrosnæs, Ornabjàrgh, Gadnoror, Mædalsnäs, Vyslalandh. Unebjårgh, Skutruas, Klokkobjårgh, Mjalka, Mcse, Byuro, Spatuos, Asta-bjårgb, Streku, Orsehugh, Osbuda. Nu börjas från stenen i Danabæck, från hvilken till nästföljande sten förekomma följande ställen: Skatusjö, Böta, Orsio, Rabek, Kunungevadh, Motaurtedal. Boksio, Bokebek, Fly-gildsviik, Baru. — Här sammangränsa Vestergötland, Finveden och Halland. Nu går man från tredje stenen, som har sin plats i närheten af ett cbristet tempel, man går öfver följande ställen: Ostvidhi, Spado, Spadobon, Tolesjo, Saxsio, Maghinsjo, Skarfsjo, Hanao, Maul, Sandö, Sandoos, Sam si o; vidare öfver Skausjo, Skaubek och Ekebeck, Ananitz, Valu, Vatsio, Rånö, Rakalf, Grenifal, Skatamosa, Hiordas, Niserkvid, Hinderos, Dum-nekvildh, Dnmnuros, Dumu och för öfrigt i rak linea till sjön Vetter, ända dit, hvarest den fjerde stenen i Uraksnäs står. Derifrån till den femte genom ställena: Dali, Svartuhjargh, Hjartusnæsmose. Djupadahl, Hellevad, Foronæfemgreno, Uttirsfiæld, Musrenmio, Tranumose-Trannkvislir. Anene-tranu, Miklermose, Spetu, Oru. Nu till Orsvatnui, Aggu Hednn, Almsta-resliduni', Næshvl, Hierlehoved, Tiudnierusund, och till sjön Venern***), och der står den Hvita stenen, i ordningen deu femte. Härifrån till sjette och sista stenen öfver Piituholmen, Tiærunaglæ, Odneni, och vidare uppåt

) Cönven(«w Reges horn in regnorum in prædict insula hac Dana. tum- Rex Daciæ Ijpsalienais regis tenMt Irenum. et Norvegiensis stapedem ejns.

Terminus.

"Et ad lacum Venerum". Mätte menas nngon af småsjöarne i S. eller S.V. från Vettern, eljest blir denna del af gränsen alldeles obegriplig.205

till Aendalengum, Grednce, Hardamarslidir, och midt genom skogen Odnumæ och genom bela skogen Tisle åt vester mot Anafro, det vill säga, öfver orten Kloffvene till orten Vargsnæsi, dessutom genom Fulæbek, Firimose och till stora stenen mellan Merannæ och Hærbænksundt, Kleær-mose, Roma åt HiordshuB, Loffsnæs, nära till hvilket Brimsestenen står rest mellan Bleking och Möre Härifrån rakt ut till Österhafvet. — Tuli Goseson från Snevingia, svearues skald, ristade skriften.®

*Och liksom fordom patriarkerne Isaak och Jakob fördelade företräden och välden, den förre bland sina söner, den sednare bland sina sonsöner genom Josef, föredragande de yngre sönerne Jakob, och Efraim, framför de äldre, Esau och Manasse; liksom israeliternes store höfdinge Josua delade landet Kanaan bland Israels Guds barn,

och äfven stadfäste den gränsbestämmelse, hvilken hans företrädare Moses — den förste och ypperste af alla lagstiftare — hade utstakat, hotande med bannlysning en och hvar, som skulle understa sig att förflytta sin nästas råmärken, så meddela nu Vi, i kraft af den inakt Gud oss öfver bela christenheten tillerkänt, vår apostoliska bekräftelse åt detta fredsslut, och ställa genom denna skrift detsamma under vårt hägn. så att ingen, eho den vara må, nånsin må djerfva» att bryta mot innehållet häraf. Vi bjude och befalle, att den ofvanskrifna Upsala- och Danakonungens öfverenskommelse, rörande den enes företrädesrättigheter framför den andre, så ock rörande deras gränsemärken, som detta år af slutats af båda rikenas lagmän, äldsta och förnämsta höfdingar, och som genom detta vårt bref erhåller ytterligare kraft, skall hädanefter, oförändrad och orubbad till hela sitt innehåll, äga bestånd, samt aldrig nånsin varda om intet. Men skulle någon uuderstå sig, nu eller framdeles, att, på något hvilket som helst sätt, helt och hållet eller till en del, häremot bryta, må ban veta, att han derigenom — vore ban än at' apostolisk värdighet — ådrager sig så väl den allsmäktige Gndens och de heliga apostlarnas Petri och Pauli vrede, som den eviga fördömelsen med Judas, som förrådde Herren, derest han sig icke i tid omvänder och bättrar. Deremot, så vida J, ocb i framtiden edra efterkommande, blifven oss, eller, hvilket är detsamma, apostelen Petrus hörsamma — såsom Vi af Guds nåd hoppas — skolen J derföre erhålla edra synders förlåtelse och vär apostoliska välsignelse. Ja, allom dem, som hälla de at' oss bekräftade och beseglade statuter, dem vare frid i Herranom Jesum Christum, såsom de ock här i detta lifvet skola uppskära sina goda gerningars lön, och af honom, som rättvist dömmer, erhålla den eviga saligheten. Men alldenstund J ännu svage ären i tron och i kyrkotukten på åtskilliga sätt haltande, måste Vi, som fått oss styrelsen öfver bela Christi kyrka anförtrodd, hädanefter desto oftare hem-

söka eder med våra gudeliga förmaningar, ehuru svårt än detta för oss faller sig, så väl i anseeude till det långa afståndet oss emellan, emedan J ären bland de fjermast boende, såsom ock för vår okunnighets skull i edert språk. Käraste söner Amund och Sveinotto! åt hvilka Gud nu redan i sin försyn anförtrott en del af styrelsen ötver dessa riken samt deras försvar, Vi förmane Eder faderligen. kärligen, i Apostlarnas Petri och Pauli namn, att J icke allenast gören edert bästa, att i konglig oegennytta och exemplariska dygder efterlikna edra förträflliga, nu under tyngden af en vördnadsvärd ålderdom stapplande föräldrar. utan ock, då framdeles bela regeringsbestyret kommer i edra händer, styren och förvalten med endrägt och rättvisa, beredande ät edra undersåtare fredens lngn och en god styrelse, så att J, genom ett sådant bemödande i detta timliga lifvet, gören eder förtjente af evinnerlig frälsning. — Gud den allsmäktige, som är rik ocb öfverflödar af barmhertighet, aflöse eder och alla edra trogaa. för Apostlarnes Petri och Pauli förböners skull, och i kraft af den magt han gifvit dem och mig — ehuru ovärdig — från alla edra synder, och lcdsage eder pä sina vägar i all sanning, så att J, i detta lifvet, gören eder förtjente deraf, att, i den eviga saligheten, eder lön må blifva niång-falldigen tillökad. Amen. — Och på det att denna vår apostoliska stadfästelse måtte i alla tider stadig, hcl och oförändrad förblifva, befalla Vi att skrifteligen uppsätta denna handling och besegla den med värt sigill, som skedde i Rom, V. Kal. Octob. Indictione XII, i vårt pontifikats nionde år. *)» Så lyder bullan. Nu är det väl saunt att, enligt historiens utsago, Sven Tjufvoskäggs döpelse inträffade först 975, och att han är 954, då bullan utskrefs, säsom dä ännu varande hedning, icke kunde hänvända sig till påfven uti någon sin angelägenhet. Men historen om dessa gamla tider, stödjande sig pä sagolika berättelser, t. e. Jomsvikinga-sagan, och först långt elteråt upptecknade hörsägner, kan aldrig äga den auktoritet som ett skrifvet, samtidigt dokument. Uet skadar således alldeles intet, om man antager, att Sven blifvit döpt en half mansålder tidigare. Historien förmäler att hans farfader, kouung Gorm den Gamle, blef at' romerska kejsaren Henrik Fogeltangaren med vapenmakt tvungen att låta sig döpa. Gorms drottning, den ädla och hugstora Thyra Danabot, var redan från början christen: och då man härjemte betänker den bland de christna at gammalt, som ett gruuddrag starkt framträdande, öfvertygelse om dopets absoluta nödvändighet lör saligbeten, förefaller det hardt nära otroligt, att den inflytelserika drottning Thyra, hon som på eget bevåg företog och genomförde storverket Dannevirke, icke skulle kunnat

*) D. 27 Sept. 954.

låta döpa sin son, Harald Blåtand, redan i barndomen, utan att det skulle ske med väld, långt efteråt, genom romerska kejsaren Otto II. Berättelsen om kejsar Ottos krigståg till Danmark i detta ändamål anses, i afseende på

sina detaljer, ganska tvifvelaktig: den tyckes nästan vara en förvexling med eller ett echo af berättelsen om Henrik Fogelfängaren, som lät döpa Haralds fader Gorm. Det påstås eljest att Haralds oäkta son Sven, sedermera Tjufvoskägg kallad, blef döpt på samma gång som fadren, och vid tillfället erhöll efter sin fadder, romerska kejsaren, namnet Otto — ban kallas i bullan "Sveinotto" — Men det kan ock hända, att just detta hans namn gifvit anledning till bela historien om fadderskapet, och att förhållandet varit ungefär enahanda, som med hans samtiding, sveakonungen Anund Jakob, hvilken i barndomen blef döpt med det christna namnet Jakob, men fick sedan, för hedningarnes skull, äfven det hedniska namnet Anund. Likaså kan den danske konungasonen hafva blifvit döpt till Otto, men för hedningarnes skull, äfven blifvit kallad Sven. Hvad den, i bullan omnämnde, svenske medregenten "Amundus" vidkommer» har man velat igenfinna honom i Olof Skötkonungs son Edmund Gammal, hvilken, efter sin yngre broders, Anund Jakobs, död, kom på svenska thronen. Men denne konungs lefnad infaller för långt efter 954, att det skulle här kunna vara fråga om honom. Det riktigaste vore att, helt och hållet på bullans auktoritet, antaga tillvaron, vid ifrågavarande tidpunkt, af en medregent Amundus, hvilken, kanske just till följe af sin vid denna gränsreglering visade släpphändthct, erhållit öknamnet Slemme, ocli sedermera blifvit förvexlad med Edmund Gammal. Sverges äldste historieskribent, Ericus Olai, yttrar sig, när han hunnit till tidsrymden mellan Erik Väderhatt och Erik Segersäll — ackurat den tid hvarom här är fråga— "somliga säga, att på denna tid har regerat en viss Amundus, som företagit en gränsreglering, men sedermera ångrat den och börjat krig mot konung Knut i Danmark etc. etc." — dock tviflar han, Ericus Olai, mycket att denna konung bör få sin plats vid denna tidpunkt, emedan konung Knut i Danmark, som ban säges hafva bekrigat, är vida yngre. Uppgiften blir dock rimlig om gränsregleringen påföres Amundus, men kriget mot konung Knut deremot antages hafva varit detsamma, son» konung Anund Jakob Olofsson, i förening med Olof den nelige, förde mot konung Knut (1028, se sid 42). Historien om dessa tider är i öfrigt så osäker, att flera af våra äldsta konungalängder helt och hållet förbigå både Anund Jakob och Edmund Gammal, låtande Stenkil omedelbart efterträda Olof Skötkonung.

Att, då Valdemar Atterdag, 1351, såsom stöd för sitt anspråk på Skåne, åberopade sig på denna bulla, tre svenska biskopar vägrade att vidi-

mera densamma, är icke, som Holmberg säger, något bevis Tör dess o-äkthet, ty i det fallet hade äfven de sex danska biskoparne vägrat. De svenska biskoparne kunna hafva vägrat af andra skäl, t., ex. derföre att den danska versionen af bullan är något olik den svenska, såsom då den förra säger, att konungen i Danmark skall betjenas af de andra två konungarna, då ban stiger till häst, men den svenska och norska afskriften säger tvärtom, att det är konungen i Sverge som skall sålunda betjenas.

Hvad sjelfva uppgiften om gränsen beträffar, skulle det erfordras en vidlyftig undersökning på ort och ställe, för att kunna bedömma densamma. Den är dessutom främmande lör en beskrifning om Bohus-län.

Utanför Hisingen, i Kattegat, ligger en ögrupp, bestående af tre större och flera mindre öar och skär, som med ett gemensamt namn kallas Ockeröarne och på gamla norräna språket "Elkreylar." Anledningen till detta namn var, att de i urminnes tid voro bevuxna med Ek, liksom ännu i våra dagar det halländska Särö. Ännu finnes på Grötön en lund, bestående för det mesta af nämnde trädslag, och det kan väl hända, att det finnes på någon af de andra öarna äfven; men jag har icke besökt dem alla. I forntiden utgjorde denna skärgård ett mycket vanligt tillhåll för Vikingar, som här lurade på "krämareskutor." De funno här i det s. k. Kalfsund en ypperlig hamn, vid inträffande stormväder. Den inneslutes på ena sidan af Hönön ("Heyney") Öckerön ("Eykrey") samt på den andra af Grötön, Kalfven och Björkön ("Bjarkey"). Som den tillika, på den tid då Bohuslän var norskt, var Norges sydligaste hamn, så var den, innan Marstrand anlades, i krigstider en vanlig samlingsplats för norska flottan. Derifrån räknades, enligt Prof. Munchs uppgift. 2 tolfter sjö; eller 24 viknr sjävar' till Lindesnäs. "En sådan tolft sjömil utgör omkring 72 Meridiaumi-uliter, dä eu mil kommer att ungefärligen svara mot en norsk mil.» Lika läng var sjöresan från Lindesnäs upp till Bergen, och derifrån till inloppet af Trondbjems-ljorden räknades -1 'tyltter sjö" eller 8 'vikur si à var."

På Foton, den sydligaste af öarna, för öfrigt kal och bergig, låg, efter all anledning, den sydligaste ' viten'- eller

vårdkasen. Ännu ser man, der ofvanpå berget, två af skärgårdsfolket s. k. 'Valar," som på deras dialekt är hvad vi kalla vårdar. Den ena består af en enkel stenpelare, af hopburna stenar, och är af manshöjd, men faller dock, från sjön sedd, starkt i ögat. Den andra är en, likaledes af stenar uppstaplad, krets, uti hvilken en utpost kan sitta med blicken rakt ut ät Elfmynningen. Att just dessa äro från forntiden, kan jag icke så bestämdt påstå, men nog hafva redan i urminnes tid sädana derstädes funnits. Äfven de tvenue Varholmarnas namn, säsom hänledt at' "varda," vakta, gifva anleduing att på desamma tänka sig utposter; dock finnes pä dem icke något meuniskoverk.

Den förutnämnda Grötön eller Gröten har, ehuru aptitligt uamnet klingar för amatörer af grötfatet, doek erhållit detsamma af helt annan anledning: det märker man sä fort man kommer upp på ön, och får se hela dess vestra halft alldeles öfversållad af små och stora stenar. Man inser dä tydligen, att namnet kommer af "giiot,' gråsten. "Grlotey".

Öckerö kyrka är ett litet stenhus utau allt intresse. Men den, som förut stod der, var byggd af trä, på föranstaltande af konung Hakon Ha konsson, som äfven låtit "rödja" ön och uppföra hus på densamma. Denna uppgift tinnes, bland flera af samma beskaffenhet, i slutet af nämnde konungs saga. hvilkeu derpå afslutas med dessa ord: "Jesus Christus, fader, son och helig ande beskydde och bevare, hedre och välsigne en sådan herres själ. som har lemnat efter sig sä mänga nyttiga anläggningar, som denne välsignade herre, konung Hakon". — En önskan i hvilken man af hjertans grund kan instämma. — Öns bebyggande och kyrkans anläggning datera sig alltså ungefärligen från 1250 talet, eller kanske nägra årtionden tidigare. I kyrkan finnas i behåll tvenne helgonbeläten. madonnan och S. Olof, hvilka, i betraktande at kostymen, ganska väl kunna förskrifva sig från den gamla träkyrkans tid. S. Olof finner läsaren afbildad på sid. 150.

Det kan icke vara min afsigt, att beskrifva alla de strider mellan vikingar och andra, som här ägt rum eller af sagan hit lokaliserats, och hvilka, märkeligt nog. hafva så mycket tycke af hvarandra, att de tyckas vara variationer af samma thenia. Holmberg har gjort sig den mödan att sainmansöka dem, hvadan jag här begagnar hans ord: "Vid dessa öar var en vanlig mötesplats, då man öfverenskommit att företaga gemensamma härfärder, och den. som hade lust att gifva eller taga stryk, kunde alltid vara säker att här få sin önskan uppfylld. Här lekte foster-bröderne Orvar Odd och Hjalmar*) med de förbundne sjökonungarna Hlöd-ver och Harek. hvilka lågo här med 30 skepp. Leken lyklade så, att de sistnämnde föllo, tillika med sitt tolk, sedan de likväl afröjt fosterbröder-nes skepp, pä två när. Här slogos Odd, Hjalmar och Thord Stafnaglam, med den hemske Ögmand Gythiofsbane. sä allvarsamt, att endast höfdingarne blefvo vid lif. Aftonen derefter dräptes likväl Thord försåtligt af Ögmund. På samma ställe stridde Odd också med sjökonungen Halfdan Hroesson, som med 30 skepp låg här i förbidan på äfventyr. Utmaningen skedde om aftonen. Halfdan, som såg Odds ringa makt, lade sig helt lugn att sofva, men så snart det var stridsljust om morgonen, äntrade Odd hans präktiga drakskepp, förmedelst fällda trän, hvilka begagnades

*) Sannolikt i 5:te »eklet. Det *r samme Hjalmar som var trolofvad med k. Anes dotter, Ingeborg, i Upsala, ocli eom »log» med Andgriins söner pä Samsö.

såsom änterstegar, ocb gaf den yrvakne Halfdan banehugg. En Sigmund kämpade här med en Randner från Holmgård, och segrade, likaså vikingarne Thorolf och Thorsten med den väldige Llotr den bleke, änskönt honom betydligt underlägsne uti skepp och manskap; en Olof af Gardum med en Hrögnvid: isländarne Gunnar och Kolskegg med svenskarne Vandil och Karl; (se i föreg. sid. 155) mänga andra dylika äfventyr att förtiga, hvilka utan saknad kunna förbigås. Ännu i en yngre tid fortforo elfmynnin-ningarna att vara det ställe, der man med svärdet afgjorde sina tvister, såsom vi sett. i berättelsen om konungarne Magnus den Gode och Harald Hårdråde", (se i föreg. sid. 44 och 185)

Af alla dessa äfventyr vill jag utförligt berätta allenast det som angår ' Llotr enn bleiki". Eu man på Island hette Thorgny. Han hade två söner, Thorolf ocb Thorsten. Den förstnämnde var icke stor till växten, men en vacker,

välvuxen karl: han slog sig pä handel, förtjente mycket penningar, och var af alla afhållen. Thorsten deremot var en storväxt groflemmad krabat, byggde hus. men låg för det mesta pä latbänken. Han var af ingen omtyckt, ja, fadren ville knappast erkänna honom för sin son. Bröderne emellan herrskade dock mycken syskonkärlek, som först uppenbarade sig vid ett tillfälle, dä Thorolf i mörkret råkat stupa öfver den liggande Thorstens beu: till en början uppstod då gräl dem e-mellau, men som slöts med försoning och god sämja, hvarjemte Thorolf öfvertalade brodre,n, att, begynna ett verksammare lif, och lofvade att de hädanefter aldrig skulle skiljas ät. Tillsammans begåfvo de sig ut i köpenskap och vikingsfärder; men Thorsten lyckades bättre i de senare än i de förra. En gång frågade ban sin far, som småningom blifvit mot honom mindre likgiltigt stämd, hvarest ban kunde finna de väldigaste slagskämpar. lör att mot dem pröfva sin styrka. Thorgny nämnde då för sonen vikingen Liotr den bleke. Båda bröderne lagade sig nu till vikingsfärd, men Thorsten köpte tillika i smyg en "knorre", d. v. s. ett köpmans-fartyg, och när de nu skulle gifva sig af, bad ban Thorolf fara i handelsfärd med densamma, sägande sig hafva en aning, att i auuat fall de icke båda torde komma med lifvet från sitt tillämnade företag. Men Thorolf vidblef sitt beslut, att följa brödren i vikingsfärden. De seglade då till Göta-elf, utan att inlåta sig med andra vikingar, som möttes på vägen. De seglade in bland "Elfvaskärcn", och sågo der en borg*), vid hvilken Thorsten lät lägga till. Det var sent på qvällen: ban bad följe-slagarue vara tysta och tälta öfver sig. Sedan sände ban spejare upp på skäret, för att se efter om någon var i grannskapet. Men när dessa kun-

*) Det s. k. "Thore slott," denna ringa stenhop, kan icke ses från pjön, hvilket nämnes med anledning af Holmborga, i det föregående, «id:_lä4J_omnlmnda, lokalisation.HISINGEN, ÖCKERÖ ARNE M. M. 211

de öfverse lokalen, sägo de på andra sidan orn skäret en "drake" (ett krigsskepp), hvars galion var som guld att se, och invid densamma lågo inalles femton andra skepp, med utspända tält, under tälten lyste ljus, och der säto män vid dryckesborden. Sedan spejarne sett detta, utan att blifva bemärkte, gingo de tillbaka och berättade allt för Thorsten. "Då," sade ban, "skola vi i natt gripa oss an, föra alla våra egodelar utaf skeppen och nedgrälva dem, men i stället lasta in stenar, ty jag unnar dem icke en enda pennings värde af vår egendom: och så fort vi kunna se att slåss, skola vi lägga till slags mot dem".

Så fort det blef ljust på morgonen, lät Thorsten lägga ut årorna, sägande sig vilja tala vid vikingarne. Men när de kommo fram till draken, sågo dc uppe på densamma en man, stående stödd mot relingen: ban hade röd skarlakans röck och ytterst en blå kappa samt galonerad mössa pä hufvudet. Denne ropade ner från draken, och frågade, hvilka de voro, som rodde sä hurtigt fram. Thorsten nämnde sig, och sporde tillika mannen pä draken, hvad ban hette. — "Jag heter Liotr," svarades det. — "Det är bra," sade Thorsten, "att jag nu ändteligen funnit dig, ty dig har jag länge sökt". — "Hvad ärende för dig till mig?" frågade Liotr, "jag har icke sett dig förr än nu, ehuru jag visserligen hört dig omtalas." Thorsten svarade: "snart är mitt ärende till dig framtördt, jag vill göra dig ett förslag". — "Hvilket då V" frågade Liotr. — "Det är snart sagdt," sade Thorsten, "du skall gä upp pä land. och tå sjelf behålla dina vapen och kläder, men dina män skola gä i blotta skjortan och linnebyxorna". Liotr svarade: "obilligt tyckes mig detta förslag, har du intet annat"?" — "Det andra," sade Thorsten, "går derpå ut, att vi skola slåss med hvarandra". — "Huru manstark är du, att du vågar föreslå mig sådant?" frågade Liotr. •"Sä pass manstark," sade Thorsten, "att jag har tio skepp." — Dä log Liotr och svarade: "föga klokt synes mig detta, dock vill jag långt hellre slåss mot dig, än med skam lemna min egendom i sticket". — "Lägg då, sade Thorsten, alla dina fartyg till slags mot miua". Liotr svarade: "icke gär jag in pä det förslaget, att gä till strids mot dig med flera skepp än du sjelf äger, ty det har jag aldrig förr gjort: oftare har jag haft färre skepp än mina motståndare, men likväl alltid fått seger". Thorsten sade: "derföre behöfver du icke att spara uiig". Liotr svarade: "nej jag vill icke lägga emot dig flera fartyg, än du sjelf äger; men vill du ändteligen slåss mot en dig öfverlägsen styrka, sä vill jag med andra fartyg aflösa dem, jag nnder striden kan komma att få afröjda". — "Sä må det då vara," sade Thorsten. Nu taga de ner sina tält och lägga till slags mot hvarandra med 10 skepp hvardera. Slaget begynte med ett stenregn från Thorstens sida, och hvarje sten, han sände sin motståndare, gick antin-212 HISINGEN. rtCKERÖABNE M. M

gen genom dennes fartyg, eller slog ihjel sin man. De stridde hela långa dagen. Men om qvällen hade Thorsten afrüjt fjorton skepp af Liots, och sjelf fått endast fem afröjda. Mycket folk var såradt och många falhia De satte

dä frid sig emellan, till följande morgonen, Liotr had Thorsten föra undan alla de fartyg, denne vunnit af honom — "och," tillade han, "(hi är en så dugtig karl, att ingen nånsin gjort mig så stor möda som du; dig kan ingen klandra-. — Thorsten svarade: "än torde åtskillige klenoder finnas qvar på draken, och ämnar jag att i morgon antingen taga alltsammans, eller ock ligga här död", — Liotr svarade: "dumdristig är du, om du tror dig kunna eröfra draken med fem fartyg aliena, det jag knappast anser möjligt med tio, och jag afräder dig att lägga tili strids emot den-. — Thorsten sade: 'jag ser att du vågar icke slåss med mig, far din väg hädan och blifve du lielsad tör feg, hvart helst du hädanefter kominer-. Liotr svarade: •'värre begär du än du tänker på, dock vill jag sä till vida efterkomma din önskan, att du, innan nästa qväll kommer, skall ligga död här pa stället-. Derefter for Thorsten med siua skepp till landet, der hans män uppslogo tält, förbundo sina sår, och började sedan att med mat och dryck vederqvicka sig efter dagens mödor. Då sade Thorsten: "icke fä vi vara stilla i natt, om vi i morgon tänka att bemägtiga oss draken, färom till ön, som vi bär se, den är skogbevuxen, vi skola der skaffa oss stora trän, dem vi sedan vilja fälla neder på drakens ena sida, som dervid lärer nedtyngas, så att vi lätteligen kunna komma dit npp~. — Och nu gjorde de så. Följande morgonen gjorde de ett hårdt anfall mot draken. Men så snart de fällt ner träden öfver honom, då sänkte sig hans ena sida. De som voro på draken hade formerat sköldborg. Det gick dock som Thorsten sagt, hans folk kommo upp pä draken, först han sjelf, sedan Thorolf, och då begynte ä båda sidor en väldig kamp. Thorsten slängde bort sin yxa, emedan han fann den för obeqväm att strida med mot den stora öfvermagtcn: han tog i stället en stor stock, med hvilken ban slog omkring sig. Thorolf höll sig vid hans sida och värjde brödren med sin sköld, ty Thorsten tänkte endast på att dräpa allt hvad som kom i hans väg. Sä slogos de allt intill aftonen. Thorsten hade afröjt bela fartyget, törst längs ena sidan och sedan längs den andra. Liotr ser nu hvartåt det bär, kastar frän sig svärdet till bröderne och ämnar störta sig sjelf utom bords, seende ingen annan utväg till räddning, men Thorsten dänger så hårdt till honom, att Liotr föll med öfra kroppen utom bords, men den nedre inom. Dä väldet så mörkt, att de icke kunde se; de medhunuo således icke att rengöra draken frän blod och döda kroppar. Då såg Thorsten sig om, och fann att af hans folk icke flera än 12 voro vid lif: de rodde ät landet.

ämnande sig till sina härbodar. Men då de hunnit ett stycke, tog Thor-olf sålunda till orda: "nu må jag göra slut pä ledungen, ty jag förmår icke att gå längre". — "Är du sårad broder?" frågar Thorsten. — "Ej nekar jag dertill," svarade Thorolf, "ty när Liotr slängde från sig svärdet, sigtade han ät dig, jag förde dä skölden framför dig, men blottade dervid mig sjelf, svärdet träffade mig i underlifvet och skar mig, så att inelfvorna hänga ute: jag svepte kring mig kläderne, men nu förmår jag icke hålla mig uppe". — "Som jag förutsåg, så har det gått," sade Thorsten, "att en at' oss månde icke komma äter, och ville jag hafva gifvit mycket, att vi aldrig farit denna färd". Thorolf svarade: "icke må vi nu härom tvista, ty ingen kan undgå sitt öde. Mig tyckes bättre dö med godt rykte om mig, än att lefva med den skammen, att icke hafva följt dig. Dock vill jag bedja dig en bön, i fall du vill uppfylla den". — 'Hvarom då," frågade Thorsten. — "Det må jag säga dig,* svarade Thorolf, "mig tyckes att mitt namn är föga frejdadt och blir snart förgätet, när du gått hädan; men jag ser förut, att du är bestämd att fortplanta vår ätt, och lefva länge. Må du lefva säll! jag önskade, i fall du fåren son, att du ville kalla honom Thorolf: men alla de egodelar, jag hafver, vill jag ban skall ärfva. Deremot önskar jag, att mitt namn hålles uppe, så länge män i vår hembygd bygga och bo". Thorsten sade: "detta lofvar jag dig gerna, emedan jag anser att det gör mig heder, och jag är öfvertygad, att god lycka skall följa ditt namn, sä länge det är i vår ätt". — "Nu har jag framfört hvad som låg inig på hjertat," återtog Thorolf, och derpå dog ban.

Kämparne förbundo sina sär och sofvo under natten, men foro följande morgon till draken, röjde undan de döda och sköljde bort blodet, men förde de ombord befintliga dyrbarheter i säkerhet till borgen, der de qvarstannade i en veckas tid, så länge deras sår läktes. De gjorde en kista åt Thorolts lik; men Thorsten sade. att de icke skulle jorda honom der på stället. Då de voro läkte, togo de en roddarskuta, förde på densamma af bytet hvad de ansågo bäst, höllo sedan åt Svithiod, hafvande Thorolfs lik med sig; men allt det öfriga godset lemnades qvar i borgen. De laudstego i Svithiod, på det ställe, der en jarl herrskade, som hette Heraud. Der blef Thorolf högad. Men Thorsten stannade qvar hos He-raud jarl i Svithiod, utmärkte sig för tapperhet, och blef ändteligen jarlens måg. Hans vidare öden beskrifvas i "Svarfdæla-sagan".

Dä, såsom i föreg. (sid. 39 nedtill) är berättadt, den Svenske Olof

Skötkonung icke ville lefva i fred med deu norske Olof Haraldsson, och

denne senare derföre, sedan Raguvald Jarl lemnat styrelsen i Vestergötland

och följt prinsessan Ingegerd till Gardarikej hade för afsigt att med krig i

hemsöka göteme, ville många at dessa öfverlemna landet åt konungen i Norge, andra afstyrkte det. Ställningen var kritisk. Lagman Edmund i Skara, en slug man. clter Ragnvalds bortresa den inflytelserikaste i Vestergötland, red då upp till Upsala oeb råkade der Olof Sveakonung. Men alldenstund denne i detta ärende var särdeles kinkig att tala vid, tillgrep lagmannen den utväg, att ställa sitt tal i liknelser. Bland dessa förekom en, hvilken man icke vet huruvida den var en produkt af lagman Edmunds uppfinningsgåfva eller en sannfärdig händelse, passande till situationen. — "För kort tid," sade han, "skedde något, som man må kalla märkeligt, att Gaute Tofasou med fem härskepp for ut ät Göt-elfven; men när ban låg vid Öckeröarna, kommo der danskar med fem stora köpmansskepp. Gaute och hans folk bemäktigade sig straxt fyra af fartygen, förlorade dervid ingen enda man, och fingo mycket gods; men det femte skeppet kom undan pä hafvet och hissade sina segel. Gaute satte eiter det med ett skepp*): dä började vinden växa, och danskarne flydde undan. Nu ville Gaute vända om; men dä blef stormen stark, ocli ban led skeppsbrott vid Illessö (mellan Jutland oeb svenska landet); allt godset och en stor del af folket förlorades. Hans följeslagare skulle afbida honom vid Öckeröarna. Dä kommo öfver dem danskar med femton köpmausskepp, dräpte dem alla,- och togo allt byte, som de förut hade fått. Sä lyktades dem deras girighet." Åtskilligt annat berättade lagmannen för Olof Svenske, alltsamman med samma syftemål, tog derpå afsked och gick, samt reste sedan hemligen sin väg. Icke förr än dagen derpå kom konung Olof att tänka på, att dessa berättelser möjligtvis kunde innebära något annat än ban vid första åhörandet insett. Hans välmenande ministrar begagnade tillfället, dä ban härom begärde få veta deras mening, att. visa honom det vådliga i hans ställning och af en fortsatt fiendskap med norska konungen, hvilket hade till påföljd, att den svenske Olof, i sista stund, ändrade politik, slöt fred med Norge och fick behålla sitt välde i Svearike och Vestergötland, ehuru med sin son, Anund Jakob, till medregent.

I det föreg. (sid. 16'.)) nämndes, att konung Hakon Hakonsson. är 1252, låg i underhandling med Birger Jarl oui ett krigståg möt Danmark. Detta var året efter hans sons, den unge konung Håkons, bröllopp med Birger Jarls dotter, fru Richissa. och emellan Sverge och Norge herrskade alltså det bästa förstånd. På våren begaf sig Hakon till Elfven, tör att råka Birger Jarl, och der afgjorde^ dem emellan åtskilliga angelägenheter. Bäda anförde klagomål öfver danska konungen Abels trolöshet, och särskildt Birger Jarl öfver det bistånd Abel lemnat de upproriska herrarne i Sverge (Folkungarne). Konung Hakon och jarlen kommo öfverens, att på 12 må-

*) Syftade derpå at! konung Olof Svenske äfven åstundade väldet öfver Norge.

nåder utrusta en krigshär af buda rikena, sålunda att konung Hakon skulle skaffa en skeppsflotta från Norge, och jarlen 5000 man från Sverge. De skulle råkas vid Göt-elfven den kommande våren, och fara i härnad mot danaväldet, konung Hakon med flottan till Öresund men Birger Jarl söder om Halland till Skåne, för att göra det "härverk", de tillämnad Närmare aftal skulle träffas när de råkade hvarandra i Öresund, såvida icke danerue dessförinnan gjorde dem skäliga frcdsförslagcr. På våren 125-3 gjorde konung Hakon uppbåd öfver hela sitt rike, af folk, lifsmedel, skeppsförnödenheter och vapen, sägande att han med hela krigshären ämnade sig mot Daumark. Så fort han blef redo, drog ban först öster till Viken, dock afgick icke hela flottan på en gång, men skepp efter annat, i den män de blefvo i ordhing. Konungen landade vid Tönsberg, der han landsatte sin drottning, Margareta, och sonhustrun, fru Richissa; men sjelf seglade han öfver Folden, dit mycket manskap från Viken och norr ifrån landet sökte till honom. Dä var konung Hakon sjelf om bord på "Olafssuden'% den yngre konung Hakon förde "Draken", Knut Jarl hade "Draksmarkpn" *). Herr Slgnrd konungason hade "Rygiarbranden", Arnmödlingen Peter i Gizka hade "Borgundarbåt" och Ögmund Krækidans "Gunnarbät".

Dessutom hade Bård från Hästbö ett stort skepp, såsom de ock hade många flera stora fartyg. Konung Hakon lade till vid Ramsbolm, i Hervidarsund *♦), der hufvudstyrkan af flottan kom till honom, hvarifrån han for in till Ramhult, hvarest ett stort fartyg stod pä stapeln, som Gunnar konnngafrände, efter konungens befallning, låtit bygga, och hvilket var det största som nånsin byggts i Norge. Kouuugen lät skeppet löpa af stapeln, som gick mycket lyckligt för sig. Derpå höll ban ett vackert tal, och gaf fartyget namnet Kors-saden". Han qvarlemnade några män, för att sätta detta nya skepp rigtigt i ordning; men sjelf återvände han till flottan, och for med den till Öckeröarna, hvarest han lät skeppen och största delen af krigsfolket qvar-stadna, under det att han sjelf gick om bord på ett snabbseglande fartyg och for in till Lindholmen vid Elfven, der ban sporde Birger Jarls ankomst med svea hären enligt aftal. Konung Hakon sände sin andra son. Junker Magnus ***) och Gant på Mol norrut till Ramsholm, för att hemta Korssuden till flottan som låg vid Öckeröarne. Dä dessa kommo dit upp läto de fullborda allt, hvad som ännu återstod att göra på fartyget. Och när de sedan voro i ordning att segla med detsamma från Ramsholmen, höll junker Magnus sitt första tal, och folket förundrade sig öfver den värdighet

*) Si hottc <let skepp som utrustats från Drakmarks skeppsrede i Lane härad. Knut jarl var son till jarlen Hakon Galin och k. Sverres gemåls systerdotter Christina, som sedan blef gift med lagman Eskil i Vestergfitland. Att Christina var Sverres dotter, som sid. 76 och 169 säges, rättas härmed.

) I Morlanda socken, mellan Hermanfi och Lafö. *) Magnus Lsgbotare.

hvarmed han framförde detsamma. De styrde till Öckeröarna. Men då de der i hamnen nedfirade ankaret, surrade spelet, kring hvilket ankarlinan var lagd, med sådan fart omkring, att det fattade eld af friktionen. Besättningen trodde att tåget skulle brinna, de vätte ett tält, ämnande dermed släcka elden; men junker Magnus fann på ett hurtigare råd, ban hällde ut en bytta, innehållande dricka, öfver spelet, hvarigenom elden släcktes. Då de kommo i ankarläge, vid sidan af de andra fartygen, nådde Korssudens bakstam upp till tältåsarne på Oialssudeu och de andra skeppen. Dess däck stod 9 alnar högt ofvan vattnet: så att detta var det största skeppet af alla, som då der voro samlade, änskönt alla till-städesvaraude äldre personer sade, att de ännu aldrig sett så stora fartyg tillsammans i en leding. Det kom en stor förskräckelse öfver bela Halland och Danmark, vid ryktet om dessa krigsanstalter, och alla dömde att motstånd här t jenade till intet. Vidare om konung Håkons v istelse på Lindholmen finner man i föregående, (sid. 169 och 170).

Men då, oaktadt flera påminnelser, danska konungen icke brydde sig om att hålla den vid GuUhergseid ingångna förlikningen, tog konung Håkons långmodighet år 1256 slut. Pä våren nämnde år, befann han sig i Bergen, och lät der sätta sitt skepp Olafssuden i sjön. sägande sin afsigt vara, att fara norr ut till Trondhiem. Men när lartyget kommit ut på sjön, lät ban styra söder ut. Han hade förut sändt bret till sina höldingar i Viken, att intet köpmansfartyg skulle få segla längre söder ut än till Ocker: öarna, der skuHe de afvakta konungens tillstånd, innan de fingo segla vidare. Konung Hakon seglade öster ut längs landet, och då ban kom till Viken'"), lade han först till vid Tönsberg. Härifrån sände han uppbåds-skrifvelser öfver hela Viken, och stämde alla sina dervarande höfdingar till sig. Der församlades dä en stor flotta af hvarjehanda fartyg, med hvilken konungen styrde söder ut till Öckeröarna. Ryktet förkunnade att hans flotta bestod af inemot 300 skepp. Då konung Hakon kom i Öcker-ösund |Kalfsund?) sände ban en del af sin krigshär vidare söder ut tiil Halland, som dä var danskt**), och befallte att ödelägga landet med

*) Under benämningen "Vikln" förstods egentligen vida mera än Bohuslän, I v derunder inbegrepos Gröuafvlke, Vestfold, Vingulraürk och Alfheimar, af hvilka det sistnämnda omfattade Bohuslän och ännu något mera, ja, i äldre tider förstods under detta namn allt hvad som låg mellan Götaell" och Glommen, ända upp till Edaakog. "Vikin" var således rätteligen landet å ömse sidor om Christiania-fjorden. Men efterhand inskränktes denna benämning till östra kusten, n. r. Bohuslän, som kallades "Vlksldan," medan den vestra hette "Limgardssidan". Ännu senare mena» med "Viken" endast norra Bohuslän, det fordna "Ranrlkl," hvaremot den södra delen kallade» "Elfanjsla," nu "Elfsrsael". I våra dagar delas Viken i två underafdelningar; "Norrviken" och Sunnerviken," hvadan det kollektiva namnet stundom står i pluralis "Vikorne",

Beskrifningen öfver fälttåget anföres såsom den finne» i Hakon Hakonsson* saga, ehuru der något oredig.

eld oeli svärd. Två afdelningar sände Lan söder ut till "Glaumstein* l) under anförande af Ögmund Krækidans, Ambjörn Pose, Bård från Hästbö, Aslak Gast, På! Gås och Amund Haraldsson. En tredje afdelning skulle upp till * Getakärr" 2) och denna anfördes af Jon Dronnlug 3), Jon Lodlnsson, Thord Kakali, med Hera höfdingar i Viken. De seglade allesammans till "Mostarsund" *). Då konungen4) koin till Mostarsund, stötte han der pä en bop danskar, af hvilka de fleste blefvo dräpne. Bortholomei-dagen var pä en tborsdag. Norrmännen gjorde landgång i Halland,, efter konungens befallning De stego i land vid Glumstein; men båda Jonerne foro först in till "Bardfjord* 6), och afbrände derstädes eu bel kyrkosocken '). Sedan styrde de till Getakärr (Getaskär), der de gingo i land. Derstädes hade en del af landets inbyggare församlat sig, ocb försvarade sig till en början, men månge danske blefvo der slagne. Bygden afbrändes på fredags afton, ocb sedan tågade de norske söder ut, till en a, som heter "Eidar" s), hvarest ett handelstorp•) blef af-brändt. Få lördag anträdde dc återtåget, ocb afbrände derunder alla orter, genom hvilka deras väg gick. Natten till söndag lågo de om bord på sina skepp. Då uppkom en svår storm, hvilken dref några af skeppen från deras ankarläge. Men dessförinnan bann besättningen berga det pä dem varande gods, ocb gick dermed ombord pä de fartyg, som ännu hade ankarfäste. På söndag kommo de danske i stor myckenhet, de dräpte några norrmän, hvilka försinkat sig på land, togo sedan de i land drifna fartygen, och uppstaplade pä dessa stora bål, hvilka de antände, menandè att de skulle drifvas ut på de norskas flotta, alldenstund vinden' som hittills stått ät land, nu hade vändt sig. Men norrmännen, som i tid bemärkt denna tillställning, utsände båtar mot de brinnande fartygen, ocb med änterhakar drog man dem ur vägen för flottan, så att de gjorde ingen skada. Efter detta seglade de norske sin väg frän Glumstein; men uppbrände dessförinnan staden Aranäs (Kongsbackal. — Konung Hakon låg vid Öckeröarna, ocb dä hären kom tillbaka till honom sunnan ifrån, lät ban noga underrätta sig om allt hvad den uträttat. Bytet blef derefter fördeladt euligt konungens råd. Ocb då konuugen betänkte den myckna ofred, lians folk nii tillställt i danakouungens rike, beslöt han sända Simon Predikare och broder Slgurd*) till danska konungen, med förlrågan om denne nu ville förlikas, eller framgent hafva krig med norrmännen. Och med detta ärende begåfvo sig de två åstad. Men danakonungen tog emot

') Morups Tånge. s) Skall troligen vara Getaskär, Getterön, vid Varberg. s) Måtte vara en annan fln den sid. 138 omtalade, som afdagatogs af bonden Thrand 1206. 4) Mönster,

i Onsala socken. Menas förmodligen den yngre k. Hakon. •) innanföre Baljö, i Himble

härad. ') Lindbergs. •) Äthran. •) Falkenberg?

*) Tvenne munkar. ,

deras bådskap ined lungt sinne och yttrade högt sitt missnöje dermed, att de norske hade fejdat i hans rike. Då nu sändebuden icke af honom kunde få något bestämdt besked, angående deras ärende, vände de tillbaka till konung Hakon, och gjorde redo for huru de uträttat det anförtrodda uppdraget, samt att någon förlikning med danska konungen icke var att vänta. Dä konungen sedan seglade hemåt från Öckeröarna, qvarlemnade ban sin son, den yngre konung Hakon, som styresman öster vid Elfven. Denne låg qvar i Strömsund (Kongsbaekafjorden) med tio stora skepp, och hos honom qvarstadnade följande skeppshöfdingar: Ögmund Krækidans, Vesete af Helle, Simon Stör. Lodin Stör och presten Helge Röde, G äs ter ne (dc frivilliga) hade dessutom tvenne större skepp. Der låg nu konung nakon Unge bela hösten, ocb stor fruktan för honom herrskade bland dc danska. Han sände bud till de härader i Halland, hvilka undgått ödeläggelsen, pålade dem en dryg brandskatt och bestämde, huru många hundra nöt de skulle till honom aflemna, i annat fall botade ban att komma öfver dem, och hemsöka dem med samma öde. som drabbat de afbrända häraderne- Alla underkastade sig hans påbud, och förde till honom en bel mängd boskap; incn en del af brandskatten fingo de lösa med vax, lärft, silfver och andra köpmansvaror, hvilket alltsammans öfverbragtes till konung Hakon Unge, der ban låg i Strömsund. Han qvarstadnade der, ombord pä sin flotta ända till Mårtensmässa: da seglade han till Tönsberg, or b tillbringade julen der. Huru ban derifrån

måste i hast återvända till Viken, samt förkylde sig och afled är redan, sid. ^2, berättadt.

Vintern 1257 satt konung Hakon i Bergen, och hade dä regerat i 4(1 är. Som ban af de tvenne predikaremunkarncs berättelse grauncligen kunnat förstå, att danakonuugen visade föga lust att ingå fred och förlikning, så lät ban nu uppbädsbref utgå öfver bela Norge. Miudst var kontingenten frän Halogaland, men desto större frän de sydliga lylkena. Hau sände tillika ett mundtligt budskap till erkebiskopen Einar och alla lyd-biskoparne, att de, det fortaste dc kunde, skulle infinna sig hos honom för att följa honom i denna leding. Konungen lät då ett skepp löpa af stapeln, det ban undertiden låtit bygga, ock kallade detta särdeles vackra fartyg: IHariesnden". Stapeln råkade i brand, dä fartyget balkade ner i vattnet. Då konungen var segelklar, styrde han österut förbi Agder. Der sporde ban sin sons, den yngre konung Håkons, död, hvilken tycktes honom vara en stor förlust, som den ock i sanning var. Anländ till Tons-berg kallade hau till sig erkebiskopen, lydbiskoparna och de erfarnaste män, för att med dem üfverväga, hvad besked han skulle lemna pä det giftermålsanbud, spanska sändebudet sir Ferrant, enligt sin konungs uppdrag, gjort honom, med afseende på hans dotter, jungfru Christina. Der

beslöts, att sändebudet skulle fä ja, och att fru Christina skulle sändas ut till Spanien, och der till sin make utvälja den af spanska konungens bröder, hon mest skulle tycka om. Sä skedde äfven. — Under konungens vistelse i Tönsberg kom till honom mycket och utmärkt manskap. Söder från Danmark kom dominikanermunken Absalon, som var provincialis eller öfveruppsyningsman för alla dominikaner kloster i de länder, der norräna-spräket talades, Han var siind at danakonuugen till konung Hakon, med den anhållan att; Norrmännen icke måtte härja i danska riket, och att danakonungen heldre önskade ett personligt sammanträde med den norske, för att, i samråd med erfarna män, med honom afsluta fred. Konung Hakon rådgjorde härom med sina vänner, hvilka dock tillstyrkte att icke sätta tillit härtill, alldenstund danakonungen icke bällit deras förra öfverenskommelse. Alltså gaf konung Hakon brödren Absalon det besked, att han, i enlighet med sitt en gång tagna beslut, nu ämnade segla till Danmark, men dock ville fara fredligen fram. till dess han erfarit, huruvida det var danakonungens allvar att förlikas eller icke. Med detta besked reste Absalon till Danmark igen. Nu gjorde sig konungen redo att segla från Tönsberg, ocli hade Mariesuden med sig, som var en drake om 30 roddarbänkar (tritugsessa), och det vackraste fartyg som hittills blifvit byggdt i Norge. Hufvud och hals (på galiouen) voro guldbeslagna, och seglen stickade med fager söm. Konung Hakon hade många andra stora, väl utrustade skepp, och i solsken såg det alldeles ut som en brinnande eld kring hufvudena, vimplarna och de förgyllda sköldar, med hvilka fram- och bakstammen voro fullsatta. Under seglatsen hände det sig, att hardangrarne Thorer Gretsason ocb Bård Groasson seglade så hårdt in pä erkebiskop Einar Smörbaks skepp, att deras bogsprüt afslog hans galiou, så att den, med alla derpå hängande sköldar, störtade i sjön. Erkebiskopens vimplar fastnade vid Thorers segel ocli blefvo, då båda fartygen skiljdes åt, sünderrifne. Erkebiskopen lät utsätta båtar, för att berga sköldarne och galionen: han lät sedan hjelpligen fastsätta den sednare pä sin plats, och åter upphänga sköldarne derpå. Så seglade erkebiskopen, vid framkomsten till Öckerön, konungen till mötes. Dä nu konungen fick veta, att erkebiskopens skepp blifvit så illa tilltygadt, märktes det på honom att detta var honom ganska 'misshagligt. Men somlige påstodo, att skadan var mindre, än biskopens män ville låta påskina. Då detta frambars för biskopen, lät han kasta galionen lös, som nu dref vid stranden. Förhållandet mellan konung Hakon och biskopen var höfligt men kallt. Mot junker Magnus var biskopen artig, men mot få andra, icke heller mot allmogen i gemen. Sedan höll konungen en öfverläggning med sitt folk, och erinrade dervid, hvad skada drabbat så väl honom sjelf

som alla Norges män, genom den unge konungens död. Men, änskönt den Allsmäktige hade tagit den sonen från honom, återstod dock godt hopp om nytt konungaval, dä hans andre son, junker Magnus, ännu var qvar i lifvet. Erkebiskopen sade sig häri vara af samma tanke. Då sade konungen: "herr Erkebiskop! dä jag förr en gäng satte i fråga, att dela landet mellan mina söner ville ni, att konung Hakon, min son, skulle ensam bära konunganamn, men att junker Magnus skulle endast vara hertig. Då tycktes det eder och flere andra underligt, att jag icke tyckte rätt om denna anordning. Meu mig tycktes det orättvist att göra skillnad på mina båda jemnbördiga söner, 0 hvadan jag då, som alltid, hänsköt min sak till Gud, att ban måtte dömma dem emellan, och nu är utslaget utsagdt sålunda, att den har blifvit hädaukallad, som J alle gerna baden velat behålla, men den andre, som ni och flera at

mina rådgifvare unna-den mindre heder, äu honom lätteligen tillkom, är qvar i lifvet.3 — Erkebiskopen svarade: "derföre, herre! förordade jag detta, att jag önskade, att allenast en i sender skulle vara konung i Norge, och ingen unnade jag denna heder bättre än Hakon; ty ban var den äldste af bröderne, och honom hade jag dessutom dä redan gifvit konunganamn. Men efter som Herran kallat honom ifrån denna verlden, så unnar jag ingen konungavärdigheten heldre än junker Magnus." — Alla gåfvo härtill sitt ljudeliga bifall, och yttrade, att detta var deras enhälliga önskan, hvarefter det blef beslutadt, att konung Hakon skulle hålla ett allmänt ting der pä stället, och gifva Magnus konunganamn, ehuru det eljest var sedvanligt, att konungavalen ägde rum på Öreting i Trondhiem. Det tyckte ock alla tänkande män, att riket icke borde vara konungalöst i konung Håkons frånvaro.

St. Hans" dag (midsommarsdagen) höll Konung Hakon alltså ett allmänt ting pä Öckerö, pä hvilket Jnnker Magnus blef utnämnd till konung. Erkebiskop Einar gaf honom konunganamn, och derefter afgaf Magnus sin konungaförsäkran till folket, med haud på ligntim domini"**), att hälla dem vid lag och rätt. Sedan aflade Knut Jarl sin trohetsed till konung Magnus och derefter svuro "lenderman,- "stallare" och 'skutilsvenner" ***)

v) Detta, af k. Hakon h.'tr omnämnda, förslag torde varit å bane mellan 1253 odi 07, ty det förstnämnda året afled honungens yngste son. herr Sigurd, som här icke nämnes bland bröderne. l.)et är märkeligt att. den högst utmärkte och klarsynte k. Hakon gamle höll på att begå samma misstag som Birger .larl, Jfagnus Ladulås, Gustaf Vasa ock Carl IX och ännu värre, ty lian synes hafva velat haft tvenne konungar i landet,

d. v. s. herrans trä, livarmed förstods det fordom i Konghäll förvarade, af Sigurd Jorsalafarare^ hemförda, föregifna npånet al Christi kors, som eljest förvarades i Trondhiem, men förmodligen, för att begagnas vid vigtigare edgångcr, samt såsom ett segerbringande palladium, blifvit på krigståget mediaget.

Olika grader af höfdingar och hoffolk.

samt ändtligen tolf bönder frän hvarje fylke. Den dagen hade konung Ilakon konung Magnus till gäst hos sig, tillika med alla lydbiskoparna — erkebiskopen kunde icke komma för värk i sina händer — der voro ock alla höfdingar och anförare tillstädes. Dagen derpå utdelade konung Magnus bland sina män dyrbara skänker, först och främst till siu fader konung Hakon. Erkebiskopen fick ett stort och kostbart långskepp, med öfver 20 roddarbänkar (en halftritugsessa) med flera gåfvor. Äfven alla förnämligare män, som då voro konung Magnuss gäster, erhöllo gåfvor, hvarigenom den unge konungen straxt blef ganska vänsäll. Magnus tog ock då i sin tjenst ett stort följe, och deribland de fleste, som hade tjenat hans broder, konung Hakon; hvilket var desto behöfligare, som Magnus nu skulle qvarstanna söder i landet, för att värja detsamma.

Sedan seglade konung llakon från Öckeröarna med flottan, men konung Magnus vände åter till Viken, och satt öfver sommaren i Tönsberg. Konung Hakon hade en präktig flotta af 315 skepp med sig till Danmark, och styrde med den genom Öresund till "Kaupmannahafn" (Köpenhamn), der ban lade sig för ankar i 'Räfsvansdjnpet" (Räfshaledybet) *). Dancr-ne föllo i stor förundran öfver hans här, som syntes dem både väldig och väl utrustad, så att ännu aldrig en sådan krigsmakt hemsökt Danmark. De voro i hög grad betagna af fruktan, i fall det icke skulle komma till förlikning konungarne emellan. Det skedde pä tisdag att kouung Hakon kom till Kaupmannahafn; men först fredagen derefter anlände danakonuugen Christofer till staden, med en stor här och många förnämliga herrar. Der voro då i hans följe Jakob, erkebiskop i Lund ocb tre lydbiskopar samt hertig Jarmar (Jaromir) al Rc i Vindland (Vendell). Men då det blef fråga om att åvägabringa förlikning mellan konungarne, föll sig detta ganska svårt. Norrmännen lägp öfver sin konung, att lemna dem danakonungens rike till sköflings: men konung Hakon hade gifvit de danska sex dagars stillestånd. Mest gjorde sig Einar erkebiskop besvär med förlikningen, men det var, som det vanligen brukade vara mellan norrmännen och de danska®*), att ju längre de talade med hvarandra, ju mera tiugo de att klaga öfver. Erkebiskopen bragte, efter konungens råd, det förslag å bane, att hvardera af konungarne skulle värdera de förluster, deras män lidit. Dä detta skett, påstod konung Christofer, att han ville vara den som först fällde sitt utslag i saken. Då konung Hakon erfor detta, tyckte bau, som det ock verkligen förhöll sig, att den afgjorde bela saken, som dömde i sista instansen; alltså gaf ban härtill sitt samtycke. Konung Hakon hade på förhand bestämt, på hvad ställe hvar och en af hans höfdingar sknlle

*) En ankarplats.

#*) d. v. e. vid den tiden. Det är krönikeskrifvaren som hlr talar.

lägga i land och härja, i händelse ingen fred kunde åvägabringas, och stort knorr herrskade bland de norska, derföre att de icke genast fiugo tillåtelse att sätta denna anordning i verkställighet. Danskarne voro nu mycket böjda för förlikning, ty de ansågo norska konungens styrka öfverlägsen och hans folk svårt att strida mot. Dä konung Christofer öfvervägde allt detta mecl sina rådgifvare, tycktes det honom vara en mycket qvistig sak att bringa en förlikning till stånd med de norska (n b. på de vilkor ban sjelt åstundade). Han vidtog alltså, efter sina vänners råd, den kloka utväg, att efterskänka norska konnngen alla sina och sine mans lidna förluster. Då konung Hakon erfor detta, tillgaf han likaledes (le danska all den ofred och de fientligheten de hade öfvat mot norrmännen. Detta samtycktes af alla de tillstädesvarande, och alla blefvo deröfver glada, undantagandes Jakob, erkebiskop i Lund och herr Jarrnir från Vindland. Efter förlikningen drack konung Hakon ined danakonuagen i dennes landtält, och dagen derefter var konung Christofer ombord på norska konungens skepp och drack med honom. Då förbundo de sig till en så innerlig vänskap,' att danska konungen sade, att han ville vara konung Hakon i sons ställe, och Hakon samtyckte att vara honom i faders ställe, och att den ene skulle, i fall af behof, komma den andre till bistånd med sin krigsmakt. Derefter gaf danakonungen konung Hakon dyrbara skänker: men konung Hakon erböd konung Christofer alt antingen emottaga af honom Mariesuden, eller tre andra skepp, hvilka han sjelf, skulle få utvälja ur flottan. Danakonungen emottog anbudet; men sade, att ban längre fram ville sända konung Hakon bud, hvilka skepp han ville hafva. Sluteligen skiljdes de åt i största kärlighet, konung Hakon återvände till Norge, och alla blefvo glada vid hans hemkomst.

Der hvarest krönikorna upphöra, vidtaga diplomatarierna. Det första dokument vi finna på Öckeröarna utgifvit är af den 22 Juni 1300, i hvilket den i föregående nämnde Magnus Lagbotarens son, Hakon V gifver till rde lärde män, som tjena i vårt kapell i Marie-kyrkan i Oslo", åtskilliga tomter der i staden, utsätter för den, som der dräper elicr särar någon, samma straff som om gerningen blifvit begången i konungens egen åsyn, gifver tvenne uf deras svenner fria från krigstjenst, samt åt kapellets föreståndare "lendermans" rang, ät de prester, som der hafva preben-dcn, riddarerang, åt diakonerne "bildmans-" och ät alla klerkernc "kærti-sveinarsK rang. — "Och bedja vi alla våra efterkommande att i cvcrdliga tider rätta sig efter denna vår anordning, enkannerliga soui vi hafva detta gjort oss, våra företrädare och efterföljare sä väl till själahjelp som till timlig heder och konungadömet till styrka och förmän . . . Och till vittnesbörd och full stadfästelse pä denna vår gåfva, sätta vi för denna skrift

vårt insegel, sammalunda fru drottningen Eufemia, herr Arne, biskop af Stavanger, herr Narfve, biskop af Bergen, herr Eyvindr, biskop af Oslo ocb herr Thorsten, biskop af Hammar, dessutom herr Björn Erlingsson i BJarkö, herr Thorcr Hakonsson, herr Dlfheden Björnsson, herr Isak Göteson,

herrar Vidkun och Petter Anderssöner . . . detta bref blef gjort på Öckerö, om sommaren, två nätter före jonsmessan, då lidne voro från vårs herres Jesu Christi börd, ett tusende vintrar och trehundrade vintrar, pä första året af vår regering. Sigillet påsattes af vår kansler herr Åke: brefvet skrefs af Ingolf klerk. *)

Pä den tiden (1309) då ofvannämnde konung Hakon befann sig i krig mot sin tillämnade måg hertig Erik Magnusson, stod i Kalfsund en sjödrabbning, till hvars beskrifvande mig luà tillåtas begagna deu s. k. rimkrönikans egna ord, hvilka, sä obarkade de i våra dagar kunna synas, dock i den tidens tycke fingo gä och gälla för poesi:

"Om Pingesdagar tlier eftter näst, Tlia frost ok snöü, ragu ocli bl3st Förgick, ucb Vinters marii t ok tvang, Ok 1'ugla byrjade tliera Sang, l'li<i vilde körningen af Norge Ok med honom andre Here, the lian ville, tlia att med honom fore; Snäckia munga, ok bater shire Voro llia ull reda, och siglade ti]dan: Somme lågo ok hemma niäilan. lian siglade a Itänder ') Hanmark, Tlia var bflrin J) tvärr ok stark Ok dref mån 3) skepp i Kallvasund. Tlia the hade llier legat ena stund Tlia kom tlier llertug Emk, Ok började en annan leeek, Tlia log ban hvad lian kunde fa. Häller stora skepp än sina. Ok skipade sina män tlier i, Vnge, raske balade J) frij, The rodde utli (ill tliera i (het

haf, Ok vunne lliem sin skepp utbaf,

Ok slogo mykit folk ili.il: Tliet edile koniiiigenom ekke väl. Iler Joan Jonson blef tlier dud Väl var lliz jämmerliga nöd, At lian i tbenna vanda kom: Uertogen luth tlier illa orn, At (lien dugande man var döder. The baro honom id Barfote bröder I Skara, ok läto honom väl bcsaa, Manga dugande män (het saa, Ok Iler Matles Christina son, Om the färd var ingen mon. Iler Erengisl alf Skara lian skulle tlia ena rese lara Ok Iler .Mattes Algotson med theiu, Tlia foro llic burt ok aldrig hem, Tijt som Nordmän voro. Tlia the Nordmän thet sagu Att (lie voro all air faa, Ok skippen värö liten ok små, Tba redde hvar sik tlia til, nätt soin ilien man sik värja vil.

*) War tlietla bref gort i oevker oeyum um Mimaret II nattom firi jonsmesso tha cr lidnir värö fra burd vars herra jeäu christi thnshnndrad vettra oc thrinhuudrad vettra, a fyrsta are rikis vars. herra ake kancelcr var inciglade, ingulfer klærker ritade.) inunder. vinden, ') mangan, mÄnga, 4) hjeltar, l) behagade.224

The rodde mil millan tlien lioop. Ther var bang uk inyckit roop. Nordmän stodo öfver them högt, Hvad the ga(o slagit ok stött, Ok kastade nid vid Landet steen. Sva al (het. var illt standa isen. The togs ther til fariga, Ok läto them oppa landit gunga, tlk förde tlietii vthall' (hera tyge. Fulla halsa ok odryge

lvom|iio llier löpande ok olieyt, ') Ole frestade om gredan 2) beyt. The hiiggar them alla sva sina At ey laa ther ett stycke som annat laa. Sva pläga oädla mill» att göra: Ä hvad dogaride män thet höra. The otacka (hein för tliera ogärd, The hade mänga skalk,t i t hera färd. Gud gilVi tliera Siàl Uimnierik. l ör härdan düd ihe tliolde a sic."

Ett dombref, utgifvit på ^Baholms" (Bagaholms) Iagthing d. 26 Febr. 1409, innehåller att Vikens lagman Sämund Tborgilsson tilldümruer Olof Pettersson, pä dess fars vägnar, som arfvinge efter Gunnar Olafsson, den s. k. Norregården på Öckerön.

Och den sista anteckning, jag funnit om Öckeröarna och Kallsund. befintlig i ett gammalt manuscript, lyder sä här, ehnnf på latin:

o

"Aret efter Christi födelse 1585 d. 22 Maj, kom konung Fredrik II från Marstrand till Kongelf och Bohus slott ocb återvände d. 26 Maj till sina skepp, som lågo Tör ankar i det sund som fordom kallats "Karlssund", men nu "Kalsmid", och seglande derifrån framkom ban till Kroneborg d. 28 Maj."

') ohejdadt, 3) svärdet, s) åtgörande.

Nordisk krigare från 1300, taden Marstrand har, efter hvad somliga säga, derutaf tätt sitt namn. att skeppsbrutne folk, i synnerhet en förnäm och rik jungfru vid namn Maria, blifvit på en mast bergade och kommit in pä denna ön med lifvet, sen skeppet hade strandat pä Patern öster skären, som ligga straxt utanför Marstrands öen, och äro dem seglaudom gauska farliga, såsom Scylla och Charybdis, att de ha väl orsak, särdeles i stormväder, innerligen bedja Fader vår*)-och för den skull kallas staden af holländare än i dag Masterland. Och har stadskyrkan blifvit uppkallad efter denna strandade rika jungfru Maria, som tiil tacksamhet låtit densamma bygga, änskönt en part mena. att kyrkan blifvit kallad Marié kyrka efter Maria, Christi moder. Varande densamma försedd med stenhvalf. ett vackert stentorn och sköna klockor, sen de gamla i sista eldebranden 1082, hvilken bela staden tredje resan åter jämmerligen öfvergick, blefvo försmälte, pä hvilka bar stått med fulla bokstäfver: Marié klockor", tiil bevis att förenämnda jungfru låtit gjuta dem. Och synes denna kyrka vara gammal, af gråsten uppbyggd, dock med tegelsten i hörnen och kanterne zirad. helst man ser icke allenast ett stort inmuradt kors pä östra gafveln, som är skedt i de katolska tider utan ock under taket bakom altaret i choret denna gamla munkeskriften: "cöpletn ë ops ys ano dm. mo cdlx octavo ydns octob:" Är alltså choret byggdt vid kyrkan är 1460, men sjelfva kyrkan äldre, utan tvifvel från 14:de seculo, helst choret stiger sä högt med dess byggnad, att det skyler mer än hälften af det omrörda korset pä östra gafveln."

Sä berättar Ödman på 1740-talet, ovisst ur hvad källa, och hans bän-ledning af namnet må gälla hvad den kan;

men ligger sanning till grund

*) "Pater noiter" betyder Fader vir.

härföre, sä hör denna sägen hänföras till HakoJi Gamles eller hans företrädares tid. T}* i sista kapitlet af nämnde konungs saga säges uttryckligen, att han lät bebygga "Malstrand" och mänga andra öde öar i Viken. Da har konungen troligen äfven låtit uppföra en fast borg till stadens värn; ty vid hvarje köpstad var under medeltiden en dylik ett oundgängligt tillbehör. Måhända tager man icke särdeles felt, om man uttyder sagans ord sålunda, att Marstrand varit bebodt redan förut; men konung Hakon byggde borgen och upphöjde orten till stad. En tradition tinnes åtminstone, enligt hvilken Marstrand fördom varit ett fiskeläge under Thorsby. Kyrkan må sålunda redan töre konung Håkons tid hafva ägt tillvaro, ehuru den sedermera blifvit ombyggd, och dess anläggning af den rika Maria kan vara sanning. Ännu i våra dagar hafva Tjörns inne-vänare för sed, att hvarje år, pä Christi himmelsfärdsdag, bevista gudstjensten i Marstrands, kyrka; möjligen har, under katolska tidehvarfvet, denna dag blifvit, för sina orsakers skull, särdeles högtidligt, firad, och måhända var den årsdagen af kyrkans invigning. Af ännu existerande dokumenter känner man älven, att invid kyrkan fordom funnits ett rnino-riterkloster, hvars tillvaro åtminstone går längre tillbaka i tiden än 129(3: det var beläget söder om kyrkan, på hinsidan kyrkogärden, der man ännu i senare tider kunnat upptäcka dess grundval, äfvensom en del af nu varande kyrkogård förr utmärktes med benämningen ;'den fria kloster-jorden".

Under de oroliga tider, då Norge och särdeles Bohuslän sönderslets och förhärjades af så många olika partier, Bagler, Slitungar, Warbelger ni. ti. blef, är 1225, Marstrand skådeplatsen för en strid mellau konungens eller rättare sagdt Skule jarls folk ä ena och à andra sidan de så kallade Rtbbungarno (se sid. 75) hvilkas dåvarande anförare, den de gifvit konunganamn, var konungens frände Knut*). Skule jarl hade sändt Holbein Kctturygg ocb Grundo Skattmästare som sändebud till konung Waldemar i-Danmark, ocb då dessa foro hem till Norge om vintertiden, lågo de i Marstrands hamu en tid, tör isens skull, som hade tillspärrat inloppet till Opslo, ehuru Göta elt var isfri. Knut var då i Ljodhus (Gamla Lödese), ocb dä han sporde, att ifrågavarande tartyg låg i Marstrands hamn, dit-sände han en skara af sitt folk ombord på lätta fartyg. De öfverraskade der Skule jarls sändebud. Många köpmansfartyg lågo der i hamnen meu

") Efteråt, sedan Knut frångått detta parti, kom han i stor ynnest hos k. Hakon Gamle och fick jarls embetet. Krönikan skildrar honom sålunda: "hin var i alla delar en öfvermåttan belefvad man, god klerk (d. v. s. skrifkunnig och beläsen) och mycket gifmild på penningar. Han var hög till växten och både ott vackert ansigte. Men han var tillika eu stor drinkare, hvaraf han också blef sjuklig".

brydde sig icke om att komma de öfverfallna till bistånd: de försvarade sig sjelfva väl och manligen, men stupade båda, Kolbein och Grande, och med dem nästau bela deras följe. När konung Hakon fick veta detta, lät han skära upp isen vid Opslo, och sände deritrån en afdelning snabbseg-lande fartyg titi Liodhus, dit Knut undertiden återvändt. Men vid dessas ankomst var ban redan sin kos derifrån, och blott en ringa styrka, under anförande af Björn Bjarke, låg i stadens kastell. Konungens folk tog der stort byte, samt dryga böter af de bönder, som hållit med Knut. De af-brändc Lödesc borg och återvände sedan hem.

Det är berättadt, att konung Hakon V i Norge, sedan han blifvit osams med svenska hertigen Erik Magnusson, som var förlofvad med hans dotter Ingeborg, slog upp denna förlotning och förlofvade henue i stället med Eriks brorson Magnus Birgersson. Första beslutet härom fattades på ett möte i Köpenhamn d. 1 Juli 1309, af danska konungen Erik Meuved och den svenske Birger Magnusson, i samråd med konung Håkons befullmäktigade sändebud, som voro Biskop Helge i Opslo, Erik förra konungens i Sverge, Valdemars son, och kaniken Ivar. Men det dokument, som uppsattes rörande sjelfva förlofningen, är, enligt Hvitfeld, dateradt från Marstrand d. 1C> Maj 1309, och skall hafva innehållit att biskop Peder af Viborg, Johannes prost i Odense och Ingvar Hlort kommo till Opslo på hertig Magni af Sverge vägnar, och uppvisade sin fnllmagt, daterad Hammercn S. Maria*

Magdalenæ dag (22 Juli) 1309*) af innehåll, att uti konungarnes Eriks och Birgers närvaro inkom hertig Magnus och utnämnde föreskrelne tre herrar till sine fullmäktige, för att, på hans vägnar, begära konung Håkons dotter Ingeborg till äkta, gifvande dem oinskränkt fullmakt, att i detta ärende föreslå och besluta. — Konung Hakon lät, sedan ban erhållit del af deras uppdrag, kalla till sig sin dotter Ingeborg uti vårfrukyrkan i Opslo, närvarande drottningen hennes moder fru Enfemia, biskoparne Helge af Opslo och Jnglald af Hammar, Erik Valdemarsson af Sverge, Bjarne af BJarkö, Jon Ifvarsson, konungens kansler. Åke, Sven Aslaksson, Harek. Thord Jonsson, Assar Jonsson, Sven och Erik. Dä blef konungens dotter med ring trolofvad, per procuratiam och med hennes eget samtycke, åt Hertig Magnus, till tecken hvarpå "fröben" lade sin hand i biskop Peders händer. Till vittnesbörd, att så skedt var, blef konungens iusegel med deras satt nedan döre det bref, som härom uppsattes.

Den sista meningen är anmärkningsvärd, den gör troligt, att så väl de som vittnen närvarande personerne, som konungen, varit tillstädes i Marstrand, då brefvet der uppsattes och heseglades. Och när allt kommer

*) Alltså fullmakten yngre än procej-verbal öfver det hvirfvel! här måtte var» fel ocb troligen är d.]fi Maj en felaktig uppgift.

omkring, så är det mycket möjligt, att Hvitfcld bär begått ei: af sina mänga inadvertenser och satt Mariekyrkan (Vårfru) i Opslo i stället för Mariekyrkau i Marstrand, som troligen varit honom obekant. Då Konghäll vid denna tid befann sig i hertig Eriks händer, och konung Hakon naturligtvis borde vara nära till bands der orolighcter voro pä färde, och ban dessutom äfven torde varit ganska angelägen, att, sä fort möjligt var, få höra utgången af underhandlingarna i Köpenhamn, är ganska antagligt att han med de sina vistats i Marstrand.

År 1313 d. 13 Juni utgaf Hertig Erik härstädes ett skyddsbref förde borgare frän staden Campen, hvilka i hans underlydande län kommo att idka handel. Flera förmåner tingo dessa följande året, genom en annan skrifvelse Irån Opslo. Af denna senare erfar man, att det da tör tiden icke fanns nägon bestämd tulltaxa, åtminstone för utgående sill; men att uppbördsmännen ägde att uppbära tull derföre efter eget behag (!). Men nu samtyckte hertig Erik. pä rådets i Campen framställning, att campen-serne skulle hädanefter fä erlägga en bestämd tull tör hvarje läst*) Vidare medgafs, att de, under silltiskctiden, skulle i landets skogar fa hugga ved till sitt behof, samt att de, dä de gjorde sig förfallna till brott, skulle straffas efter norsk lag, men i fall de brottslige undkommo, skulle rädet i Campen låta afstraffa dem pä norska auktoritetcrnäs reqvisition.

Länge räckte det gamla vikingalynnet hos norrmännen, ocb det an-sägs ännu på 1300-talet knappast skamligt, till och med för högt uppsatte män, att, vid förefallande behöfver, våldföra sig på främmande köpmäns egendom. Knnt Porse, sedermera hertig af Halland och Samsö, som redan stod i ett ömt förhållande till Ingeborg, hertig Eriks enka, var bland deras antal. Han och hans män plundrade 1323 en s. k. "kogga" i Marstrands bamu och borttogo derifrån penningar och varor. Men un bar det, så till, att penningarne räkade tillhöra svenska prester eller prest-ämnen, som studerade i Paris, och skulle till dem öfverföras af en herr Hemming, kanonikus i Vesterås, hvilken omständighet gjorde Porses handling, äfven i den tidens tycke, till en himmelsskriande gudlöshet. Man har ännu ett bref, en fullmakt, från Porse, daterad Varberg d. 13 Jan. 1324, uti hvilket ban framstår som en ångerfull syndare, lian uppdrager deruti åt »herr Olof med guds nåde erkebiskop i Upsala ocb Carl med samma nåde biskop i Linköping" ... att nästkommande Michaeli dag åt de klerker, hvilka förlorat sin egendom i det fartyg, som af honom och hans folk förra året, sorgligt att omtala**) blef i "Malstråitds" hamn an-

) "Pro navibus suis ibiduui sarcinamlis pro qnalibet lasta teutonica Ualeciujn solrpant l]ominc theloniæ sex denarios novorum et lcgalium sterliugorum".

**) "proh dolor!" står der i dokumentet.

hållet, utbetala ersättning härföre, hvilkeu skulle utgå utaf de iuedel, svenska rådet lofvat betala hertiginnan

Ingeborg af Sverge och honom, Knut Porse, å hennes vägnar. Härtill sluter sig en, at en af de sålunda plundrade presternes målsman utgifven, fullmakt, dat. Vesterås d. 5 Mars 1326, att uppbära den utlofvade ersättningen och trenne qvittenser af d. 15 och 20 Mars, af hvilka dock de två sista icke erkänna att hafva uppburit mera än halfva summan.

livad som förstods med morgongåfva eller hindradagsgiöf är i föregående nämnt. Bland konungar och förstår utgjordes den, då förhållandena så medgafvo, af landskapet* och städer m. m. af hvilka den nygifta ägde att under sin lifstid uppbära inkomsterna. Dä konung Magnus Eriksson förmälde sig med Blanka af Namor, fick hon särskild morgongåfva eller lifgeding i Norge och särskild i Sverge, det sednare bestående af län och gods, liggande än här och än der. Sådant föll sig förmodligen obeqvämt for henne, och hon önskade sina besittningar mer sammanhängande. Da vidtog konungen det arraugement, som följande bref, dateradt från Bohus d. G Maj 1353, utvisar:

^Magnus, med Guds nåd Norges, Svea och Skånes konung, sänder alla män, som detta bref se eller höra läsas, Guds och sin helsning. Vi vilja lata eder veta, att vi, med vår sons Håkons och allt vårt Norges rikes råds samtycke, hafva gjort denna stadga om vår kära "puusas-*) Blankas morgongåfva. Först att vi med henne kommit öfverens om ett byte, dels för att få de hennes gods och inkomster, som nn ligga i Svea rike, mera närliggande (till de norska) dels ock för annan hennes egen och våra barns fördel skull, att hou skall hafva Baghahus och DOalstrander och dertill hela Elfsyssel, undantagandes Ordost**). Item bela Raurike, Vette härad och bela Borgesyssel, med sjötullar och alla desamma rätta kongliga inkomster, dagsverken och underbafvaude, med alla de beting, de rättigheter och det välde, som de öppna bref omförmäla, hvilka hon redan innehar rörande Tunsbergshus och fögderi och allt anuat, som henne gafs i morgongåfva här i Norge. Skulle ock så hända, att förenämnde vår son Hakon eller någon annan, efter oss kommande, laglig konung i Norge vill hafva åter Bagbebus, Malstrand och Elfsyssel, då skall, efter denna dag, hvarken ban, eller någon annan pä hans vägnar, inländsk eller utländsk, icke heller någon af värt råd eller tjenare i Norge, hafva makt eller väld, under hvad lörevänuing det vara må, henne derifrån hvarken med våld eller med dagtingan att uttränga emot hennes ja och goda vilja. Utan denna vår anstalt och törorduiug, med alla dess stadgar, artiklar, beting och rättigheter, skall hädanefter stadigt stånda och varda hållen.

») Epouse. Man erinre sig att dr. Blanka var fransyska. •*) Oroust.230 MARSTRAND.

Ocli till intyg- och stadfästelse härom, satte vår ofvannämnde son, Ilakon sitt insegel bredvid vårt eget insegel för detta bref, hvilket blef gjort på Bohus, måndag näst töre hvita söndag*), på det år, då lidna voro från vår herres Jesu Christi födelsetid m. ccc. 1. och tre vintrar. Men vi Erengisle jarl öfver Orkenöarna, Olof erkebiskop i Nidaros**), Sigfrid i Oslo, Gisbricht i Biorgvin ***) och Havard i Hammar, biskopar. Arnulf abbot i Hofvedö, Orm Östensson, Erling Vidkunsson, Jon och Sigurd Hafthors1-söner, Ögmuud Finnssou, Eilif Eilifsson, Jon Brynjulfsson, Petter Eriksson prost vid Mariekyrkan i Oslo, Endrid Ifvarsson, Ifvar Andersson och Svale Ulfsson utlofva och samtycka vid vårt samvete och heder och bindom oss med fullt handslag, att vi med fullkomlig trohet vilja vår oftanämuda kära fru Blanca med råd och dåd styrka, trösta ocb hjelpa, en och hvar af all sin förmåga, mot alla dem, som henne oroa, antasta eller med våld från denna vår herres konungens anordning och stadgande, den ban allt ifrån denna dag vill hafva obrottsligen ståndande och efterkommen, utstöta vilja. Och till stadfästelse och yttermera säkerhet för detta vårt löfte sätta vi våra insegel för detta bref, som gjort var på ställe, dag och år som ofvan nämndt är".

Den 24 Juli 1366, har slottsherren på Bohus Narve Ingevaldsson (Körner?), hvilken förr haft befälet på Abo slott, låtit i Marstrands hamn plundra ett fartyg, destineradt från Aalborg till Bergen, som tillhörde Verner Kosfeldt, Verner Huming och Effrard Paal, borgare i Lybeck. Lasten utgjordes af mjöl ocb malt. Den 23 påföljande Augusti skref rådet i Lybeck härom ett höfligt bref till herr Narve, påminnande honom, huru ban, på ett möte i Nyköping, försäkrat några till rådet i Lybeck hörande personer, att ban alltid och på allt sätt tänkte gynna, beskydda och på intet vis hindra deras medborgare, som kommo hit till landet för att idka köpenskap. De sade sig ock icke veta med sig, att de sedan dess gifvit honom, herr Narve, anledning till missnöje. Herr Narve lär dock

icke fäst något afseende vid deras reklamationer; ty vi finna att rådet, d. 22 Okt. samma år, vändt sig till konung Hakon sjelf, med klagomål öfver denna våldsbragd. Men hvad utgång ärendet till slut fått, har jag icke kunnat erfara.

Sedan Albrecht af Wechlenbnrg lyckats blilva konung i Sverge, började hau finna sig generad af de förpligtelser, ban i traktaten på Alekolmen, 1366, åtagit sig, tör att afhålla konung Valdemar i Danmark från att bistå sin måg, den norske Hakon VI. Som nu äfven Hansestäderne voro fiendt-ligt sinnade mot Valdemar, i anseende till det myckua intrång denne gjort dem i fisket vid skånska kusten, såsom han ock på allt sätt sökte inskränka deras privilegier, och då de likaledes voro Hakon obenägna all-

*) Pingestdag. **) Trondhiem. ***) Bergen.

denstund äfven denne vägrat bekräfta de fribeter, de af gammalt tillskansat sig i Norge, så afslöt konung Albrecht med hanseaterne ett förbund, att gemensamt anfalla Valdemar och Hakon med krig. År 1368 samlades en hanseatisk flotta i Öresund och Albrecht, med en i Sverge samlad här, anföll de Danskas eröfringar i Småland och Skåne, biträdd häruti af de tyska hanseaternes flotta, under det att de nederländska vände sitt angrepp mera norrut. De plundrade och afbrände Marstrand, Hisingen, en betydlig del af det öfriga Bohus län samt Vestgötland, längs Elfven upp till Lödese. Konung Hakon fann sig då föranlåten att ingå stillestånd med Hanseaterne och bekräfta deras privilegier.

Men mellan Albrecht och Hakon fortfor ännu krigstillståndet. Ar 1370 d. 19 Juli var konung Hakon VI i Marstrand och lät då ett bref utgå till Allmogen i Bohuslän, i hvilket ban berättade, huru ban på ett möte i Lödese kommit öfverens med sina ovänner, som höllo hans kära fäder dä på femte året fången, att ingå stillestånd pä en half månad, under hvilket han ämnade sända män upp till Svearike, för att bandia om fadrens, konung Magnus's, Ingifvande utur fångenskapen, och fred rikena emellan. Men som ban icke kunde se förut, hvad utgång denna underhandling skulle få, om den skulle leda till fred eller till krig, så beder ban allmogen att hålla sig redo med hästar och vapen, sålunda, att fem bönder skulle utrusta den sjette med god häst, kost ocb vapen, hållande honom redo natt och dag, att komma till konungen vid första anmaning, så framt dem kärt är att icke dragas till ansvar, såsom de der "fällt konungens lärd". Men skulle fienden komma anryckande mot landet så manstark, att hela allmogens bistånd tarfvades, "då bjuda vi, att "härrör" skäres upp och fare öfver sjö och land, som i lagboken sägs, ocb vare då alla redo, att begifva sig dit, der hjelpen behöfves." — Det vill synas som allmogen mindre välvilligt uppfyllt denna konungens befallning, ty ban bar, i ett sednare bref från Lödese, bötfällt folket i en del af Opslo stift, för uppstudsighet häremot. Den tillämnade underhandlingen misslyckades äfven. Men följande året ryckte Hakon med sin krigsmakt för Stockholm, och då såg sig konung Albrecht tvungen att släppa gamle Magnus ur fängelset och ingå förlikning d. 14 Aug. 1371.

Ar 1374, under å nyo utbrutet krig mellan konung Albrecht i Sverge och Hakon VI i Norge, tilldrog sig att ett fartyg, hemma i Stockholm, anlände till Marstrand, antingen för storms skull eller ock okunnigt om det utbrutna kriget. Konung Håkons män ville då taga detsamma i beslag och hade redan fängslat tvenne af konung Albrechts höfdingar Carl Ulfson till Tofta och Bengt Flllppusson, men då blefvo så väl dessa som fartyget befriade af i hamnen liggande hanseatiska skepp; Konung Hakon kla-

gade häröfver följande året i Lybeck; men huru ärendet slutade är icke bekant.

Åtskilliga dokumenter, rörande de den tiden uuder norsk höghet stående Orkadiska öarna, finnas från Marstrand daterade, men hvilka icke lemna något redigt begrepp om de händelser, som i dem omnämnas. Ar 1379 d. 2 Augusti, afgaf Henrik de Sancto Claro (Sinclair), herre tjll Ros-selyn, härstädes sin trohetsförsäkran till konung Hakon VI, uti hvilken förmäles huruledes konungen upphöjt honom till jarl öfver Orkenöarna, och att han sålunda var blefveu norska konungens man, och som tecken derpå kysst konungen så väl på hand som på mund, i enlighet med bruket vid dylika tillfällen. *) Han lofvar vidare, att hålla öarna konungen tillhanda o. s. v. för hvilket löfte fyra skottska ädlingar qvarstannade såsom gislan.

Man bar i behäll en dödsdom, daterad Marstrand 1438 d. 13 Juni, ocb så lydande: '-Det skall alle gode män veterligt vara, som detta bref se eller höra, att jag Jösse Lagesson, Bertil Mandrow, Herbert Guldsmed, Clans Terkow. Jens Baak. Gante Pedersson, Jon Mosse, Magnus Hakonsson, Stapel Biörnsson, Hans Earvisber, Claus Bengtsson ocb Martin Krumhns, vi bekänna med detta närvarande vårt öppna bref, att, fredagen näst fore Sankt Botolfs dag. anno domini MCDXXXVIII, var välbördig man Olof Bnk i Marstrand, och kräfde oss, pä vår ärade herres och nådige konungs vägnar, att fälla dom öfver dem han gripit hade, som voro Hakon Sevedsson och Harald Slampe och deras följe, hvilka hade framfarit med rån bär i landet. Då bevistes inför oss med edsvurne vittnen, att de röfvat mycket gods, och de sjelfva bekände, att de röfvat från Endrid Halvardsson, och andra flera, och samme Endrid anklagade förenämnde Hakon och Harald och deras sällskap för uppenbart rån och bevisade med edsvurna vittnen, att de från honom tagit mycket gods. Och för thy kunde vi inför Giul

"När konungen vill göra hirdman, få inga bord stå framföre honom. Konungen skall» hafva kröningssvärdet på sitt knä, om han är krönt, oeli draga af sig stålhandskarne, lägga svärdets handtag fram öfver sitt högra knä och sedan gördelsspännet fram öfver handtaget, och gripe lians högra hand öfver alltsammans. Men den, som vill blifva hirdman, skall falla på båda sina knän framför konungen, på golfvet eller på fotapallen, taga med båda händerna under svärdfästet, och sedan kyssa konungens hand. Derefter skall han stå upp och aflägga ed på den bok, konungen honom räcker, så sägande: "Jag lägger hand på den helga bok och lofvar vid Gud, att jag skall vara huld och tro min herre N. Norges konung, så väl uppenbarligen som lönligen. Honom vill jag följa, så väl utomlands som inom, och aldrig vid honom skiljas utan hans lof och samtycke, så vida icke den strängaste nödvändighet det kräfver. Hålla vill jag, efter det vett Gud mig gifvit, alla de eder, ban svurit sitt folk. Så vare mig Gud huld om jag säger sanning, men vred om jag ljuger". — Sedan falle han på knä för konungen ocb lägge begge händer samman, men konungen lägge sina händer om hans händer, och så skall ban kyssa konungen sjelf. Derefter skola de skutilsvenner, som der äro på vakt, följa honom till handslag först till länshöfdingarne, om de äro der tillstädes, och sedan till de andra hird-männen". (Magnus Lagabætirs Hirdskra.)

och efter vårt samvete icke rättare finna, än att de med rätta förbrutit lif sitt. Och derföre fälldes af oss alla den dorn, att de skola halshuggas. Och till bekräftelse härom hänga vi våra insegel lör detta bref. Skrifvit dag och år som ofvan säges".

Den äldsta fornbandling i stadens arkiv lär vara konung Christofers privilegier för densamma, daterade Opslo 1442 och så lydande: "Vi Christofer, med Guds nåde Danmarks, Norges, Sverges, Vendes och Göthes konung, Pfaltzgrefve vid Rhen ocb hertig i Beyern, göre veterligt, att Vi af stor, synnerlig gunst och nåde, hafva tagit och undfångit, och genom detta vårt öppna bref taga och undfå våra älskeliga borgare i Marstrand och allt deras gods, hjon och tjenare uti vårt kungliga värn, hägn och beskärmelse. Och utuie vi dem, att hafva och åtnjuta den Birka-rätt, som andra våra köpstäder i Norge hafva. Item unne vi dem, att de måge oförändradt köpa och sälja i Bohuslän och Viken, till deras egen bergning, nödtorft och behof, hvarest och när dem godt synes, på det att de sig desto bättre berga och förkofra kunna, samt yttermera vara Oss och riket till gagn. Förbjudande strängeligen alla främmande köpmän och gäster, att, utan vårt särskilda tillstånd, köpa ocli sälja på landsbygden i förbemäldte Bohuslän och Viken. Och förbjude Vi, vid vår kungliga hämnd och vrede, alla, eho de helst vara mäga, men synnerligen våra fogdar och embetsmän, att förbemäldte våra borgare i Marstrand från denna vår gunst och nåde hindra eller hindra låta, qvälja, fördröja eller förorätta, så länge de detta af vår ynnest åtnjuta. Datum etc. etc."

Förbudet för främmande köpmän, att idka handel i länet var egentligen riktadt mot liansestäderna, hvilkas stora inflytande konungen, i likhet med sina företrädare, önskade på allt möjligt sätt kriugskära. Men Christofer var icke den man, som i längden kunde vidhålla en sådan plan: också lyckades snart nämnde städers fullmäktige, att utverka dessa privilegiers återkallelse.

Dä danskarne, efter Christofers af Bayern död, utvalde Christian af Oldenburg till konung, utan de båda andra unionsstaternes hörande, fann sig Norges likes råd derutaf till den grad förnärmadt i sina rättigheter, att det samlades på Bohus slott, och der, d. 26 Febr. 1449, utvalde den svenske Carl Knutsson (Bonde) till konung i Norge. Detta hindrade dem dock icke, när Christian sedermera affärdade sändebud, begärde att blifva till konung

i Norge antagen, och stämde dem sig till mötes i Marstrand d. 2 Juli samma år, att lemna honom derå ett jakande svar. Bland undertecknarne af detta svar står först och främst ärkebiskopen i Trondhjem, Aslak Bolt*)»

*) Denne prelat är äfven känd genom sin "Jordabok," d. v. s. förteckning öfver det vidlöf-tiga biakopsgodset i Nidaros biskopsdöme, som är upprattad 1428, och en af grundkällorna för Norges äldre geografi.

som dock uppenbarligen gynnade sin slägtinge Carl Knutsson, och redan d. 20:de derpå följande November krönte honom i Trondhjem till norsk konung; ehuru han vid Marstrandska byllningsmötet bett Christian, vid midsommartiden följande året, vara välkommen till Trondhjem, att der krönas. Rörande Marstrandsmötet känner man inga specialiteter; men skälet, hvarföre Christian lät sig hyllas här och icke på Bohus, var nog det, att Bohus slott, dittills af trä, vid denna tid stod under nybyggnad af sten; och möjligen äfven derföre, att han icke trodde de norske alltför väl, då de så nyligen hyllat Carl Knutsson. På Bohus hade han varit i deras våld, men i Marstrand kunde ban stanna ombord pä sin flotta. Ehuru Christian antogs till konung på grund af sin slägtskap med förra norska konungar, var dock icke denna så beskaffad, att den rätteligen kunnat gifva honom anspråk på kronan. Detta oaktadt var hans val kanhända det bästa man kunnat då göra; ban tycks hafva varit en långt bättre menniska än sin medtäflare Carl Knutsson. Till utseendet var ban en vacker karl, högväxt och stark, driftig, verksam ocb personligen tapper. Deremot var ban en slät hushållare med penningar, hvilket vid flera tillfällen lände honom, men isynnerhet undersåtarne, till skada- Han lefde ock i stormiga tider, då det var ganska svårt för en regent att lotsa sig fram.

Sedan hyllningsmötet blifvit upplöst och konung Christian seglat frän Marstrand, tilldrog sig den händelse, som skildras i följande bref; en tidsbild, som här icke bör saknas.

"Alla goda män, i hvilkas händer detta bref råkar komma, kungöra vi, Signrd Jonsson (Römer) riddare, Noj-ges rikes höfvitsmän, i min nådige herres konungens frånvaro, Signrd Björnsson, erkedjekn i Opslo och Simon Björnsson af vapen, riksråder i Norge, att sedan vi skiljts ifrån vår nådige herre, konung Christian, nu i sommar, efter vår frus messa visitationis, herrans år mcdxl och på det nionde, voro vi i Korshamn, med flere gode män från Norge. Vi hörde då, på hvad sätt osämjan började och tillgick mellan värdig fader i Gudi herr erkebiskop Aslak och herr Hartvig Krum-medike, riddare. Först var det så, att herr Hartvigs svenner hade anhållit några af erkebiskopens tjenare, som förde bref till denne, och bemäktigat sig något af det de medförde, hvilket dock bevisligen skedde herr Hartvig ovetande; ty ban var icke ännu hemkommen från Danmark*) Derom lofvade herr Hartvig, att ban, för vänskaps skull, ville godtgöra "herr erkebiskopen och hans folk detta, eller gifva dem jemngodt. Dåsade

*) Troligen menas, att H. Krumedike följt konungen på väg ända till Danaliolmen, som än i dag kallas Danmark, och der danska gränsen ansågs börja. De öfriga hafva under tiden qvarstannat, antingen i Korsvik på Klöfverön, eller ock vid Korseberg vid Nordre elfs utlopp, troligast det sednare, ty det är temligen troligt, att Herr Kolbjörn Gäst, borgherre på Bohus, inbjudit de närvarande att bese nybyggnaden af nämnde fäste.

herr erkebiskopen till herr Hartvig, att han ville hafva igen ifrågavarande saker, och fram&af en förteckning på huru mycket det var. Herr Hartvig svarade, att han ville göra efter riksens råds dorn, som der närvarande voro. Då togo så väl vi förutnämnde, som ock andra goda män, denna skrift till oss, och öfvervägde hvad dessa saker till det högsta kunde vara värda, som deruti uppgåfvos. Då kommo de, hvilka anhållit erkebiskopens folk och fråntagit dem sakerna, tillstädes, och ville göra deras ed pä, att det, de hade tagit, icke varit hälften så mycket, som i skriften stod. Vi tillsade herr Hartvig hvad skadestånd han, på sina svenners vägnar, skulle till erkebiskopen utbetala, hvartill herr Hartvig svarade, att, oagtadt ban derutaf aldrig bekommit en enda skärf, ville ban dock gerna ersätta alltsammans, efter som vi honom ådömt hade, och erlade genast till oss, ofvannämnde Sigurd Björnsson erkeprest och Simon Björnsson af vapen, de penningarne, för att bära till herr erkebiskopen, och något annat var ock med på köpet. Hvarjemte herr Hartvig had osg säga herr erkebiskopen, att han ville vara hans kärlighet till vänskap och tjenst i allt %vad ban kunde. Detta ärende uträttade vi förenämnde; men fingo till svar af herr erkebiskopen, att han intet annat ville hafva igen, än detsamma ban mistat. Så hörde vi ock alla

förutnämnde, att ofvannämnde vördige fader i Gudi, herr erkebiskop Aslak, talade hårda ord, der i förenämnda Korshamn, om förenämnde herr Hartvig Krummedike, sägande, att ban ville straffa honom så, att man skulle se huru en norrman skall förfara med en holsteinare och utlänning. Och sade herr erkebiskopen: "mina svenner och tjenare skola piska upp honom, den holstei-narn!" och svor dryga eder derpå. Och då herr Hartvig förnam detta trots och denna ovilja mot sig, sade ban, att ban ville genast segla till Danmark, till vår nådige herre konungen, helst ban, såsoiii en främmande, utländsk man, icke tilltrodde sig att hålla fejd och ofrid emot erkebiskopen. Då sade jag, Sigurd Jonsson, "att det månde icke ske, att herr Hartvig skulle skiljas från oss på detta sätt, utan att jag och herr Sigurd Bjürnssou, erkedjeknen, och Simon Björnsson ville gå till erkebiskopen, och komma igen med ett bättre besked, som vi ock gjorde. Men under det att vi framförde ärendet för herr erkebiskopen, samlades dennes tjenare kring honom, väpnade med armborst ocli svärd, och då herr Hartvig såg detta, lät ban taga ned tältet på sitt skepp, och ville lägga från land, som ban sagt (för att fara sin väg), men då erkebiskopens svenner sågo detta, spände de armborsten, och lupo i erkebiskopens snäcka *) och i hans båtar, och då lade herr Hartvig sitt fartyg intill herr erkebiskopens, och lät sitt folk gå upp på detsamma, för att sålunda före-

*) Ett slags fartyg.MARSTRAND.

bygga clen fara, som från detta håll botade honom och hans följe. Men under det att herr Hartvigs män voro på erkebiskopens fartyg, gingo herr Kolbjörn Gäst, riddare, och jag, förenämnde Simon Björnsson, till herr erkebiskopen och försökte stifta stillestånd emellan de tvenne, till dess att hvardera kommit hem till sitt. Och straxt derpå antvardade herr Hartvig erkebiskopen dennes fartyg åter. Morgonen derpå lät erkebiskopen ro sitt skepp ut af hamnen, och derefter kommo de icke vidare till tals. Och till bekräftelse härpå satte förenämnde herr Kolbjörn Gäst sitt insegel vid våra insegel. Skrifvit i Opslo, herrans år mcdxl nio, lördagen näst efter Marie födels*edag.;< (6 Sept. 1449.)

Enligt ett gammalt bref, dateradt Sarpsborg d. 24 Mars 1515, lär, nämnde år, eller något tidigare, Marstrand blifvit sköfladt och brändt, samt mycket folk ihjelslagen men jag har hvarken i bäfderne eller i andra fornhandlingar kunnat härom få vidare upplysning.

A,r 1528 var den beryktade Daljunkaren här, för att söka skeppslägenhet till utrikes ort, ocb afseglade med ett fartyg till Rostock. Som kändt är, utgaf sig denne äfventyrare tör Sten Stures och Christina Gyllenstiernas son, och uppträdde med detta föregifvande först i Dalarne, der ban dock råkade att objelpligcn förplumpa sig, ocb sedan i Norge, sökande på båda ställen att uppväcka krig mot konung Gustaf Vasa. I Norge lyckades ban till en del häruti, helst ban der gynnades! af erkebiskop Olof, och äfven förstått ställa sig in bos den rika ocb genom sina magar inflytelserika fru Ingrid Ottesdotter Römer. Det kom till och med • ända derhän, att han blef förlofvad med hennes yngsta dotter. Fortsättningen af denna historia lånar jag af Tegel: "Hans kongl. maj:t*) lät skrifva de norske till, af Delsbo prestgård, Tisdagen näst efter reraini-scere, att hvar de icke snarliga rådde böter uppå den sak, och slika skalkar och förrädare, som in till dem ryyide voro, icke förhindrade till rätta, eller till bans kgl. maj:ts fogdar ocb embetsmän öfverantvardade. då skulle de visserligen förlåta sig der till, att hans kgl.- inaj:t ville söka sina fiender, hvarest som helst de hos dem finnas kunde, och straffa det högmod, hån ocb spott, som doktor Vincentius**) och andra hade hans kgl. maj:t bevist. Hvilket när erkebiskopen i Trondhjem och doktor Vincentius m. fl. fingo det höra, skyndade ds den förrädaren, som sig för ben-Stens och fru Christinas son lögnakteligen utgifvit hade, sin kos åt Tyskland. Och kom ban in på ett Rostocks-skepp ifrån Marstrand i Norge, med en rostocker-borgare, benämnd Herman Engilman. till Rostocks stad, der han blef bos samme borgare såsom en riddersman, efter som han sig utgaf före, väl uppehållen och trakterad. Men så snart konung Gustaf

*) Gustaf I. Lunge, om honom se vid Morlanda socken.MARSTRAND . 237

det fick spörja, att den förrädaren till Rostock ankommen var, sände bans kgl. maj:t sin tyske sekreterare, Wulff Gyler, dit ut, med fullmakt och befallning, till att låta antasta honom, och låta honom der stå sitt välför-tjenta straff, det också skedde; ty han blef der, för sin lögns och förrädiska handels skull, rättad och halshuggen".

Vintertiden är 1566, på fjerde året af Erik XIV:s sju-åriga krig med Danmark, gjorde svenskarne ett försök att öfverrumpla Marstrand. Men borgrama,, som fått nys härom, hade upphuggit isen i hamnen, hvilket arbete

lättades genom inträffadt töväder, hvarföre svenskarne måste begifva sig dädan de kommit.

Vid denna period var Marstrand en af nordens vigtigaste handelsstäder, hvars styrelse bestod af tvenne borgmästare, en stadsfogde, en syndi-kus, tio rådmän m. fl. Hufvudsakliga källan till denna välmåga var det utomordentligt rika sillfisket, som då vankades vid kusten, och stadens egenskap af nederlagsplats för den handel och rörelse, som nödvändigt måste uppkomma, dä skärgården hvimlade af sä många tusen främmande seglare. Detta välstånd befrämjades ytterligare af konung Fredriks II i Danmark, staden 1581 förunnade privilegier, hvilka ålade alla utländske män, litt handla endast i Marstrand, och derstädes uppköpa och salta sillen, vid förlust at' så väl fartyg som varor; hvarjemte alla, i skärgården bosatta personer, vid strängt ansvar, förbjödos alla fragter, all handel och all borgerlig näring. Också är det bekant, att redan allt ifrån långt äldre tider än denna, alla frän kusten afgående och dit ankommande fartyg måste i Marstrand erlägga s. k. "pundtull," af hvilken staden ägde att sjelf tillgodonjuta en del. Ånda intill medlet af följande århundrade fortfor den sålunda att blomstra och förkofras. Men å andra sidan kan man beklagligen icke heller förtiga, att den tillika var den erkändt gudlösaste stad i bela norska riket, der alla möjliga brott oeh laster till oerhörd grad gingo i svang, och det ansågs af folket såsom ett himmelens straff, att sä väl staden, 1586, lades bel och hållen i aska, som att, påföljande året, det hittills så indrägtiga sillfisket belt och hållet upphörde. "Ty," säger Ödman, "som stadens innevånare den tiden missbrukade sina privilegier mot andra, som kommo till att fiska och insalta, tog Gud fisket bort." —

Ären 1611 och -12 ägde vid Gamla Elfsborg de minnesvärda krigshändelser rum, som framkallades af Christian IV:s missundsamhet mot det på Hisingen nyanlagda Göteborg. Gamla Elfsborg afskars på den tiden från fasta landet genom en bred och djup vallgraf. På andra sidan om denna hade danskarne, alltsedan d. 5 Maj 1612, ett befästadt läger och ett eller flera mot fästningen uppkastade batterier, från hvilka de besköto238

dess donjon, — se den häröfver slagna skådepenning —. Den 24:de, då brèch var skjuten på tornet, och de danska lagade sig till stormning kapitulerade befälhafvaren på slottet, Olof Stråhle, utan rätt nöd, hvadan hau ock efteråt fälldes till dryga böter, (se sid. 177). Detta var samma år Gullberg så bjeltemodigt försvarades af Mårten Krakow och Emerentia Pauli; men äfven detta hade då redan fallit, ehuru först sedan dessa hjeltemodiga försvarare flyttats till ett annat beläl. Dessa händelser vidröras här, i anseende till deras sammanhang med en grafsten från danska tiden, i Marstrands kyrka, öfver en, på de danskas sida, stupad ädling. Den framställer en beväpnad krigare, omgifven af en hop vapensköldar, enligt den tidens bruk, och har denna inskrift: c:Anno 1612 d. 23 Maj, bleft' geschossen fur Elsburg der Edle Erenveste Herr Fabian von Loben. Ritter aus dem Haus Gross Dorben in Nieder Lausnitz. Godt giebe E. F-Auferstehung". (Gud gifve en fröjdefull uppståndelse).

Femtiosex år sednare, 1643, afbrändes staden å nyo bel och hållen, hvilken eldsvåda synes pä dess välmåga hafva utöfvat vida kännbarare verkningar än den föregående. Då varande ståthållaren i Norge, Hannibal Sehested, ingick, för att i möjligaste måtto söka böta följderna af nämnde olycka, med stadens borgerskap en öfverenskommelse, sedermera stadfästad af Christian IV 1647 och af Fredrik III 1648. Marstrand sknlle med stenhns bebygga alla sina afbrända tomter, och utrusta samt underhålla fyra örlogsfartyg, hvartdera om 200 läster och med 24 kanoners bestyck-ning, hvaremot staden, under en tid af tio år, befriades från all slags skatt och tunga, samt fick i fredstid till bandelsresor begagna nämnda örlogsskepp, hvilka tillerkändes tullfrihet för alla utgående varor och för importeradt salt, vin och bränvin. Till kyrkans reparation beviljades understöd från alla kyrkor i Danmark ocb till skolans underhåll biskops-tionden från Tjörn, Solberga och Thorsby, hvilken seduare inkomst skolan än i dag tillgodonjuter. Under stadens tullkammare lades alla öar, hamnar ocb fisklägen, ända upp till Lysekil. En procent af alla in- ocb utgående varor anslogs till rådbus, skeppsbro- ocb gatubyggnad, och åt borgmästare ocb råd tillerkändes, i stället för lön, privilegium exclusivum på all utskänkning i staden, samt på all vin- och bränvinsbaudel i länet (!). Dessutom förnyades de äldre privilegierne af 1581. Och året 1656 förunnades ytterligare fem frihetsår från skatt och tunga, samt dessutom från halfva tullen på alla varor, utom salt, vin och specerier.

Så utomordentligt gynnande privilegier skulle ofelbart hafva gjort Marstrand till Nordens rikaste stad, derest icke

politiska föiändringar kommit emellan. I Roskildska freden 1658 afträddes Bohuslän till svenska kronan, hvarvid dess städers privilegier, genom eröfrarens magtspråk, upp-MARSTRAND .

häfdes. Dock biet Marstrand härvid den minst styftaderligt behandlade. Den fick, i jemnbredd med Göteborg, qvarstå som en med ganska ansenliga friheter begåfvad stapelstad, och det synes hafva varit konung Carl Gustafs plan, att på det närmaste förena dessa städers interessen, för att sålunda i dem kunna koncentrera hela vestra kustens handel. Marstrands borgerskap förunnades således, att i Göteborg åtnjuta samma friheter, som sistnämnda stads egna invånare, och likaså Göteborgs borgare i Marstrand. Så ägde ock den ena staden, att insätta en rådman i den andras magistrat, med flera påhitt. Men denna tillämnade sammangjutning af tvenne närbelägna handelsstäder till en enda lät dock icke rigtigt realisera sig; tvister och afund trädde emellan, och Göteborg, dit kringliggande häraders allmoge med lätthet kunde komma, för att handla och afsätta sina varor, tog snart företrädet framför det hafomgifna, isolerade Marstrand.

Den förste svenske kommendant på Carlsten var öfversten Vilhelm Jemshjöld, T1658—1660). Han var en mångbepröfvad man, tysk till börden, som innan han 1648 adlades hette Keldunck.

Under den så kallade Gyldenlövs fejden, 1675—1679, blef Marstrand icke förskonadt från krigets hemsökelser. Skulle icke den, i föregående yttrade, förmodan vara grundad, att den nu s. k. Carlstens fästning har konung Hakon Hakonsson att tacka för sin grundläggning, så är åtminstone säkert, att den fanns till år 1612, emedan då, under Brännefejden, den svenske krigsöfversten Jesper Kruus fick ordres, att bemäktiga sig densamma, hvilket dock, i brist af belägrings-artilleri, icke blef verkställdt. På Gyldenlöves tid, bestod fästningen af ett fyrkantigt torn, an-lagdt 1667, vida lägre än det nuvarande, och af några svaga jord verk, samt skansarne Malepert, Hedvigsholm och Gnstafsborg: dertill tvenne blockhus, ett i hvardera ändan af staden. Sådan kom den, genom roskildska freden, 1658, under Sverges krona, som förut nämndt är. Denna fästning hade Gyldenlöve länge ämnat bemäktiga sig, och lade 1677, i sådan afsigt, beslag på en mängd skärgårdsfartyg, pä hvilka ban lät till Koön öfverföra en styrka af 1600 man. Derifrån besköt ban Malepert, som gaf-sig d. 13 Juli, och Hedvigsholm, som gjorde tappert motstånd och afslog den första stormningen. Men sedan den i dess murar skjutna brëch blifvit till den grad utvidgad, att den gjorde hvarje vidare försvar omöjligt, retirerade.besättningen d. 15:de in på Carlsten, efter att hafva anlagt tre minor i skansen. Danskarne, som misstänkt detta, sände före sig sju dödsfängar, hvilka, förmodligen mot löfte om lif ocb frihet, uppletade och släckte minorna. Sedan Gyldenlöve derefter erhållit förstärkning, angrep ban sjelfva staden, som togs, tillika med blockhusen och Gustafsborg, ifrån hvilket sednare, äfvensom från en hög klippa på Marstrandsön, Carl-240

sten sedan bombarderades till d. 23, då brëch var skjuten på tornet. Men när danskarne anryckte till stormning, begärde d. v. kommendanten, Sinclair, dagtinga, hvilket beviljades, med fritt aftåg för garnizonen. Påföljande söndag skulle, enligt befallning af Gyldenlöve, pastorn i Marstrand, Fredrik Nilsson Bagge, vid gudstjensten uppläsa den i danska kyrkor brukliga bönen för konungens i Danmark välgång, äfvensom tacksägelse för den erhållna segern. Men i stället uppläste ban förböner för konungen i Sverge och svenska vapnens framgång, hvilket hade till påföljd, att han leddes ned från predikstolen, inför krigsrätt på fästningen, hvarest han i ett tal utvecklade orsaken till sitt förhållande, i så kraftiga ordalag, att en dansk officer steg fram, och läggande handen öfver prestens mun, sade till Gyldenlöve: »låt honom icke tala vidare, eljest gör ban oss till tjufvar och skälmar allesammans." Bagge dömdes från lifvet, men fick lösa sig

med tredubbel mansbot, och intill dess att denna blifvit till fullo erlagd, satt han fången i Norge. För sitt välförhållande var ban sedan alltid i stor nåd hos konung Carl XI, som år 1682 utnämnde honom till pastor i Solberga, der hans ocb hans frus bilder, i full kroppsstorlek, ännu hänga i kyrkan. Men öfver Carlstens eröfring 1677 slogo danskarne, liksom förr öfver Elfsborgs, en skådepenning, hvars ena sida, i anseende till den idé den gifver om fästningens och stadens då varande utseende, här i förstorad skala reproduceras.MARSTRAND .

Carlsten förblef i de danskas väld till freden i Lund 1679. De gjorde under denna tid en begynnelse till fästningsverkens förbättring; dock är dessas totala ombyggnad att räkna törst från 1682, då grefve Erik Dahlberg dertill uppgjorde plan.

Från 1693 till 97 var öfversten Johan Laurin kommendant på Carlsten. Han var prestson från Söderköping, tog först tjenst som simpel soldat vid ett holländskt regemente och kom 1663 med detta till Ostindien. Löjtnant vid svenska amiralitetet 1667, men tog redan följande året hyra som båtsman på en holländsk flotta, som gick till Smyrna. Tjenade sig under kriget upp till kapten och gick sedan åter i svensk tjenst. Adlad 1678.

Öfverste Barthold Otto Sohmoll var kommendant på Carlsten 1700—1716. Född i Curland, stridde han såsom frivillig mot turkarna under Sobieski. Blef guvernör öfver ön Tabago, som då tillhörde hertigen af Carland. Gick i svensk tjenst 1693.

Ar 1708 afled en Nils Bagge, hvars grafskrift i Marstrands kyrka, för dess excentricitets skull, här må inrymmas, den lyder: "male pereat, in-sepultus jaceat, cum Juda partem habeat, si quis sepulcrum hoc violaverit:" den, som denna graf ofredar, honom drabbe en ond bräddöd, han ligge sjelf obegrafven och hafve sin del med Judas.

Hjeltekonungen Carl XII blef skjuten för Fredrikshall 1718. Villervalla i styrelsen, feghet vid arméen, sådan är i korthet historien om Ulrika Eleonoras regering. Danske Amiralen Tordenskjöld, som 1717 blifvit af konung Carls bussar väldeligen påklappad i aflären vid Strömstad, sjelf farligt sårad, och, till råga på alltsammans, af sin konung skiljd från sitt befäl, hade nu återfått detta. Det säges att ban en gång, under sin onåd, förklädd till fiskare, smugit omkring i Marstrand, och på fästningen utbjudit fisk till salu; men hållit den så dyr, att ingen velat köpa deraf. På detta sätt utspejade ban alla förhållanden, och förberedde sina framtida planer. Carlsten var nu belt och hållet ombyggdt, försvaradt at fasta utanverk, och dess doujon, nu rund till tormen, hade fått en tillökning i höjden af flera våningar. Det var till öfverflöd försedt med alla förnödenheter, och andan bland dess besättning var så god man nånsin kunnat önska. Kommendant var då en Henrik Dankvardt. Den 10:de Juli 1719 landade Tordenskjöld vid Koön, som togs i besittning, ifrån hvilken position ban besköt de i hamnen liggande svenska krigsskepp och galerer, nio till antalet. Men då ban härmed ingenting uträttade, lade han, den 12;te, tvenne fregatter och lika många galérer till ankars i norra inloppet, från hvilka en häftig eld öppnades och underhölls mot dervarande utanverk. De i nämnde utanverk posterade svenska trupper retirerade då in på fästningen, likaså de i hamnen liggande örlogsfartygens besättningar,

hvarvid fartygen borrades i sänk; och Tordenskjöld fick utan hinder sätta sig i besittning af staden, från hvilken ban, den 13=de, började bombardera fästningen, som å sin sida besvarade detta meden liflig kanonad. Garnizonen begärde enträget att få göra ett utfall; men sådant förvägrades af kommendanten. Dagen derpå tillställdes Danckvardt, genom en parlamentär, en skrifvelse från Tordenskjöld, innebåHande den hotelse att derest icke fästningen uppgåfves, ville ban bestorma densamma med en styrka af 20,000 man; hvilken skrifvelse sedan följdes af en annan, som lofvade Danckvardt en belöning af 3000 dukater, om fästningen godvilligt uppgafs. Den sednare skrifvelsen hade icke behöfts; ty Danckvardt var redan af den föregående så bragt ur fattningen, att ban, följande dagen, begärde att kapitulera: oaktadt fästningen af bombardementet icke lidit ringaste skada, och ingen enda man af dess besättning ännu stupat. Så fort Tordenskjöld erfor denna kommendantens sinnesstämning, gick han sjelf, endast åtföljd af en trumpetare, upp på fästningen, och öfverenskom der med Danckvardt om kapitulationsvilkoren: fritt aftåg för besättningen, med vapen, klingande spel och en månads proviant. Vid svenskarnes afmarsch, förärade Tordenskjöld deras officerare på spe några fruntimmersprydnader, och vändande sig till f. d. borgherren, räckte ban denne ett rep, med de orden: "se här, bror Danckvardt, har du dig en halsduk." Det oförklarligaste af alltsammans, och som föranledt en och annan till den misstanka, här så väl som i en sednare tid vid Sveaborgs öfvergång, att kapitulationen skett med svenska

regeringens vett och samtycke, var att Danckvardt belt ogeneradt qvarstadnade i Sverge. Han blef lagförd, och måste, i Sept. följande året, på galgeberget vid Göteborg, med lifvet plikta för sitt handlingssätt, hvarjemte de officerare, som med honom varit i samråd, afsattes. I fästningens kyrkobok finnes under detta året antecknadt: "Anno 1719 Wart ingen Copulation förmedelst d. olyckeliga händelsen med fästningens öfvergifvande till den Danske utban ringaste skjähl NB, NB, NB." — Vid fredslutet återlemnades Carlsten till svenska kronan.

En annan kommendant Mathias Wolberg v. Tungelfelt (1743—1747) var bondson från Skåne, hette förut endast Wolberg, men adlades 1734. Hans griftesten i kyrkan bär denna inskrift:

"Den dygden fört till äran opp Här hvilar nu sin trötta kropp. Han godt och ondt med Carl stod ut, Från hjeltens kröning till dess slut, Till Seland och vid Fredrikshall. En trogen man uti sitt kall

Ulrika dyr han tjente sen;

Kong Fredric ock af trohet ren.

Gaf ärlig tjenst i krig och frid

I stilla och orolig tid.

Sen Gud och Kung ban gaf hvar sitt,

Och hjertans nöjd blef verlden qvitt.

Ar 1750 begynte sillen åter att gå till kusterna, och Marstrands tynande välmåga, undergräfd at täta eldsvådor, at inskränkningar i dess privilegier, af tryckande kontributioner, af påtvunget underhåll och beklädnad af garnizonen på Carlsten, men framför allt af det driftiga och välbelägna Göteborgs grannskap, begynte åter tilltaga, och var mellan åren 1775 och 1794 nära lika hög som på 1570:talet. Kedan 1747 hade borgerskapet ingått med ansökan, att få staden förklarad för frihamn, hvilken begäran, efter att länge hafva varit under pröfning, blef 1751 afslagen. Men Gustaf III utfärdade, 1775, ett konungabref, genom hvilket Marstrand förklarades för porto franco, med de mest vidsträckta friheter. Till staden skulle få införas, uppläggas, förbrukas eller åter utföras, med hvilken nations fartyg som heldst, alla ut- och inländska varor utan undantag. Alla från Marstrand till annan svensk hamn ankommande varor skulle anses såsom kommande från utrikes ort, med undantag af fisk, fångad i skärgården. Alla svenska produkter och tillverkningar, som från inländsk hamn afgingo till Marstrand, skulle anses och tullbehandlas såsom afgående till utrikes ort. Alla främlingar, som ville nedsätta sig i Marstrand, så ock stadens egna invånare, erhöllo fri religionsöfning och fullkomlig näringsfrihet, utan tvång af reglementer och skrå-ordningar. Alla stadens innevånare frikallades från personella kontributioner och bevillningar, hvaremot en viss konsumtions-afgift lades på de lifsmedel och drycker, som på stället förtärdes. Den utlänning, som i Marstrand köpt eller låtit bygga sig fastighet af 1000 Rdrs värde, skulle, efter två års besittning deraf, anses såsom naturaliserad svensk undersåte. Utländsk man, som nedsatt sig i Marstrand, ägde att när som heldst derifrån afflytta, utan att erlägga de afgifter, hvilka den tidens lagar eljest i dylika fäll stadgade Eho, vare sig inländsk eller utländsk, som för gäld eller sådana förbrytelser, som icke gingo å lif eller ära, flyktade till Marstrand, skulle, så länge han derstädes vistades, äga frihet till person och egendom, medförd eller på stället förvärfvad, utanjatt kunna häktas och för rätta dragas, dock med undantag af politiska förbrytare och rymlingar från Carlsten.

Dessa friheter räckte i tjuge år, och staden förkofrade sig naturligtvis genom dem i betydlig mån, dock mest på det rika sillfisket. Om likväl icke framåtskridandet motsvarade de öfverspända förhoppningar, man i början derom gjort sig, så låg orsaken i stadens isolerade läge och grannskapet af Göteborg. — Skulle man väl tro, att bland Marstrands egna invånare fanns ett ganska talrikt parti, som var emot desse privilegier? De androgo, bland andra skäl, att det gamla sedeförderfvet älven med välståndet återvändt, och detta så mycket värre nu, genom de många

samvetslösa skurkar, hvilka af den utlofvade strafllösheten drogos hit. Också uppnådde detta parti till slut sin

önskan, i thy att porto franco-fri-heterna, 1794, — der satt då icke mer en Gustaf III på thronen — fullkomligen upphäfdes.

Till år 1806 ägde staden i sin åldriga kyrka ett vackert minne af medeltidens byggnadskonst. Den var försedd med ett herrligt och fast stenhvalf. Men för orsakers skull, hvilka nu som oftast åberopas, vid tilltänkt ombyggnad af gamla kyrkor, nemligen att hvalfven lätt kunna rasa (?) nedbröts detta sistnämnde år, ehuru med stor möda, och ett af trä pålades i stället. Ännu är dock kyrkans inre på visst sätt vackert. Isynnerhet taga sig tre höga, smala fenster i rundbågsstil, utanföre beskuggade af lummiga trän, ganska pittoreskt ut. Åtskilliga gamla, mest förnötta griftestenar ffån 16:de och 17:de seklerna betäcka golfvet, och å ömse sidor om de tvenne ingångarne till kyrkogården stå, upp- och nedvända, fyra åttkantiga, byzantinska kapitaler till kolonner, som fordom prydt kyrkan, af hvilka en, den mest utbildade, återgifvas vid hörjan af denna artikel. En af hjeltarne från sista finska kriget, Gregori Adolfsson Aminoff, sednast kommendant på Carlsten, som, lik forntidens Xenofon m. ü. äfven beskrifvit de krigshändelser, uti hvilka ban sjelf deltagit, har på kyrkogården af kamrater och vänner erhållit en enkel och vacker minnesvård.

Det gamla rådhuset qvarstår ännu vid torget, en obetydlig, klumpig byggnad, utan alla prydnader, troligen endast en detalj af något förr varande större belt. En grotta på ön kallas "S. Eriks grotta," dit invånare från staden sägas vid något belägringstillfälle flyktat undan. En "S. Eriks källa" ligger der invid, hvilken ännu i mannaminne varit offerkälla, och förmodligen har der stått någon s. k. fattigstock, för att förebygga mynts nedkastande direkte i källan; ty stället kallas ännu -"'Själakistan."

Jag afstår från hvarje beskrifning af Carlstens fästningsverk i deras närvarande tillstånd: de ingå icke i planen för detta arbete, ämnadt allenast _att omfatta flydda tiders minnen och minnesmärken. Den, som ändteligen vill läsa en sådan, finner den hos Holmberg, af hvilken författare jag, isynnerhet hvad Marstrand beträffar, lånat ganska många uppgifter.

Stadens förfall daterar sig egentligen från 1808, då sillfisket å nyo upphörde. I våra dagar är den bekant såsom badort, för sin friska bafs-luft och ett helsosamt tillhåll både för sjuklingar och andra. Utanför Inland, i saltsjön, ligga tvenne ansenliga öar, **Tjörn** och **Oroust**. Rörande dessa namn hafva flera försök till hänledning blifvit gjorda: men intet af dem tillräckligt motiveradt, hvadan de heldst förtigas. Det torde icke en gång kunna som visst antagas, att de båda namnen hafva deras tillkomst från Norräna språket, heldst de på öarna varande fornlemningar utvisa, att deras bebyggande är äldre än norräna stammens hitkomst. Tjörn och Oroust anses till och med, på grund af de här till enorm myckenhet fundne stenredskaper, äfvensom i anseende till de särdeles talrikt förekommande hällkisterören, vara bland de äldst befolkade ställen i Skandinavien.

Bland krigshändelser här på öarna grunda sig några endast på traditionen, såsom den skottska invasionen på Tjörn och striden mellan de tvenne konungarne på Oroust, af hvilka den ene herrskade öfver öns vestliga, den andre öfver dess östliga hälft. Andra strider antydas af historien. På väg från Konghäll till Stångenäs 1199, var **konung Sverre** här på ön, och fick låna så många hästar här funnos, hvilka kommo honom väl till pass i den snart derpå följande drabbningen vid Skarfstadir. — I en anteckning i det s. k. ”diarium Vadstenense” finnes den uppgift, att år 1396, d. 21 Sept.” flyttades riksmarsken Erik Ketilssons (Puke) från Vermland lik till Vadstena kloster och derjemte hans sons, hvilken långt förut omkommit på ön Oroust i Norge. Holmberg har ansett detta stå i sammanhang med det härjningståg, **Albrecht af Mechlenburg**, med hansestädernas tillhjelp, år 1368 företog längs Norska kusterne (se sid. 162). Så nöjaktigsammanställningen än är, så kan dock vara möjligt att den unge Puke blifvit afdagatagen vid annat tillfälle än i krig. Ty, enligt hvad några bref gifva vid handen, har riksmarsken Erik Ketilsson sannolikt haft egendomar i Bohuslän, och han och hans son således stundom der vistats. Man vet att riddaren Erik Ketilsson, tillika med en af de många herrarne Thord Bonde, år 1378 d. 8 Nov. öfverlåtit åt konung Hakon VI 3 markabol jord i Alstorp, hvarom brefvet är dateradt från Knäm i Tanum. Och genom bref från Näsinge kyrka af d. 14 Nov. har konungen införlifvat dessa tre markabol med sin gård Alnaros. — Ändteligen, 1570, blefvo så väl Oroust som Tjörn härjade och brände af svenskarne, under konung Johan III:s fältöfverste **Brynte Byrildsson Lillje**.

Det högsta berget på Tjörn, som ses långt ut i hafvet, kallas ”**Vetteberget**, ett namn antydande att der funnits en vårdkase. De äro för öfrigt ganska många med detta namn, t. e. på Oroust.

Stenkyrke sockens äldsta kända namn är ”**Steinkirkja**“. Men dess kyrka kallades dock i urminnes tider **Mariekyrkan**, eller, enligt Holmbergs uppgift, **Vårfru kyrkan**. Nyssnämnde författare, som en tid vistades i trakten, i den välbekante naturforskarens, prosten Ekströms gästvänliga hus, berättar att denna kyrka, enligt hvad dess grundvalar utvisat, varit 40 alnar lång och 20 bred: att den haft en ingång i norr: att i chorgrunden träffats lemningar efter der jordade lik: och att i kalkmassorna befunnits inkilade stycken af ovanligt kupiga och grofva taktegel, hvilka ansetts som tecken att man, vid kyrkans uppbyggande, haft att tillgå materialier efter en ännu äldre byggnad. Troligen har dock denna kyrka, åtminstone till någon betydligare del, varit af trä; eljest är svårt fatta hvarföre den, som sedermera i dess ställe byggdes, kallades Stenkyrka. Den skall enligt tradition hafva begynt byggas på **Heåsbacke**, under prestgården. Men genom någon trollmagts åtgärd, flyttades de der nedlagda stenar under natten på ett annat ställe, dels på odalhemmanet Tyfts, dels på prestgårdens mark, der den nya kyrkan följaktligen blef uppförd. Den hade tre afdelningar, chor, långhus och vapenhus, med stentorn ofvanpå; och, för större hållbarhets skull, sträfpelare i hörnen. När, 1843, äfven denna kyrka nedrefs, fann man i en af murarna ett litet silfvermynt, slaget under konung Alexander III i Skottland, död 1286, Hans dotter var förmäld med Erik Presthataren, som, vid Alexanders död, försökte få sin dotter Margaretha erkänd som regerande drottning i Skottland, men undanträngdes af John Baillol och Robert Bruce. hvilket i någon mån angifver tiden för denna äldre Stenkyrkans byggnad. Den nu varande kyrkan är på intet vis hvarken märkvärdig eller vacker.

En stor dalsträckning går genom ön Tjörn. Midt deruti liggerisoleradt det höga **Borreberget** Likanämnda berg finns flerastädes, ett i Valla socken, ett i Stala på Oroust m. fl., och är, utom från en, eller måhända tvenne sidor, alldeles otillgängligt, i anseende till sina branta och hemska bergsstalp. Namnet tycks antyda en der fordom befindtlig borg. Jag har icke der uppe funnit lemningar af någon dylik; men en der befindtlig gärdesgård har mycket tycke af ringmuren på Borrevägg (Stala socken på Oroust, hvarom längre fram). Ännu fortlefver bland allmogen en sägen, om en skara irländare, som landstego vid Hummersund och derifrån tågade framåt dalen, men blefvo vid Borreberg anfallne af den konung, som der hade sin borg, och som af sägnen benämnes **Alfkung**. Längs hela dalen har förr funnits grafkullar här och der, i hvilka de fallne sades hvila; men nu finnes af dem allenast en i behåll, och den ligger vid Borrebergets fot. Vid **Hoga**, det längre bort i dalen liggande länsmans-bostället, har likaledes funnits grafkullar, hvilka troligen gifvit stället sitt namn (haugar); men äfven dessa äro nu bortodlade, så när som på en enda, kallad “**Kungshögen**,” i hvilken irländarnes anförare säges vara jordad. De förföljdes vidare ända bort till **Morrik**, ett annat hemman, som tros efter deras nederlag blifvit uppkalladt. (Mordrik).

Vid **Gunneby** ser man ett nästan ovalt “**dyrhus**” Utförligare om dem längre fram. hvilket, äfvensom det vid Skår, hvarom här nedan, torde anses hörande till den grupp af dylika, som finnes i den närliggande Valla socken. Gunneby dyrhus ligger på en höjd med utsigt åt en hafsvik. Det är väl bibehållet, men gör ingen särdeles figur. Att detta dyrhus, äfvensom det vid Österröd i Valla m. fl. är en genuin “gånggrift“ visar närstående planritning. Två täckhällar *ab*, liggande med en alns mellandistans, betäcka griften. Någon suppleerande häll dem emellan har knappast funnits; men möjligen hafva de tvenne förr liggat tätt tillsamman. Gångens *c* rigtning är åt sydost: *d*, *e* och *f* äro dess öfverliggare.

Ett ovalt dyrhus vid **Skår** är utgrafvet. Golfvet består af fin, grå sand. En ung student har sagt mig, att han som barn, under lek, derstädes hittat ett ben, hvilket alla vid påseende sagt vara ett menniskoben. Detta är ett enstaka vittnesbörd, att lik varit jordade **obrända** i Bohusläns dyrhus, så väl som i Falebygdens m. fl. ställens gånggrifter, ehuru så vältraditionen som både Ödmans och Holmbergs intyg vittna, att i dyrhusen funnits urnor, aska och brända ben.

Rakt söderut från sistbeskrifna monument *b*) ligger ett tvärbrant berg *d*), enligt sägen en ättestupa: Åt n. o. från berget ser man en del bautastenar. Ett stycke derifrån, innan man når dyrhuset, befinnes en oregelbunden

tomtning eller stenkrets på marken *a*) och en annan, af rektangulär form *c*), hafvande i tvenne af sina hörn afskrankningar eller mindre rum (”skiæmmur”). Inuti rektangeln finnes en murning, liksom till en spishäll Det sid. 194, i anmärkningen nedtill, utlemnade, med punkter replacerade ordet, hvars rätta betydelse jag icke då kände, var ”eldstad”. Ty enligt Eilert Sundt (”om Bygnings-Skikken paa Landet i Norge”) heter spisen på norska allmogespråket ”Aarhellen” och orden i det sid. 194 anförda ställe af Gulatingslagen voro ”arenshornom fiorom,” de fyra hörnen af eldstaden.. En aktad vetenskapsman har, vid min beskrifning härå, i den rektangulära tomtningen funnit en särdeles likhet med Enara-lapparnes boningar. Stället kallas ännu i dag af allmogen ”**Valhall**“. Den här meddelade planritningen är först efteråt ur minnet upprättad.

Rörande det hemman, **Skår** kalladt, på hvars egor sistomnämnda fornlemningar äro belägna, fann jag hos en aktad man, för n. v. ägare af stället, ett pergamentsbref af 1424, hvilket han godhetsfullt tillät mig afskrifva, och skänkte originalet till Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademiens samling. Dokumentet är af interesse, såsom bevittnande ett tillämnadt, men misslyckadt, knep af vissa högvördiga herrar. På vår tids språk öfversatt, lyder det som följer:

Alla dem, som detta bref se eller höra, sända **Jorund Simonsson**, **Helge Bergulfsson** och **Dagfinn Niklasson** Guds och vår helsning, kunnigt görande, att vi voro i **Basterud**, som ligger i Klöfvedals socken på Tjörn, tisdagen näst efter åttonde dag jul, anno domini 1424, tillsammans med **Sira Thorkel** ”Sir” eller ”Sira” var i vår nord hederstiteln för sådana personer t. ex. prester, läkare m. fl. som visserligen åtnjöto en högre grad af aktning, men dock, såsom icke varande af ridderlig värdighet, icke kallades ”herre”, en titel som blott tillkom riddare och högre prelater. prest på Tjörn, efter befallning af biskopen sjelf och herr Audun, kanik vid S. Halfvards kyrkan i Opslo. Vi hörde då Sira Thorkel, som påstod, att Valla kyrka ägde fem örebol jord i Skår, i Stenkyrke socken. Då framställdes af **Thorald** Dåvarande egaren af Skår. den frågan till **Helge Sallasson** Samme Helge Sallasson var 1407 motpart i det sid. 224 omnämnda mål, då Norregård på Öckerö tilldömdes Olof Pettersson.: ”hvad åtkomsträtt hade du till de fem örebol jord i Skår, dem du sålde till Brand, min fader?” — Då framställde Helge två giltiga vittnen, som så heta:T.JÖRN OCH ORODST.

249

Thorgeir Thorgelrsson och Thorkel Björnsson, de der, med hand å bok, gingo laglig ed derpå, att de mycket väl visste att Skår var Groas odal (arf-jord), som är förenämnde Helge Sallassons hustru, och att det icke var dem kändt, att den blifvit på något hvilket som helst sätt bortskänkt, förpantad eller såld, innan Brand köpte den af förutnämnde Htelge. De äro de äldste män, som nu finnas på Tjörn och hafva fullt vitsord. Och till intyg härpå satte vi våra insegel på detta bref, hvilket skedde på dag och år som ofvan säges."

Holmberg, som var mycket böjd att anse ön Tjörn för det at Ossian besjungna Utborno — en stor likhet mellan de båda namnen kan icke förnekas — berättar följande: "En sägen nämnes om en drottning, som nattetid rider på en hvit häst uppföre en bergshöjd, vid namn Kollekärrskrapp: för hennes skull skola två förstår på ön, hvilka voro bröder, dödat hvarandra i tvekamp. Märkeligt nog förekommer i en af Ossians dikter en saga om en Strlnandolne, Uthornos skönaste mö. hvilken gifvit anledning till en brödrastrid."

Efter samme författare anföres vidare töljande berättelser:

"Under en stormig höstnatt, vid pass 1720, strandade vid Herrön i Klüfvedals socken ett skepp, som till en del var lastadt med åtskilliga konung Fredrik l:s tillhörigheter, dem ban låtit hemta från Hessen, och hvaribland det dyrbaraste Yar en liten vagga af guld, besatt med ädla stenar, den en tysk furstinna ernat såsom present sända drottning Ulrika Eleonora. Vid fartygets strandning mördade Tjörboarnc besättningen och utplundrade lasten. Fartyget sjönk, så att ingen sedan fick veta, hvart det tagit vägen. Då varande presten på ön, michael Kook, var äfven medvetande om brottet, men förteg det, troligen af fruktan. Sjelf hade ban erhållit utaf en fiskare en skönt arbetad spatserkäpp, hvilken tillhört den röfvade lasten. Denna käpp begagnade Kock sig af i Stockholm, dä ban kom dit upp såsom herredagsman. Händelsevis fick konung Fredrik en gång se käppen, och igenkände den såsom sin, samt styrkte sin rätt dertill, ^enom att visa en för presten okänd gömma i densamma, hvaruti låg

instucken en dukatrulle. Koch måste nu bekänna förhållandet med skeppets plundring, men undslapp med att blifva förvisad riksdagen. Af hans berättelse inhemtades vidare, att ofvannämnde guldvagga, hvilken lär varit en toilettsmöbel, fanns hos en bonde på gården Stordal. Tillfölje deraf, sändes till Tjörn en truppafdelning att arrestera vederbörande, och framför allt, att skaffa reda pä klenoden; men bonden, som hade denna, fick nys om den tilltänkta syrprisen och nedgräfde vaggan i Stordals utmark. Knektarne fortsatte emellertid sina undersökningar; men då de icke upptäckte något af rofvet, låto de de angifne vara i fred och drogo sina

färde. En lång tid derefter blef ofvannämnde bonde i Stordal sjuk, och då ban låg på sitt yttersta, bekände han for presten hvar vaggan låg, med uppmaning till denne, att efter bondens död återställa henne till konungen. Men knappt hade presten aflägsnat sig, förr än den sjuke, ångrande det lemnade förtroendet, och samlande sina sista krafter, smög sig ut till det ställe, der klenoden var gömd, upptog den och dolde den annorstädes, dock i samma mark, så att när presten kom för att uppfylla sin åtagna förbindelse, befanns vaggan vara sin kos. Emellertid hade bonden i dödsstunden velat, men ej förmått beskrifva det nya gömstället. Det tros derföre på fullt allvar, att denna dyrbarhet ännu är att finna i Stordals kohage, och mången har förspillt mycken tid på dess eftersökande. . . . En märkvärdig naturbildning är Torbernshåla, en 20 alnar lång, hög men smal grottgång uti ett berg pä prostgårdens egor. Presten Kocbs son, hvilken varit delaktig uti ofvanberörda sjöröfveri, säges hafva härstädes hållit sig fördold, under den tid ransakningen om detsamma pågick, och man sökte gripa gerningsmännen."

Oisnäs, fordom Alsnäs. tillhörde fordom danska adeliga slägten BBaa-neskjold*) hvars afkomlingar, sedan detta säteri 1694 blifvit reduceradt och förlorat sin frälsenatur, dock fortfarande innehaft detsamma och kanske ännu äro der qvar som simpla bönder. Enligt Holmberg lär "inom slägten, som anser sig något förmer än de öfriga Tjörboarne, hafva bibehållit sig sägner om Oisnäs fordna herrlighet, då det med fjorton förgyllda vindflöjlar prydda slottet reste sig på berget, straxt ofvan om n. v. gården".

De tvenne till Stenkyrke socken hörande kapellförsamJingarne, Rönnäng och Klädesholmen, belägna den förra söder pä ön Tjörn, den senare på en af Paternosterskärens holmar uppstodo först. 1794

De åtskilliga kloster, som, enligt folksägen, här skola funnits, torde hafva varit afvelsgårdar under Konghälls kloster, hvilka, enligt bruket i katholska länder, tillsågos af munkar, som der bodde, ocb pä hvardera gården bade ett bönekapell, der messa hölls liksom i andra kyrkor.

Klöfvedals socken skrefs fordom "Klanfadalr" Dess kyrka är ny. Om deu förut varande yttrar Holmberg, att "mången potatiskällare kunde blifva en katedral i jemförelse med den," hvilket sannerligen vill säga nog mycket. En liten trekantig, vattenfylld källa i berget, på hvilket kyrkan står, kallas "Dopkällan".

*) Dock har jag sett en uppgift att en Lanritz Jörgensen, som lefde omkring 1624, skall hafva ägt så väl Oisnäs som Ström i Hjertums socken. Om han var en Maaneskiold har jag icke reda på.

Vid -Kyrkesund," Lär i socknen, ligga de s. k. "S. Olofs valar" eller vårdar*) om hvilka en folkvisa fordom sjöngs, hvilken måhända ännu icke är bland allmogen alldeles glömd. Egentliga ändamålet med dessa stenvårdar har nog varit att tjena till sjömärken. Man finner flera dylika, så väl här i trakten som i Halland och annorstädes. De halländska stå ofvanpå stenkummel, hvilka förmodligen äro griftvårdar, påminnande om orden i Biovulfs drapa: "res mig min hög på Hrone klint vid hafvets strand, till sjömärke fjerran bort." —

Af Kyrkesunds-valarne, ursprungligen sju till antalet, äro blott tvenne oskadade, de öfriga 5 äro dels till en del, dels helt och hållet förvandlade till stenhopar. En bräcklig stenkrets, som på afbildningen finnes upptagen, är förmodligen uppförd af materialier tagna från valarne, och dess bestämmelse torde hafva varit att tjena till gömställe för någon "utkik." Den kallas "kyrkan" förmodligen efter Kyrkesundet, ty ett omvändt förhållande är knappast tänkbart. Nedanför berget finnes en ymnig källa, kallad S. Olofs källa, i hvilken sjöfarande vid

vattenhämtning bruka ofira.

Den visa som rörande dessa fornlemningar varit gängse, anföres efter Holmberg, som säger sig tagit den från P. Sy v.

Men skall jag segla i dag med dig, Då skali du byta skepp ined mig. Ty du hafver Ormen den snare, Hvart skulle jag med Oxen **) fara? Ormen iir så snar som sky, Oxen drifver så långsamt till by.c — "Hör du Harald hvad jag säger dig, Hvad dig tyckes, synes ock mig,

Valar, egentligen vårdar, vårdar, liksom gärdar uttalas "gålar." Ordet qvarstår i fransmannens "guurdie," "garde," "gare!," liksom "vitar" igenkännes i "guaite," "guét."

**) "Visunden," uroxen, det franska "J3ison," "bisonte."

"Sankt Olaf konung och lians bror De tvistade om Norriges skär.

— "Hvilken af oss bäst segla kan, Han skall vara kung i Norriges land. Hvilken af_oss förs i kommer fram,

Till knng sk.ill kronas öfter det laud." — Det svarade Harald Hårdråde:

— "Det vare som du nu sade.252 T.IÖRN OCH OROOST.

Är mitt skepp något, bättre iin ditt Så gerna må du taga mitt. Så tag du Ormen den snare Och jag tager Oxen den låte. Först vilja vi till kyrkan fara Förr än vi röra vid segel och åra." — Sankt Olof lian går på kyrkogård, Som guldet skiner hans dejliga hår. Så brått kom bud för kung Olof in:

— "Och nu seglar Harald, brodercn din."

— "Så lat dem segla, som segla vill. Guds ord det vilja vi lyda till. Messan är vår Herres ord,

Svenner tan välten och gån till bord. Vi gå till bord och få oss mat, Sen skola vi taga stranden fatt." — Så gingo de ned till sirande Der Oxen låg vid lande. Så snarlig de till stranden iilbåro. Både ankare, tåg och åror. Sankt Olof sätter sig i främsta siam.

— "Far fram Oxe i Jesu namn." — Sankt Olof tog Oxen vid hvita born,

— "Gack nu, som du gick i korn." — Oxen tog lill så fort alt skrida,

Efter stodo böljorna så strida. Han visade liten dräng upp i rå.

— "Se efter om vi kunna Harald nå. Jag aktar ej mer all verldens pris. Än toppen utaf ekeris." —

— :'Jag ser under Norriges land Silkessegel med gyldne rand Jag ser, under Norriges skär, Hvar Ormen silkessegel bär." — Sankt Olof klappar Oxen på länna*). —"Itu måtte ånn' något bättre fram ränna." Sankt Olof slog Oxen vid sitt, öga.

— "Långt bättre må du åt hafvet söka."— Då började Oxen alt skena så,

*) Länderne. **) amåstcn. neml.

De båtsmän ej kunde på däcket, stå. Men kungen tog tåg och starkan lina Och dermed band hau båikarlar sina. Ropade då den styreman:

— "Hvar skola väl nu vi segla fram?" — Sankt Olof drog af sina handskar små, Och sjelf lian månde ^ill styrel gå.

— "Vi segla hän öfver berg, öfver klippa Hur än det. går, fram måste vi slippa" — Så seglade de öfver berg öfver dal Allting der i vägen blef boija så sval. Så seglade de öfver fjellet blå

Ut då lupo de troil så små.

— "Hvem seglar öfver min gyldene skatt, Hvem vågar altgiira vår far detta spratt?"

— "Stält du der och blif tiil sten, Tills jag kommer tillbaka igen," — Ute står käring med spinnrock och ten Sankt

Olof hvi seglar da fram oss lill melin" Sankt Olof med dilt röda skägg

— Hvi seglar du genom min källarevägg?" Sankt. Olof sig tillbaka såg.

— "Stå der, och blif till kamper**) grå. Så seglade dc förutan allt. melin.

Der veko för dem både siockar och sten, Så seglade de som de kunde bäst, Ej någon fick ögat uppå dem fäst.. Sankt. Olof spände bågen för sitt knä, Pilen föll bakom skeppsmastens trä. Han sköt den ut ifrån främre siam. Pilen föll bakom Oxen i hamn. Sankl Olof trodde så väl vår Herre, Derför kom han Ire dagar före ***). Harald blef i hågen så vred, lian skapte sig till en orm så led. Sankt Olof ban var en gudfruktig man, Thy blef ban konung i Norriges land. Sankt, Olof gick uti kyrkan in lian tackade Gud af hjerta och sinn!

öre Harald.T.JÖRN OCH ORODST.

Sankl Olof "är kring kyrkogård Der skina strålar illaf lians hår

Den Gud täckes hjelpa liankommervülfrani, Hans fiender få både lasf och skam." De två sista raderne torde få anses som sens moral af det hela! —

Vid Plrlanda finnes en större samling grafkullar, de flesta omgifna af s. k. "fotkedjor," kretsar af kullersten, som ursprungligen tjenat till att utmärka den plats på marken, inom hvilken mullen skulle sammanföras, för att bilda högarne. Vårdstenar stå ofvanpå flera kullar, stundom tvenne på samma kulle. Se ofvanstående afbildning.

Rörande gården Kyrkefjell finnas åtskilliga forahandlingar. De mär-keligàste deribland äro fyra bref, angående ett derstädes föröfvadt dråp, hvilka jag på vårt n. v. språk återgifvet såsom skildrande tidehvarfvet och rättegångs-sättet.

Första brefvet, qvitto å deponerad säkerhet eller ställd borgen för "mans-hoten" och "fridköpet."

Jag Gante Gälde, riddare, höfvitsmän på Bohus på vår käraste, nå-digste herres konung Cbristierns vägnar, gör veterligt med detta mitt öppna bref, att denne brefvisare, Olof Askelsson uti Äseby på Tjörn, hafver till fullo förnöjt mig på vår nådige herres vägnar, för mansbot och fridköp, alldenstund han tagit Lars Gaut af daga. Ty låter jag honom nu qvitt och krafslös för mig och mina efterkommande, i fall de skulle vilja tilltala honom för denna sak. Till yttermera vittnesbörd, att så i sanning är, som ofvanskrifvet står, hänger jag mitt insegel nedanför detta mitt öppna bref. Datum Bohus vigilia corporis christi, anno domini m. d. xvj (21 Maj 1516).

Andra brefvet, procés verbal.

Den högborne förste, berr Christiern, med Guds nåde Norges, Danmarks, Vendes och Götes konung, utvald konung i Sverge etc. etc. helsar jag, Stränge Andersson, landtfogde öfver Tjörn och Oroust f)å herr Gaute Galdes vägnar, kärligen med Gud och min ödmjuka tro tjeust nuTJÖRN OGH OROUST.

och alltid. Eder nåde bör jag veterligt göra, att efter eders nådes bref och bud, var jag på Tjörn i Köl, beläget i Stenkyrke socken, lördagen näst före S. Hans dag, anno domini 1516. Jag anställde der förhör, rörande Lars Gant, hvilken Olof Askelsson o förvarandes tagit al daga. Item var anledningen härtill denna, att Lars kom in till Thorleif Throndsson, och bad att der få låna hus. Då sporde Thorleif, hvem ban var. — Det är Lars Gaut," svarade hustrun. — "Han skall gerna få hus här," sade Thorleif. Då utlät sig förenämnde Olof: "då får han stryk af mig." Men när hustrun hörde detta tal, tog hon Lars till sig och satte sig på andra sidan i rummet, vid ugnen. Då talade förenämnde Olof till hustrun, sägande: "hvad för en fogel har du der hos dig? hvi vågar ban sig icke hit fram till bordet och låter mig se sig?". Dertill svarade förenämnde Lars: "falle skall du få se mig." Dertill sade Olof: "hvi stiger du icke hit fram då?" Item så svarade Lars: "jag är så smutsig och våt och blyges derföre att låta folk se mig." Derpå steg han fram till bordet och tog Olof i hand. Bäst de nu såto der i tal med hvarandra, föll der en yxa från Lare och ned på golfvet. Då talade Olof till Lars ocb sade: '-'såå! du hafver lofvat- mig godt, och ändå sitter du här hos mig med din yxa: du

skall få en tusan d....." Dertill svarade Lars: "icke hade jag yxan

här för din skull." Dervid inföll Thorleif: "intet får ban göra dig något ondt, så länge du är i mitt hus," och dervid tog Thorleif honom m'ed sig, ocb förde honom till sängs. Så blefvo de då åtskiljda. Följande morgonen voro de båda i Kyrkefjell, och Olof satt der först, sedan kom Lars dit in. Som de nu såto vid bordet, begynte Lars en visa och söng: "du har alltså intet hemvist, intet får du här." Då sade Olof till Lars.- "ligg mig icke så der under ögonen, jag har nog af andra som ligga mig under ögonen." Dertill svarade Lars: "är clet dig emot, så vill jag icke sjunga mera." Hvarpå Lars tog ett stop och drack Olof till. En stund derefter stod Olof upp och sade godnatt, och i detsamma slog ban karlen i hufvudet med en yxhammare, så att ban föll död neder. Sedan, när Olof slagit karlen, gick ban till dörren. Item, så höll Olof Gudleiks-son dörren igen, att de anara icke skulle komma ut. Detta intygade tvenne giltiga vittnen, som så heta: Astrid Lykesdotter och Karin Lassedotter med fullgiltig ed, att Olof Gudleiksson höll igen dörren. Item blef detta dråp lagenligen lyst samma dag inför tvenne ojäfviga vittnen, de der så heta Rednlf Thorleifsson och Olof Larsdotter*), hvilka svuro, med hand å bok, fullgiltig ed, att Olof Askelsson kom till dem, och sade så här: "jag var i Kyrkefjell, jag slog Lars Gaut i pannan med en yxa, an-

*) Se eld. 194 första amin. nedtill.

tingen han nu lefver eller dör deraf, så är det min gerning*). Detta dråp ägde rum i en gård, som heter Kyrkefjell på Tjörn. Det skedde icke på något fridlyst ställe**). Förhöret har hållits på rätter rättegångsdag och den dödes arfvingar, lagenligt tillkallade, hafva varit tillstädes dervid. Item har förenämnde Olof ställt eders nåde borgen för mansboten och fridköpet***) och den dödes arfvingar för böterne. Ytterligare upplysningar rörande detta mål har jag icke kunnat anskaffa: det beror nu på Gud och eders nåde, om landvist kan beviljas i). Till vittnesbörd härom hänger jag mitt insegel för detta bref, skrifvet år och dag som ofvan säges." —

Tredje brefvet, konungens utslag.

Vi Christiern, med Guds nåde Norges, Danmarks, Vendes och Götes konung, utvald konung i Sverge etc. etc. Vi vilja eder kunnigt göra, att till Guds ära och för gode mäns förböns skull, hafva vi, sedan den härvid bifogade ransakning blifvit hållen, förunnat Olof Askelsson, som oförvarandc tagit Lars Gant af daga, landvist, dock med det vilkor, att han böter till Gud och den dödes arfvingar, och erlägger till oss tillbörlig mansbot och likaledes skälig fridköps-afgift, och hafve erlagt dem innan tolf månader, från denna dag räknadt, eller ock hafve han ingen landvist. Så bjudom vi ock den dödes arfvingar, att af honom emottaga böter m. m. efter de gode mäns värdering, hvilka sysslomannen å hvardera partens sida utser. Och vare det hädanefter hvarjom och enom förbjudet, att detta mål honom förevita eller förevita låta: den det gör hafve förbrutit sitt gods och landsfrid, och komme aldrig till nåde igen. Detta bref blef uppsatt uti Opslo, på den heliga jungfru Sunnivas dag 1516, och herr Hans Olofsson, prost vid Marie kyrkan i Opslo, tryckte sigillet härvid,"

Fjerde brefvet, den mördades sons qvitto.

"Jag Tborolf Larsson vidkännes med detta mitt öppna bref, att jag och min styffader Thorbjörn Trnlsson hafva uppburit full gäld och böter af Olof Askelsson, efter det laglig ransakning med honom hållits, rörande

*) "Någon vill lysa ett dråp till tings. Han gånge då från dråpstüllet, åt hvilket håll han vill, och lyse det vid närmsta hus , så vida icke den dödes närmaste slägtingar ("nefgill-dismenn," "baugilldismenn," "namagar") der bo. Bo sådana der, gånge han förbi det huset och till dens hus som bor dernäst, så vida icke äfven der bo sådane (slägtingar till den döde). I det fallet gånge han till det tredje huset; men der lyse han ändteligen dråpet, hvilka änder inne bo. Han må dervid icke kalla någon för ulf eller björn, så vida icke detta är den tilltalades rätta namn. Han angilve sig der som dråpare, och nämne sig vid namn, och hvar han bor" . . . (Gulatingslagen. Ty värr är den just här defect, så att man ej får vidare besked om proceduren. Frostatingslagen stadgande är svårt att redigt uppfatta. Jemf. sid. 102.)

**) Kyrka, kyrkogård, ting, vägen till tinget, m. fl. voro fridlysta ställen ("gridastadir") och brott, som der begingos voro "ubota."

***) "Thegn ok fridkaup,"

†) D. v. s. huruvida Olof Askelsson fick stadna qvar i landet eller skulle gå i landsflykt.

min fader — gud nåde lians själ — den han oförvarandes afdagatog. Thy gifver jag, med mina förmyndares råd och samtycke, och i enlighet med Norges lag, förutnämnde Olof Askelsson qvitt, fri, ledig och lös, och alla hans lagliga arfvingar med honom, för mig och mina arfvingar, lödde och ofödde, som skulle kunna göra anspråk på förenämnde gäld och böter, den jag i laglig ordning uppburit, och hvilka äro rigtigt erlagde, i enlighet med det af tolf män fällda utslag. Till yttermera vittnesbörd ocb förvaring, att så är sanningen, beder jag välbördig man Anders Olsson af vapen, Gnttorm Amundsson, Jon Thordsson och Nils Thorbjörnsson, lagrätts-män på Tjörn, att hänga deras insegel för detta bref, som skedde i Kyr-kefjell. S. Matkei dag anno domini 1523.

I ett annat bref, likaledes dateradt på Kyrkefjell, men sex år senare, d. 18 Maj 1529, finna vi dråparen Olof Askelsson i åtnjutande af fullt medborgerligt förtroende, såsom edsvuren lagrättsman på Tjörn.

Valla socken, fordom likaså kallad. Här i socknen på Räfsals mark

finnes en runsten, kallad Runtången på Räfsal. Den är 2 alnar 19 tum hög. Ty värr, är den skadad, på det vis att en del af sjelfva den i kanten fortlöpande runskriften är bortspräckt. Emellertid läser man ännu belt tydligt: "Il a rithulfs. —" hvilket, då det konfronteras med den längre fram, under Stala, socken afbildade runstenen vid Hoga, torde visa sig betyda: "tveggia auraboll Rithulfs" d. v. s. ';två öreboll jord tillhöra Rithiilf." Det öfriga af skriften torde halva antydt, att stenen-eller stenarne utvisa hvarest de två öres-bolen vidtaga. Jag säger "stenarne," ty enligt Ödman, har här stått fem stenar i rad, enligt Holmberg, en sten, omgifven af tre smärre, men må hända ursprungligen af fyra, i öfverensstämmelse med Uplands lagens stadgande om "rå och rör" *). Ingendera af förenämnde herrars beskrifning passar dock på minnesmärkets nu varande

o

tillstånd. Åtskillige större steuar äro utan all ordning vräkte intill runstenen, hvadan troligt är, att de blifvit rub-

*) "Det är rör der fem stenar äro, fyra utåt och en midtuti. Fyra stenar och tre stenar må rör heta, icke må färre stenar heta gårdsskillnad" ("bolstada skil"). Upl. 1. Vidh. b. 18 fl.

bade från deras rätta plats. Teckningen visar smalsidan af stenen, och i kanten stå runorna. Men stenen är, sedd från en annan sida, långt bredare: deraf skillnaden mellan härvarande figur och den af Holmberg (Bo-husl. beskr. III sid. 238) meddelade.

Troligt är, ait denne bär nämnde Rithulf är samme person, hvilken, såsom vittne, varit med om att utfärda ett köpebref af d. 3 Maji 1360; och att vi alltså här äga en hållhake att fästa oss vid, till afgörande af frågan om rätta runstens-åldern. Då jag redan, sid. 194, meddelat ett annat dylikt köpebref i öfversättning, hoppas jag ingen misstycker att jag, i anseende till bevisets arkäologiska vigt, anförer detta på grundspråket :

"Ollum monnum theim sem tbetta bref sea æder hoeyra senda vinal-der henzasson prester j thiorn olafuer jonsson ok redulfuer a refshala *) q. g.**) ok sina, ver villium yder kunnikt gera at ver varom j hia at valla kirkiu j thiorn a krosmesso dagb vm varet a eino are ok fiortughta rikis vars vyrdalaghs herra magnusar mæder gudes naad uoreghs suia ok skane konungs saghom ok hördom a er their heldo haudom saman af eine halfuu liodolfuer tboresson en af aunare halfuo ottar steiuarsson var tbat vndr ja ok banda bände theirra at liodolfuer vidergek firir os ok morghom odrom godom monnom at ban häfde selt ottare sex aura boll jardar i skalna thorpe j theguabear sokn j ordost frealst ok akærolaust firir huerrium maune, mæder ollum theim lutum ok lunnendom sem till fyrnefndar jardar liggia æder leghet hafva vttau gardz ok innan fra forno ok nyio, ok skoette tha samu jord vndan sek ok sinom arfuengiom, ok vndr ottar ok hans arfuengia till æuerdleghra eighu till alz odals ok afrædis, vider gek ok liodolfuer oftnefnder at ban häfde vpboret af ottare fyrsta pæning ok sidarsta ok alla thes j mellom firir fyrnetnda jord eftir thui j kaup theirra kom, ole till saunynda ber vm settom ver vor jusighli firir tbetta bref er gort var a degbi ok are sem fyr seghir."

I Valla socken finnes en större grupp af dyrhus. Jag har besökt följande:

Ett rektangulärt vid HJelteby, med alkastad täckhäll. Supporterne äro särdeles många, men ovanligt smala, liknande bautastenar, hvadan monumentet, i sitt orubbade skick, snarare torde hafva liknat ett mångfotadt bord, än någon slags byggnad. Kring detsamma är, som vanligt, en hög, men utgrafven. I S. V. der straxt bredvid, synas åtskilliga lägre staste-nar, af hvilka någre formera en rektangulär figur af 12 stegs längd. Än längre fram fyra stenar i fyrkant. Allt detta nedanföre ett berg.

*) i nominutiven "Refshali", räfsvansen, ett underligt ortnamn.

") abbreviatur af "quedju guds", guds helsning.

Ett rektangulärt vid Haborsby är kullstörtadt. Hålor finnas i täckhällen, derutaf 4 sitta i balfcirkelform. Jag har märkt dylika älven i andra stenblock på Tjörn, som icke tillhört något dyrhus, och vid Ranten, nära Falköping, finnes en sten alldeles fullsatt med sådana. Det inre af dyrhuset är fullt af kullersten, hvilket förhållande jag dock knappast anser tillkännagifva monumentets orörda tillstånd, men snarare att detsamma, som ligger belt tätt intill ett torp, varit särdeles utsatt för ohägn.

Ett rektangulärt, vid Vestra Röd, ligger i en gärdesgård, och är alldeles förstördt. Dock tyckes en gång, täckt af stenhällar, hafva dragit sig ut åt söder.

Ett rektangulärt, vid Österröd, ligger likaledes i en gärdesgård. Tvenne täckhällar finnas, ocb ligga med ett mellanrum af ungefär en aln: dock tror jag Icke att någon tredje häll förr legat emellan dem. Dyrhuset har en lång gång åt öster — samma väderstreck som Vestergötlands gånggrifter — hvilken ännu har i behåll en af sina täckhällar, och det hela ligger i en kulle. (Jemf. beskr om Gunneby dyrhus sid. 247).

Till denna grupp sluta sig dessutom de under Stenkyrke socken anförda.

Vid Svanvik ser man ner vid sjön en s. k. "domkrets" af 8 klumpfor-mige stenar, med en midtsten. Den har IS stegs diameter och alla stenarne duga att sitta på.

Ett stycke derifrån, dock pä samma hemmans egor, ses en mängd låga griftkullar. Holmberg, som i sin "Bohusläns beskrifning" uteglömt så väl dessa som domkretsen, bar dock, efter hvad jordägaren för mig nämnde, flitigt graf vit här i högarna, men icke fått annat än söndriga lerurnor. Det vore här icke ur vägen att omnämna hvad en tysk fornfor-skare, Arnkiel, nämner angående sättet att utgrafva lerurnor, ty, ehuruväl det vore tillönskandes att forngrifterne fingo vara i fred, alldenstund våra bedna förtäders griftplatsar böra vara fullt ut lika fredade som de christna, så kan det likväl någon gång, för belysning af ethnografiska och historiska frågor, hafva sin nytta att undersöka så väl de förra som de senare.

"Den tjenligaste årstiden för att utgrafva grafurnor är isynnerhet på våren, då jorden öppnar sig, för att frambringa gräs och örter. Det tros att vid den årstiden urnorna höja sig, ocb icke sitta alldeles så djupt ner. Hösttiden är äfven passande, så vida icke väderleken är alltför våt, i hvilket fall det blir ganska vanskeligt att handtera och utgräfva urnorna. Den heta sommartiden är deremot till sådana undersökningar otjenlig emedan jorden då, genom solhettan, blifvit uttorkad, och urnorna sitta fäst vid jordskorpan, så att de svårligen kunna skiljas åt, och huru försigtigt

man än bär sig at, kan man dock icke undvika att de gä i kras. Så är äfven förhållandet vintertiden, då urnorna frusit samman med jorden, så att det blir omöjligt att i belt tillstånd upptaga dem. Den tjenligaste tiden bör väl tagas i akt. Då grafkammare påträffas i högen, aftager man först den öfverst liggande, flata hällen, och krafsar sedan försigtigt bort mullen mellan supporterne. Då finner man mellan dessa urnan. Men alldenstund denna är i hög grad bräcklig, måste man varsamt blotta den från den kringliggande mullen, och sedan låta den stå i det fria, till dess den hårdnat något. Då krafsar man lika försigtigt undan mullen under urnans botten, sticker banden under den och- lyfter den sålunda upp. Men talman i dess öl ra del med båda händer, och försöker lyfta, så faller urnan oundvikligen sönder."

Den äldre Valla kyrka afritades af mig fore dess nedbrytande (se ofvanstående j. Det invid densamma befintliga Dyreska grafkoret är klumpigt och utvändigt i saknad af alla ornanienter- Innantill är det lika enkelt, men i taket försedt med ett vackert s. k. "stjernhvalf." Dess belysning är sparsam och dyster. Fem likkistor stå der. snarlika stora klädeslårar. Thomas Dyres, den fordue länsherrens till Dragsmark, står längst åt höger; dernäst Margaretha Hvltfelds. hans frus: invid hennes står sonens, Hartvig Dyres. som afled i gosse-åren och näst dennes står Ivar Dyres, den ädle ynglingens, som ingaf sin nior första idéen till den storartade Hvitfeldska donationen. En liten dotter. Bente, ligger, i en mindre kista, längst in i hvalfvet. Alla kistorna äro beklädda med svart saffian och derolvanpå prydliga, massiva beslag af metall, så väl i hörnen, som på flera andra ställen. Midt på locket till hvarje kista ser man den korsfästes bild i hautrelief, samt derjemte en plåt, på hvilken den aflidnes namn m. m. finnas graverade. Handtagen på kistorna äro cirka 18 tum breda, och ofvanpå Thomas och Ivars ligga deras värjor.260

Sora jag icke medhann att afskrifva plåtarne, så meddelas innehållet här efter Ödman, dock utan att jag garanterar dess noggrannhet.

På Thomas Dyres kista:

"Her under ligger begrafven Erlig oc welbyrdig Månd Thomas Dyre til Sundzbye Kongl. May. Befalningsmand öfver Drachzmarkz Closters Lehn i Norrige, som heden sof udi Herren den 13 Sept. 1651 udi hans ålders aar 46. Gud gifve hanom en glædelig oc ærefuld opstandelse med alle Guds utwalde."

På Margaretha Hvitfelds kista:

"Her under hviler Erlig oc welbyrdig Frue, salig hos Gud Fru Margrette Hvitfeldt, S. Thomas Dyris til Sundsbye, som war Erlige oc Welbyrdige Månd S. Hertwig Hvitfeld til Rammergaard oc Erlig oc welbyrdig S. Frue Bente Schack til Schielbred deris daater, som war foed paa Schielbred den 5 Nov. Anno 1608 oc blef af Herren henkallcd paa Sundsby den 16 Nov. A:o 1683 udi hendis 75 aar. Gud gifve hende med alle troende Christne oc Guds udwalde en glædelig oc ærefuld opstandelse paa den yderste Domedag. Amen".

På barnens kistor stå:

"Her under hwiler Erlig oc welbyrdig Hertwig Dyre, salig med Gud, som war erlig oc welbyrdig Maud Tommis Dyre til Sundsbye oc Erlig oc welbyrdig Fru Margrette Hvitfeld deris son, war foed paa Sundsbye, der man skref 1638 den 9 Marti, oc hafver Gud igien kaldet hanom al den elendige werlden til sit ewige Riges Herlighed oc Glæde her i Lund i Skond, der man skref 1646 den 31 Oct. Han häfde her i werden ja 8 aar, 7 maaneder oc 3 uger. Gud gifve hanom med alle Guds udwalde en glædelig oc ærefuld opstandelse".

"Her under hwiler Erlig oc welbyrdig unge Månd nu salig Ifwer Dyre til Sundsbye oc Aabye gaarde, som war Erlig oc welbyrdig Månd, S. Thomas Dyre til Sundsbye oc Erlig oc welb. Frue, Fru Margrette Hvitfeld til Schielbred deris Sön, var född paa Agger d. 11 Nov. 1644 oc blef af Herren henkaldet til Montpellier i Franckerike d.. 14 Aug. 1663, der hand hade lef-vadt her i werden udi 18 aar, 9 maaneder oc 3 dager. Gud gifve hanom med alla Troe Christne oc Guds udwalde en glædelig oc ærefuld opstandelse paa den yderste domedag".

•Her under ligger begrafven Erlig oc welbyrdig Jomfru Bente Dyre, welb. Tomas Dyris oc Fru Margrette Hwitfelds daater, war föd paaSunds-bye den 11 Febr. 1636 oc blef af Herren henkaldet den 29 dito. Gud gifve hende en glædelig oc ærefuld opstandelse".

Utom dessa barn lär paret Thomas Dyre och Margaretha Hvitfeld haft ännu en gift dotter, som icke kommit att hvila bärslädes.

Altaretaflan i Valla kyrka, föreställande nattvardens instiftelse, är infattad mellan apostlabilder, hvilka här göra tjenst såsom karyatider. Inskriften derunder är: "Gud till Ere og Kierken til Beprydelse hafver Erlig og Velbyrdig

Frue Fru Margrete Huitfeld S. Thomas Dyris till Sundsby og Aaby Gaarde foreret denne Altartafla till Valla kierke paa Thjörn".

Norske rikskanslerens Anders Greens liksten ligger fram på gången i kyrkan. Dess påskrift, svår att taga reda på i den skumma dagern, är enligt Ödman och Holmberg:

"Her vnder ligger begrafv. Erlig oc Velbyrdig månd Anders Green til Sundsby Noriges Riges Cantzler, som Hedensö! udi Herren den 28 April anno 1614 uti Hans Ålders aar 64. Her vnder ligger begrafven Erlig oc Velbyrdig Frue Frue Klette Grnbbe til Sundzby som Hedensof udi Herren den . . . anno . . . Gud gifve Dcnem Bege en Gledelig oc ærefuld op-standelse med alle Guds udvaalde".

Kyrkan äger en gammal söndrig funt, med utseende af en flätad korg.

För att från Tjörn komma in på Oroust, måste man först färdas öfver en liten bergig och backig ö, kallad IHiöril/på hvilken man finner det såsom Margaretha Hvitfelds vistelseort välbekanta säteriet, eller numera gymnasiigodset Sundsby, omgifvet af den mest pittoreska natur —ja man kan på vissa ställen der anse sig förflyttad till den yppiga södern, till Appeninnemas af pinjelundar smyckade pass, till Medelhafvets kuster. De praktfulla åbyggnader, som på Margaretas tid upptogo platsen, der de n. v. anspråkslösare stå, voro uppförde af Lars eller Lanrits Olsson Green, fadren till rikskansleren af samma namn. De förtärdes af vådeld 1720. Af de byggnader, som i stället uppfördes, stå ännu flyglarne qvar; men corps de logis är af yngre dato, uppförd al en Virgin, som arrenderat gården. Den stora dammen vid bergets fot lär vara det enda som f. n. påminner om den flydda herrligheten. I trädgården har jag ock sett en murgröna tjock som en mansarm, hvilken sades planterad af fru Margretha, men om den ännu finnes qvar vet jag icke. Invändigt i ladan ser man ännu dessa alnsbreda ekeplankor, som ofta förekomma i urgamla träbyggnader, men eljest äro alla åbyggnader i temligen förfallet skick.

Innan detta säteri kom i Margaretha Hvitfelds ego, hade det en läng tfd tillhört den norska slägten Green. Olof Lauritzson Green ägde det omkring 1520. Hans son var Lauritz Olsson, och dennes son var rikskansleren Anders Lanrftzson. Han hade med sin husfru, Mette Eriksdotter Grnbbe, inga lifsarfvingar,hvadan gården öfvergick till hans syster Gudrun Laurltzdotter, som var gift med Jon Sohack till Schielbred. Deras dotter Bente gift med262 T.IÖRN OCH OROOST.

Hartvfg Andersson Hvitfeld blef moder till Margaretha*). 1 likhet med de öfriga henne tillhörige egendomar donerades Sundsby till Göteborgs gymnasium, som ännu äger dem alla, och huru betydligt det s. k gymnasii-godset* är, kan slutas deraf, att endast de räntor, som denna vår (1863) åt studerande ungdomen vid sagde lärosäte till uppmuntran och understöd utdelades, uppgingo till den sannerligen ganska respektabla summan af R:dr 13,930 rmt.

Mycket har blifvit både sagdt och skrifvit om Margaretha Hvitfeld och hennes donation. Men då, så mycket jag vet, med undantag af några få opålitliga sägner, de der rätt så gerna kunna afse någon annan person som henne, allt hvad vi äga till ledning lör vårt omdöme af hennes karakter, afsigter och lefnadshändelser, inskränker sig till de förut anförda grafskrifteme och donations-urkunden; så vill jag nu ytterligare endast anföra denne sednare, öfversatt på vår tids språk.

"Jag Margaretha Hvitfeld, enka efter salig Thomas Dyre till Sundsby och Åby gårdar, vidkännes och gör geuoin detta mitt bref för alla veterligt, att alldenstund det behagat den aldrahögste Guden, hvars magt vi alla äro underkastade, att genom en christelig ändalykt och mycket salig skiljsmessa från denna eländiga verld oeh jemnicrdai hädankalla min endaste och aldrakäraste, nu salige son, ärlig och välbördig Ivar Dyre till Sundsby och Åby gårdar, och ingen annan lifsarfvinge mig återstår, alltså hafver jag nu med fri vilja och välberådd hug och sinne, så ock efter min salig sons egen begäran, då ban låg på sitt yttersta, till Guds ära och hans christliga församlings uppbyggelse, uti mitt lefvande lif, såsom jag ock efter min död vill hafva det oåterkalleligen hållet och efterkommet, från mig och mina arfvingar, födda och ofödda, bortgifvit och förärat två mina sätesgårdar, nemligen Sundsby gård, liggande uti Valla socken på Tjörn uti Bohuslän, med dertill liggande afvelsgårdar, Åker

ocb DJuphnlt och alla andra derunder lydande gods och egendomar: den andra Åby gård, liggande i Synnerviken och Bohuslän, i Tossene socken, tillika med alla till bemäldte tvenne sätesgårdar hörande jordagods och egendomar, så väl åker som äng, skog och mark, fiskevatten och betesmarker, vått och torrt, tegar ocb lundar, öar, holmar och strandsittareplatsar, af hvad namn det är eller vara kan, alldeles intet undantagandes, huru det än vara må, såsom de nu ligga och från Arilds tid tillegat hafva, antingen jag åtkommit dem genom arf eller köp och med samma vilkor som de min saklig man, mig och mina förfäder från Arilds tid *) tillhört och mig ännu tillhöra,

*) Margareta Hvitfelds slägtskap inecl Povel och Arild Hvitfeld var sådan , att den fürre, kommendant i Halmstad, var hennes farfars farbror och den sednare, historieskrifvaren, hennes farfars kusin.

*) Det här med fetstil tryckta saknas hos både Ödman och Holmberg.

till hans Kongl. Maj:ts akademi eller gymnasium i Göteborg och till underhall och förkofran tör den studerande ungdom från Bohuslän, som der, igenom en önskelig och christelig information, kan med fördel uti bokliga konster uppläras, sä att den studerande ungdom från Bohuslän, hvilken till bemäldte Göteborgs gymnasium försändes, må af samma gods oför-kränkt njuta sitt fria underhåll. Men aldrig må det hvarken af den ene eller den andre till något annat behof, hvad helst det vara må, utom till den studerande ungdomens önskeliga information användas. Åsyftande härmed först och framför allt Guds gudomliga namns ära och den nytta deraf kan följa, till Guds församlings uppbyggelse och fäderneslandets ornament och prydnad. Dock vill jag^ att detta skall vara så till förstående. att. sä länge Gud förunnar mig att lefva här på jorden, vill jag sjelf, hädanefter som hittills, vara mäktig och befogad att utan intrång njuta och bruka förbemälte gårdar och gods, som sagdt är; men efter min död skola de fritt, utan någons pätalan, vare sig slägt eller frände, eller eho det vara kan, anslås till det bruk, till hvilket jag dem gifvit och förärat. Och skulle Gud vilja genom en timlig död kalla mig hädan, innan jag i mitt lefvande lif kan, efter min önskan, ärligen betala och clarera hvad jag bortskyldig är, då skall den, som då är min förvaltare, hvilken jag sjelf under min lifstid har dertill förordnat och betrodt att hafva bemäldte sätesgårdar med underliggande gods och egendom om händer, förvalta bemäldte gårdar och gods för en viss och bestämd afgift, allt efter sätesgärdarnes taxering i jordeböckerua, sådana de af mig under min egen påskrift och insegel skola blifva efterlemnade, intill dess att samma min bortskyldiga gäld, efter rigtiga och klara bevis, obligationer och räkenskaper, blifvit af bemäldte hufvudgårdars och underliggande godsets ärliga inkomster betald och rigtigt clarerad, oeb sedan, efter min död, om ban så åstundar, heldre än någon annan fä dermed halva bestyr*). Och alldenstund räntor och intrader af förbemäldte gårdar, jordagods och egendomar kunna ärligen förslå till underhåll af 30 personer, eller möjligtvis ännu flera, så är det mitt gudeliga uppsåt och min allvarliga önskan, att, efter min död, mätte vid förbemäldta gymnasium inrättas ett "libera mensa" till fritt underhäll för sagde 30 skole-personer, de der sjelfva ringa medel hafva och till god upptuktelse duglige anses; antingen nu detta kunde, säsom en ekonomi, komma till stånd i någons af professoren^ hus, eller hos nägon annan, den hans kgl. maj:t sjelf helst ville utse, pä det att öfver den ungdom, som härmed blefve hugnad, kunde hafvas désto bättre uppsigt, så väl i afseende på studier som upptuktelse och höfviske seder.

*) Denna §, om gäldcn är, lör bogriplighets skull, något Andrad i afseende på construktion.

o

Och som förbemäldte Sundsby och Åby hufvudgårdar, med underlydande bönder ocb egendomar, vare sig hvad och hvarest det vara kan, äro belägna i Bohuslän och Viken, så är det min önskan, att af dessa 30 personer åtminstone 15 skola vara från Elfsyssels contrakt här uti Bohuslän, som nu ligger under Göteborgs superintendentia, och att bland dessa 15 föreskrifna personer från Elfsyssel isynnerhet presternes barn här på Tiön, liksom också presternas på Sotenäs barn, emedan Åby gård ligger derstädes, måtte efter min död en efter annan, så länge de befinnas fre-quentera skolan eller gymnasiet i Göteborg, och det kan vara god förhoppning om dem, framför andra få, enhvar under sina vissa år, åtnjuta och behålla sagda fria underhåll af ofvanbemäldte Sundsby och Åby gårdars och deras tillhörande jordagods räntor. *)

Jag hyser det säkra hopp, såsom den der inför Gud skall ansvara för det bruk jag gjort af mina egodelar **), att dessa gods med deras intrader och räntor må få stå under hans kgl. maj:ts nådigste protektion, och icke till något annat behof, än som af mig under min lefnad förordnadt är, som jag ock vill hafva efter min död oryggeligen hållet, hvarken säljas, bortbytas, "hänvändas", eller i annat måtto perturberas. Så ock att de, då de nu af mig, i enlighet med Norges lag, bortgifna och testamenterade äro, icke skola blifva återkallade af efterlefvande arfvingar, derest någon af dem, efter min död, vill derpå göra anspråk eller anser sig här vid lag hafva någon talan. Så vill jag ock icke hafva underlåtit, att i detta mitt öppna bref draga mig till minnes mina löften och tillsägelser, dem jag någre mina och min salig sons gamla trotjenare hafver tillsagt, hvilket ock min salig son uti sitt testamente och på sitt yttersta af mig begärt dä jag lofvat några af dem frihet på de gårdar, jag dem under deras lifstid förlänat. Men när de med döden afgå blifva samma gårdar, liksom mitt öfriga gods, använda till det ändamål, för hvilket jag alsett dem. Jag vill alltså till detta behof hafva förbehållit mig lem af mina fri-och frälsegårdar, hvar som helst på mitt gods jag anser det bäst passa. Och skola de, hvilka samma gårdar blifva tilldelade, allt efter som iuitt till hvar och en särskildt, den jag en gård förunnar, utställda bref förmäler, efter min död besitta dem, qvitta och fria från allas och hvars och ens påtal, som föreskrifvit är. Och alldenstund jag äger ett begrafningsställe, det jag vid min sockenkyrka, Valla på Tjön, på egen bekostnad låtit bygga för min salig man, mig och mina barn, hvilket visserligen nu hålles

*) Men sedan, år 1694, k. Carl XI reducerat en del hemman, och af kgl. nåd återskänkt dem åt gymnasium, har man ansett sig oförhindrad att, till visst belopp, tilldela understöd äfven åt hallänningar. Och hvarföre icke? fattigdom och anlag för studier bero icke af en ynglings födelse i den ena eller andra provinsen.

Annan mening tror jag knappast originalets ord äro ämnade att uttrycka.

vid makt, och så länge Gud förunnar mig lifvet skall blifva vid makt hållet, men efter min död, derest icke dervid blefve god inspektion och tillsyn, torde råka i förfall, så har jag, för några år sedan, efter min salig mans död', till samma begrafningsställes vidmakthållande, förärat och gifvit en min arfvegård, nemligen Öfra Bråland på Tjörn uti Valla socken; på det att den ränta, som årligen af denna gård utgår, må allt framgent användas till ifrågavarande begrafningsställes nytta, gagn och reparation. Men skulle så hända att årliga räntan deraf kunde belöpa sig till mer, än grafställets vidmakthållande erfordrar, då må öfverskottet icke användas till annat bruk än bemäldte min sockenkyrkas nödvändiga nytta och behof, enligt ordalydelsen af mitt förr härom utgifna bref, dateradt den 18 Okt. anno 1654. Hvarå också förutnämnde min fullmäktige åligger att hafva god uppsigt, att allting nöjaktigt och väl användes. Härhos vill jag ock göra det förbehåll, att de fattige bönder, som lyda under godset, efter min död icke måtte blifva tribulerade ocb besvärade med osedvanliga pålagor eller dagsverken, mera än till gårdarnes och deras egors hållande i godt skick behöfves; mycket mindre må de af de personer, som godset efter min död komma att förestå, utlånas, för att åt andra förrätta arbete eller annat, som dem icke rätteligen åligger. Så vill jag ock, att de godset tillhörige skogar icke oskäligen nedhuggas och förstöras, såsom jag ock sjelf hittills och så länge jag lefver har hållit och vill hålla dem under god tillsyn. Jag vill ock härhos hafva förordnat, att efter min död, skall årligen, hvarje julafton, vid hvardera af sätesgårdarna Sundsby och

o

Åby, till de fattiga, synnerligast till dem, som finnas i de pastorater, der gårdarna äro belägna, 30 riksdaler af min fullmäktige vexlas i reda penningar och delas; fullmäktigen skall för denna summa i sina räkenskaper qvitteras, och sedau använda dem, som han det gitter att inför Gud på den yttersta dagen försvara. Och skulle, efter min död, nâgou finnas, vare sig slägt eller frände, arfvinge eller bördsman, eller ehp det helst vara må, som detta mitt nu utfärdade gåfvobref, eller någon af de deruti införda poster, med hvilka jag afsett Guds namns ära och hans christeliga församlings uppbyggelse och förkofran, förkränka eller omintetgöra vill, den må Gud röra med sin vredes hand här timligen, och sedan gifva honom hans förtjenta lön, efter sin rättfärdiga vredes dom evinnerligen.

Till yttermera intyg att jag önskar, att alla Messa föreskrifna poster och punkter, hvilka här, i detta mitt bref, finnas införda, måtte efter min död, af efterlefvande arfvingar, bördsmän och alla hvilka det vidkommer, oryggeligen och oåterkalleligen hållas, och att detta af mig nu underskrif-na är gjordt och beslutadt som föreskrifvit står, hafver jag detta med mitt sedvauliga adeliga signet bekräftat. Så och mycket vänligen ombedit hans

Kongl. Maj:ts tromän och välbeställde öfverstav, de högädle, välborne och manhaftige herr Rutger v. Aschenberg till Holma och Steningö och ben-Sven Ranck till Bönneberg och Marberg, att det till stadfästelse jemte mig underskrifva och besegla. Datum Sundsby den 22 Januari, anno ett tusende sexhundrade sextio ocb fyra.

Margrctc Huitfcld Rutger von Sven Ranck

S. Thomas Dyris egen band. Aschenberg. Öffüerst till foot.

Dessa tre sistbeskrifna socknar ligga på öarna Tjörn och Mjörn.

Stala socken hette fordom "Stödla". Dess kyrka är ombyggd på 1700-talet, men tornet äldre, troligen från danska tiden, och har samma utseende som den äldre Valla-kyrkans torn (se sid. 259). Taket är invändigt orneradt med hvarjehanda bibliska framställningar. En dopfunt ocb ett par gamla, värdelösa beläten uppbevaras såsom reliker från medeltiden.

På en färja (//, se vidstående figur) kommer man från ön Mjörn (i) öfver Skåbesund (Skoptasund y), in på Varekilsnäset, sydligaste spetsen af Oroust. Vägen (/) sluttar på båda öarna brant nedåt sundet. Straxt till venster om landningsstället ligga, på en nästan tär-ningsformig, åt alla håll brant sluttande klippa, lemningar efter ett gammalt fäste, som nu kallas "skansen", men lär fordom hetat "Skoptaborg". Dess öden hafva dock förblifvit okända. Den sidan af klippan, som vetter inåt Oroust, och hvilken, om än brant, dock icke är så hög som de andra tre, har man sökt värna genom jordvallar, uppkastade mellan klipporna {b b b). Äfven åt vägen äro lemningar efter vall; men mycket skadade, ocb uti dem är fullt af träkol, hvarutaf vill synas, att sjelfva borgen bestått af ett s. k. blockhus af trä, ocb vid något tillfälle blifvit lågornas

o

rof. At sjösidan sänker sig berget i flera alsatser. En af dessa (2) har man sökt göra försvarsbar, genom åt ömse sidor uppkastade vallar (c c). — Som förklaring öfver teckningen må för öfrigt nämnas: att a a är högsta afsatsen på klippan: i är det ställe, der den lättast låter bestiga sig, men vid 3 och 4 är den vida otillgängligare. En källa finnes vid d, nedanföre berget, ocb e e äro tomtningar efter byggnader.

Vid Skåbesundets vestra äuda fann jag en liten konstruktion af stenar, tydligen ämnad att begagnas till eldstad, för signaleldar vid detta in-T.JÖRN OCH ORODST.

loppet till Skoptasund. Vandrande sedan bortåt det motsatta östra inloppet, kom jag upp på ett högt berg, på hvars topp jag fann en stor hällkista, inuti ett stenröse, af samma form som den sid. 105 afritade, men hvars sidor bestodo af stora, flata stenhällar, reste på kant. Den låg i N. O. och S.V. och var 4\ aln lång, l| aln bred. Jord och stenar voro ur griften utkastade; och vid undersökning fann jag, att jorden var full at kol och aska. Då likväl grafven tydligen var gjord till ett obrändt lik, synes detta bestyrka, att den efteråt blifvit nyttjad till vårdkase. Också kommer namnet "Varekil" tydligen at "varda," vakta. Men sjelfva berget, på hvilket vårdkasen ligger, kallas nu "Buseberget". Och då en hvar vet hvem "busen" är, vill det synas att här är en modern, origtig uppfattning af "vita-berget" för handen: Ty "vita" har lättetigen kunnat drejas till "vätte", spöken, troll, busar.

Herrlig och hög furuskog ser man öfverallt på Varekilsnäset, och klipporna visa de djerfvaste och mest storartade former. På ett ställe, kalladt Branddalen, säger tradition att ett slott stått, hvilket, för dess bebyggares

ogudaktighets skull, liksom fordom Sodom och Gomorrha, sjunkit ned i jorden.

Borreberget eller Borrefjellet

är ett berg, som genom sin egna skapnad och sitt isolerade läge faller starkt i ögonen. Det har en lång utsträckning i norr och söder, men egentligen är det endast dess sydliga del, som är märkvärdig och gifvit berget sitt nanm (borg-berget); hvadan hos-stående planritning också endast omfattar denna del. Från tre håll är berget brant, men från öster är uppgången sakta sluttande, och leder till en platform, omgifven af klippor (e, se ritn.). Denna värnas mot N. O. af en väldig barrikad, eller, som Holmberg kallar den, "en grof numera nedrasad gråstensmur". För egen del tror jag dock, att muren aldrig varit annorlunda beskaflad, än den nu är. Den passade förträffligt till våra förfäders stridssätt med långa spjut och pilar; ja, murar sådana som nu brukas torde väl knappast varit i deras smak, emedan de göra hvarje egentligt handgemäng omöjligt På bifogade ritning är a b uppgången: e sjelfva borgen, hvars mark är vida högre än nivån utanför ringmuren. Sjelfva muren är hårdt sammanstampad, och icke särdeles hög invändigt, så pass att man med ett steg kan klifva upp pä den; men utvändigt ligga rullstenar, stora och små, huller om buller, så att man riskerar armar och

hen, vid att gå uppföre sluttningen. Ingången är vid <1, och på venstra sidan om densamma ligger en lång sten, som möjligen kan hafva fordom begagnats till bom. Straxt invid densamma formeras en rund krets i barrikaden, hvilken dock på ritningen blifvit proportionsvis långt större än den bör vara, ty den har rätteligen endast tre alnar i inre diameter. Dess bestämmelse kan jag icke inse; den är för liten för att hafva varit ett torn. Vid f, i en med den nyss beskrifna kommunikation egande liten däld bland klipporna, är en brunn, nu med unket vatten; hvilken, enligt Ödman, förr skall hafva varit kringbyggd med timmer. De öppningar, som från denna däld leda utom borgen, äro barrikaderade: sammalunda finnas spår till barrikader tvärs öfver den stora uppgången, vid b, och vid c tvärs öfver en brant nedgång till dalen. Vid h har man en gång, ledande ut på en afsats at berget, från hvilken man njuter en den mest hänförande utsigt: det är likasom en blick ur himmelen ner på jorden, som ligger der nedanföre, grön och älskelig lik ett Edén, genomskuret at en liten spegelklar bäck. Man ser vägen slingra sig bland bergen till en fjerran vik, vid hvars strand man kan föreställa sig en vikinga-flotta landad. Då jag efteråt kom att läsa "Kung Fialar" af Suomis herrlige skald, tänkte jag mig bit upp. Nedre vid bergets fot, i söder, vid <j, är ett rum, antingen af naturen eller möjligen af menniskohand tilldanadt af stora, rå hällar; kanhända ett vaktställe; ty derifrån leder uppföre branten en trappa — ja verkligen en trappa — men om den är lagd af menniskor eller af naturen, dristar jag icke att afgöra. Nedifrån visa sig några afsatser uppe kring berget, omgärdade med uppstaplad gråsten, liksom för att tjena till gömställe för utposter.

Hvartill har denna anläggning varit ämnad ? — ty knappast har någon härstädes bott. Så många dylika s. k. borgar, jag tills dato sett, ligga pä öde och afsides ställen med oländig mark. Får jag lof att gissa, så hafva de varit tillflyktsorter för allmogen, vid öfverfall af vikingar, som i äldre tider torde hafva varit ganska vanliga. Hit kunde de då föra i säkerhet hustrur, bain och dyrbarheter, under det att de sjelfva gingo emot fienden.

Borrevägg är en annan fornlemning i samma genre. Teckningen, (se nästa sida) visar blott den första anblicken af ringmuren på berget, med dess ena ingång: jag kunde icke fä någon öfverblick af det bela, som kunde tillåta att deraf göra en någorlunda korrekt planteckning. Det består af en mycket vidlyftig, oregelbunden krets, utdragen mellan norr och söder, snarlik en grof gärdesgård; men med större stenar i bautastensform inblandade bland de öfrige, och uppstående likt piggarne i en spikklubba. Den har två ingångar, den ena i öster, den andra i vester. Norra sidan är utan mur, ty den sluttar brant ner ät dalen, formerande en bergsvägg, som gifvit stället sitt namn.

Den af allmogen s. k. kung Ramnnders häll*, se ritningen på nästa sida, står vid gården Hoga, i denna socken, i en kal och ful trakt. Jag iann den nedsjunken i ett kärr, med runorna under vattenytan, hvadan jag tillsade om dess upptagande och resande. Kostnaden bestods af Kongl. Vitterhets-bistorie- och antiquitets-akademien.— Jag

gissar att stenen legat i detta tillstånd alltsedan Vormii tid *). Väl tyckes det på Ödmans beskrifning som stenen pä hans tid stått upprätt, men jag skulle nästan tro, att denne författare här, som vid månget annat tillfälle, skrifvit efter andras berättelse, och då är mycket lätt taga felt. Steneri har sex alnars höjd, inberäknad den ändan, som nu står i marken. Särdeles anmärkningsvärd är den ofvan aniörda, bland allmogen gängse benämningen, hvilken jag, n. b. fann bland dem bruklig, innan jag, efter min förmåga, uttydt hvad som stod på stenen, hvilket jag läst sålunda:

II auri. a. m: tain thonn a raamunt

(markstain)

d. v. s. ';två öresbol vid denna märkesten äger Ramunder"*).

Straxt ofvanföre det ställe, der denna sten står, ser man flera ättehögar af medelstorlek, hvilka gifvit gården Hoga dess namn — den säges i forntiden hafva varit kungsgård. Enligt Holmberg skall en anteckning finnas, att Ramundershällen förr stått rest på den störste af högarne. Men då, enligt hvad ofvan visats, stenen torde hafva varit ett egoskillnads-märke, förlorar denna anteckning i trovärdighet; och kanhända härrör den från nägon, som råkat att sålunda uppfatta Vormii nyss citerade latinska ord: "apice elevato".

*) "Quin tamen olim apice clevato erecte steterit non dubito". (Vormius, citerad hos Ödman). Äfven Holmberg beskrifver stenen såsom liggande kullfallen.

*) Hvilket torde jemföras med det som i det föregående sid. 256 säges om den s. k. "runtången på Eäfsal".

Ännu längre bort, uppför en alltjemt sig böjande mark, i ett bergspass, med utsigt öfver dalen, ligga de "s. b. Hoga stenbretsar," ett i sig sjelft

ganska interessant fornmin-nesmärke; men så illa åtgånget, att man nu icke om det kan säga annat, än att det f. n. utgöres af två, hvarandra tangerande stenkretsar, den ena med 9 stenar och midtsten *), den andra med 7. Huruvida monumentet förr varit vidlöftigare, är nu omöjligt, att säga. Allmogen i den närgränsande Tegneby socken envisas, oaktadt mångfaldiga tillsägelser, att der hemta grus, ehuru annan plats till grustägt blifvit anvisad: så har man sagt mig.

Enligt Holmberg, finnes om Hoga den sägen: "att det var den enda gård i socknen, der icke allt folket bortsopades af digerdöden. Den skonade åbon måste förena sig till ett ploglag med en bonde på Öberg, i Mykleby socken, en mil härifrån. Närmare fanns ingen lefvande själ".

I det föregående har blifvit omnämnd den stora mängd stenredskaper, som på Oroust och Tjörn ännu alltjemt hittas. Ett ovanligt fynd i denna väg gjordes för åtskillige år sedan i Tegneby pastorat, vid ett berg, som bär det betydelsefulla namnet "Viddeberget" eller "Brottbärrs vette" **),

*) Dock ingen stenstod, som kunnat möjligen föreställa en idol, utan en klumpsten att sitta på. Jemför i öfrigt sid. 1GG och 1C7, anm. nertill.

**) Sid. 114 står, att det ligger i Tegneby socken, men man har sedan visat mig det i Stala.

nemligen ett stridsvapen af sten, fnllristadt med hvarjehanda, rått tecknade ornamenter i zickzacks-styl, som, enligt prof:r Nilsson, lär vara den äldsta, såsom den ock är den enklaste. Det inköptes af h:r zoologie in-

tendenten A. Malm, och skänktes till Göteborgs nybildade museum. Kännare, som tagit det i skärskådande, hafva funnit det af oskattbart värde. Den ritning deraf, jag här bifogar, är ungefär § af rätta storleken, och beledsagas af några varierande detaljer i ornamenteringen, tagna från motsatta sidan, dessa sista i full storlek. — Detta gåtfulla, kanhända ett par årtusenden gamla vapen föranleder naturligtvis till hvarjehanda giss-uingar,

rörande dess saunolika ändamål. Att det begagnats sittande på skaft, tror jag kuappast: ty om skaftets tjocklek bedömmes efter hålet, torde det hafva varit temligen bräckligt; icke heller tyckes hammarens material kunna stå ut att begagnas till väldiga klubsslag. Troligare är, att vapnet blifvit nyttjadt utan skaft, hvarigenom slagen blifvit mindre våldsamma. Det har hållits i längsta ändan och brukats som ett slags mankiller. Hålet i midten har tjenat till att deruti träda en rem, och sålunda härå vapnet på sig. Eller ock har hammaren allenast varit ett tempel- eller offerredskap, helgadt åt Thor, och derföre med åskviggar fullristadt. Sägnen vill ju, att Tegnebv kyrka förr skall hafva varit ett afgudahus, och att en offerluud skall hafva funnits straxt vester om densamma. — Jag kommer här ovilkorligen att tänka på sagan, huru Thors hammare, Mjolner, blef bortstulen af jätten Thrymer, som nedgräfde den djupt i jorden, vägrande att lemna den åter, på annat vilkor än att ban272

fick Freya till hustru. Thor lät dä kläda ut sig till qvinna, och begaf sig till jätten. Det var sed, att då bröllopet dracks, skulle en hammare läggas i brudens kuä: derföre hemtades nu Mjolner och lades i Thors knä. Men knappt såg han den i sitt våld, så grep han den med gudahand, och slog ihjel alla jättar, som der voro tillstädes.

Gården Råssö säges förr hafva varit vikingasäte, och sedan urminnes tid säteri: "hvilket man kan sluta af ett gammalt konungabref, 1460 dateradt, i hvilket konung Christiern qvitterar enom, vid namn Herman 6ren på Rossö, ett skepp, och alltså dermed ådagalägger, att detta säteri har af ålder hört till den Greniska familjen, helst emedan denne Herman Grens soneson, Reer Rcersson Gren, blef adlad år 1487 at konung Hans'. (Ödman). Säterifriheten flyttades 1691 härifrån till STanvlk af en lagman Alexander Koch, som köpt Råssö af Grenarne, hvilka då ägt stället öfver 250 är. N. b. detta Svanvik må ej förvexlas med det på Tjörn.

Trglicby socken ("Theknaboer")- Kyrkan är byggd på medeltidsvis, bestående af långhus, chor och half rund absid i öster (jemför planen af Bokenäs kyrka längre framj. Sägnen vill, att choret skall hafva varit ett hedniskt tempel, kalladt Rnlla på Rallehed ', Sådant kan visserligen vara möjligt, då i sjelfva Rom fordna hedniska tempel finnas invigda till christna kyrkor (Pantheon t. ex.) Men det är dock knappast troligt: snarare låg offerstället vid gården Hof, norr från kyrkan, hvars namn just antyder att sådant ställe. Visst är att 1399 en ansenlig reparation, eller måhända en total ombyggnad af kyrkan företogs, som synes deraf, att församlingen då till dess bekostande sålde ett markarbol .jord i "Skana-thorpu, af hvilket den åtkommit ena hälften för en viss Olaf Stelnarssons lägerstad i kyrkan, och den andra för hans faders Stelnar Helgessons. Köpesumman var "8 forngilda mark". Kyrkan torde ock i sjuttonde seklet hafva undergått en grundlig reparation och delvis ombyggnad. Man vet att vid den tideu fördes materialier från Dragsmark, att begagnas till ombyggnad dels af Bohus slott (under Ivar Krabbes höfdingskap) dels af åtskilliga kyrkor. Nu sitter i s. v. hörnet af kyrkan ett hundhufvud

af sten, som troligen förr gjort tjenst som afledare fråu en takränna, utspyende regnvattnet genom munnen, och ett rutformigt ortfament, tyd-TJÖRN OCII UROUST.

ligen tillhörande gruppen af dein, som omgifva chordörren till Bokenäs kyrka, och hvilka troligen förr prydt någon at Dragsmarks klosterbyggnader. — Man kan således icke särdeles lita på deu anekdot, hvilken Ödman uppdukar, om en adelsman, som reste till kyrkan, följd af sin bund. Vid färden förbi prestgården, rusade prestens hund ut och bet adelsmannens. till följe hvaraf träta ocb slagsmål uppstodo, i hvilka en del af sockneboarne höllo med presten, en annan med adelsmannen. Denne sistnämnde behöll väl öfverhanden, men dömdes, i anseende till brott mot sabbatsfriden, att afstå en gård, de s. k. "Loppetorpon", till presten, som i glädjen häröfver skall hafva låtit uppsätta hundhufvudef. Ett par mes-singsfat, af hvilka det större nästan likt det som förvaras i Norums kyrka pä Inland, äro det enda märkeliga i kyrkan. —Ödman trodde sig i några tomtningar s. v. om deusamma se qvarlefvorne af det fordna hedniska offerhuset.

I Tcgneby socken, men till en del i Stala, finnes en intressant grupp af dyrbus, af hvilken jag dock i afteckning och beskrifning endast vill framställa tvänne särdeles väl hihebållna; då de öfriga, ty värr, äro mer eller mindre förstörda.

Det ena ligger, enligt Holmberg, på Lunnaslätts egor; men enligt min vägvisares påstående, på Mälby, i en kulle, som nyligen blifvit skadad

genom utbrytande af stenar ur fotkedjan. Takbällcn, 7 à 8 alnar läng, har skapnad af ett åt båda sidor sluttande tak. Monumentet har eu gäng söder ut, och planteckningen utvisar för öfrigt dess likhet ined en gåuggrift eller halfkorsgraf, ehuru dessas gångar vanligen ligga i öster.

Det andra, liggande på Hagas mark, är af den runda kategorien; men strängt taget qvadrangulärt, emedan det har endast fyra supporter, då andra af samma sort hafva fem. Rummet inuti är vid golfvet 3 '/» aln långt, 2 alnar 21 tum bredt och 2 alnar 22 tum högt Öfverliggarcns

största längd är 5 alnar. Då man trycker hårdt på det ställe, der jag på ritningen satt ett kors, kan man sätta öfverligga-ren i cn vaggande rörelse, dock med endast en eller två tums oskillatiou, hvilket lär frambringa ett doft ljud. Men att, såsom. Holmberg säger, en stark vind kan sätta den i rörelse, tror jag icke Den dyrhuset omgifvande högen har en tydligen framträdande fotkedja, som delvis på ritningen synes.

Nog har jag hört mången yttra den till visshet gränsande förmodan, att Bohusläns dyrhus i likhet med Falebygdens gånggrifter, byst obrända lik, och måhända kommer, vid tillämnad undersökning, att visa sig att sä är. Men till dess detta blifvit konstateradt, får man nöja sig med allmogens ocb äldre forn-

forskares utsagor. Jag vill alltså erinra: l.-mo att hvarhelst jag kom och frågade, svarades att i dyrhusen funnits aska och brända ben: 2:o säga både Ödman och Holmberg detsamma, vid beskrifning af nästan hvart enda dyrbus; ja, en tredje forskare säger sig sjelf i dyrhusen hafva nppgrafvit dessa substanser: 3:o fann jag sjelf i åtskilliga dyrhus bland sanden partiklar af träkol och aska; de kallas ock af allmogen ;'Jättealtaren'% och Ödman anser dem verkligen för offeraltaren. Och ändtligen 4:o — en ganska vigtig omständighet — äro dyr-huscn i Bohuslän dels rektangulära, dels af en förrn närmande sig den runda; de af sednare kategorien hafva knappast blifvit konstruerade åtT.JÖRN OCH ORODST. 275

obrända lik: deras form talar häremot, ehuru det visserlignn är möjligt, då somlige hafva 3 4 3 % alns diameter nertill, att i dem begrafva ett eller ett par lik i liggande ställning — hallkorsgrafvarna innesluta många, kanske 50 stycken. Må mig tillåtas att framställa en förslagsmening: -skulle icke dyrhusen i Bohuslän kunna vara. visserligen uppförda at samma folkstam, som anlagt Vestergötlands gånggrifter, men dock tillhöra en yngre period än dessa, en övergångs period, då man, ifrän att begrafva liken obrända, småningom började öfvergå till bränneåldern?" — Vi förmoda ju, såsom i föreg. sid. 198 är antydt, att norräna-stammen först kommit till Svealand öfver Ålands haf, och sedan spridt sig upptill Trondhjems-trakten, samt derifrån nedåt södra Norge, der Göta elf eu tid utgjorde gränsen mot göterne, och efter dem blifvit uppkallad, äfvensom norränernas land kallades 'lnlönd , men göternes "Dtlönd1, eller, hvilket betyder precist detsamma, "Hising". Undertiden bibehöllo göterne i Vestergyllen sina ursprungliga bruk och sedvänjor, begrafvande sina döda obräuda: men de af samma stam, som i Bohuslän qvarblefvo under nor-räua-stammens öfvervälde, öfvergingo småningom till dessa nya herrskares seder och bruk. De rektangulära dyrbusen, af hvilka, såsom i föregående visats, några äro nästan komplett liknande gånggrifter, torde vara de äldsta, ehuru till slut äfven i dessa grafurnor oeh brända ben nedgraf-vits; men de runda torde deremot vara af nyare tillkomst, och ämnade till dcpositorier endast för brända lik. Måhända kunde man ock deruti, att de vestgötiska gänggrilterna innehålla endast obrända skeletter, de bohusländsk» deremot, åtminstone delvis, grafurnor, se ett bevis för den hypothésen, att vestgöterne blifvit af den påträngande norräna-stammen belt och hållet utvräkta ur landet, hvilket tros hafva förorsakat vissa af de s. k. stora folkvandringarue. Ty i annan händelse tyckes det som vestgöta-gånggrifterna bordt visa något spår af öfvergång fill norräuska bruket, att bränna liken, hvilket dock alldeles intet lär vara fallet.

Gullknapp är en vacker, med ung ekeskog bevuxen grafkulle. Den ligger icke vid lloga i Stala, som Holmberg säger, utan vid hemmanet Haga i Tegneby socken, pä en udde vester om en å. I densamma säges en konung ligga

jordad, med gyldene svärd vid sidan.

Morlanda socken ('Bloland'-) har namn efter det stora likanämnda herregodset.

Vid Thorebo, i denua socken, nära sjön, men dock i djupa skogen, finner man ett högst märkvärdigt dyrhus, kalladt Jättealtaret". Det ligger i östra ändan af eu aflång jordhög, kringsatt med 17 stcnvårdar af 2 till 3 alnars liöjd. Jordkullen synes på några ställen uppgrafven, nemligen vid f och vid e, der eu gång utgått i söder. På andra ställen, h och

g, hav den deremot små uppstigande kullar. Täckhällen bb är vid c af-bräckt, hvarigenom det tyngre, östra stycket tagit öfverbalansen, och ligger nu öfver supporterna med ena ändau på jorden och den andra visande åt himmelen. Gången e tyckes utåt hafva varit tillstängd genom en pä tvären ställd sten. En af nämnde gångs öfverliggare it tinnes qvar, dock deplacerad. Det inre rummet o är femkantigt, med öppning ät söder, har 3 aluars diameter vid basen, men afsmalnar uppåt. Af de omgifvande stenvårdarna ligger den vid i kullfallen.

Straxt norrut härifrån träffas lemningar af ett annat monument i samma väg, meu sä illa medfarna, att man ej en gång gissningsvis kan urskilja den ursprungliga konstruktionen.

Ofvanföre nämndes det stora säteriet Morlanda, som gifvit namn ät hela socknen. Dess tillvaro som herregods går tillbaka i en fjerran forntid. På det s. k. Slottsbcrget, i en temligen undangömd trakt, ligga på ett berg, omgifne af tät skog, lemningar efter en borg — så säger allmogen — bestående i några obetydliga stensättningar, förmodligen ämnade att på bergets ojemna yta tillskapa en jemn plan för der ofvan sig fordom resande träbyggnader. Nära dit finnes i en bergsklyfta en grotta, tilldanad delvis af menniskohand- På Ödmaus tid sågos ruiner efter en annan herregärdsbyggnad, närmare sjön, hvilka ban uppgifver då vara redan öfver 100 år gamla. Den byggnaden var at sten, men den nu varande är af trä, har cn hög belägenhet och tar sig väl ut i det bergiga landskapet. Straxt bredevid ligger Morlanda kyrka, hvars yttre är högst prosaiskt och det inre en profbit, huru skräpig en christen kyrka kan fa lol att vara ännu fram i 19:de seklet. Dock finnes der ett par föremål af högre iutcresse, nemligen dopfunten af trä och den öfver densamma

hängande s. k. himlen, med många ornamenter och figurer, båda troligen från l7:de seklet.

•

Den 7:de Juni 1430 saminankommo på "Moland" Abboten Nils i Drags-mark, Knnt Jonsson, Henncke Skacht, Kolbjörn Gäst*), Didrik Bære väpnare, Jon Gantesson lagman i Viken, Thorsten Store och Greger Rednlfsson, för

att uppgöra arfskifte efter norska riksrådet och riddaren Jon Reidarsson Darre — måhända en son till den Reidar Jonsson, som nämndes sid. 117. — Der kommo ock då tillstädes herr Jons arfvingar, nemligen Gnttorm Eyvindsson, pä sin hustrus, fru Margarethas, vägnar, samt på Carl Darres, som förmodligen med döden afgått, alldenstund Margaretha nämnes såsom hans rätts innehafverska; och Jakob Augnstln, likaledes på sin frus vägnar, hvars namn var Christina, herr Jons dotter. Såsom exempel hvilken mängd egendomar på den tiden understundom funnos samlade på eu händ, må här anföras dem, som föllo på Guttorm Eyvindssons andel — förteckningen pä dem, som tillföllo den andre, har förmodligen förkommit. — De voro: 'Morlanda och Berg 7 markabol: Getrilla med qvarn ocb vattenfall samt allt öfrigt dertill hörande: Korsgården på Flatöu 20 öresbol: Gullexeröd 20 öresbol, med de ödegårdar som dertill lågo: Thorebo ett markarbol: dessa i Morlanda socken**). Ryk på Stångenäs 2 markabol: der nära intill Nölcby och Österby 12 öresbol: Berg och Helle, likaledes nära dit, 2 markabol: Ryk ett markarbol: Ryxön ett halft markarbol: Kärrakila i Brastads (Bragasæters) socken 10 öresbol: Ed i Bro socken 12 öresbol: Staby i Thorsby socken 2 markabol: Item i Nordre Rörvalla, Bragasæters socken, 3 markabol: Skällinge Östergården 12 öresbol: i Grytinge, i Herrestads socken, G öresbol: Gunnarsby i Skredsviks

socken ett halft markarbol: Krokstad i Sörbygden 12 öresbol: Yttre Kil 12 öresbol: Vejer på Sotcuäs ett halft markarbol: Ekebräcka i Ilerrestads socken ett markarbol: Item Edby pä Sotenäs Norregården ett markarbol: Ed by Storegärden 3 markabol: i Edby Mellangärden 2 öresbol: i Edby Lofsgärden 2 markabol: i Svelte 10 öresbol: i Lilla Askum 2 öresbol: i Rörvik 2 markabol: i Strandåker i Noruras socken 7 öresbol: Helle i Ljungs socken ett markarbol. Item Kalfön, Bcckviken, Fålstcgcn och en ödegård, belägen vid Torp pä Oroust .... Och till slut räckte de hvarandra händerna till tecken att de voro nöjde och mycket belåtne med detta skifte . . . och så hängde vi, till yttermera bekräftelse, våra insegel för detta bref, som skedde på dag och år som ofvan skrifvit står".

Efter detta har jag icke fått reda på att godset gått öfver till andra egare, förr än, pä onppgifveu tid, det inköptes af en fru Lucia, enka efter

*) Höfvitsmän på Bohus, 1441—ä3. **) Socknen har alltså redan 1430 naiun efter gården.

en riddare Erik Björnsson. Icke heller känner jag, på hvad sätt, antingen genom arf eller köp, den kom i norska rådets Knut Knutssons (Båth) ego. Denne herre tyckes hafva haft ondt om penningar, ty många gårdar pantsattes af honom, äfvensom godset betungades med inteckningar. Jag har svårt inse hvarföre ban, i det bref genom hvilket ban, som sid. 146 nämndes, säljer och öfverlåter till Henrik Krummedike *) Ström i Hjertums socken m. m. gifver honom, som orden i brefvet lvda, "tionde gåfva och fjerdings gåfva" i allt sitt gods både i Norge och Sverge: visst är att samme Henrik Krumedike var Christian II:s verktyg, då denne egenmäktigt lät taga Knut Knutsson af daga. Hans närmaste arfvinge våren svensk, systersonen Erik Johansson (Ulf af Upås) — Knut Knutsson var sjelf af ursprungligen svensk ätt, befryndad med de den tiden ypperste svenska slägter, till ocli med med Vasa ätten. — För efterträdaren föll det sig svårt att få behålla arfvet, förmodligen mest för de höga inteckningarnas skull. En af dem, som hade mest att fordra, lärer varit hans frände Vincent Lunge. Den 17 Juli 1525 uppsattes i Bergen, mellan Vincent Lunge ä ena och å andra sidan Erik Johanssons fullmäktige, köpebrefom Morlanda godset, tillika med ett annat gods Bröden i Borgesyssel- Köpesumman är icke i brefvet utsatt: Holmberg uppgifver, ur mig obekant källa, att den varit 1100 goda danska riksdaler. Den nye egaren fick dessutom vidkännas att godtgöra Henrik Krummedike restantierna af hans fordran, enligt Knut Knutssons lötte, med 3 à 400 lod silfver. Vincent Lunge var till börden dansk och af slägten Dyre; ty hans farfar har det välbekanta namnet Iver Dyre, men fadren hade antagit namnet Lunge. I början ämnad till prest, hade ban tagit doktorsgraden, och kallades derföre, äfven efteråt, som oftast "doktor Vincentins", ehuruväl han efter reformationen slog det andliga yrket ur hågen och skref sig: "Vincentius Lunge, ridder\ På den tiden bodde i Throndelagen en rik och myndig fru, Ingrid Ottesdotter, af slägten Körner, enka efter en Nils Henriksson Gyldenlöve. Deras fem döttrar blefvo gifta med utlänningar och konungens hofmän, som sålunda fingo norsk medborgarerätt, och kommo der i landet till heder och anseende, ehuru, efter hvad häfderue förmäla, ingalunda till landets fromma. Den äldsta Margaretha blef gift med Vincent Lunge till Lungergård, som var ett af doktor Vincentius sjelf af fordna klosferhemman upprättadt gods, i trakten af Bergen. Den andra dottren, Karin, blef gift med Nils Lycke, hvilken icke må förblandas med den person af samma namn, som figurerade vid Stockholms blodbad. Den tredje, Ingeborg, gifte sig med Peder Hansson Basse eller Little: hennes dotter Margaretha, gift med Anders Hvitfeld, blef moder åt Hartvig och alltså farmoder åt Margaretha

*) höfvitsmän på Bohus 1470—99. Kuut Knutson sjelf var det vid 1519.

Hvitfeld, som efter henne torde blifvit uppkallad. Äen fjerde, Anna, blef gift med Erik Ugernp, och den femte, Lucia, var'först förlofvad med den s. k. Daljunkaren, men blef sedan gift med eu Jens Bjelke. För Vincent Lunge blef det icke lätt att komma öfverens med dc öfriga Knut Knutssons arfvingar, oaktadt han sjelf, alldenstund den förenämnda fru Lucia. Erik Björnssons enka, varit hans fars moster, ansåg sig såsom närmaste bördsman till Morlanda-godset. Dessa raedarfvingar lära samteligen hafva varit svenskar, ock bland dem riksmarsken Lars Siggeson Sparre. Kanhända ingick politiken till någon del i deras önskan att åtkomma godset; ty detta var på den tiden, da Gustaf Vasa försökte få Bohuslän under sitt välde, och redan innehade dess norra del. Ännu 1531 underhandlade Lunges fullmäktige i Stockholm med de svenska herrarne, och i de bref, doktorn skref (ill

fullmäktigen, uppdrager ban denne, att som skänk till Lars Siggeson aflemna ett silfvcrstöp, vägande 7 lödiga mark och 3 lod silfver, "på det att de gode män, Erik Johanssons arfvingar, alle samte-ligcn ville samtycka och med deras bref bekräfta det köp, som gjort är, så att jag och mina arfvingar må vara förvarade dermed, ocb frie från allt ytterligare tilltal af godsets bördsmän och deras arfvingar till evig tid". Och ytterligare skrifver ban: "kära Jörgen! kunde du låna och borga af kyrkorna, sä du kunde till distingen afbetala 1000 mark på det köpet, synes mig det mycket godt, i anseende till det folk, vi hafva att göra med" . . . "Item, går köpet för sig, så tag arfvingarnes öppna skrifvelse till honom, som innehar Carlsborg, och till alla landtboarne i Viken, de lyda mig och ingen annan ifrån denna dag etc etc*. —

Lunge fick icke länge sitta vid det så svårt förvärfvade godset. Invecklad i politiska stämplingar, föll han, 1536, för dem ett offer. Han efterlemnade tvenne döttrar. Blaiizeflor och Apelone. Den lörra blef förmäld med Daniel Bildt, hvarigenom Morlanda kom i dess ännu varande herrars, den Bildtska slägtens, ego. Efter Daniels död 1571 tillträddes godset af äldsta soneu Knut, död 1616, derefter kom dennes son Daniel Knntsson, död 1651, förmäld med Dorothea Bjelke, som nedstammade från dc förutnämnde Jens Tillufscn Bjelke och Lucia Gyldenlöve. Vid reduktionen indrogos flera hemman till kronan.

Amtmannen herr Daniel Knutssou Bildt skänkte ar 1648 — pä den tiden då Bohuslän låg under danskt välde — till danska kronan två goda gårdar i den bördigaste trakten af nisingen, nemligen Kärra och Lillaby; han fick deremot i utbyte Jus patronatus*) till Morlanda kyrka samt nämnde kyrkas vanpart tionde." Vilkoren derföre afskrifver jag från konunga-

) d. v. s. rättighet att iler tillsatta prest.

brefvet, som härom tjppsaffes. ...„Der immod schal förre Daniel bildt pligtig vaere Sjelff at holde ford:e Morland Kierke wed Liige och magt Ligge som, hiid iudtil scheed er. Som baud ocb bons ArfiVinger for Gud i himmelen och oss eller Wores effterkommcrcr koninger i danmark och Norge, agter at forsuarc, dissligeste schal hand och effter ordiuancen udgilTve Aarlig Bispens och proustens giesterie som alf Arrids tiid aff samme kierke gänget er, dog schal for:e Daniel bildt som Kctter patron böyheden och herligheden offuer forschretfne kierke beholde, och Naar Nogen Prest kaldis schal, da maa ingen kaldis, L"den den som först aff Bispen offrhört er, och til saadant it helligt Embide scbikelig ocb duglig befundin. dernest schal for:e Daniel Bildt, och hans Arffuinger (om dennem löster) sjelff ma sette kierkewerger kierkens Regenschaber forhöre och kierkens indkomst, Kicrkcn til framtarff, lorbedring, opbyggelse och heste Sj elf Disponere och Raadig wære, derboss och saa sjelff maa brugc och forderve kierkens fiende for billig fäste ocb affgift til huo som heldst dem löster, Dog saa frembt Nogen Nöd Riget anstödte (det Gud allermagtt: Naadeligcn affwende) da scbulle kierken efftersom det vvorder brudget och paa böden komme Riget til help Ligge Ved Andre Kierker effter sine formuflvc .. Vidare tillför-binder brefvet konungen öfver Danmark och Norge och hans efterträdare att, derest genom deras förvällande ifrågavarande rättigheter blefve genom någon rättegång Bildt eller hans arfvingar afbiinde, då, inom sex veckor derefter, gifva dessa derföre nöjaktigt vederlag. Brefvet är dateradt Köpen-penhamns slott den 29 December 1648.

Röra socken (Rlodra) har cn nybyggd, pä intet vis märkvärdig kyrka Dess fornminnen inskränka sig till berättelser om några fordomdags strider mellan småkonungar', samt några lemningar af försvarsverk på det s. k. .Hltsefjell". hvilka jag dock ickc sett.

Längs vestra stranden al" Oroust sträcker sig en talrik, af fiskarefa-miljer bebodd skärgård, innefattande äfven betydligare öar, såsom Ska Hölandet, La fö, llcrnianö, m. f. „Hervidarsand' lär fordom varit namnet på det sund, som åtskiljer de två sistnämnda öarna och Ramhclmen är förmodligen den, der konung Hakon Hakonson lät, vid Ramshult, bygga det stora fartyget Korssuden, se sid: 215-' Fem at holmarne hafva egna kapellet- byggda af trä nemligen det vid Flskebäckskll, pä Skaftö, uppfördt 1772: det vid Grnndsnnd, likaledes pä Skaftö, sedan 1798: det på Gullholmen, uppfördt samma år, ehuru der troligen funnits kyrka långt förut. Ty vi känna at' Hakon Ilakonssons saga, att denne konung lät bebygga så väl Gullöu (Hermanö?) som många andra dittills öde öar i Viken. Han uppförde ock på ifrågavarande holme en borg, förmodligen, till skydd för sitt skeppsbyggeri vid

Ramshult. — Professor Munck tar felt, då ban förläggerTJÖRN OCH OROUST

denna borg till Gullön vid Konungahella: der fanns ju fästet Nyklaborg tätt invid. Sagans ord, angående öarnas bebyggande, torde i öfrigt syfta på alla de öar i denna skärgård, som nu hafva egna kyrkor eller kapel-ler, inbegripne Marstrand, Rönnäng och Klädesholmen söderut samt Tjernö i norr. Säkert är att kapellet vid Mollösund fanns redan före 1586. Det på Kärlngön säges deremot hafva tillkommit först 1795-

På sistnämnde ö föddes 1664 fiskaresonen Anders Knape. Efter att till en början hafva tjenat som simpel sjöman, gick ban i kongl. maj:ts och kronans tjenst, och steg, djerf ocb förslagen som han var. småningom från den ena graden till den andra, blef "shoutbynacht®*) och 1715 at Carl XII adlad med namnet Strömstjerna. Men efter att alltsedan 1709 nästan ensam hafva försvarat bobusländska kusten från de danska, hade hau, redan följande året efter denna sin upphöjelse, det missödet att, då ban låg i Dynekilen för att konvoyera en transportflotta med lifsförnödenheter åt svenska armeen, bli öfverraskad af Tordeuskjold, under det att alla oifi-cerarne voro pcrmitterade för att bevista ett bondbröllop. Tiansportfarty- , gen borttogos, och under en derpå följande fyra timmars fäktning, eröfrades en del ai Strömstjernas galerer af de danske; andra lät ban sjelf spränga i luften. — Hans sätesgård och vanliga uppehållsort var eljest Vese, i Bro socken på Stångenäs. Holmberg har åt oss förvarat en berättelse "huru en gång ett danskt fartyg iulupit i Bro-fjorden, i afsigt att, till hämd lör de förluster Strömstjerna under kriget tilllogat de fiendtliga kusterna, uppbränna Yese och, oui möjligt, fånga amiralen sjelf, men att denne, som fått nys om saken, anställt på gården ett förfärligt skjutande, under det en hans, till tiggare förklädde torpare gick ombord på det fiendtliga fartyget och beklagade sig öfver Strömstjernas tyranni emot sina underhafvan-de, dem ban föregaf dagligen måste på Vese deltaga i militäriska öfningar, hvarpå skjutandet nu lemnade det säkraste intyg. Bedragne at denna osanning, som bos dem väckte fruktan för ett häftigt motstånd, lyftade danskarne aukare och begåfvo sig sina färde; men torparen erhöll, för den skicklighet, hvarmed ban utfört sin rol, skattefrihet på torpet, hvilken följt hans afkomma till icke så länge sedan " ..." En alltför stor häftighet skall hafva vidlådit Strömstjernas lynne, hvilket han ock visade, dä ban en gång, vid någon öfverläggning, drog värjan emot presten i sjelfva koret i Bro kyrka." •

I en dal på Skaftö-landet, som fordom varit ett sund, skall, enligt samme författare, hafva hittats »ett uågra famnars långt, armstjockt och konstigt sammanflätadt tåg af fina rötter. Det kan väl icke gerna dragas i tvifvel, att ju detta blifvit förfärdigadt och begagnadt af de urinbyggare,

*) En pà den tiden bruklig frän Holland lånad titel.

som nyttjat stenredskap. Tyvärr förstördes det genast, såsom icke i upp-hitlarens ögon egande något värde" — Huru många oersättliga bidrag till vår arkäologi ocb etnografi hafva icke på detta sätt genom allmogens okunnighet gått förlorade!

Dessa fyra nu senast anförda socknar utgöra Orousts vestra härad.

Torps kyrka (>Thorp") är gammal, ocb erbjuder ännu forntidsvännens öga sin niedeltidsskepnad, endast åverkad genom ett på norra sidan uthugget fenster, som icke tillbör den ursprungliga anordningen. Som uti alla olörändrade medeltidskyrkor här i landet, åtskiljas koret och långhuset genom cn vägg, genombruten af en, härstädes spetsbågig, öppning af endast cirka 3 alnars bredd (jemför interiör-ritningen af Bokenäs kyrka längre fram, ehuru öppuingen der är rundbågig) Utvändigt går rundt omkring hela kyrkan en afsats, förmodligen ämnad att sitta på, för dem hvilka under gudstjensten icke rymdes inuti sjelfva kyrkan: så är det, eller har varit, kring de flesta gamla kyrkor Fenstren äfvensom koret äro höga och smala Kyrkan kommer inom några år att rifvas: — stor skada! — skall då icke efterverlden få behålla ett enda orördt specimeu at våra gamla medeltids-landikyrkor?

Mycklchy kyrka (• miklibcer») är byggd 18-18 ocb har för fornforskaren ingenting att bjuda på. Enligt cn

anteckning i den s. k. Röda boken, anförd af Munch, var kyrkan ursprungligen helgad S. Michel och invigd d. 4 November; men der nämnes icke hvilket år. Deraf har deu alltså sitt namn.

De af Ödman mycket omordade lemningar efter befästningar på Ön-nefjell hafva, i motsats mot dem på Borrefjell och Borrevägg (se sid. 267) ej särdeles interesse. Uppgången till berget är temligen lätt, den kan t. o. m. ridas. Men der uppe finnes ingenting att se, utom på ett par ställen kull fallna gärdesgårdar, saknaude allt sammanhang sins emellan, och antagligen endast upplörde, på det att icke boskapen skulle förirra sig upp på berget, ocb sedan störta utföre dess branter. '

Låligclailda sockens kyrka ('Langalanda ") är äfven af nyare dato. Den ligger på en kulle, och der invid i nordvest är en gräsbevuxen plan, nästan kringfluten af en bäck. På andra sidan bäcken är den s. k "dansarebao-ken" — det säges dock att så väl deu nyssnämnda planen som platsen, hvarest kyrkan nu står, rätteligen inbegripits under denna benämning. Enligt Ödmans uppgitt, brukade folket samlas dit på midsommarsafton till dans, hvilket väl icke var någonting särdeles ovanligt, såsom varande brukligt • nästan öfverallt i Sverge. Man har dock häruti velat finna en qvarlefva af Baals- eller Balders-kulten. Iiär pä dansarebacken blefvo dock dessa tillställningar slutligen förbjudna.Tjörn ocn oRousT. 283

I kyrkan är det enda märkeliga dess dopfat af messing, liknande det mindre af de båda dopfaten i Norum på Inland. Jag bar för öfrigt sett sådana på mångfaldiga ställen, både i Halland och utrikes. De äro i forn-

nordiska museet i Köpenhamn klassificrade under senare hälften af 15:de seklet. Ritningen derå, här bifogad, är gjord så godt ske kunnat, alldenstund fatet är slitet och otydligt. Angående omskriflen "wart gewk aezeieh" fyra gånger upprepadt, tyckes den nästan vara någon plattysk dialekt, betydande: "blef gjordt af Esaias" (Isaië), d. v. s. någon fabrikant af detta namn. Men detta är blott en gissning. Ty utom denna devis, som på teckningen är särskildt afbildad i § af verkliga storleken, tinnes pä andra dylika fat, som eljest hafva alldeles samma figurer (Marie bebådelse) ännu en, jemte den förra rundtom löpande devis, för mig obegriplig, hvars ka-rakterer hafva ett visst tycke at moesogötiska eller ulfilanska bokstäfver. Detaljerna a och b på teckningen återfinnas på brädden af tåtet.

Vid södra inloppet till Svansund utskjuter en udde, kallad Halsnäs, och der denne sammanhänger med Oroust höjer sig ett högt, granbevuxet berg, Svanteberget. Det förtjenar bestigas, om icke tör annat, så för den herrliga utsigtcns skull, helst uppgången dit är sä föga mödosam, att t. o. m. personer af det vackra könet kunna, så vida kosan väljes med förstånd, i allsköns säkerhet begifva sig dit upp. Berget säges förr hafva varit be-284

bodt af en jätte, vid namn Svante. När nn Långelanda kyrka byggdes, hvars klockors ljud han, som andra jättar, icke kunde fördraga, flyttade han deritrån. Ett godt stycke nordligare, närmare Svansunds färjeställe, ser man en af dessa stenkretsar, kallade ' domaresäten", som troligen äfven, åtminstone till en del, varit begagnade till det ändamål deras namn antyder. Det härvarande består af 7 stenar af half manshöjd, at hvilka dock 3 kullfallna Det. säges att förenämnde Svante, vid alflyttningen, der ned-gräft nyckeln till de bergssalar, i hvilka han hade sina skatter lörvarade; och denna nyckel kan ingen annan ätei finna än en mor, som har 7 söner — antalet således lika med stenarnes. Det är ganska sannolikt, trots Ödmans och Holmbergs protester, att sundets namn bör härledas från jätten Svante

På ett annat berg, norr ut från Svansnnds färjeställe, ligger ett förstördt hällkiströr, hvilket så till vida är af interesse, att man af detsamma kan märka med hvad omsorg sådana grifter anlades. Ty, ehuruväl de förefalla oss endast som boptösta stenhopar (se sid. 104), äro de dock något förmer Här ser man ytterst en krets af stora, halfannan aln långa stenar, med deremot svarande bredd och tjocklek, icke huggna, men omsorgsfullt passade tillsammans. Der ligger vidare en bautasten, som troligen förr haft sin plats upprätt på toppen; ty jag har hört i Halland, ehuru jag icke sjelt sett det, att sådana stundom funnits resta på kiströr.

Det fordna namnet på Svansund var Svanhals, hvilket ännu spåras i det, i föregående anförda namnet Halsnäs Sålunda förmäles i 139-kap. af Sverres saga, att konungen 1199. sedan han i "Nautasund" (sundet utanför Torps

socken) förlorat 12 afsine inan, som at honom säudts i land, men öfverraska|s af Baglerne. lade till vid Svanhals, vid färjau, och seglade derifrån öster till Göta-Elfven, der hela allmogen låg ute i skogen. Iluru det sedan gick, och om Olof från Beitstad, är redan anfördt sid. 73. Förmodligen var det likaledes vid Svansund som konung Sverre, på väg från Konghäll till Släogenäs, höll ting med bönderna och fick låna deras hästar (se sid 74 och 245). Före 1548 idkades på detta ställe en liflig utrikes handel, isynnerhet af holländare; men efter nämnde är drog den sig till Uddevalla. .

Dessa tre sockuar utgöra Orousts östra härad.

Hittills tyckes man hafva kommit öfverens att hänleda ursprunget till staden **Uddevallas** namn från ”Odenswold”, ett skrifsätt, som visserligen förekommer i yngre medeltidshandlingar, men är dock knappast annat än en dansk brytning af ett äldre namn. Man har uttydt denna benämning med ”Odins vall”, och antagit att der på platsen i fordomtima funnits något offer- eller tingsställe, som dertill kunnat gifvit anledning. Men i stadens sigill af år 1622, som förmodligen endast är en reproduktion af något ännu äldre, finner man dessa ord: **”Oddeval Bevens Insegel”**, hvilka tyckas mig lemna en långt rimligare förklaring öfver namnets uppkomst: det torde nemligen betyda **”valen”, ”viten”** eller **”vårdkasen” på udden vid Bäfve å.** Antagligen har här fordom funnits en sådan, och förmodligen har den legat på den klippa, der nu lemningarne efter Uddevalla skans förefinnas.

På den tiden, då **Hakon Härdabred** låg i fejd med konung Inge Haraldsson, år 1161, ägde nedanstående tilldragelse rum. Hakon och hans anhang, hvilka, efter slaget på ElfvenSe i föreg. sid. 64 och följ. icke voro rätt manstarka, höllo sig undan i otillgängliga trakter, företrädesvis i Sörbygden, hvarifrån de vid förföljelser lätt kunde rädda sig in på svenska området. En gång fick dock **Gregorius Dagsson**, konung Inges ypperste höfding, veta att de befunno sig på Sörbo. Han öfverraskade dem derstädes nattetid, och sökte bränna dem inne; men så väl Hakon som Sigurd af Reyre, hans jarl, kommo undan. För att hämnas detta anföllo de Haldor Brynjolfsson, svåger till Gregorius, på hans gård Vettaland, brände gården och dråpogårdsherren. Gregorius fick höra detta, och det gick honom ganska mycket till sinnes: han sökte på allt sätt utforska hvarest de (Hakon och hans hop) höllo till. Gregorius for från Konghäll under julveckan med mycket folk, och de framkommo till Fors trettondedag jul. Han blef der en natt och bevistade ottesången på sista juldagen, hvarefter evangelium förelästes honom. Detta var på lördagHär tyckes nästan vara en lacun i Snorris berättelse. — När Gregorii folk blefvo varse konung Hakons, tycktes dem att dessa voro långt färre till antal än de sjelfva. Då de råkades, var en å dem emellan: den kallas **Befi-a.** Isen var svag, heldst ån hade under den sitt utlopp. Konung Hakons män hade huggit vakar på ån, och skottat snö öfver, för att dölja dem. Då nu Gregorius kom till den isbelagda ån, sade han sig finna att isen var osäker, och föreslog att de skulle begifva sig till **bron, högre upp vid ån, icke långt derifrån**. Bönderne (soldaterne) invände då, att de icke kunde begripa hvad som gick åt honom, att han icke vågade sig på fienden för isens skull, och påstodo att den var ganska bra. Gregorius svarade dertill ”att han sällan behöft uppmuntras till någon bedrift; det behöfdes icke heller nu”, han bad dem allenast följa sig och icke stanna qvar på land, när han sjelf begaf sig ut på isen. Han tillade, att det var deras eget råd, att nu gifva sig ut på svag is, sjelf gjorde han det ogerna: ”men jag vill icke draga mig undan för edra eggelser”. Derpå lät han frambära sitt märke (fanan) och gaf sig ut på isen med sitt folk. Men så fort bönderne funno att isen icke bar dem, vände de åter på land. Gregorius sönk ned genom isen, dock icke djupt, han bad de sina gå varligen, men der voro då icke med honom flera än inemot tjugu män; alla de andre hade gått tillbaka. En man skjöt på Gregorius ur konung Hakons flock, och träffade honom under strupen: det blef hans bane. **Gregorius föll till Jorden**Han torde alltså då redan varit kommen öfver ån. Dessa ord finnas ej i vår vanliga svenska öfversättning., och tio män med honom. — Det är allmän sägen, att han varit den utmärktaste at alla höfdingar, man på den tiden kunde minnas.... Hans lik fördes till Höfund och begrofs i Gimsö, i nunneklostret: der var då Baugeidr, Gregorii syster, abbedissa. — Konung Inge blef djupt bedröfvad då han sporde Gregorii fall.

Det har blifvit påstått, att Snorri här satt Fors i stället för Forshälla: så tänkte äfven jag, då jag nedskref sid. 138. Men det är förhastadt att tilltro Snorri ett sådant blunder, då han alltid visat sig samvetsgrann i sina uppgifter, och

dertill personligen på sjelfva ställena förvärfvat nödig lokalkännedom. Må alltså Fors vara **”Fors i Ranriki”,** (Nu Foss i Tunge härad). Det nämndes ofvan, att Hakon Härdabred höll sig undan iSörbygden och de s. k. Markerna, Dahlslands otillgängliga skogstrakter, det vanliga tillhållet för alla upproriska norska partier. Det är då ganska troligt, att han från Vettaland (i Skee socken) dragit sig tillbaka dit. Och när han sedan sporde att Gregorius dragit norrut, för att söka honom, har han med de sina tågat söderut, antingen på den s. k. Sörbygdsvägen, öster om Qvistrums-elfven, eller på en omväg genom Sverges gränstrakter, och hunnit söder om Bäfveån, då Gregorius, återvändande från Foss, upphann honom. — Jag vill för resten fästa uppmärksamheten derå, att här nämnes en bro öfver Bäfve-ån, men ingen stad, och att samma bro äfven omförmäles i den berättelse, jag nu går att anföra.

I det 141:sta kapitlet af konung Sverres saga omtalas en strid, som egde rum 1198, under ett af konungens många fälttåg mot de upproriska partierne. **Sverre** hade i Tönsberg fått veta att partichefen **Sigurd Jarleson**Son till Erling Skakke. afseglat, åtföljd af en upprorisk skara, till Viken, och satte nu sjöledes efter honom. Hau fick till slut se Sigurds skepp: men då denne märkte sig vara förföljd, styrde han in i ”Lanasund”Sundet mellan Oroust och norra länet., och lade upp i ”Befi-a.” Straxt derefter anlände konung Sverre dit, och angrep dem genast. Sigurd och hans män togo i hast ned sina tält, och försvarade sig en stund med pilskott. De flesta af folket hade gått på land, innan konungens skepp kommo farande emot dem, och flydde så snart birkebenarne (konung Sverres män) landstigit. Sigurd lopp **öfver bron** och efter honom birkebenarne i slagordning. Hans folk kom till största delen öfver och med föga manfall: de upprefvo bron och flydde sedan uppåt landet. Birkebenarne togo då deras qvarlemnade fartyg, med allt hvad som på dem fanns: somliga förde de med sig, men andra uppbrände de. Derefter seglade konungen norrut ända till Bergen, och tillbringade der vintern.

Den äldsta fornhandling, rörande Uddevalla, är **konung Hans's** stadfästelsebref på dess privilegier, dateradt Bohus onsdagen näst efter Viti och Modesti dag 1491. Deruti omtalas dock äldre privilegier, som staden erhållit af föregående konungar i Norge. Nio år yngre är ett samme konungs bref, dateradt Flensburg d. 21 Jan. 1500, hvaruti säges, ”att alldenstund våra kära undersåtare i **”Oddevaldt”** säga och bekänna i deras eget öppna bref, att det blefve dem till gagn och deras stad till förkofran, om en bro och ”dämning” byggdes på deras stadsjord och in till **”Quernefors,”** liggande mellan **”Spangefoss”** och **”Sönderröd,”** alltså hafva vi unnat och tillåtit dem, såsom vi ock genom detta vårt öppna bref unna och tillåta, att oss älskelig herr **Henrik Krummedikæ,** riddare, vår man, råd och embetsmän på Bahuss, må och skall låta bygga der emellan sådan bro och dämning, och densamma sedan äga och behålla, som den vore byggd och288

låge på hans egen jord och grund etc. etc." — Brefvet Sr påtecknadt bakpå de orden: "bref om Hickefoss.» — Huruvida dessa deruti nämnda ortnamn ännu finnas qvar, känner jag icke.

Uddevallas nyare historia visar oss ett samhälle ständigt trakasseradt af afundsamma grannstäder, drabba dt af krigets olyckor, af vådeld flera gånger ödelagdt; men som detta oaktadt ständigt gått fiamät, så väl i välmåga som i hyfsning. — Från 1523 till 32 var staden, tillika med en del af länet i konung Gustaf l:s väld. Efter dess återvändande under danskt välde, fick den, 1537, af Christian 111 utvidgade handelsfriheter, genom hvilka, äfvensom till följe af det rika sillfisket, dess välmåga grundlades. Den lär troligtvis blifvit illa åtgången af Jesper Kruus under Brännefejden, ehuru vi härom ingenting fått veta. Under Balsefejden lades staden, är 1644, i aska af svenske landshöfdingen Olof Stake, till hämnd derföre att de norske afbränt Venersborg. Åter uppbyggd, eröfrades den, 1657, under Krabbefejden, af Harald Stake, som dock icke tillfogade den något ondt. Dä sedan, genom fredsslutet i Roeskilde, 1G58, länet förenades med Sverge, blef Uddevalla af konung Carl Gustaf, som på allt vis gynnade Göteborg och Marstrand, beröfvad sin stapclrätt. En del af dess friheter återfingos dock 1664 och 67, och under tiden uppstodo flera sågverk, vid de många vattenfallen inuti landet, hvilka åter bragte stadens välmåga i stigande. Detta uppväckte Marstrandsboarnes afund, och de försökte vid riksdagarna att. åstadkomma inskränkningar i Uddevallas friheter; men misslyckades. Ja, deras åtgöranden medförde raka motsatsen af hvad de åsyftat, i thy att Uddevalla, 1674, återfick sin förlorade stapelrätt.

År 1675 begynte Gyldenlövs fejden; till en början endast med plundriugs-täg i norra länet, emedan v. Ascheberg hindrade de norskas framträngande till Qvistrum. Men 1676 gick Gyldenlöve åter öfver Svinesund, i spetsen för en här at 12,000 man. Han framryckte till Uddevalla, der han slog svenskarne, fråntog dem nio fanor och eröfrade skansen, hvilken sedan ända till fredsslutet förblef i de norskas händer. — Frän Uddevalla lät han släpa en mängd skärgårdsfartyg öfver land till Venern, der ban utrustade en liten flotta, gifvande sålunda föredömet till Carl Xll:s mycket omtalade galertransport.

En dag, hvars händelser man gerna ville se utplånade ur Sverges historia, är d. 29 Aug. 1677. — Svenska hären, 8000 man stark, stod, anförd af Hl, G. de la Gardie och under honom af Sparre*) och Breltholz, uppställd i slagordning framföre Uddevalla. Mol densamma anryckte från Qui-strum en afdelning af Gyldenlöves armée 5,600 man stark under Degenfelt

*) Enligt Afzelii Sagohäfder, var denne en Pehr Sparre, och icke den Axel Sparre, som figurerade vid undsättningen af Bohus 1678.

och Lövcnhjelm. Finnande sig för svaga att angripa svenskarne, ville de norska intaga en ställning, som lemnade dem skydd mot deras motståndares kanoner, 14 till antalet, till dess Gyldenlöve sjelf kunde hinna fram med resten af sin här. Men då de i denna afsigt gjorde en rörelse framåt, gi^ps — det låter otroligt — svenska hären af en panisk förskräckelse, och satte af i vildaste flykt till staden, och genom densamma vidare utåt vägen, som leder till Venersborg. De norskes skjutgevär voro, i anseende till häftigt regn, obrukbara; de trängde dock hurtigt på svenskarne med kolfvar och bajonetter. Sjelfva dalkarlarne lupo som harar bland klipporne, kastade bort vapnen och gåfvo sig hoptals. Framkomne till Kurödsbro — krönikan kallar den »Kobro" — ville bela svenska arméen öfver: der blef en gruflig villervalla och en stor mängd drunknade-i den för tillfället, starkt uppsvällda ån. En enda mans själsnärvaro blef de åter-ståendes räddning. Denne, Zacharias Aminoff, tvang sitt regemente att hålla stånd vid bron och uppref densamma så fort svenskarne hunnit öfver, hvarigenom ban förekom allt vidare förföljande, helst natten nu äfven inbröt. De slagne fortsatte sitt återtåg till Venersborg, lemnande bela vägen öf-versållad med vapen af alla slag. Allt deras artilleri hade de norske tagit, dertill 19 fanor och standarcr, bela trossen, de la Gardies präktiga fältekipage — ban var sjelf nära att bli fången, men slapp undan med förlust af sin hatt. — Dessutom bemäktigade norskarne sig en vagn, lastad med koppardalrar, dem Dclagardie, under namn af "krigsgärdutpressat al södra länets prester — Zacharias Affiinoff blef efteråt kommendant på Bohus.

I föregående, sid. 24. är berättadt huru Gyldenlöve 1678. till följe af Börstells hjeltemodiga försvar, nödgades öfvergifva belägringen för Bohus. Året derefter ägde något i samma väg rum vid Uddevalla, men här var det. de norske som belägrades af svenskarne. De förstnämnde innehade så väl Marstrand (se sid 2-fO) soin bela uorra Bohuslän, och från Uddevalla skans, hvars läge gjorde den till en stark position, ehuru dess befästningar voro obetydliga och den bland annat äfven saknade vattentillgång i händelse af en belägring, oroade de genom täta ströftåg den del af länet, som ännu var i svenskt våld. Bland annat afbrändc de, i Februari 1*>79, trettio gårdar på Hisingen. Derföre beslöt G. 0. Stenbock att bemäktiga sig ifrågavarande befästuing. Den innehades då af en kapten Skön med 160 man, hvilken, då ban märkte den annalkande fienden, sände ilbud derom till Gyldenlöve, som stod i Tanum med 2,500 man. Denne begaf sig genast med en del at sitt folk sjöledes till skausens undsättning, hans otålighet dref honom att segla långt före följeslagarne. Men då ban fick skansen i sigte, stod den redan i ljusan låga, antänd af svenskarnes

brinnande projektiler; ty den lär bestått af träbyggnader, alldeles som det brukades under medeltiden. Så fort Gyldenlöve märkte, i hvilket trångmål de belägrade befunno sig, lät hau skjuta dansk lösen, för att gifva dem siu ankomst tillkänna, hvaraf befälhafvaren på skansen repade mod, och lät störta de brinnande byggnaderne utföre bergsbranterne, för att derigenom afhålla de svenske. Men härigenom omgafs bela höjden, ända tills fram på natten, af ett brinnande bål, så att hvarken svenskar eller norrmän kunde nalkas. Gyldenlöve sökte under tiden intaga cn fast ställning på det gentemot belägna Löfås-berget, hvaruti svenskarne fåfängt sökte hindra honom. De fortsatte dock att med sina tolfpundingar gifva eld på skansen hela natten igenom; men begynte dagen derpå att draga sig tillbaka. De norska fartyg, som ditfört Gyldenlöve, märkte detta, halade sig närmare in åt landet, och

begynte gifva eld pä de svenske, hvarvid en af Stenbocks krutvagnar sprang i luften. Den härutaf bland svenskarne uppkomna förvirring begagnades al Gyldenlöve att på dem göra ett anfall, hvilket tillbakaslogs (31 Juli), ocb svenskarne lågo sedan qvar framför skansen. Gyldenlöve lyckades dock att följande natten insmyga förstärkning till de belägrade, hvilkas mod derigenom underhölls, helst dä, i början af Augusti, danska skepp lade sig utanför hamnen, oruade svenskarne och försedde de belägrade med deras förnödenheter. Stenbocks folk oroades äfven från Qvistrum, som innehades af de norska och särskildt bör omnämnas eu blodig skärmvtsling mellan båda parterna pä Herrestads hed, ej långt härifrån. Detta tillstånd räckte i sex veckors tid. Undertiden sammanträdde båda rikenas ombud i Lund, för att öfverenskomma om fred, hvadan befallning afgick till de stridande, att inställa fiendtlig-beterne, ocb d. 12 Sept, afmarscberade de svenske trän Uddevalla. — Vid den i Lund d 26 afslutade freden, återkom bela Bohuslän i Sverges ägo. — Det mä tilläggas att d. v. pastorn i Uddevalla, Jens Colstrup, åtföljde Gyldenlöve till Norge, der ban fick ett annat pastorat: ban var sedermera, under Lövendalsfejden, förklädd till öfverste-löjtnant, med norskarne i Sverge.

Det säger sig sjelft att Uddevalla under dessa oroliga tider hade mycket ondt att utstå. Invånarne besvärades som oftast med inqvarteringar af sä väl den ena som den andra krigförande parten. Staden förlorade alla sina fartyg och dess kringliggande länderier fingo sina egor förderfvade af fältferken. Lycka var att den fördelaktiga trävaruhandeln ändock gaf deu förmåga att hålla sig uppe — Ar 1699 lade en eldsvåda två tredjedelar at staden i aska. — Samma år erhöll den tillstånd att utföra jern från de många bruken i Vermland, hvilket, iunau Trollhätteslussarne funnos, heldre sökte sig väg öfver Uddevalla än öfver Göteborg, ehuru det på förra stället var belagdt med drygare exporttull.

Under Carl XILs norska fälttåg hade staden likaledes mycket att utstå, ehurn hvarken under dess första afdelning, den s. k. 'Xövendalsfcjden3 eller under den sednare, dä konungen personligen förde kriget, fienden lyckades framtränga ända till staden. Då den fallne hjeltens lik 1718 hemfördes från Norge, stod det här öfver julen och halsamerades. Vid svenska arméens hemmarsch genom staden, tilldrog sig ett och annat, hvilket, som mycket under drottning Ulrikas ocb hennes gemåls regeringar är svårt att på tillfredsställande sätt motivera. Vid ett grundlöst, förmodligen med flit utspridt rykte om ett tillämnadt fiendtligtanfall, öfvergafs skansen, sedan dess kanoner och öfriga ammunitionspersedlar blifvit nedsänkta i sjön.

Som ersättning för hvad staden under denna bistra tid utstått, fick den 1719 utvidgad stapelrätt. Göteborg, atundsjukt häröfver, försökte på riksdagarne 1720 och 1723 att få Uddevallas rättighet tilf jernexport återkallad, men med lika liten framgång som Marstrand förut vid dylika försök rönt; ty det hade till påföljd att, 1732, den högre exporttullen på jernet i Uddevalla jemkades till likhet med den i Göteborg. — En eldsvåda lade, 1738, 80 bus i aska: men lik en fenix uppstod staden ånyo, skönare än den förr varit och dess rörelse och välmåga tilltogo, isynnerhet sedan till den lifliga sill- trävaru- och jern-exporten kommit en tredje förmånlig artikel, hummer och ostron. Detta var stadens guldålder; dess invånares au-tal steg dä till 4000, handelsflottan till 35 fartyg och 40 firmor idkade utrikes handel och sjöfart.

Kom sä 1788 års krig, under den tredje Gustaf, då släden fick vidkännas tryckande inqvarteringar ocb. med anledning af en etikcts-fråga mellan den svenske konungen och den danske, rörande några eröfrade kanoner, måste utgifva en skuldsedel pä 50,(00 Rdr, hvilken dock, elter krigets slut, såsom tillbörligt var, af den svenske konungen infriades.

Men gingo dessa krigshändelser öfver utan kännbar inverkan på stadens välmåga, sä gåfvo deremot andra omständigheter nära nog dödsstöten åt densamma. För det första öppnades Trollhättans slussar, hvarigenom så väl jern- som en betydlig del af träexporten drogos åt Göteborg: fiir det andra lades,]SOri, af eu stor eldsvåda hela staden i aska: för det tredje upphörde det rika sillfisket, hvilken tilldragelse lika menligt inverkade pä Uddevallas som pä de öfriga boliusländska städers välmåga. Hvad som sedan dess uppehållit staden har förnämligast varit handel med kringboende allmoge, som är från är blifvit lifligare, samt handel med trävaror och diverse fabrikater.

Efter åtskilliga nyare eldsvådor är Uddevalla nu en treflig, särdeles välbyggd stad. Dess kyrka *) är eu i all sin enkelhet rätt vacker bygg-

") Den gamla kyrkan var helgad åt S. Anna.292

\

nad, uppförd i nyare lider. Dess altartafla, ined ämne "Christus som välsignar barnen", är af Vestln, förärad till kyrkan at en fru Ingman. 1 sin enkla men smakfulla infattning pryder den sin plats ocb är allmänt omtyckt. — Pä en at begrafningsplatsarne utom staden, just på den punkt derifrån man bar en vacker utsigt, står en minnesvård, rest ät vår oförgätlige skald v. Brann, af »vänner till bans sångmö". lian gick hädan 1860, under en badsejur i Uddevalla.

En inrättning, den man icke skulle väntat sig i en småstad som Uddevalla, är dess Museum, Man finner der ganska, mycket sevärdt, äfven i arkäologiskt afseende. Bland annat en utmärkt vacker stålbåge, hvilken gifvit anledning till figuren på sid. 285, utvisande huru man bar sig åt. för att spänna bågen*) Andra saker förskrifva sig från den plats, hvarest det gamla Koughäll låg, och böra derföre här omnämnas. Der finnas tvenne

griftstenar, den ene piydd med ett. kors, den andre (bärinvid afbildad) med hvarjehanda egendomliga ornamenter, varande isynnerhet den sistnämnde af utmärkt vackert arbete, ocb, då den af mig besågs, så väl bibehållen, som om den belt nyligen blifvit huggen. Sådana griftestenar, ehuru med mångfaldigt varierande ornamenter, dock alla i samma styl, äro icke sällsynta i Vestergötland; meu i Bohuslän känner jag icke till någon mera än denne, som är betydligt mindre än de i Vestergötland (2 alnar hög, 19 tum bred, förmodligen börande till en barn-graf) Råda dessa stenar funnos, viel tillfälle af grunddikning, ungefär midt emellan den s. k. klosterkullen och n. v. manbyggnaderne (se planen öfver Kougsbälls stad sid 26) Man taun på samma plats en tomtning, tydligen efter en kyrka, ocb måhända har den s. k. Mariekyrkan blifvit derstädes uppförd, då, efter stadens förstöring at venderne, platsen på kullen upptogs af klosterbyggnaderne. Att icke flera än tre kyrkor funnits i Kong-

Xämnde teckning Sr gj"rd ' öfverensstämmelse med engelska mcdeltidfrniniatvrer, der till domkraften begagnats djur?enor; men jag bar sedermera i Köpenhamn sett bela domkraften af en enklare kontruktion, hel ocb hällen af Btål.uddevalla.

häll, kan bevisas af ett gammalt testamente, upprättadt af Gattorm Ha-vardssoo, kanonikus i Opslo, d 13 April 1331*). Dessa kyrkor voro: Mariekyrkan i sjelfva staden, Ytterhy kyrka i förstaden, den s k. "Konun-gahella litsla" eller "ytra", ocb "Nicbulos kirkia" i hisingska stadsdelen

Dessutom lörvaras här en mängd, väl ötver 500, braktcatrar at silfver, fund na pä samma ställe som föregående De äro tunna silfvermynt, förmodligen begagnade till löspenningar. Dylika, kallade "crazii", brukades ännu 18-10 i Toskana som skiljemynt. De bestå af tunnt silfverbleck af oregelbunden form, hvilket, förmodligen med någon sorts "klämma", blifvit pregladt dels med bröstbilder af regenter m. fi. dels med kors eller stjernor. Ty värr voro de ifrågavarande genom fukt och ålder så sammanklibbade och tillika så sköra, att de hängde samman i klumpar och knappast kunde fäs åtskils. En del har jag här nedanför afbildat. Hvilka personer de föreställa, känner jag ej; dock tycks den, ur hvars mun ett kors framgår, antagligen hafva varit någon regent, som predikat christendomen, Olof Tryggvason eller S- Olof. Till samma fynd hörde ock tvenne brodier, af alldeles samma form som våra nu brukliga (en silfverring med på tvären deröfver liggande nål) och tre fingerringar, hvarutaf tvenne till påtryck at sigiller och den tredje en fruutimmersring med orden: rave •Maria" alla tre afbildade sid. 284.

*) Delta testamente »äges vara uppsatt i Opslo, men, vid noga öfvervägande af alla detaljer, finner jag troligare att detta skett i Konghäll, der testator för tillfället torde uppehållit sig. De bevisande orden lyda så här "... jlein gefr ek til Mariu kirkiu j Kononghellu 1III kyr gangande »t. prestr take liuer æftir annan jtem skipar ek III pund

vax at brenni ifir liki ini nu at liksongom ok sala moessom j thrimr kirklum J Kononghellu ok skiptist sidan j thridi-unka ok thar medr 1111 skildinga enska huerri kirkiunni til offrs ..." — Dessutom testamenteras till br Ivar Ögmundsson, som då förmodligen ännu var slottsherre på Bohus— 1334 var ban riksdrots — en dyrbar ring, till abboten i "Dragsmörk" en hvit "kult" (?| och d:o hufvudkudde, till "herr prioren i Kastala" "silfverrosen som herr abboten gaf mig" o. b. v. Till-städesvar.mde vittnen voro: herr Arne, prior i Kastala, munken broder Veinund och presten Gunnar i Lycke. iifve socken ("Befia,"') bar förr haft egen kyrka »på andra sidan om elfven, sydvest frän S. Annas kyrka (Uddevalla stadskyrka) hvarest rudera af sten ännu (1742) i jorden finnas. Men då samma Bäfve kyrka var så förfallen genom åtskilliga fejder, att den intet kunde repareras, hvarken af egna eller församlingens medel, så fingo samma församlings ledamöter stole-rum i Oddevalds kyrkio, och dermed föll Bäfve kyrkas egendom och tionde till stadskyrkan 1600. som bevisas af kvrke-räkenskaps-boken, hvartill slottsherren, då varande på Bohus, Sten Blalthesson gifvit sitt samtycke." (Ödman).

I!yrs socken anses af Holmberg som en utbrytning från Bäfve, på grund deraf att ban i fornhandlingar funnit Bäfve sockens namn, men aldrig Ryrs. Men alldenstund Munch anför socknens liicdeltids-namn, som var "Rlodra" eller "IHaggariods(båda i genitiv, och det senare förmodligen till åtskillnad från Köra socken på Oroust, som också hette Riodra) torde denna Holmbergs uppgift vara förhastad.

Socknens kyrka är ny. Den ägde förr en brudprydnad af silfver, hvilken Holmberg beskrifver, men denna är nu, ty värr, så mycket jag kunnat erfara, förskingrad eller såld. — Ödmans kuriösa förklaring öfver en anuau, härstädes befiudtlig, autiqnitet må för ro skull anföras; "Vid dö-pèlsefuutcu är ett handkläde, på hvilket står utsydd en räf med en kappa pä sig, skridande en bane eller tupp, som bar sin grund i Aesopi fabler (!) och lär vara gjordt i början pä Lutberi reformation, då det arma folket, som länge nog af sina påfviska prester varit illa skriftadt och liksom tup-/

pen af den förklädde räfven kysste och till sina själar mördade, kunnat se med öppna ögon deras stora bedrägeri."

Pä Glimminge skog till höger oin vägen som går till Venersborg, skall ligga en större sten, kallad knng Carls sten, och är sägen att Carl XII burit den dit. Hvarje förbi passerande likprocession gör der halt och låter likkistan stå en stund på stenen. Holmberg anser att Carl XIl:s lik, då det fördes här fram, efter att i Uddevalla hafva blifvit balsameradt, stått en stund på stenen, under det att bärarne hvilat sig, och att från denna tillfällighet så väl namnet som bruket att derpå uppsätta likkistorna böra hänledas.

Ilcrrestads sockens kyrka är nybyggd och p& intet vis märkvärdig. Fordna namnet var Hærastadlr" eller "Hæreksstadir."

År 1657 hade Ivar Krabbe, d. v. dansk höfvitsmän på Bohus, ett be-fästadt läger på Herrestadshed, hvarifrån ban gjorde täta härjningståg till Vestergötland. Hau hade,< för att underlätta dessa, låtit uppföra en skans på Tjurholmen i elfven ofvanför Bohus och en annan dylik vid Hjertum, på Grafvereds egor, men båda förstördes at de svenska (se sid. 95). En drabbning egde rum, äfvenledes viel Hjertum — Holmberg säger på Hjer-tums-ske — mellan Ivar Krabbe å ena och Harald Stake å andra sidan. Den sednare blef slagen, fick sin häst skjuten och måste draga sig tillbaka åt Venersborg. Hans slägtinge, öfversten Jakob Stake, blef fången och straxt derpå mördad af sin kammartjenare. som gått ölver till de danska. För att drifva Krabben ur dess befästade läger vid Uddevalla, anryckte Gustaf Otto Stenbock från Skåne och Gnstaf Oxenstjerna från Vermland. Harald Stake, som med resten af de siua förenat sig med dessa, sändes lorut med en del folk att rekognoskera och framkom utan hinder till Uddevalla, som då var omgifvit at pallisader och för resten skyddades at skansen. Hau började genast nedhugga pålverket, oaktadt en liflig eld från fästet, hvarefter haus folk inträngde i staden, oü gjorde der en mängd fångar, af hvilka de fingo höra, att Ivar Krabbe dragit sig undan till Quistrum. De anryckande svenska befälhafvarne beslöto då, att för denne, som nu genom deras mellankomst var afskuren från Bohus, äfven söka

förhindra reträtten öfver Svinesund, och sålunda taga honom tillfånga. Men då planen skulle verkställas, varnades Krabbe af några sina anhängare bland allmogen, genom eldar tände på höjderue — förmodligen ett förut, öfverenskommo tecken — och drog sig i tid undan till Fredrikshall, förföljd af svenskarne, som äfven försökte få nämnde täste i sitt våld. Uddevalla skans lyckades de åtminstone bemäktiga sig. sedan de sålunda afskurit den all undsättning. Detta var den s. k. "Krabbefejden".

Nederst på Bokenäset, den ostligaste af de trenne större Iandttungor4

som ofvanför Oroust skjuta ut i hafvet, ligger det natursköna Drag^mark. Det säges hafva fått namn efter en drake, som i det s. k. Skålbcrgct vaktar en silfverskål.*) — Efter att hafva passerat den åldriga Bokenäs kyrka, och vid Lökås till höger om vägen sett ett par låga bautastenar, som sägas utvisa platsen, der den ädle Axel Thoreson uppgaf sin anda, kommer vandraren in i en mer kuperad trakt, ett slags alplandskap, der vägen går uppför backar och ner i dälder, samt utmed små bafsbugtcr. Så vandrar ban en god stund, till dess han ändtligen befinner sig framför en nästan lodrätt uppstigande klippvägg, öfverklädd med lummigaste grönska; kraftfulla vidtutgrenade ekar och luftiga björkar, vajande öfver afgrunden. Det hela afspeglar sig i en nedanför berget liggande lugn vik, vid hvars strand ett litet trefligt badhus är uppfördt. Och när man hunnit väl förbi allt detta, öppnar sig för blicken en fager dal, påminnande om dessa söderns ensliga, vildsköna nejder, der anakoreten älskar att uppslå sitt tjäll, att bygga sig en hydda af risqvistar och bark, eller inflytta i någon af modren naturen förut danad grotta. Till venster sträcker sig i flyende perspektiv bort i det blånande etheriska fjerran en hög, brant, här och der skogsbevuxen bergskedja vid hvars fot, bland lundar å ena och böljande åkrar å andra sidan, man ser en liten anspråkslös, rödmålad träkyrka, och der bredvid några grushögar, nu, ty värr! de enda qvarlefvorna af den sköna kongliga Mariekyrkan "Monasterium de silva s.tæ Ma-riæ in Dracsmarc, Mariskogs klaustr." — Der invid ser man de ladugårdsbyggnader, som föregifvas stå öfver skön Valborgs graf och hemmanet Klosters åbyggnader (se pl. 12)-

I sista kapitlet af Hakon Håkanssons saga beter det bland annat: ffi Tunsberg lät ban" (konung Hakon Gamle) uppföra Barfota brödernes kyrka, som sedan blef flyttad söder till Dragsmark: der lät ban bygga Marie-klostret med en stenkyrka, hvartill han gaf 50 markabol jord**)". Detsamma intvga*ck af följande bref, utan dato, utgifvit af nämnde konungs son, Magnus Lagabætlr (1241—62). "Magnus konung at" Norge, konung Håkons son, sänder sin helsning till alla, som detta bref se eller höra. Vi göre allom veterligt, så väl dem som lefva nu som i kommande tider, hurusom Ilerr konungen vår fader, upptänd at' gudelig kärlek, drog försorg om att flytta Minoriterbrödcrnes hus, kalladt Barfota-brödra-kyrkan, IVån

*) Si folksägnen. Jlen jag har i föreg, vid sinn tillfällen omnämnt ett skepp, kalladt "Dragsmarten, ' aum lycks halva varit ett kontinuerligt mimen proprium för det fartyg, sora utgjorde Draksmarks skeppsredes kontingent till norska flottan; och dä "drake", som kändt är, äfven betyder skepp, är troligt, alt orten allraförst fått namn derutaf alt ifrågavarande, skepp vid dess egor låg förtüj lt. eller på dem hade sitt skjul (."naust"). Under seklernas lopp har sedan namnet åter öfvergått till fartyget.

**) "Ett mamataboel är 9 spann korn-sådd i jorden" (gammal anteckning.)SUNDSBY.

G. Brusewitz del.

Tr. hos Thiele.

Henneberg & Rosenstand inc.

staden Tönsberg till ett angenämt ställe, kalladt Dragsmarc, ocb derstädes af sina arfvegods stiftade S:t Marié klostret, i enlighet med den helige Augustini regel*), begåfvade detsamma, och ditskänkte till de trognas uppehälle 50 gårdar **) med alla deras åkrar, ängar, fiskvatten, skogar och tillhörige lägenheter. Ocb på det att allt detta må fast och ornbbeligen beståndande blifva, försäkra vi, och bekräfta genom detta bref, att alla de gods,

hvilka af Herr konungen vår fader. Oss och Fru drottningen vår moder blifvit gifna till S:t Marie kloster i Dragsmarc, skola i dess ego förblifva, så som de det varit allt sedan klostrets flyttning från Minoriter brödernes kyrka i Tunsberg. Så att alla besittningar, inkomster och framtida donationer, på hvilket som helst lagenligt sätt de klostret tillfallit, som gåfva at konungar eller andra furstar, eller genom de troendes frikostighet, skola fast och ornbbeligt under vårt kongliga skydd stå, och icke vara utsatte för någons närgångna snikenhet.

Ödman sätter belt käckt ut årtalet för klostrets anläggning till 1234, konung Hakon gamles sjuttonde regeringsår. Som denne författare skref sin "Cborograpbia Bahusiensis" lör öfver 100 år sedan, sä kan ban hafva haft till sin efterrättelse en del handlingar, som nu äro förlorade

Bland de talrika donationerne, som efter denna tid tillkommit, är i föreg, v (sid. 136) omnämnd den af Groa Thorleifsdotter, och jag vill blott ytterligare bifoga nedanstående: ':Jag Abbot Thore och menige conveotet och våra efterträdare i Dragsmarks kloster vidkännas, att vi hafva förpligtat oss att hålla sådan gudstjenst, som här nedan skrifven står, för vår nådiga frus, drottning Dorotheas***), konung Cbristierns, konung Christofers och alla hennes nådes föräldrars och alla christnas själar till evig lid; nemligen hvar tamperdagf) om året en årsbegängelsemessa med vigilier, och hvarje fredag om året en helga-kors-messa och hvar lördag om året en vår-frus-bebådelse-messa. kallad rorate." ocb en belga-trefaMigbets-messa hvarje söndag till evig tid För hvilken föreskrifna tjenst hennes nåde gifvit till Dragsmarks kloster femhundrade mark i gods och penningar, att förbemälte gudstjenst skall dermed vid makt hållen varda till evig tid. Thy förpligta vi oss ocb våra efterträdare, förutnämnda gudstjenst att vilja hålla olörsummad på hvad sätt det vara må. till evig tid. Skedde det så, det Gud förbjude, atl förbemälte gudstjenst icke uppehälles, eller på något sätt försummas, då törpligte vi oss att stå hennes nåde och hennes nå-

*) Premonstratenserne till hvilka klostret hörde, voro en gren af Angustinerorden. **) L man,is.

***) Först förmäld med Christofer och s^dan med Christian.

†) De a k. "tainpcrdagarne" (quatuor tempnrum) voro fyra onsdagar om aret, l:mo onsdagen efter förste böndagen i fastan, 2:o onsdagen efter ping-t, 3:o efter exaltatio cruci* (14 Sept.) 4:o efter 8:dje söndagen i adrentet. — "Tniuperlflrdag" kallades lördagen efter en sådan onsdag.

des arfvingar derföre till rätta Till yttermera vittnesbörd och bättre förvaring bärom, bänger jag, abbot Thore, milt insegel och menige conven-tets insegel nedanför det^a bref, bedjande välbördige män Azel Olsson, Lanrens Klansson Lagman i Tiken, Mattis Olsson och Heinrich Fryss väpnare, att hänga deras insegel jemte våra nedanföre detta bref. Skrifvit på Bohus, qvarta feria post inventionem sanctæ crucis, anno domini 1492."

Af konung Magnus Eriksson ocb dess gemål, drottning Blanca, fick klostret, genom bref från Lödöse 1347, 10 mark siliver, och af konung Gustaf Vasa erhöll det, som understöd för der varande högskola, åtskilliga egendomar på Dahl.

Ar 1533 tilläts efter reformationen alla klosterbröder, som ville lemna munklifvet, att gå ur klostret. De som qvarstannade fingo behålla det mesta af sina inkomster, mot vilkor att afiöna eu luthersk prest vid kyrkan i Bokenäs. Icke långt derefter upphäfdes klostret, sedan det likväl förut blifvit råuadt pä sina förnämsta dyrbarheter. Af dess domäner upprättades ett eget gods, som, under benämningen »Dragsmarks klosters län," hade sina egna styresmän, oberoende af höfdingen på Bohus

De skrifna urkunderne veta ingenting om något nunnekloster vid Dragsmark, men folksägnen förtäljer, att den tid ett nunnekloster der fanns, bodde munkarne vid Muokeby, hvarest ännu ses lemningar efter stenbyggnader ocb att de haft sin högskola vid Hultås; hvilken varit mycket fre-qventerad af adliga ynglingar från bela norden.

Ödmau beskrifver klosterruinerna, sådana de voro på hans tid, sålunda: Tå östra gafleu fins än en mur, vid pass 30 alnar hög och 20 alnar bred, i hvilken ännu äro bela ocb temmeligen fullkomliga gluggar af tre fen-ster, som tyckas hafva varit 25 alnar höga och 5 qvarter breda Dessa äro i kanterue murade af väl uthuggne täljestenar och ofvantill hvalf-skurne snideverk, samt utom desse af bildhuggare uthuggne blomverk, jemte tvenne seraphims-beläten. Vid det sydöstra hörnet är till 2| alns höjd en grundmur af en temligen stor sakristia. Af södra sidomuren

står qvar 6 alnars höjd och 8 alnars längd. På norra sidan är en mur 25 alnar hög ocb 16 aluar lång. Vestra gafveln, som bänger ihop med begge dessa nämnda sidomurar, är 18 alnar hög och 20 alnar bred. Midt. uti är kloster-dörren 14 alnar hög, öfver hvilken är en stor, trind fenster-glugg af 6 stenar uthuggen ocb 12 der i ristade taggar.*) Ar alltså klostret**) 40 alnar långt. Den nämnda dörren, med de runda fenstergluggarne är af täljsten, men de andra murarna af gemen, dock murbuggcn gråsten. Uppe i de högsta murarna af detta kloster stå, förutan en liten gran,.mångfaldiga små rönnar, tre-qvarter tjocka (?). Inuti såväl som utantill detta klo-

*) Förtnudligen radier i rosettsu. **) Klosterkyrkan.

ster är en stor myckenhet af askar samt allehanda andra slags trä. Uppe uti väggarna ofvan ifrån allt neder åt vexer malört, huslök och annat gräs." —

Af all denna herrlighet finnes nu ingenting vidare i behåll än en gråstenshop utan allt interesse. Ett par stenar med rått huggna hufvuden ligga på kyrkogården: eU tredje dylikt vid gården Klosters hustrappa, det sednare mutileradt. På sistnämnde ställe finnas ock några fragmenter af kolonner, hvilkas genomskärningar visas af ofvanstående figur.

Klostrets vackra kalk och patén, båda af lörgylld siltverbleck finnas i behåll och visas här i albildning. Af de många götiska ornamenter,

hvarmed kalken är zirad au trait, finnes icke en enda som är lik den andra. Deras styl tyckes hänföra konstverket till 14;de eller 15:de seklet. Kransen straxt under skålen är i sin helhet afbildad underst på sid. 244. Kalken

är 7 tum hög och tum i diameter öfver skålen. Hvad patenets sinnebilder vidkomma, så föreställa de ljusets skapelse Märkeligt nog finnas, enligt Holmberg, samma figurer å det grafmonument vid Gidsköe, som gör anspråk på att anses för sköu Val borgs graf.

Allmänt bekant är den vackra visan oui riddar Avel Tliordsson och sköu Valborg Ingcmarsdotter. Man har trott att en historisk händelse legat till grund tör densamma: för egen del tror jag, att knappast någon enda forntida sång finnes, som icke har sin uppkomst från någon verklig tilldragelse, och sä mycket troligare är detta här fallet, som alla visans momenter stå i noggrannaste öfverensstämmelse med medeltidens seder och bruk, oiu än detaljerue af händelsens gång kunnat under tider-ucs lopp förändrats, eller ock flera sägner, som icke rätteligen hört ihop, sammansmält till en enda Visst är att visan, sedan urminnes tid, varit här i trakten hemmastadd; ty redan Ödman omtalar den såsom på baus tid, d v. 8. för öfver 100 år sedan, här i trakten känd, åtminstone lär väl detta vara meningen med hans uttryck: "bemälte konung (Hakon gamle) lät ock uppbygga dersammastädes ett Angustiner-kloster, S. Mariæ till ära, der ock skön Valborg ligger begrafven, helst hon bodde på Ilultås, nu regementsqvartermästare-bostället, hvarom står 1 do gamle kämpevisor."

Då jag nu här anför in extenso den långa visan, vill jag en gång för alla anmärka att omqvädet:

"Men lyckan ho» vänder sig ofta om," i visan upprepas efter hvar fjerde strof, hvilket här för korthets skull utelemnas.

lie lekte gulltafvel vid bredan bord I glädje ncli lust med alla, De fruer tvänne med ära slor Så underlig leken månd' falla; —

De tärningar lupo så ofta omkring, Så snart de sis; månde vända, Så gör oc k lyckans lijul uti ring, Hvars lupp man näpplig' kan känna.

Fru Juli och drottning Mallred, De lekte giill-tafvel med ära; Få golfvet gånga barnen dervid, I)e lekte med äplen ocb pärori. På golfvet gångar det barn så fint, ' Med äplen och päron månd' leka; 1 salen herr Axel Thordson kom in, lian läckte Ull Rom att resa. Han helsade fruer och jungfrur fillik, Honom liiljile tukt och ära, I liindom han älskade det ädla vif, Ty lyckan den ville förföra. På armen tog lian den lilla brud Klappade henne på hvitan kind:

"Christ giTve, alt du vore vuxen nu! Snart blefve du kärestan min.® — lians yngsta syster svarade brådt: (På kläder hon guld månde härå)

— "Vor'hon än vuxeu i denna nalt, I måtten ej samman vara." — Jungfrulies moder talte här rätt, Hon inånd'cj från sanningen vika:

— aJ ären nu allt för nära i slägt, Hock väl hvarannan lika." —

nan tog en gullring af sin hand, Bad barnet dermed all leka, Der hon uppvcxte i ålder, förstånd; Det gjorde hennes kinder bleka.

— "Kom väl ihog, min lilla brud! I dag månde jag dig fästa;

Jag vill nu resa af landet ul, De främmande herrar att gästa." — Men lyckan hon vänder sig etc.

Herr Axel drager af landet ut, Honom fiiljer mkt och ära, I kloslret sattes hans lilla brud Alt hon skulle sömmen lära. De lärde henne väl silke alt sy,

') Slatli. 25: 2. ') lunnl tyg, ventus textilia.

Och läsa lät' de henne lära Af hennes dygd gick herrligt gny, Henne lüljde si or tuki och ära. Slik adeliga seder, som hon har, Hör hvar man med räita prisa. 1 sinne hon ock förståndig var Och räknad bland de visa. ') — I klostret var hon i ellofva år, Tills Gud hennes moder månd' kalla, Då log henne Dronningen i sin gård, Däst månde hon henne lalla. —

Men lyckan hon vänder sig etc, .

1 kejsarens gård Herr Axel var,
lians sporrar som gnid månd' glimma,
Silt svärd ban vid sin sida bar
Och lär sig ridderlig tinna.
Herr Axel ban sofver så sülelig,
Aili som en herre månd' |ärna;
Om natten har han ej ro hos sig,
Aili för sina starka drömmar.
Herr Axel ban sol ver i högan sal
Och hvilar på silket det lina;
Han hade ej ro om nallen all,
lian drömmer om läsiemö sina.
lian drömmer om jungfru Valborg skön,
I llöyel 2) klädd med ära ;
Hos henne säll Hakon, konungens son,
En bön ban månde begära. —
Om morgonen ganska billidelig,
Då lärkan sin Stämma rörde,
Uppstod herr Axel så liasielig,
Sig snarlig i kläder lörde.

Rätt forl han lät sadla gàngaren grå,

lian lyster i binden att rida,

Sig underlig' lankar af hufvud slå

Och lyssna på foglasång blida. —

Som nu herr Axel Thordson

Kom in uti rosendelmiden,t

Der mötte honom en pelegrim skön, Uti den samma stånden.

— "Väl mött, god dag, du pelegritn from Hvarthän slår din begäran?

Ifrån milt land du komina månd', Dina kläder de mig del lära." —

— "Norge det är uiitl lädernesland, Jag är af Gildiska stämma, ')

Till Rom bar j.ig mig ärnat lörsann, Om jag der kan påfven finna.® —

— "Är du kommen af Gildiska slägt, Dä är du ock min frände:

Ilar stolian Valborg mig förgått? Säg uiig om du henne känner! —

— "Valborg hon är en jungfru sä skön, Jag henne sä väl minde känna;

Det är så mången Hiddareson, Som sätter sin lit till henne. Jag känner så väl den jungfru der, Hon sliter znhel och mård; Bland and-a jungfrur hon loford bär, Som |jena I drotlningens gård. Uppvuxen är Valborg, sköu jui.gfrufürsaun, Som liljan fagrast på qvisle; ßland alla dc jungfrur uti det land Ej skönare någon viste. Under marmorstenen hvilar fru Julis lik, Allt hos sin herra kära; Dronningen Malfrrd log Valborg med sig, Hon henne mänd' älka och ära. Guld här hon om sin hvita hand I perlor flätadt jsltf hår; Herr Axels brud af alle nian Hon kallas ehvart hon går. De kalla henne Axels fäsiemö skön Och gilra deral gudi glam; De ärna hrnne Hakon, konungens son, Jag menar lian blir hennes man." — Men lyckan Imn vänder sig etc.

•) Af Harald Gilles att troligen.

Herr Axel Thordson den ädle man, lian klädde sig uti skinn, Så går ban uti sälen fram, För romerska kejsaren in.

— "Hel sillen J kejsar Henrik så from! 1 ären så väldig en herre:

Urlof alt resa jag bedes om, Till fädcrneslandei kära. Från mig är fader och moder död, I fara står godset det bästa, Mig (vingar dock mest min fästemö, En annan vill henne fäsla."

— "Urlof det skall du gerna få, Sjelf skall jag dig det gifva! Om du tillbaka komma må,

Din plafs skall öppen blifva." — Herr Axel han rider af kejsarens gård, Honom följde så härligan skara; Och alle, som voro i samma gård, liädo honom af hjertat väl fara. På resan var han så häftig och snar Honom löljde trettio svenner; När han kom lill sin moders gård, Då red den herren aliena.

Men lyckan hon vänder sig etc.

När nu herr Axel Thurdson

Kom fram lill Borga-led,

lic stod fru Helfred, hans syster skön,

Som hvilade dervid.

— "Här siår du, Helfred, syster min! Nu vänlar du mig icke komma,

Hur' lefver Valborg, min fästemö ön,

Den ros och dygde-blomma?" — i

— "Skön Valborg hon lefver mycket väl, Den skönaste jungfru bland alla:

Hon tjenar ock vår drottning sjelf, Hon henne bäst månd' falla." —

— "üu säg mig, Helfred, sysier fm,HÄRAD.

303

Du gif mig rädei det goda, Hum jag kan tala med ftstfiiiö min, Alt ingen man det förstode?" —

— "Kläd dig strå* uti silke ocli guld, Och sammet uppå dig drag,

Säg dig att vara milt hemliga bud, Tala med den jungfrun i dag!" Men lyckan Ikiii vänder sig elc.

Det var licrr Axel Thordson, Gick sig öfver högan lufts spång, Der mölle honom drottningens jungfrun'

skön',

De kommo ifrån aftonsång.

Han räckte skön Valborg hvitan liand

Och laltc nil henne så:

— "Jag är Iru llellreds sändningehiid

försann,

Alt låta eder något förstå." — Hon bryter upp det bref så stort, Hon las det uf med alla, Deruti stod' de älskogs ord, Som någon bäst kunde tiilala. Deruti lågo de gallringar lem, Voro gjord* på sätlet det bästa:

— "Er gifver herr Axel Thordson dem Som eder så ung månde lästa.

J lofvat all vara min läslemö, Det skolen J hålla med ära, Jag sviker eder ej på verldens ö , Det lofvar jag eder min kära!" — Så följdes de öfver den liüga bro, Som Gud gaf dem till råda, Der lofvade de hvarannan sin tro, Och eder svuro de båda.

Vid Dorothea ') den ädla inö, En ed de svuro tillsamman: I äran ville de båda dö Ocli lefva tillhopa med gamman. Herr Axel rider af konungens gärd, Han var så gläder till mod; Hans fästemö uti högan loft står, Hon både lekte och Ing. —

Men lyckan hon vänder sig elc.

Det stod så uti månader lem, Och väl uti månader niu, Ellofva grelVesöner gingo fram, Som uiånde om henne bedja. Ellofva voro de riddare skön', Till henne i äran månd' gilja, Den to|lle var Hakon, konungens son, lian bad lienne arla och särla:

— "Hören J, skön jungfru lin, Ocb viljen J vara min kära,

Så tager jag eder lill ilroilning min, Och kronan skole|| J härå." —

— "Hören J Hakon, konungens son! Det kan dock ej så gå:

Min (ro liar jag lofvat herr Axel front.

Den går jag aldrig ilrå." —

Fast vred blef Hakon, konungens son,

Och klädde sig uti skinn,

Så går lian uti sälen skön,

1'ör sin kära moder in.

— "|lei Sitten J, kära moder min! Hvad råd månd' J mig bele ?

Jag beder om skön Valborg lin, Hon bjuder mig spoli ocb spe. Jag bjuder lienne både heder ocb är'

) Ett helgon oeh martyr. "Nlr hon fördes ut till sitt lidande, hade hon på vackraste maneret elg utstofferat, så att ^kejsaren fick behag till henne, och gaf henne hemligen sin vilja tillkanna." — Man inser l&tt likbeten i hennes belägenhet och Valborgs. — "Men bon svarade »tt hon kunde icke bellScka sin kropps tempel, »om redaD var Gudi uppoffradt, utan voro hon beredd att dö. Hon blef då hudflängd, »lagen, och dess bröst med facklor, dock oskadde, ansökt att br&nnas, och sist halshuggen d. 6 Febr. 287."304 LANE

Saml rike ocli land tillika,

Unn säger sig hafva herr Axel sä kär,

Uun vill honom aldrig svika." —

— "Ilar hon sin Iro bortlofva! för sann, Då bör hon den hålla ined ära;

Bär äro väl liera al grefveständ Så maklig Som hon månde vara." —

— "Väl äro här »rcfvedöttrar fler', Så sköna och så rika;

Men ingen skön som Valborg är, Ej heller så ilj gilerika." —

— "Med magt kan du henne icke få, Ty del vore skaiu ati höra;

Med va|ien — om du henne vinna må — Kan sig herr Axel ock lüra." — last. vred Mel Hakon, konungens Son, Och vred så gick ban ut. Der fiiöite honom lians skrifiefader from. Som kallas Svartehror knut.

— "Hvi går min herre så s orgel ig fram? Hvarthän slår lians begäran?

Ar honom påkommen någon moigång slem,i Då sägen mig det min herre!" —

— "Sior moigång är kommen mig uppå, Som (vingar mig aldramest;

Skön Valborg kan jag icke lå, Herr Axel har henne lås!," — Hafver herr AxM skön Valborg fäst, Han henne ej hein f.kall föra; Deras härkomst ligger j klostret här näsi. Som J skulen se och höra. Af älei, hög och förnäm stam, När' syskonebarn de äro; En fru dem båda till dopet Tram Pä Högeborgs sloll månde härå. Dopsyskon äro nil derföre de, Allt för vår klosierräit, Derhos kunna vi erfara och se, De äro i tredje slägt.

') af "synia," neka.

härad.

Min herre skrifver af landet ut, Capitlel skola de lyda, llerr Axel får icke den ädla till brud, Vi vele honom det förbjuda." — Men lyckan hon vänder sig etc,

Det var Hakon, konungens son, Han säger (ill svenneriia så: J bedjen jungfru» morbröder fromm' Till mig i stugan ingå!" — De grefvar ställdes vid bredan bord Med tukt och mycken ära:

— "Vår nådige herre oss sände ord, Dan säge oss sin begäran!" —

— "Om eder systerdotter skön, Med henne alt lefva i ära,

Eder jag beder: mig henne ej sön'! ') Det är min bästa begäran." — Svarade hennes morbröder tre, De blefvo sä glade (ill mod:

— "Väl är skön Valborg lödd, ty se En kongason lofvar sin (ro!" —

De ädle herrar och grefvar försann, De klädde sig uti skinn; De gingo i höga Inftssalcn fraui, Für Malfred, drottningen, in. Dronningen Malfred, den mäktiga fru, De helsade med lukt och sinne, Dernäst stolts Valborg, den'ädla brud, Den skönaste der var inne.

— "Väl dig, kära systerdotter skön, Väl dig den stund, du må lefva!

Om dig beder Hakon, konungens son, Honom viljora vi dig gifva."

— "Hafven J mig bortlofva! nu, Då vill jag eder det säga,

Herr Axel går aldrig utur min hug Helst lyster mig honom all ega Svarade hennes morbröder (reI.ANE HARAD.

Som de bäst tyckte sig (alla, — "Det skall i sanning aldrig ske, All du ditt bil te skall hälla.» — Men lyckan hon vänder sig etc.

Och del var Hakon, konungens son, Han l.iler skrifva kring landen, All hemta erkebiskopen from, Med klerkerne alla tillsamman. ') — Först svarade då Mäster Erland, lian las det kungabref al:

— »Skam rå den, som del påfann; Ja, först och sist. Svarlebror knut!" — Erkebiskopen stod tör bredan bord. Han falle till kungen med ära:

— "Min nådige herre liar sändt mig ord, Han säge mig sin beuäran!"

— "Jag lialver mig en jungfru fäst, Vid henne skolen J mig viga;

Herr Axel är henne af hjertat näst Hon skall honom öfvergifva." — En stämning dc uiskrelvo fort; Att till tinget skulle komma Den ädle herre och jimJrii så god Ocb stämningen icke lörsiimnia. Men lyckan vänder sig eic.

Om morgonen ganska bittidelig,

Som otlesången hade en ända,

ilen ädle herre, med lästemö sin.

Han ski.lle lill kyrkan lända.

Den herre ban stiger til högan bäst,

Han månde sà lijerlelg sucka;

Den jungfru fi-lji-r i kännen dernäsl,

Sin sm g hon månde iiilycka.

Det talte deri sköna janufrii Valltorg,

När bon koin i rosenlund:

— "sällan suckar gladt lijeria af shrg;

Men ofta ler sorgefnll mund." — Den riddarn rider på hözan häst, Hans tanke så vida onivankar; Den jungfrun, som följer i karmen 2)

dernäst

Hon döljer sin sorgetankar Utom Mariæ kyrkogård,

Der stego de herrar frän liäst;

Sedan dc ull kyrkan gä,

lie fränder och riddar' som bäst.

De hvilade pä ilen kyrkogård,

Der biskop dem lilli[|e och klerker;

Deras hjerta var kläiudt af surgen hårdt

Det kunde man på dem uiäika.

Ärkebiskopen möite på den stad,

Med siillslagen slaf uii handen,

Med sina ordens bröder i rad,

All skilja de kärleksbanden.

Fram träder Svartebroder kniil.

Med slägtcbök i händer,

lian las för dem arltallan ut,

Atl Axel var Valborgs frände.

Den arfvetada de läste ill all,

Som munken gaf dem lill råda,

När-syskonbarn voro de ini val,

På uiödernessidan båda.

De voro när' syskonbarn så god',

Af adelig|; blod det hasta:

I Ijtrde led deras slägtskap stod;

Straxt ski'jde dem ä! de prester.

De voro komna al fiildiska rol.

När syskonbarn så fromma:

Herr Axel och .'kön Valborg god

Mätte icke tillsamman komma

En fru dem båda lill dopet bar,

Der de lirigo dopsens gåfva,

Herr Esbjörn beage (letas gudfar var,

Hvarannan dc ej måtte ega.

') Delta hade icke hehöfts om Hakon varit i Trondhjem, aom Oehlenschläger snpponerade. ') Vaguen, carrn».306

LÄSE HABAB.

Så följde dc dem till' altaret fram Fingo dem handklädet i händer. De voro ej sen' att lösa det band, Ty svennen var jungfrulies frände. De voro fränder af ädelt Mod, Af Gildiska slägt den bästa, Dernäst voro de Gudsyskon god', De måtte ej sammanfäslas. Det handklädet mellan dem afskars slätt, Elt stycke de livar tilblcla: Ej lefver det någon i verlden sä käck, Som vet, hur' hans iycka vill spela.

— »Het bandklädet nu sönderskuret är, Hvarmed J oss åtskilja;

Så länge vi lefVa det aldrig sker,

J brylen vår vänskap och vilja." —

Af jungfruns Unger man gullringen tog;

Gullarmbaiid af hennes hand,

Sin gåfva igen fick den riddare god,

Upplöst var kärlighetsband.

lian kastade giildel på altaret dà,

Gaf det Sankt Olof (ill ära,

Svor alla de dagar han lefva må,

Dan Valborgs vän ville vara.

Vred blef dä Hakon, konungens son,

Allt under det silke röd:

— "Eller du henne ej glömma kan, Då är hori visst icke mö." —

Der svarade erkebiskop Erland, Den visaste bland de klerker:

— "Jag håller den för cn oklok man, Som" ej känner älskogen stärker.

Med vatten utsläcker man elden stor, Härtill den brinnande brand: Men kärlighels brand långt öfvergår, Den ingen man dämpa kan. Solens hetta den brinner så starkt,

Alt ingen den svalka kan; Men älskogs brand är härdare värk, Den aldrig brytes, försann!" — Dertill herr Axel svarade så, Stod klädd uti silke röd:

— "Den sak vill jag mig reda ifra, Skulle jag i morgon dö." —

Vred blef då Hakon, konungens son, Trädde fram pä bredan sien:

— "I morgon skall du mig svärja den ed Och det förutan allt melin.

Svärja skall du i morgon för mig, Allt både för klerk och p?est, Om Valborg hon är mö för dig, Eller du bar sofvit henne näst." —

— "Om jag lofven skall gifva så. Det kan jag tull vä I göra;

I kampen törs jag än bestå, Så länge jas mig kan röra." — Men lyckan hon väuder sig etc.

I löftet sof Eskelin, Håkons fru *) Hon vaknar af sömnen så hrådl: — "Sankt Birgilla 2) råde riu för min hug Hur' jag balver drömt i natt. Jag drömde om Juli, den ädla fru, Som hvilar i svartan mull, Hon bad at! jag af hjerta och hug Skulle vara hennes dotter hull. Min herre! jag hafver sju söner med dig, Hvar hafva de ijenare sköna. De bjuda å svärd och våga sitt lif, Att hjelpa jungfru så vånå. Min herre, J .sadlen nångaren grå! Att som en herre bortrida, J följen med henne! Bifallen då,

Att lijulpa ifrån all qvida. «

11 Detta är en helt annan ITakon än Hakon, konungens son. ®) Då S. Birgitta först 1391 hlef förklarad för helgon bevisar detta att sagan blifvit omarbetad och förändrad.

Vi hafve tillsamman söner sjo, De unge hertigar raske; Det är vår egen e. nch ro, Att de kunna hälla sig tappre. När-sys-kpnafiarn vi voro i slägt, Fru Julia ocli jag tillika, Derföre slår det oss myckel otäckt Om vi hennes dotter skull' svika." — Men lyckan hon väuder sig etc.

Billida om den morgonstund, När solen begynte sig le, Pä slottet gå de riddare fram Och vilja der aflägga ed. Herr Avel Thor||son då färdig siod Och räckte sin hand jlrån sig;

— "J kommen hit, grefvar af Gildiska

rot,

Och lofven i dag ined mig!" — Fram gå de ellofva riddare i mak, Voro klädde i zobel och mård:

— "Vi viljuii lofva med Axel i dag, Gud gifve det niålte väl gå!" —

Men lyckan bon vänder sig etc.

Strida runnö lårar på jungfrulies kind, Som regnet tjockast månd' falla:

— "Ack, livar skall jag lintia vännerna

min?

Jag är eländig bland alla" — Så talte lieiines morbröder då, Som henne så månde svara:

— "Ensam du sjelfver svara må,

I rådet du ensam månd' vara." — Och del var erkebiskop Erland, lian lalte till henne så:

— "Fiender du inånga halva kan; Men vänner hafver du få.

Ja. bender du väl många liar;

Men vänner kan Ju ej finna: Gud lijp|pe dig af denna far', Du niàtie din sorg öfvervinna!" — — "Att mig är fader ocb moder död, Må jag beklaga med smärta; Men Gud som alla hjelper af nöd, lian känner ock bàsi milt hjerta. Fra Juli ligger under marmorsten, Herr Ingemar i svarta mull; Men voro de än i lifvet igen, llå vore mig mången bull." — Men lyckan hon vänder sig etc.

Der hnn nn satl med jemmer och ve Och uli sin stora sorg, Då kom Hakon ') och lät sig se. Framridandes till den borg, lian trädde fram så bastelig, Sin ord lät ban så ljuda: — "I lo|vén går jag i' dag med dig, Sjeir vill jag mig tillbjilda. Fru Eskelin är mig liuld ocb god, llon sofver mig hvar natt när; Din inuder ocli hon voro af en rot, Derföre kommer jag här. J träden fram mine sju söners tal, Och eder i lofven blanda! Herr Cail och lians söner al Söderdal De skola ock slå tillhanda.» — .Men lyckan hon vänder sig etc.

Ellofva herligsöner gingo fram Yuro klädde i zobel ocli mård. På fursteligi vis de pryddes försann, Och kriisadt var deras hår. Ellofva grefvar gingo i Hock, De voro belt olörlär'de, Krusad var deras gula |nek, Förgylld' voro deras svärd.

') NB. Hakon, fru ßnkelins man, icko konungasonen.308

— "Med jungfrun vilje vi svärja nu Och lofven med henne göra,

J träder här fram både sveri och jungfru!

Att hvar och en det må böra!" —

På inessehok lade. herr Axel sin hand,

Och svärdet höll ban uti läste,

Hans rike fränder stodo derlios försann,

De ypperste nch de bäste.

Fästet höll lian uti sin hand,

Och udden stod mot en sten,

Sin ed på stunden gjorde han,

Och det fiirulan allt melin.

— "Väl hafver jag halt Valborg kär. Hon var min högsta I rost:

Ja»- henne dock aldrig var så när, Att jag henne en gäng har kysst." På messcbuk lade den jungfru sin hand. Och så sin ed allatle:

— "Min ögon vor' aldrig så dristig för-

sann,

Jag torde herr Axel åskåda." — Men lyckan hon vänder sig etc.

Del bars öfver henne en himmel skön Och sattes på henne skrud. Så följde de henne i salen In Och kallade henne konungens brud. In koin Hakon, konungens son, Siri tal månde ban så lälla:

I

— "EJ ma härifrån någon riddare from 1 natt sin resa anställa. I da<r vill j:i2 lästa Valborg lin, Allt till min hjertans kära, ||ön skall nu vara dronningen min Och kronan af ridan guld bära." — Men lyckan hon vänder sig etc.

Der breddes duk, de sattes (ill hord, Der skänktes både mjöd och vin, Herr Avel han salt med sorgfullt mod

Och talte till kärest,tn sin;

— "J sägen mig, Valborg, min ädla ros, Medan vi äro ena härinne,

Hvad råd vi kunna uppfinna oss, Alt vår sorg niälte försvinna!" —

— "Får jag konungen, om det så går Så sker det ju emot mitt minne.

Om jag än lefde i tusende år, Går J mig aldrig af sinne. I högan loft vill jag sitta med id Och virka guldet, del röila; Så Sorgelig vill jag lefva min tid, Som turturdufvan månd' göra. Mon hvilar aldrig på grönan gren, Hennes ben är' aldrig så nötta, Hon dricker aldrig det vallén rent, Men rörer (lef först med fötter. Min herre, J riden så Instelig Alt jaga den vilda rä, Alla de. tankar. J fån om mig, J låten dem snart bortgå. Min herre, J riden sä (röjdelig, Att jaga den vilda bara, Alla de tankar, J lån om mig, J låtfn dem strax boitfaral" —

— "Om jag än rider i rosendelund Och skådas de djur uti sk gar, Hvad skall jag göra om natiesliind, När jag dock icke kan sofva?

Mill (ädernesgods j.ig säljer försann, För silfver och guld det. röda; Se'11 vill jag draga i främmande land Och sörja mig sjelf till döda." —

— "Min herre, J -äljen ej godset bort Dit är så svårt att mista!

Men sänder bud til herr Elfbjörn fort, lians do|ter skiden J lästa. Allhed, hans dotter. J lästa må Och lefva hos henne med ära; J moders stad vill jag eder stå

Och sorgen så (ör oss bära." —

— "Ingen skön jungfro jag hafva må, Och ingen trolofvar jag mig,

Kunde jag ock kejsarens (lotter lä, När jag nu icke lick dig." — Erland erkebiskopen svarade hrådt, lian klappade dem med ära:

— J sägen hvarannan i afton godnatt, Det kan ej annars vara." —

Den erkebiskop han sade fritt ui Ocb kunde sin tunga väl rüra:

— "Skam får du Svartebror Knut, Som häri skillnad månd' göra!" — llerr Axel bjöd den jungfru godnatt, Det gjorde ban med stor ängslan, Hans hjerta var med sorg belagdt, Som fången i jern är fängslad.

Sköri Valborg bon går i högan loft hän Med jungfrurna, till att sofva, Hennes hjerta det brinner af sorg och

melin,

Som eld och ljusan låga.

Men lyckan hon vänder sig etc.

Bittida om den morgonstund, När solen sken med allo, Begynner drottningen margelund På jungfrurna sina att kalla. Drottningen had jungfrurna i del sinn '), Alt virka guldet del röda, Stilla stod Valborg jungfru lin, Af sorg hennes hjerta månd' blöda.

— "Valborg, jungfru skön och from, Hvi är du så sorgse i bug?

Det sker dig ära och mycken mån, Alt du blifver konungens brud." —

— "Jag heldre vill hafva Axel god Och lefva med honom i ära,

Än jag vill hafva en gåfva stor,

Den norska kronan att bära. Så litet det dock gagnar mig, Alt mina vänner sig glädja, När jag med lårar Sorgelig Min kinder må dägelig' väta."

Men lyckan hon vänder sig etc.

Detta stod nu en lid så rund, Ja väl uti månader tre; llerr Axel och den jungfrun from De kunde hvarken leka eller le. Der kom då örlig pä det land, Den liende så stark månd' vara, llerr Hakon, konungens son, försann, lian månde det lhtid försvara. Kungen lät bjuda kring all sin land, De lekte ocb lärde tillika; Herr Axel, den högädle inan, Han månde dem icke svika. Ty konung Hakon han var ej sen, I fält då månde ban rida; Han bjuder i landet hvar och en, Som svärd kunde härå vid sida. lian bjuder utöfver all sin land, Sä mänga, som svärd kunde bära; Herr Axel. den högädle man, lian skulle hans höfvitsmän vara. Hans sköld var både hvit och blå, lian kändes i marken vida; Två röda lyertan deri månd' stå; För äran då ville han strida. När som de kommo pä marken fram Och sågo sina liender glänsa; Mer gälde mod och väldig hand. Och icke med jungfrur alt dansa, llerr Axel bedref så manlig' verk, Sitt lädernesland till fromma, För honom föllo de hofmän stark; Ban gjorde dem sadlarna tomma.

') d. v. J. den gängen, ännu aäga vi "aldrig nånsin," d. v. ». ingen gång.

40310 LANE

Hat) slog så mången tapper mao, Han trampad' dem under sin' hästar Han skonade ingen med sin hand, Och helst de yppersta och bästa. Han slog dc herrar utaf Upland, Som redo de höga hästar; kung Aiiinuds söner föllo för hans hand, I)e grefvar och hertigar bästa. Så tjockt de pilar ifyga i skar', Som bönderne, när de slå hö: Hakon, konungens son, blef sår, Och snarliga måtte ban dö. Som nu herr Hakon konungason Frän hästen månde nedfalla, Herr Axel, den ädle herre from, Gal sig diiåt med alla.

— "Hör du Axel Tliordson kär! Itu hämna tillfyllest (inn död, Sä får du landet och riket här, Och begges vår lästemö." —

— "Tillfyllest skall j,ig hämna din düd, Alt det skall spörjas lill hy,

Jag skonar mig ej tör slag eller stöt, Och aldrig skall jag fly." — Herr Axel ränner i hopen in, Han var sä vred lill mod; Ehvcm, som honom möter, gesvindt Den slår han ned till fot, Hå föllo alle de starke mån, Som bönderne korn månd' skära; Herr Axel, den ädle sven, Stod manlig och oförfärad. Hen herre så länge värjde sig. Tills han miste brynjan häst, lian stridde så Irisk! och mannelig', Tills skölden hlef klufven allt slätt; lian värjde sig så mannelig* der Och mande sig sjelfve|- trösta, Inlilldess alt. hans goda svärd Het månde i fästet brista.

HÄRAD.

Aderton voro de dödlige siing, Den herren han hade i bröstet; Se'n buro de honom i tältet, in, Så nödigt de honom miste. Af honom rann blodet så stridelig', För segren då måtte ban dö;" Het sisla ord, han talade för sig, Var aili. om lians fästemö. — "J sägen skön Valborg så mycken

godnatt,

Vår Herre skall För henne råda, 1 himmelriket vi finnas full snart, Och mötas gladeli» båda." —

Men lyckan hon vänder sig etc.

In kom den lilla smådräng god Och stod für bredan hord, I talet var han både snäll och klok, Han kunde väl foga sin' ord:

— "J jungfrur, afläggcn silke röd Och bären det hvila lin!

Herr Hakon konung är nu död,

Och Axel, kär herren min.

Död är herr Hakon, konungsson fin,

Han ligger pa döda hår.

Det hämnade herr Axel, herren min;

Ty lick ban sitt banesår.

Segren halva de vunnit visst

Allt Norges land lill ära;

Mång' tapper krigsman har lifvet mist,

Ja inångeii ädel herre." —

Så svåra grel Mallred, drottningen lin,

Det kan hvar moder väl röna;

Skön ValboTg sörjer om kärasten sin,

Hon väter sina kinder sköna.

Unn talade strax üll tjenaren sin.

Bad honom hastig att vara:

— "Du hemta bil mitt förgyllda skrin. Du tnà det ock strax inbära.I.ANE HARAD.

•311

J spännen »rå gåiigarn för karmen röd Till kloslret vill jag mig gifva, Jag glömmer aldrig herr Axels död, Så länge jag här månd' blifva." — Men lyck&n hon vänder sig etc.

Utanför Mariæ kyrkogård, Der trädde hon från sin karm; .Så sorgelig hon 1 kyrkan går, Hon t]valdes med ångest och harm. Giillkronan tog hon med sin hand, Hon satte den på de stenar: — "Nu vill jag aldrig hafva man, Men lefva en jungfru allena. Två gånger var jag läslemö, Men aldrig brud kunde blifva. Nu vill jag uti klostret dü, Från verlden uiig alldeles gifva." — De buro fram det förgyllda skrin, Deruti var guldet del mesta; Det skiftade bon bland fränder sin, De yppersta och de bästa. Kon tog guld och del stora halsband, Hvari de smycken månd' hänga, Fru Eskelin hon det gaf försann, Som henne hade älskal så länge. Så log bon upp det stora guldband. Dertill de spetsar fast bred', Det gaf hon herr Hakon ') ined mun och

hand,

Som svor med henne den ed. Hon tog fast mycket silfver och guld, Väl öfver hundra gullringar, Dem gaf hon de hertigesöner båld', Som lofven med henne ingingo. Hon gaf till kyrkor och skidor väl

Och till dem som skulle läsa. För sin och sin kära väns själ Hon stiftade dägelig messa. Hon gaf till enkor och taderlös' barn Och dem, som vandra oui föda; Till Sankt Annas beläte, skön Gaf hon giillkronan den röda. — "J träden fram biskop, är'vördig man, J Yigen mig in med inull, Den klosterordning jag svär försann, Jag hoppas J värden mig hull!" — Herr Ake erkebiskop kär, J vigeu mig in lör Gud! Jag kommer aldrig af klostret här. Förr'u jag bärs död liärut." — Det voro så många grefvar båld', Som hade deraf sior harm, Der de nu kastad' den svarta

uiull Allt öfver skön Valborgs arm. Nu går skön Valborg i kloslret der; Hon lider så mycket tvång, Messan hon aldrig försummar der, Ej heller ollesång. I klostret mången gifven är, Både jungfrur ocli dygdiga qvinnor, Dock ingen så skön som Valborg kär, Hvars like man näpplig' linner. Bättre är det ej vara född, Än städse i sorgen lefva, Med ängslan dagligen äta sitt bröd. tlcli aldrig rolighet pröfva. Gud den förlåte som orsak är, Att de ej samman må vara, Som halva hvarannan af hjertat kär Och älska ined tukt och med ära. Men lyckan hon vänder sig ofta om.

Den af Holmberg yttrade gissning, att med den Hakon, som älskade skön Valborg, bör förstås konung Hakon Gamles äldste son af samma namn, är så till vida sannolik, att denne prins, liksom den i visan — hau

') Eskelini inan812

kallas der både konung och konungens son — redan under sin faders lifstid bar konunganamn, oeh hade styrelsen öfver Viken. Krönikorna förmäla dock ingenting om skön Valborg, och lika litet nämnes uti dem någon af de öfriga personer, som figurera i visan. Jag har i föregående nämnt, att den unge konungen afled 1258, af en på jagt ådragen förkylning: att visan deremot säger honom hafva stupat i fält, får måhända tillskrifvas en annan', i orten gängse, men vida äldre sägen, om en strid på Fidje hedar, på andra sidan om Gullmarsfjorden, efter hvilken ännu visas de slagnes grafkullar vid vägen till Lysc kyrka, och specielt utvisar allmogen en kulle, prydd ined en vacker bantasten, som Axel Thordsons graf — jag har dock omnämnt en annan hans graf vid Lökås.

I alla fall har konungasonens kärlek till Valborg ägt rum före 1249, hvilket år han lörlofvades, under mötet på Torskabakki, med Birger Jarls dotter Richissa (se sid. 81). Gudsiviolagen, som förböd äktenskap mellan dem, som befunno sig i s. k. andelig skyldskap, infördes af Villiebnus Sabinemis 1247 (se sid. 77), den var alltså på den tiden belt ny och föga känd.

Härtill kommer ännu en omständighet, som tyckes vilja förlägga händelsen alldeles precist till 1248. Den rätte romerske kejsaren hette på den tiden Fredrik II; men det fanns ock en motkejsare, Henrik Raspon, mark-grefve af Thttringen, som 1247 blef af prestpartiet utvald, i hvilken vi möjligen torde finna visans "kejsar Henrik", ty i en italiensk kejsarläugd finner jag denne mycket riktigt upptagen som kejsare åren 1247 och 48, under namn af Henrik VII, ehuru denna ordnings-nummer eljest tillkommer Henrik af Luxemburg, regerande mellan 1308 och 13.

Ett ytterligare faktum, som likaledes tyckes tala för händelsens förläggande till af mig angifna årtal , är att det i Hakon Hakonsssons saga aniörda förhållande, att nämnde konung uppehållit sig en längre tid på det icke långt från Dragsmark liggande Dyngia (Gullmarsberg), intal-ler alldeles precist på året 1248.

.4 ♦

Har Odmaus uppgift, att klostret stiftats 1234*) grund, och har derin-vid funnits något nunnekloster, så är det en möjlighet att Valborg senare der som nunna ingått, eljest har detta väl skett i något annat kloster, men visan har troligen i alla tall blifvit af någon härvarande klosterbroder sarn-mandiktad och, på forntida vis, åt allmogen lärd

Att den unge konungens moder i visan kallas Malfred, ehuru hon rätteligen hette Margareta och var dotter till hertig Skule, tyckes nästan innebära ett. kriterium på att denna saga rätteligen tillhör Bohuslän. Ty Malfrid var namnet på Sigurd Jorsalafararens drottning, och historiskt är

*) Munch uppgifver 1260.

att denne konung ganska ofta och med förkärlek vistades i Konghäll, hvarigenom äfveu hände, att hans drottning var bland allmogen i Viken mera bekaut än någon annan. Följaktligen då visan, långt efter det sjelfva händelsen passerat, diktades — dess yngre tillkomst bevisas bland annat äfven deraf att S. Brita deri nämnes som helgon — sattes det välkända namnet Malfrid dit, i stället för den, måhända då glömda drottning Margareta Skuledotters

namn.

Det vare dock långt ifrån att jag tror mig, pfi grund af anförda fakta, kunna etablera tilldragelsens fulla historiska sanning och dess plats i kronologien. Det språk, på hvilket visan nu finnes, är ett belt annat än det, som under Medeltiden talades och skrefs i våra bygder, och i den mån orden förändrats har äfven, till bibehållande af rimsluten, mången mening hunnit bli bortfuskad.

Hvad Holmberg berättar, om en ring med ett A och ett V, funnen vid Dragsmark, torde lämpligast kunna så förstås, att det varit en sådau som den medlersta af de på sid. 284 afbildade, med inskriften "avë maria", dock så, att alla bokstätverne, utom de två första, varit utslitne.

Bokenäs kyrka ("Boknes") qvarstår ännu i sitt medeltidsskick, med undantag deraf att fenstren på södra sidan blifvit utvidgade. Mellanbal-

ken. sora skiljer långhuset från koret, finnes ännu qvar, och kyrkan afbildas här, nemligen dess utseende (rån norr, och dess grundplan, såsom ock

dess interiör och chordörr, hvars ornainenter, i sten huggna, nu, ty värr. äro betäckte med tjockt påsmetad kalk. Af de stenar, som nu

fattas, har en sökt sig väg till Tègne-by kyrka på Oroust, der den sitter högt uppe på södra kyrkmuren, och är i föregående sid 272 omnämnd och afbildad. Kyrkan skall fordom hafva halt tvenne altaren, hvaraf det ena helgadt åt S=t Botolf. Sådan denna kyrka här blifvit afbildad, hafva sannolikt våra iildsfa kyrkor varit: den uppgift att de skola varit ruuda, är troligen en arkäologisk anka. helst s. k. rundkyrkor äfven finnas utrikes, t. ex. i Frankrike och hafva förr der funnits i större antal, samt anses för s. k. "haptisterier", byggnader uppförde enkom till förrättande af döpelsen, efter förebild af det af Constantin den store tätt invid Lateran-kyrkan i Rom uppförda, som ännu qvarstår*)

Här passar det sig godt, att ur Vikens Christcnrätt, jemförd med det ringa soin återstår af gamla Heidsævislagen, anföra ett och annat rörande

*) Från denna byggnadens bestämmelse bör sannolikt hfinledas namnet pl en af vara fi qvarstående rundkyrkor: "Skörstorp", af "nkiras", lita sig döpa.

kyrkor, begrafningar, biskopar och prester, m. fl. drag som icke få lättas vid en skildring af medeltiden. — Kyrkor vore af tre slag. Fylkeskyrkor, som till rangen stodo högst, förde mindre egentligt detta namn, då t. ex. i Viken dess östra fylke (Ranriki och Elfsyssel) ensamt hade trenne dylika. En af dessa låg i det yttre Konghäll *) en i Svarteborg, en i Tanum. — Håradskyrkor kommo i rangen dernäst. Märkeligt nog talar Vikens Chri-stenrätt icke om socknekyrkor, men väl om "Högendis kyrkor®, som man anser halva varit uppförde af privata personer på egen eller andras grund, och hvilka sedan måste bibehållas. — Befanns fylkeskyrka förfallen, utsattes för fylkets inbyggare en tid af "två gånger tolf månader", för att sätta kyrkan i stånd. Skedde det icke inom utsatt tid, voro de förfallne till 15 marks böter Äter förelades dem lika lång lid ocb sattes icke kyrkan i stånd, pliktade fylket å nyo 15 mark För tredje gång utsattes samma tiderymd och med samma böter för försummelse af kyrkans iståndsättande. Derefter gafs dem endast lyra månaders rådrum till kyrkans reparation, med påföljd att, derest den ej då blefve verkställd, skulle konungen komma och härja i fylket. Ty konungen bade i sin konungaed förbundit sig, att "härja folkel till cliristendom". Han fick dock hvarken dräpa folket eller bränna gårdarne, men deras hjordar och lösören fick hau taga som byte. "Så fort folket sedan åt korn al ny skörd-', ålades de å nyo att sätta fylkeskyrkan i stånd, och i händelse at" vägran förfors med dein alldeles som förut. Råkade häradskyrka i förfall, utsättes för häradet en tid af 12 månader till dess iståndsättande, och om detta ej blef gjordt, pliktfälldes häradet till 3 marks böter. Sammalunda förfors andra och tredje gången; den fjerde lemnades blott en månads tid till

kyrkans iståndsättande, med påföljd i fall det underläts, att hvarje bonde fick böta sina dryga 3 mark. o. s. v. ända tills kyrkan blef iständsatt. Byggde någon bögendis kyrka på sin egen grund ocli fick denna sedan förfalla, förfors de tre första åren som med häradskyrka, och efter det tjerde anståndet af en månads tid, ägde konungen den bondes gård, som det ålegat att hälla kyrkan vid magt. Det ålåg då konungen att sätta kyrkan i stånd, men lät ban den förfalla, ägde bonden att inför tinget erbjuda sig att sätta kyrkan i stånd, ocb fick dä sin jord tillbaka, som sedan kallades "återlöst jord" (aftrhuisnar-jord). Byggde någon kyrka pä annans grund och lät den förfalla, förfors likaledes som vid häradskyrkor, men sattes den icke

*) "Sæx ero fylkis kirkiur i thema 111 fvlkium æin a Körning» liællu ytri annar a Sverti-borgh. thridja a Tiimini fiorda a Akre i Osloar herade. v a Sæme »etta a Ilæidar hæimi." — Sid. 4S uppgals att dun af Sigurd Joraalafaruren uppförda korskvrka omnämnes i Vikens chri-sten rAtt. Jag hndo di ännu uj kunnat fâ »e cbristenrätten utan uppgiften Sr tagen från Brookmans företal till Ingvar Vidfarnes saga sid. 263 men christeurütten menar icke Ka.tala kyrkan utan Ytterby. nom af citerade orden tydligen skönjes.

i stånd under det fjerde anståndet af en månads tid, ehuru det var kändt att den, hvilken detta tillkom, dertill hade råd, blef han landsflyktig

("utlagr").

Kyrkogårdsmur måste finnas kring hvarje kyrka, fick den förfalla till bela sin utsträckning, pliktades 3 mark: men endast 6 ören då blott inhägnaden kring ett begrafningsqvarter fått förfalla. Kyrkogård skulle nemligen vara indelad i fyra delar, troligen genom linier dragne från öster till vester, öfver den del at" kyrkogården, som låg söder om kyrkan, Alla äldre kyrkogårdar äro än i dag rymliga söder ut från kyrkan, men trångt begränsade norrut; och det skall vara ganska svårt, att få någon af allmogen att välja sin lägerstad norrut från kyrkan, ett förhållande som lär, hafva sin grund deruti, att norr var hedningarnes heliga väderstreck. Så t. ex. vid Quille kyrka — jag vet icke om den, då deu nu nyligeu ombyggts, äfven lått annan plats — är södra delen af kyrkogården, tvärt emot vanliga förhållandet, mycket trång, emedan dess utrymme begränsas af ett bråddjup söderut, men den delen af kyrkogården har dock under tidernas lopp så flitigt begagnats, att benen af de döda stå upp ur jorden ocb benskärfvorna ligga blandade med sanden (1860). — Höfdingar ("lenda men") deras hustrur och barn begrofvos östan om kyrkan ocb närmast söder ut, under takdroppet; men hörde de icke egentligen till den församlingen, lades de i de andra odalmännens qvarter ("i bonda legbo"). Näst höfdingarne jordades odalborna män ('haulda men") deras hustrur och barn. Näst dessa lades "loeysingar", förmodligen sådana, som för fattigdom eller andra orsaker gifvit sig till arbetare åt andra, men icke egentligen voro trälar. Näst dessa lades frigifne trälar ("frials gjafva") ocb deras barn. Men närmast kyrkogårdsmuren lades trälar och trälqvinnor så ock de, som af hafvet vräkts upp på stränderne, och hade håret skuret på norräna-vis. Karlarne skulle ligga söder ut meu qvinfolken norrut trån kyrkan (arma qvinnor!). Men nidingar, fredsstörare, drottsvikare, mordvargar, mordbrännare, bevisliga tjufvar, äktenskapsbrytare, uppenbara rånsmän, bannlyste, alla som dött utan aflösning, som förgjordt sig sjelfva, som utspridt villosatser i religionen, så ock uppenbara ockrare, och de, vare sig fullvuxna eller barn, hvilka icke blifvit döpte innan de dött (!) skulle gräf-vas neder vid stranden, "der sjö och grön torfva mötas"; ty de voro alla "ubota," och fingo icke ligga i vigd jord. — Begrof någon ett lik och dervid uppgratde ett annat, ännu med hull och hår qvarsittande, pliktades 3 mark. Grofs lik upp ännu med lederna hophängaude, pliktades 12 ören. Alla uppgrafna ben skulle läggas neder igen näst kistan: tör hvarje ben som fick ligga ofvan jord, så att solens sken löll på dctsa,mma, pliktades 6 ören. Kändes någon vid sin sålunda uppgrafne anförvandt, ägde arfvin-

gen att beifra ofoget; kändes ingen vid den, ägde biskopen att anställa åtal och fick ej nedlägga målet-

Biskop var skyldig att inviga alla kyrkor. Han fick resa till Fylkes-kyrka med 30 mäns tölje, och qvarstadna der 5 nätter. Till häradskyrka fick han icke medföra flera än 15 man och vara der i 3 nätter. Biskop ålåg att infinna sig

vid hvarje s. k. begrafnings-kyrka *) en gång hvar tolfte månad; kom han icke, och ville bönderna derföre lagsöka honom, miste biskopen alla de intägter han under de 12 månaderne skulle haft af det häradet. Han var ock pligtig att konfirmera ("fcrma") folkets barn **) och skrifta en hvar, sorn sådant behöfde.

En hvar som hade sin bergning var skyldig att erlägga tionde. Denna var af tvenne slag 'höfud-tlund', som utgick i korn, och "avaxtar-tiund", som utgick i smör. Tionden fördelades i fyra delar, sålunda att biskopen fick en del, häradspresten den andra, kyrkan deu tredje, och den fjerde återgick till bonden***). Försummades tiondens inbetalning i rätter tid, förfors som vid kyrkoreparation, så att om den skyldige icke efter den tjerde anstånds-terminen betalt sin skuld, hade han lörverkat gods och frid, land och lösören och ägde att draga hädan till ett hedniskt land, efter han icke ville vara Christen. At hans förmögenhet tillföllo 3 mark biskopen, det öfriga konungen.

Bönder ägde att sjelfva anställa prest vid häradskyrka och dertill taga hvem de helst önskade sig: biskopen ägde sedan icke rättighet att afsätta denne, med mindre än att hau fick två andra presters intyg, af hvilka den ene skulle vara presten i den församling, som låg närmast söderut, den andra presten vid nästa församling norr ut, att mannen tör sin okunnighets skull, icke var tjenlig att förestå gudstjensten.— Prest skulle hafva af sina församlingsboar sitt årliga bebot af smSr och mjöl, en half skeppa (saald) kallad "Olofs säd" af hvarje bonde med belt hemman, och i förhållande dertill af den, som icke ägde så mycket. — Tolf alnar vadmal skulle presten hafva för grafställe åt en "lenderman ", dess hustru eller barn: sex alnar för andra odalborna män ("haulda-mén"): fyra aluar för soneu af en "loeysinge'., som alltså ansågs stå högre i rang än fadren, ty för gritt-ställe åt en "loeysing" erladcs endast tre alnar vadmal. Halfannan aln vadmal kostade grifteplatsen för en frigifven träl, och en vägd penning

*) "Grref tar kirkia": en kyrka der döda begrofvos. De nämnas ock i lslandslagen m. fl. FOrmodligeo begrofvoe i äldre tider icke lik vid alla kyrkor. Benämningen "kraft-kyrka" (t. ex. den i Lund) torde ock komma af græftar-kirkia, och ej af krypta.

**) Konfirmationen Slig biskopen eller någon med biskoplig värdighet, den han dertill för-ordnat. Än i dag konfirmeras har i Göteborg den ungdom, som tillhör engelska lörsamlingen^ af en cmellan&t hitreaande engelsk tital&r-biskop. Konfirmera heter också i Islandska-lagen ni. tt. att "biskopa barn".

***) Men i nyare tider tflr den delats i endast 8 delar, till presten, kyrkan ocb kronan.

för deu, som äuuu befann sig i träldom. För barn i späda åren likaledes en vägd penning. — Prest var pligtig att vaka öfver lik, då derför erbjöds betalning, som beräknades till 2 alnar vadmal. — En half mark kostade sista smörjeisen ("olian"), ett endast i katolska kyrkan brukligt sakrament. — Och vid hvarje förefallande behof af presterlig hjelp, ägde man att sända etter presten; han var förbunden att fara åstad, antingen det var dag eller natt. Vägrade ban och afled någon i följd deraf utan bigt och sakramentet, miste presten all deu inkomst, ban under det året skulle af häradet erhållit. Bars lik till kyrkan för att jordas, skulle först vara öf-vercuskommet om griftställe och köpeskillingen erlagd, eller borgen derföre ställd, nedsattes lik utan detta, skulle presten, ikládd sin messedrägt, förklara dem, som begrafvit liket, tör "grifterånare— Prest fick ej aflägsna sig från kyrkan längre, än att ban kunde höra kyrkoklockan, så vida han icke bade med sig alla de saker, han behöfde för att när som helst kunna utdela sakramenterne, och detta vid 3 marks böter till dens arfvingar, som behöft hans handräckning. Han ägde ej heller att resa ur häradet utan häradsboarncs tillstånd, med undantag då det skedde till prestmöte; skedde annorlunda pliktade han 3 mark.

Uppstod slagsmål pä kyrkogård, kom blod på marken, då skulleden, som det vållat, bekosta ny invigning af kyrkogårdeu, för hvilket erlades en mark. Korn blod på sjelfva, kyrkan utvändigt, skulle denna likaledes för samma pris äter invigas. Men kom blod invändigt i kyrkan, kostade ny inviguing 3 mark.

Siircdsviks kyrka (Skriksvlkr) är helt ny och temligen treflig till och med för våra barbariska tider. Dess

altarprydnad lär vara gifven at grefve B. v. Aschenberg och dess grefvinna, hvilkas vapen stå pä densamma. I tornrummet förvaras en gammal dopfunt, dock söndrig och klumpigt arbetad. Endast dess ena sida har jag kommit åt att se och afrita. Den framställer, enligt min förmodan, draken i Babylon och prinsessan, som skall kastas för densamma. Holmberg, på sin tid, kunde endast komma åt deu motsatta sidan. Han beskrifver den sålunda: "framsidan föreställer en qviunofigur, (S. Catharina?) liggaude på en såg eller annat taggigt instrument, hvarpå tvenne bredvid stående mansfignrcr med handspakar nedtrycka henne. Ofvauom synes ett menniskohufvud, som utspyr någonting öfver den liggande figuren. Fuutskålens andra sida visar helgonbilder. På foten en liggaude menniskofigur och en drake». — Det bela är 1 aln 14 tum högt; skålens diameter 1 aln 3 tum. Se fig. sid. 324.

De här befintliga figurer, hvilka Holmberg säger vara skurne i trä af verklig mästarehand, sakna, oaktadt detta ampla loford, allt konstvärde. Ett enda, föreställande S. Halfvard, är at interesse såsom

typ lör nämnde helgon, och afbildades derföre vid initialen sid. 294. Man torde erinra sig, att den heliga mannens kropp blef nedsänkt i sjön med en qvarnsten bunden vid halsen: här ser qvarnstenen snarare ut som en ost.

Simon hette en höfding här på orten i slutet af tolfte seklet. Holmberg säger att han bebott n. v. prestgården; men detta kan icke tagas Tör afgjordt, då sagan endast nämner Simons gård i Skriksvik, d. v. s.i Skredsviks socken: ban torde snarare hafva bott på u. v. Gullmarsberg. Denne Simon var konung Magnus Erlingssons anhängare, och under det han var frånvarande, antingen i konung Magnus's följe eller annorstädes, (1180) samlade konung Sverre allt folk ban kunde få ihop. ocb red med 500 man ned i Viken, till Simons gård i Skriksvik, plundrade hans hus och brände gården med alla hans der liggande långskepp äfvensom ett alldeles nytt österfarare-skepp, och lät drifva 40 nöt derifrån upp ät Vermeland. När Simon fick veta den skada, honom sålunda blifvit tillfogad, lät ban skära upp krigspil mot birkebenarne, d. v. s. uppbåda folk till krig mot dem, och sammankallade både frie och trälar till denna färd. Simon var en stor och mäktig höfding, mot hvars bud ingen vågade att handla, alltså fick han innan kort tillsamman så mycket manskap att ban räknade 450 man. Men konungen hade emellertid farit undan öster till lilfven ocb var kommen till landgränsen (det vill med andra ord säga att ban marscherat från Skredvik öfver n. v. Uddevalla rakt fram till n. v. Venersborg). Han uppehöll sig i en liten by ocb hans folk var inqvarteradt i den kringliggande trakten, ty sjelfva byn var obetydlig. Simon tågade norrut långs Elfven. Konungen var okunnig om faran, som nalkades, men hans vänner i Götaland sände honom ilbud, att fiender voro i annalkande ined en stor krigshär, i alsigt att ölverfalla honom, om ban icke tog sig till vara. Då konung Sverre härom blef underrättad säg ban ingen annan utväg, än att i största hast taga till kläder och vapen och sända bud elter sitt folk. Men dermed gick det icke så fort, ty de drefvo omkring här och der. Konungen begaf sig till en skog, som heter HulVuduässkog — hvarest sedermera, 1642, Venersborg blef anlagdt — och inväntade der sitt manskap. Då nu hans män voro samlade, rådgjorde ban med dera, hvad soni nu vore att göra, och sade som sä; ratt det månde blifva dem tungt att slåss mot konung Magnus och Erling Jarl, om de måste fly tör deras höfdingar, innan de hunnit att med dem pröfva en dust, ehuru de hade mera folk'. Alla som en påstodo då, att de heldre ville strida mot Simon än fly: de trodde honom dock icke vara så manstark, som ban verkligen var. Derefter tågade de mot honom, ocb båda härarne råkades före dagningen i ett sådant mörker, att de ingenting visste af, förrän fiendens märke (tana)

fladdrade öfver dem. Straxt begynte do då striden oeb slaget blef blodigt, dock icke långt, men lyktade så, att Gud gaf konungen en herrlig seger, och der föllo 150 af Simons män, af konungens allenast 7. Sverre vågade dock ieke att förfölja de flyende, i auseende till deras talrikhet och det omgifvande mörkret; men ban begaf sig pä väg till Konghäll, der ban bemäktigade sig mycket af deras gods, som voro med Simon (Se sid. 70.)

Gullmarsberg heter ett stort och vackeit säteri, beläget ej långt från kyrkan. Innan det fick sitt n. v. namn bette det Dyngia. Rätta betydelsen at detta namn har gått förlorad: dermed lär hafva betecknats någon viss del af en byggnad; och af Gisle Sursons saga vill synas som dermed afsetts "frustugan", "gynaikonitis". Månne det kunde

vara samma ord som donjon, dungeon? ty i franskan och isynnerhet i engelskan finnes en hel mängd ord af skandinaviskt ursprung. Man kunde dä på den höjd, der gården ligger, tänka sig en borg ined ett högt torn, som gifvit den sitt namn, och troligen har at slottet det nästliggande Tunge härad blifvit uppkalladt Sid. 79 har jag omnämnt att konung Hakon Gamle år 1248 en längre tid härstädes uppehöll sig — märkeligt nog alldeles samma år, på hvilket jag förlagt händelsen med unge konung Hakon och skön Valborg. Konungen skaffade sig bär krigsfolk, och krönikan berättar uttryckligen, att bland dem, som dä kommo till bonoiu. voro de flesta till häst. Här kan alltså icke vara fråga om Dyngö, ute i skärgården, som vissa norska historie! vilja; helst det icke heller kan hafva varit angenärnnt för en konung, att ligga länge till ankars vid ett litet skär ute i öppna hafvet. Konungens flotta, bestående af 30 fartyg, de flesta för sin tid stora och präktiga, har legat till ankars här ute pä viken, eller förtöjd invid land, och ban sjelf med sitt hof bar vistats på Dvnge slott. — Jag har ock nämnt, att sägner om hans vistelse härstädes blifvit af Ödman upptecknade : de finnas i en mycket besynnerlig berättelse, hoprörd af flera andra frän olika tider — att, såsom Holmberg, påstå att Ödman sjelf är dertill fader är dock förhastadt. — Så här lyder början at Ödmans Irarn-ställuiug: Vid denna vik lät en fylkeskonung, som het Dynge *), bygga ett slott, hvilket sedan kallades Dynge slott; jemväl ock eu skans uti ett högt berg, lika emot Dynge-slott, som hette Holtum ; om det varit Smör-kulleu eller det berget straxt invid, hvaraf platsen har sitt namn och kal las Holt, lemnar jag derhän. Och viken kallades icke mera Skredsviken, utan Dynge-kile, hvarest nu för tiden Gullmarsberg är beläget ... En tid efter detta, slottets byggnad, blef det krig mellan Sverge och Norge, då

*) Sägner om kungar med namn lika dem af borgar, hvilka de s!U;as anlagt, t. ex. kung Borre, kung Önne, kung Hitze etc äro yngre tidens påhitt.lank råkad.

321

koDung Anund regerade i Upland *) och konung Hakon 1 Norge, hvilken kom ifrån Opslo, som nu heter Christiania, med en stor krigsmakt till sjös, under dess fältherre Axel Thoressons conimando eller anförande, och landade med sin flotta 1 Godmaren eller Gullmaren vid Dyngeklle eller Skredsvik. Men

dä de stego i land, funno de slottet allaredan vara af de svenske upplänningar förstördt, hvarpå de rustade sig å begge sidor, och höllo emellan kyikan och viken, pä en slättmark straxt nedan om kyrkan. ett fältslag, då begge konung Anunds söner föllo på platsen, och på den norska sidan icke allenast kolning Hakouson (!) sjelf, utan ock Axel Thorresson, hvarpå gjordes fred etc. etc" — Som nian ser har denna folksägen blifvit åverkad af visan om Axel och Valborg, och dess fortsättning är ej heller annat än reniinisceuser af andra fornsägner, som rätteligen icke höra tillsammans, hvadan den här utelemnas. Konung Håkons vistelse på Dyn-ge slott var det. enda, jag genom anförande af denna sägen ville verifiera.

Man har ännu i behåll ett dokument, dateradt från detta slott d. 29 Dec. 1307. Att detta skulle intyga hertig Eriks dervaro vid nämnde tid säger Holmberg; men tar häruti felt. Förhållandet med afläreu var som följer. Sedan hertigarne Erik och Valdemar är 1306 förrädiskt tagit deras broder konung Birger till fånga och beröfvat honom största delen af riket, flydde ban till sin svåger, danska konungen, som 1307, för att hjelpa honom, gjorde ett infall i Sverge, hvilket dock i hufvudsaken aflopp fruktlöst, oaktadt allt elände det medförde (se sid. 85). Efter fälttågets slnt vistades hertigarne en tid på det d. v. fasta slottet Åby i Tossene socken. Derstädes ingingo de d. 17 Dec. en öfverensskommelse med norska konungens utsände, herr Asker Jonssou och kaniken Ivar från Bergen**), att de, hertigarne, skulle fortsätta kriget mot danska konungen, och icke med honom sluta fred utan norska konungens samtycke, hvaremot sändebuden, å konung Håkons vägnar, förbundo sig, att senast fore fjerde dag jul till hertigarne eller deras ombud utbetala 1000 mark rent silfver, samt ytterligare vid dernästkonimande midfastotidcn andra 1000 vägda mark gammalt norskt mynt i gångbara myntsorter, att betalas i Tönsberg till hertigarne eller deras fullmäktige, hvarförutan, ju förr ju heldre, skulle till hertigarne afjemnas bela det årets "leduug och landskyld af Elfsyssel och Raurike", d. v. s. södra och norra Bohuslän. Och skulle tör fullgörandet

*) Det fanns dock ett Upland i Norge äfven; men i alla fall Sr sägnen om ifrågavarande batalj långt äldre än Hakon Hakonssons tid. Jemför Axels och Valborgs saga sid. 810 rad. 5.

**) Vid politiska öfverenskommelser på den tiden, måste å hvardera partens sida en andUg vara tillstädes, för att

biträda med uppsättande och läsning af de oftast latinska dokumenteras, emedan de verldslige embetsmännen, huru förnäma de än voro, oftast hvarken kunde läsa eller skrifva. Det uttryck som i fornsvenskan betecknade lärde, "kenniuienn", män som känna till något, brukas, så mycket jag kunnat märka, aldrig om andra än prester.322

LANE HÄRAD.

af dessa förbindelser ställas antaglig borgen, hvilken ingicks, jemte sändebuden sjelfva, af grefve Jacob af Halland, hvaremot tör hertigarnes löften kautionerade biskopen af Linköping, hertigarnes drots Ambjörn Six-tensson (Sparre), herr Philip Ulfsson, herr Sigge Halsteinsson, herr Arvid Gustafsson, herr Ivar de Kyrn, herr Lyder de Kyrn och hertigarnes kansler herr Thorkel. — Vid samma tillfälle gåfvo hertigarne fullmakt åt den tillstädesvarande herr Sigge Halsteinsson, deras ståthållare i Konghäll, att af herr Asker Jonsson och kaniken Ivar uppbära de första 1000 mark silfver; hvarefter ban hemreste till Konghäll. När tiden nalkades, att de 1000 in ark skulle betalas, lära hertigarne genom pålitligt bud sändt herr Sigge de norska utsändes original-skuldsedel, ty han har gemensamt med Carl, hertig Eriks husprest, i en skrifvelse, daterad Konghäll d. 28 Dec. erkänt emottagandet deraf, hvarefter ban genast afrest till Dyngie slott, der ban d 29 till de norska sändebuden atgat ett qvitto, så lydande: "Alla, som detta bref se, sänder Sigge Halsteinsson, befälhafvare i Konghäll (præ-fectus Konungellis) sin helsning i Christo. Jag erkänner mig hafva, för mina herrars, herrarne Eriks och Valdemars, de derchleuctigste hertigarnes i Sverge, räkning uppburit och anammat af förståndige män, herrar Asker Jonsson och Ivar, kanik i Bergen, herr Håkons, med Guds nåde konung i Norge, ombud, 600 mark rent silfver ocb llOO mark lybska penningar, räknade för 400 mark rent silfver; hvilket silfver och penningar jag erkänner mig hafva uppburit som fulla värdet af 1000 mark rent silfver, afstående från hvarje invändning, som mot nämnde uppskattning kan göras eller uppställas. Till intyg hvarå jag hänger mitt insegel vid detta bref, närvarande herr Carl, förenämnde hertig Eriks husprest och Öffrard, myntmästare i Lödese. Gifvit på Dynglu, anno domini M:CCCVII, quinto die nativitatis domini (1307 på femte dag jul)".

Huru det aflopp med öfrige öfverenskomna penninge-leveranser, lör-mäles icke af foruhandlingar.

'•Dynge ocb allt Dynge-godsu förlänades 1523 d. 8 Dee. af Honrik Krummedike, riddare till Vallén, till Didrik Villorosson, kallad "Dirk Toller" (Tullnär), att äga det under sin lefnad, mot en landskyld af 3 tunnor smör.

Sitt nuvarande namn erhöll Gullmarsberg af grefve R v. Ascheberg, som på sin tid ägde detsamma och der uppförde ansenliga byggnader — det fordna Dyngie-slottet skall, enligt sägen, icke legat precist der n. v. herregården finnes, utan på en kulle i närheten. Sedermera kom stället, i grosshandlarens Anders Knapes ego, en man som från obemedlad sjöman bragt sig upp till förmögeuhet och anseende. Som ban med sin fru, Christina Hegardt, inga lifsarfvingar egde, donerade ban, 1772, så väl Gullmarsberg som sin andra egendom Gustafsberg, nära Uddevalla, och sin be-LÄNK HÄRAD.

323

tydliga kontanta förmögenhet till en barnhus-inrättning på sistnämnda ställe, som ännu eger bestånd och uträttat ofantligt mycket godt.

Det å andra sidan om Skredsviken eller Dyngekile belägna herregodset Cederslund har sitt namn, icke efter några cedrar, som der skulle växa — gården hette förr Röd — men efter en slägt Cederfelt, som innan den adlades bette Sommar, och under flera generationer ägt stället. Mest känd af slägten är Sten Cederfelt, lagman öfver Bohuslän (till 1772). Hans tre döttrar fingo behålla gärden endast på det vilkor att förblifva ogifta.

Från Ödman vill jag dessutom anföra följande: "I det stora berget Smörkullen säges af gammalt folk att en stor orm eller drake haft sitt bo, Ormskredet kalladt, hvarest dagligen utur bålet rinner belt fm sand, ännu med muscus eller barlind beprydt . . . han hade lagt sig tvärs öfver Gullmarsfjorden: att icke någon båt, långt mindre något skepp, kommit in eller ut från Saltkällan, förr än en Näse-konung, utan tvifvel på Stångenäs, hvarest ormen så väl som i Tunge bärad ödelade både får och fä, som oförmodligen kommo honom förnär, hittade på det råd att beslå bela kölen på ett skepp med såg-blad, hvarefter ban, med en stark stående god vind från vester, lät segla på

ormen, och skar så honom midt af, der ban låg, en half fjerdingsväg öfver fjorden läng, hvars halfva refben, såsom af en stor hvalfisk, hänger än i dag uti Skredsviks kyrka till en å-miniiclse". — Säg då snarare, att sägnen blifvit bopdiktad till en åminnelse öfver b valfiskbenet!

Ilögås socken ("Haukàss') har en liten treflig kyrka i 17:dc seklets vanliga styl.

"Nantasund* hette fordom sundet utanför denna socken. Konung Sverre, som vid Färlöf ingått förlikning med de upproriska bönderne, befann sig under segel derifrån till Konghäll; men då ban kom i Nautasund lade han i land, och säude en del af sitt folk i ett ärende öfver en skog, troligen här i socknen; men der stötte de på baglcr, som angrepo dem och dräpte tolf män. Konungen seglade derifrån till Svanhals (Svansund pä Oroust) och vidare till Konghäll, hvarest ban hade äfventyret med Olof från Beitstad. Se sid. 73.

Följande berättar Ödman: "I Högås, på majors-bostället Tångas egor, in emot Nötsund, är ett stort berg, Hafsten benämndt, vid salta hafvet, väl 40 famnar högt och mycket brant, hvarest en stor myckenhet fiske-måf-var (måsar) ha sina bou, der ock jemväl äro tvenne bergs-brunnar efter berättelse. För några år sedan (detta skrefs på 1740 talet) bar en bonde, Per Bengtsson t Tånga, som iin skall lefva, gått upp på detta berget och sökt efter fisk-måfve-ägg, men i detsamma fallit af högsta bergkliuten ned i hafvets största djup; dock blef ban af folk i en båt straxt lycke-

ligen med lifvet upptagen, utan den ringaste skada, allenast att ban är intet så stark i hufvudet som türr."

"En annan bonde i samma Hogäs socken, Anders Andersson 1 Cbrlst-vlk, än i lifvet, har ock, om kalla viuteren, fallit utför en hög klippa på 20 famnar och blifvit alldeles oskadd, i thy att han föll just på en död käring, som satt ihjeltrusen under berget, hvaraf han i förstone vardt förfärad, i mening att ban med sitt fall dödat henne. Men som hon befanns vid besigtigandet vara stelfrusen, vardt ban dubbelt glad".

Dessa sju socknar, jemte Uddevalla stad, utgöra Lane härad. Och har jag alltså nu för den benägne Läsaren förtäljt det gamla "Elfarsyslas" historiska minnen och utvisat dess interessantaste fornlemningar. Bihang

innehållande Tillägg och Beriktigandcn.

Sid. 9 rad. 19 uedilrån nämnes att prinsessan Ingeborg stiftat Hovedö kloster. Uppgiften är tagen från Bexell i Hallands historia, som troligen fått den från Arild Hvitfeld, utan att observera att denne pä nästa sida modifierar sin uppgift. Fornhandlingar visa att klostret är vida äldre: jag har sett tiden tör dess stiftelse uppgifven vara 1147.

Angående Knut Poises tvist med Ivar Ögmundsson och skälet dertill, är uppgiften tagen från det förtjenstfull arbetet "Samlinger til det norske folks sprog og Historie". Mig är obekant huruvida uppgiften stöder sig på fornhandlingar; men visst är att en dylik rättegäug längre fram i tiden at k. Magnus Eriksson fördes mot hans kusiner, Hafthorssönerne Jon och Sigurd, angående den förläning af Borgessyssel, deras morfar Hakon VI gifvit dem. Utslaget häri, afkunnades i "vinterhallen" i Opslo bispegärd, d. 12 Jan. 1347, och är utmärkt för sin sunda logik: rsynti'/st oss allum sa-man at Hakon konongr matte æi nokon lut sua storan sins rikis lea æda væita længr en vm sina lif daga. Tui at herra doemi ok ifvirbod ifuir tbægnua ok almuga a ok æltir laghum æignazst med allre annara rikis stiorn i Norege than sem aat rettra ærfd er till Noregs konongs rikes kornen". Sannerligen, hade denna sunda princip blifvit tillämpad här i Sverge, så skulle landet besparats mycket bekymmer och bryderi.

Sid. 10. Om ett spökeri, vid tillfälle af k. Valdemar Atterdags död berättar Hvitfeld: "at Vectcrne paa ßahuuss om Nattetide, skal haffua seet oc hört, at tu store Seller er kommen slæbendis med den tredje uti Lufften, offuer denneni, oc cn Höst olfuer deunem, som sagde: rOtterdag skube sagt". Der aff om Morgeneu underständ sig Lænsmanden. at konning Valdemar vaar död, som brugte det Ordsprock, Otterdag."

Beträffande det hemlighetsfulla i den unge k. Olofs bortgång, är uppgiften hemtad ur Franzéns "tal om sv. drottningar". Hvad man vet, eller tror sig veta, är att den 17 är gamle konungen belt hastigt afled i Falsterbo d. 3:dje Aug. 1397, och begrofs i Sorö kyrka, der hans griftesten, med norska vapnet på, ännu lär finnas. En bedragare, som sedan utgaf sig för k. Olof, och till dr Margareta utelemuades af Tyska riddarues Högmästare blef

1402 mellan Skanör och Falsterbo lelvaude bränd.

Detaljerne oni dr. Margaretas vistelse på Bohus 1388 äro tagna från Afzelii sagohäfder oeh üiar: Vadstcnense. Det lär dock icke ens vara fullt säkert, att det var på Bohus Margareta emottog kallelsen til! svenska thronen. Dock fiunes en förteckning öfver fornhandlingar, uti hvilken kallelsebrefvet säges uppsatt på Bohus; men i det al Hvitfeld offentliggjorda dokumentet finnes ej något bestämdt ställe uppgifvit. Deremot har en af de vid valaktens uppsättande närvarande herrarne, Erik Kettilsson, följande dag utgifvit ett bref rörande densamma, hvilket är dateradt från Dalaborg. Det är dock eu möjlighet, att han kunnat vara på Dalaborg på qvällen, ehuru ban varit på Bohus föregående dags förmiddag. — Att Birger Ulfsson hetat Brahe är likaledes taget från Aiselius; ban lär hetat Hjorthufvud.

Sid. 12. Enligt fornhandlingar har Bohus 1482 utstått eu belägring; men derom har jag ingenting vidare kunnat utspana, än att en herr Yriau Lorentzou då hade slottet inne (Se svenska rådets bref till det uorska, med inbjudning till mötet i Halmstad; dat. Kalmar 1482)

Årtalet för Herlof Hydelads angrepp på Bohus är enligt Holmbergs uppgift. Men det var Knut Allsson, som 1502 belägrade Bohus (se minoliter-brödernes i Stockholm diarium). Knut Altsson låg ntantör slottet från d. 25 Jan. till d. 29 Juli. Slotshcrre på Bobus var dä Henrik Krummedike. Konung Hans kom sjelf med undsättning och tvang Knut Alfsson att aftåga. Han begat sig till Aggerbus,. der ban var slottsherre Detta slott blef då belägradt af Krummedike, som till sjös kommit dit. Af deuue lockades Knut, mot gilven lejd, ut på fartygen, der eu ordvesling uppstod mellau honom och Krummedike, som slöts dermed att Knut Alfson blef dräpt och liket kastadt i sjön, d. 0 Aug. 1502. Knuts enka var Märta Ivarsdotter Dyre, som sedan förmälde sig med Svante Sture, oeh beskylles att hafva tagit gamle herr Sten at' duga, emedan denne ansågs hafva anstiftat det norska upproret. Herlof Hydctads uppror deremot inträffade först 1508, de anförda detaljerne deraf äro riktiga, dock säga somlige att det var utanför Aggebus Herlof Hydefad biel aflifvad.

Sid. 13, uppgilvcs att den slottsherre på Bohus, som aflade trohetseden till k. Fredrik 1 i Danmark, hette Erik Eriksson Gyldenhorn. Uppgiften är tagen frän det förtjeusttulla verket "Samlinger till det Norske folks sprog och Historie", 1 delen sid. 363, hvilken mening än vidare försvaras i 6=te delen, åberopaude Ilvitfelds auktoritet. Uppgiften är dock falsk. Hvit-teld kallar visserligen mannen Erik Eriksson, men icke Gyldenhoru, och förnamnet Erik är troligen ett tryckfel. Ty i det uorska diplomatariet finnes: l:mo Hans Eriksons af vapen öppna bref, utställdt från lägret vid Köpenhamn, S. Egidii Abbatis dag (2 Sept.) 1523, genom hvilket ban er-BIHANG.

2-J:

känner sig hafva af högburen furste, herr Fredrik, med Guds nåde utvald konung till Danmark, rätt arfvinge till Norge etc. etc. emottagit befälet på Bohus, att hälla det hans nåde tillhanda vid sin tro, lofven och ära eller, i händelse af konungens bortgång, öfverlemna det åt Danmarks rikes råd. Brefvet är bevittnadt af Tyge Krabbe, Danmarks rikes marsk och Trudt Gregersson Ulfstand, höfvitsmän pä Varberg m. fl. 2:o finnes ett privat brcl från Claus Bilde. dat. Lyngsgaard, S. Dorotheas dag (6 Fehr) 1527, ställdt till förre slottsherren på Bohus, Henrik Krummedike, hvaruti det står: »Käre herr Henrik, frände och synnerligen gode vän, jag får låta eder veta, att vår käraste nådige herre (konungen) hafver betänkt och sett min skada och förderfvelse, den jag i råkat för bans nådes och rikets skull, hvadan hans nåde gifvit mig sitt föreningsbref på Bohus, att öfvertaga detsamma, när de år äro förledne, noder hvlfka Hans Eriksson har löfte att behålla detsamma \ — Således var Hans Eriksson (Bölja?) ännu 1527 slottsherre — "så har jag fått höra att lians Eriksson aktar begagna sig af eder och andra fler, till att få mig samma vår käre, nådige herres förläning atbänd. Alltså är min stora förlitan och kärliga bön till eder, att J. för frändskapens skull *), så ock för andra skäl, icke ären mig i denna sak obenägen. Jag hoppas, med Guds hjelp, att på hvad sätt]ag kan vara eder till tjenst, skolen J finna mig lika gaguelig för edra afsigter som Hans Eriksson nånsin kan vara det. Och beder jag eder alltså, att, derest, ban i denna angelägenhet vänder sig till eder, J viljen derifrån afstyrka honom. Jag bar i alla fall sådan förskrifning derå, att jag hoppas att han i deu saken skall ingen framgång fä: dock kunde ban förorsaka mig tidspillan och kostuader, sig sjelf till ingen nytta etc. etc.

Märkeligt är, att Claus Bilde var nära beslägtad med sin store mot-ståudare Gustaf Vasa. Claus Bilde ocb hans husfru. Lisbeth Jönsdotter Ultstaiid, hade bland andra barn dottren Beata Bilde, gift med Otte Brahe, slottsherre i Helsingborg. Dessas barn voro: deu store astronomen Tycho Brahe och Sophie Brahe, som författat en ännu i behåll varande s. k. "släg-tebok". Då k. Gustafs dotter, fröken Elisabeth, 1592 i Helsingborg råkade Sophie Brahe, sade hon till denna, att hennes fader, k Gustaf, låtit i dopet uppnämna henne (Elisabeth) efter herr "Claus Billes" husfru Lisbeth Ulfstand. Claus Biides mormor hette Birgitta Vasa, ocb var syster till k. Gustafs farfader, riksrådet Johau Cbristensson Vasa till Örby. Äfven till slägten Krummedike befann sig k. Gustaf i nära frändskap.

Erik Eriksson Gyldenhorn synes deremot bela sin långa lifstid hafva varit lagman i Opslo.

Sid. 17. Angående k. Jakobs at' Skottland besök har jag funnit en

*) Herr Claus's kusin, Eske Bilde på Bergenhuus, var gift med en Sophie Krummedike.

anteckning, enligt hvilken ban anlände till Bohus 1589, på Christi omskärelsedag (1 Jan.) och afreste derifrån "die Epiphaniæ Domini" (d. 6:te). Han gästade alltså der i nära en veckas tid.

Sid. 24 Uppgiften rad. 3 nedifrån att Gyldenlöve fått friskt manskap från Halland och nödigt artilleri, är icke alldeles oriktig; ty åtskilliga höfdingar, r ex Duncan, sotn förde befäl öfver de danska soldaterne vid Bohus belägring, nämnas äfven nnder krlgsoperationerne i Halland och Skåne straxt förut. Dock inkommo ej dessa förstärkningar direkte från Halland; ty Carl XI låg lägrad i Falkenbergstrakten och spärrade vägen. De kommo sjöledes öfver Marstrand, som då var danskt (se Ströms annotationer).

Sid 30. Bland fynd, gjorda på det fordna Konghälls grund, måste jag ovilkorligen nämna ett, hvilket Castellgårdens nu varande aktade disponent, hr löjtnanten och riddaren m. m. Kilman, halt godheten sända mig till påseende. Det är en stridsklubba af björk, egentligen en tjock rund käpp af 1 aln 11 tums längd, tjockare i ena ändau, till 3 à 4 gånger skaftets diameter, men sedan ătet afsmalnande. Den ända, som tjeuat till handtag, och på hvilken ännu ses blodfläckar, hade en kriugskärning, tydligen utvisande att der funnits ett beslag eller en knapp af någon slags metall, också sade uppbittaren sig hafva sett nägontiug blänkande på smaländan; men det var ban nog drumlig att låta falla bort, ocb sedan bar det förgäfves blifvit eftersökt. Här och der äro märken efter svärdshugg eller pareringar. Det märkvärdigaste är dock att pä skaftet finnes en kort runskrift hvilken här så noga som möjligt återgi|vits. En af vår Nords aldra utmärktaste kännare i denna väg har meddelat mig, pä förfrågan, att det lärer vara samma slags uråldriga runor, som på den s k. Tanums-stenen. Någon uttydning bar dock icke erhållits; måhända är inskriften ett namn på vapnet, alldenstund kändt är, att sådana i äldre tider voro i bruk, t, ex. "Angurvadel", "Tirfiug", ni. fi.*). Vapnet, som af herr Kilman förärades tili kongl. Museum för fornsaker i Stockholm, är ännu, oaktadt dess höga ålder, alldeles friskt i träet, ehuru tvenne ekebjelkar, mellan hvilka det fanns instucket, voro nästan förmultnade. — En dylik klubba bär Vilhelm Eröfraren på en af de flera afbildningar at honom, som ses på broderiet i Bayeux, varande det der hans enda vapen. Äfven biskop Odo bär en dylik, och af inskriften der bredvid ser man att den kallades (i accus.) "baculum", d. v. s. stal'. Detta leder tanken på Snorris ord, i berättelsen

Det förra var namnet på Frithiofs svärd, det sednare på Agantyrs. Bruket lär ännn finnas i Norge, åtminstone har jag på en äldre bössa sett orden; "Man kalder mig den surte Rraaddød".

oin Konghälls plundring af venderne: "Andreas prestr gaf Rettibur konongi refdi silfr-büit oc gylt etc " Andreas prest gaf k Rettibur en siltverbe-slagen och förgylld stal (se i föreg. sid. 58).

Sid. 36. Sigrid Storrådas möte med Olof Tryggvason förlägges af Odd ur Munk till Brännöarna, men af Snorri Sturleson till Konghäll.

Vid ett senare besök på stället, bar jag anmärkt en mängd stora ste-nar, liggande i töljd längs stranden från de s.

k. bryggorna och bortåt skansberget: förmodligen är detta lemningar af någon slags quai.

Sid 73 Biskop Nikolaus Arnesson var son till Arne på Stodrheim och k. Harald Gilies efterlefvande gemål, således halfbror med k. Inge Haraldsson.

Sid. 89. 'flytte Gyldenstern." Jag har råkat anse detta namn liktydigt med Gude eller Gaute; men det lär vara ett qvinno-namn. Allt hvad jag härom kunnat, erfara är, att en fru Jytte Gyldenst]erne utgifvit en norsk vapenbok, och att biskopen i Odense, Knut Gyldenstjeme, densamme som fängslade Christian II, efter reformationen gifte sig med en enka, fru Jytte Pred björnsdotter Podebusk (Piltbus). Deras son var Henrik Gyldeu-denstjerne, slottsherre på Bohus 1575—91, och möjligen var Gytte, som nämnes på glasmålningen, någon hans dotter, uppkallad etter farmodren

Sid. 111, rad. 2 åtog jag mig bevisa, alt bautastenar funnits här i landet töre den odinska utvandriugen. Tre äro mina arguineiiter härföre: l:mo finnas bautastenar i länder, der aldrig någon odinskult funnits; 2:o har jng på en at' de tre ståtliga bautastenarue å Asige hed (Halland) kallade "Haborsteuar" eller "Habors galge," sett de, såsom karakteristiska för druidkulten uppgifna runda kretsar, och här sex eoucentriska dylika, in-huggue; 3:0 finner man hos Ossian beskrifning på bela lörloppet då bau-tasteu restes. Jag anför här Arfvidssons Öfversättning al stället ehuru med stroferna för tydlighets skull, något omflyttade (Coluadoua V). Pä segrande kungens bud Fjerran lill mägtiga v.igorS Cruna Drogo vi, Toscar från ljulliga Liiha Ocb Ossian, dikiens man, Tre barder oss följde med sånger. Tre sköldar buros Iraiufiir oss, Då vi gingo vårdar att resa, f örvarande iuinnei al hjeltars dåd. Ty vid (runas brusande llod Hade lingal, den väldige, segrat. För lians svärd hade fremlingar llytt, Likt böljor, som brytas mol stranden.

Då vi hunno hans äras slätt Sönk nallen nedilråu kumlen, En ek jag ryckte Iran bergens brant Ocb llamman steg bland kullarnas dimma. — "Skåden ned J fäderne-hjeltar, Skåden ned från salarne edra! Da äran väcker |>å nytt er äit Blicka Hjeltarne neder från skyn." — En häll jag valde i Cronas bädd Vid barders kraftiga sang, Invid den lingals fienders blod Färgat strömmens mörkgråa mossa.330

BIHANG.

Öfver fansfars och hjeltars fiilt, Här pä sitt anlet' vandrarn en dag Lägger sig sorgsen ned uti natten;**! Fiir hans tankar drabbningen står Och de i striden tågande klingar, Upp ur sömnen med hast ban far, Och vid morgonens gryende stråle Ser ban de tappras grafvar pä kulPn, Ser hjeltars grifter stånda i ljus. Om vården pä slätten ban spiiije då Och pä hans fråga svara de gamle: Stenen del är, som i ungdomens dar Restes af Ossian, den väldige höfding." —

Under hällen lade jag åtskils Tre k ii pur af fremliugars sköldar, Toscar lade i jonlen sin dolk Och en bryiija al mörkblått stäl. Vi hopade Jord kring stenen, Som gömmer ål ryktet de prisade år; Medan vexlande höjdes och sönk Herrligt- Ullins nattliga sång. — — »Du son af kumlens mossiga llod *), Som höjes här inför mig, Un ilen steniga flodbädds häll: När hon försvunnit Selmas ätt, Hu lalc till veklingars slägie. Vid månans slocknande sken

Efter all anledning var det iolk, Bergsskottarne, bland hvilka Ossian lefde och sjöng, af samma keltiska stam som våra för-odinska förfäder.

Sid. 115. Att. på ödmans tid verkligen eu sägen funnits i Konghäll om det här uppgifna förhållandet, har jag efteråt funnit bestyrkt i ett manuskript från den tiden, hvarutur jag citerar följande med bockar och allt: "Alii vero hujus terræ incolæ, qui de antiquilatibus multa. réferre iiorunt, dicunt insulam islam, in qua arx nunc fundata est, denominationem istam habuisse ut diceretur Baibolm, quia prædium cujusdam pagi prope jacentis fnit, qui pagus loeurn suum et situationen! babebat sub monte 1. montern versus, jam dictum Boueberget, apud septentrioualem campi urbeculæ kongelfviensis portam, vulgo Nordergrön nuncupatam, ut adhuc apparent vestigiæ agrorum ibidem. Ille autem pagus vocabatur Baigård, et posses-sores ejus prædii, ut cederent regi locutn et totuin campum cuin agris in pascuum Novæ kongellviæ, quæ urbs in redhostium campi veteris Konge-helle, quam urbeui ob incursum hostium et desolationcm 1. incendium re-linquere cogerentur, ln commutatloncm nacti sunt cum reglls litcris vlllam in Parochia Solbergensi, dicta Tösse (sic) Literæ regiæ adhuc in Tösse repcriuntur."

Sid. 117. Till deras tjenst som ej kunna dechiffrera den till denna sida börande fornhandhng, afskrifves den här på fornspråket: "Ollum mon-num thcim sæin thetta breff sea ;edr höyra sændir Kæidar Jonsson foghette aa Baghahusi quedju guds och sina. Ydr vil ek kunnight gera at aa adnum aare ok fiortughta riikis mins vyrdulcghs herra Magnusar kou-ongs, aa laughordagheu nesta öyft bartbolomei, var ek aa Baghaholma, ok næludi ck til sex mæn, at læggia Tholne Hælghasyui sin fulnad at mins herra jordum for mærkarbol i Sk^rbaghom ok tho ræiknadet i that

*) Ullin tilltalar stenen. **) Två svårfattliga rersar utelemnade.

mærkabol fi tu örtoghabol i Upsalnm, sæm mins herra samangbu er. Laughdu thesser sex mien, Andres Sladdar, Smidr Gunnarsson, Suæin Augmundars-son, Havardr Æilifsson, Jon Tboufuasson, Paal Andresarson, medr minni ifuir syn mærkarbol i Tolotborpe sæm min hcrri aatte für fyrnefnt marka-bol, th i at thæim värö thessar jarde allar v.fl kunnighar. Var ok that "i samthykt theirra at that thriggia aurabol iardar sæm min herre atte i Tolotborpe uttan fyrnæfnt skipti. ok liggar austàn aarennar urrdir Gtfira fialle, that skal Tholfnar iafnnan hafva for fulla skyld ok bans öyftirko-mandar. Ok til sannvnda at thessoin fyrnæfndum jordu var skift med olluui lunyndum. sættu fyrnæfndir ma-n sin insighli med minni insighli for thetta bref er gort var aa dæghi ok aare sæm fyr s;pghir." — Till de sakkunnigas bepröfvande hemställes, om icke orden: "for fulla skyld® bör tolkas: "tör full landsby Id® snarare än "för fyllnads skull.®

Sid 232. Ar 1306 om våren togo fetaliebröderne här 14 fartyg i sjelfva hamnen (Styffe).

Sid. 258. Uppgiften här, att Holmberg glömt omnämna griftkullarne på Svanviks egor, är förhastad.

Sid. 258 Om dyrhuset vid Hahorsby. 1 anseende till det särdeles interesse dylika med urgröpningar försedda dyrhusbällar erbjuda, sedan professor Nilsson framstått med siua snillrika, alldeles icke osannolika hypoteser om den lör-odinska tiden här i Sverge, har jag nyligen gjort en särskild utflygt till stället, för att nogare granska denna fornlemning. Den är, ty värr, nu så förstörd att man omöjligenjcke kan afgöra, hvad form det hela ursprungligen haft. Monumentet omgifves af en hög. Täckhällen med dess urgröpningar är afbildad fig a. varande 4 alnar, 6 tum lång, 3 alnar 2 tum bred och 9 tum tjock, der den är tjockast. Fig. b. föreställer den norra supporten: den tyckes vara prydd med uthuggna koncentriska cirklar, likväl är ytan så skroflig att jag icke vågar afgöra, huruvida detta är ett naturspel ellet gjordt af menniskohand.

Jag kau icke sluta utan att efter Ödman anföra några af dessa gamla plägseder eller s. k. "vidskepelser", hvilka, alltid hafva ett visst "forn® högt" interesse.

"Folket här i Bohus län brukar vissa amuleter, bestående af papperssedlar, röda band etc. hvilka de emot vissa sjukdomar bära om halsen, på bröstet eller om armen. Ibland heliga föremål äro bo-trän, stora högar

och berg. uti hvilka man tror underjordiskt folk bo. Sä akta de sig högeligen att icke allenast icke hugga at slikt bo-träd till undvikande af olycka, utan hälla ock tborsdags-qvällar så heliga, att de då hvarken töras hugga eller spinna etc. etc. att icke tomteguhbarne, som bo i sådana bo-trän och när vid gården, må fortörnàs ocb rida bort med all välsignelse. De låta intet gerna någon brud få god häst att rida på; ty om hon då intet är mö. blir deu aldrig god derefter Då de äro fäste eller vigde, lagar bruden att ingen kommer att gå emeilan brudgummen ocb benne. ty eljest tro de att de bli snart skiljde åt, genom döden eller på annat sätt. När bruden kommer frän kyrkan till bröllops-gårdens egor, komma de emot brudgummen ocb henne med bränvin och dricka till bela följet; då-slår hon bägaren med dricken bakom sig, sä långt hon kan, i hopp att hennes egodelar skola blitva formerade. Maten står på bordet natt. och dag, i den tron att brudefolket aldrig skall fattas mat och dricka. Få de bain, så låta de dem intet gerna döpas på samma dag de äro födde; hvarjemte de tro. att de barn, som på Söndag födas och döpas, intet länge lefva. Men lefva de. tror man att intet troll eller spöke kan göra dem skada. Döpelsevattnet, deruti barn döpte äro, söka de mycket efter, det de sedan, om de det presten oveterligeii kunna få, bruka till att böta sjukdomar med. Hustrurna akta noga sina barn: tills de Idi döpte, ha de alltid stål och synålar i barnets

kläder, att de icke af spöken skida blifva förbytte. Somlige bruka slå sina späda barn tre slag med riset i ändan innan mödrarna gå i kyrkan eller hålla sin kyrkogång, ocb då mena. de barnen skola tå godt minne. Så ha de ock bär, sä väl som i Norge, brukat dricka Eldsborgs skål hvarje kyndels messa. Då tändes två stora ljus och sattes på golfvet, emellan hvilka lades ett hyende, pä hvilket alle, som i huset voro, den ene efter den andre skulle sätta sig och dricka Eldsborgs skål med dricka i en träskål, och när de den utdruckit, skulle skälen kastas bak öfver hufvudet i golfvet: hvälfde då skålen öfverända, trodde de att den skålen kastat skulle det. året dö; men stod hon rätt upp, vore det ett tecken att ban skulle lefva — Eller ock bar hustrun innan dager lagt eld i bakugnen, och då det bäst brunnit, hatt tillreds en smör-klening på kakebröd, jemte en skäl öl; derpå bar hon kallat allt sitt husfolk ihop, och ställt dem i en halfmåne midt tör ungnshålét, och dä de alla, under knäböjande och lyckönskan, ätit en bit af smörkleniugen och druckit hvar sin diiek Eldsborgs skål, hafva dc se'n kastat det ötriga af kleningen och drickan uti elden, i tro. att det året bli bevarade för eldsvåda."

Slut.

Subscriptionen

gäller, till en början, allenast den afdelning, som omfattar Bohus län, 15 à 20 häften. Dock står det resp. Subscribenter öppet att, om de så vilja, subscribera på det hela.

Högst 6 häften utkomma om året, till ett, medelpris af 60 öre per häfte. Dock kommer priset att bero så väl af arktal, som pä mängden af de i hvarje häfte förekommande illustrationer.

Titelblad utkommer framdeles.

Lösa häften utlemnas icke.

Priset å detta häfte är:

på Velin 80 öre

på ordinärt godt tryckpapper 60 öre. Till Bokbindaren.

» /

fj^" Vid alla de exemplar, der, i slutet af 6:te häftet, sidorna 27, 28, 29 och 30, utgörande ett sammanhängande haltark, finnas omtryckta, är meningen att de skola insättas på deras rätta plats, och de der förut befindtliga kasseras. Saknas de i slutet på 6:te häftet, så är utbytet redan verkställdt.

För öfrigt märkes, angående de lösa planeterna: Att den första vyn af Bohus insattes gent emot sid. t.

„ „ andra „ „ „ „ „ titelbladet.

„ „ tredje „ „ bibehåller sin plats, varande ei»

del af arket.

„ planehen 4, S:t Olof i Harstad, insättes gent emot sid. 43.

t, „ 5, Konungahella „ „ „ „ 88.

„ „ 6, Stället der slaget stod „ „ „ „ 66.

„ „ 7, Haugasund „ „ „ „ 102.

„ „ 8, Leikberg „ „ „ „ 110.

„ „ 9, Thougtorps dokument „ „ „ „ 117.

„ „ 10, Forsæla „ „ „ „ 138.

» „ 11, Thumla „ „ „ „ 186.

,, ,, 12, Draksmark ,, ,, ,, ,, 296.

— Sundsby ,, ,, ,, ,, 262.

Priset å dessa häften äro:

Pii ordin. Tryckpapper à 60 öre pr häfte R:dr 1: 80.

» Velin ,, à 80 ,, ,, ,, ,, 2: 40. Fösa häften säljas ej.